

รายงานการวิจัย เรื่อง

สถาปัตยกรรมไทยในจิตรกรรมสมัยอยุธยา:
การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมจากสมุดภาพไตรภูมิ
Thai Architecture in Ayutthaya Paintings:
Architectural Assumption from *Traibhumi* Manuscripts

ดร.ประติมา นิ่มเสมอ
Pratima Nimsamer, PhD

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2556

ปีที่ดำเนินการเสร็จ พ.ศ.2559

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษา “สถาปัตยกรรมไทยในจิตรกรรมสมัยอยุธยา: การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมจากสมุดภาพไตรภูมิ” ขึ้นนี้ สำเร็จลงได้ด้วยการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากสถาบันและบุคคลหลายท่าน

เริ่มตั้งแต่ขอขอบพระคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้ทุนสนับสนุนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 และการสนับสนุนจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล เป็นคณบดี ผู้คอยสอบถามด้วยความเป็นห่วงเป็นใยในงานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดี

งานวิจัยนี้จะไม่สำเร็จลงได้หากปราศจากการช่วยเหลือจากเพื่อนอาจารย์ในภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม อาจารย์ชาญวิทย์ สุขพร และอาจารย์ปองพล ยาศรี ที่มาร่วมถกเถียงวิเคราะห์ วิจารณ์ ภาพสถาปัตยกรรมอย่างมีหลักการความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมไทย ทำให้เกิดรูปแบบสันนิษฐานที่สร้างสรรค์และหลากหลายขึ้นในงานวิจัยนี้ ยิ่งกว่านั้นยังสละเวลามากมายทุ่มเทเขียนแบบคอมพิวเตอร์ เพื่อทำให้เกิดภาพสถาปัตยกรรม ทั้งที่เป็น 2 มิติและ 3 มิติขึ้น สำนึกบุญคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณนางสาวอนงค์ลักษณ์ ไก่แก้ว ที่ช่วยเหลื่องานนี้มาตลอด เริ่มตั้งแต่การคัดลอกลายเส้นภาพจิตรกรรมไทย การเขียนแบบคอมพิวเตอร์ และจัดรูปเล่มงานเสร็จสมบูรณ์ และขอขอบคุณนางสาวอรรณณ อินปุ้ย และนักศึกษาสถาปัตยกรรมไทยชั้นปี 5 และปี 4 ที่ช่วยคัดลอกลายเส้นภาพจิตรกรรม

สุดท้ายนี้ขอยกคุณความดีทั้งหมดของงานวิจัยขึ้นนี้ แต่บิดามารดาของข้าพเจ้า (ศาสตราจารย์ชูลูด นิ่มเสมอ และอาจารย์ปราณี นิ่มเสมอ) ผู้ปลูกฝังความรักในงานจิตรกรรมไทย และสถาปัตยกรรมไทยให้ตั้งแต่วัยเยาว์ ทั้งยังเป็นผู้จุดประกายและสนับสนุนให้ข้าพเจ้าทำงานวิจัยขึ้นนี้และเป็นแรงผลักดันให้งานนี้สำเร็จลุล่วงลง

ขอบูชาแต่ครูช่างเขียนไทยสมัยอยุธยาและครูอาจารย์ผู้ประสาทวิชา ด้วยความเคารพ
นอบน้อมยิ่ง

ประติมา นิ่มเสมอ

กันยายน 2559

บทคัดย่อ

ภาษาไทย

ส่วนที่1 ชื่อโครงการ สถาปัตยกรรมไทยในจิตรกรรมสมัยอยุธยา: การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมจากสมุดภาพไตรภูมิ

ชื่อผู้วิจัย ดร. ประติมา นิมเสมอ (หัวหน้าโครงการ)
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แหล่งทุนอุดหนุนการวิจัย งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2556

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีที่เสร็จ 2559

ประเภทการวิจัย การวิจัยพื้นฐาน

สาขาวิชา (อ้างอิงตามวช.) ปรัชญา (กลุ่มวิชาสถาปัตยกรรมและกลุ่มวิชาศิลปกรรม)

ส่วนที่2 บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการบูรณาการการศึกษาสาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, การออกแบบ-สถาปัตยกรรมไทยและจิตรกรรมไทยประเพณีเข้าด้วยกัน โดยศึกษาสถาปัตยกรรมไทยผ่านทางภาพจิตรกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา วัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมรูปแบบต่างๆ ของสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรม และนำภาพสถาปัตยกรรมเหล่านั้นมาวิเคราะห์และสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อจะได้รูปแบบอาคารประเภทต่างๆ เช่น ปราสาท พระราชวัง มณฑป และบ้านเรือนในสมัยอยุธยา ที่สูญหายไปเกือบหมดสิ้นแล้ว และยังได้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบใหม่ๆ ขึ้นจากการวิเคราะห์ภาพสถาปัตยกรรมที่เกิดจากจินตนาการของช่างเขียนในอดีตที่ผสมกับความเป็นจริงของสภาพแวดล้อมในยุคสมัยนั้นอีกด้วย ผลการศึกษานี้นอกจากจะได้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแล้ว ยังทำให้เข้าใจภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของช่างเขียนไทยในอดีต วิธีคิดเทคนิคการนำเสนอภาพ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งเข้าใจโลกทัศน์ ค่านิยม สังคม ความเชื่อนขนบธรรมเนียมของชาวอยุธยาได้ดียิ่งขึ้น

การศึกษานี้ศึกษาภาพจากสมุดไตรภูมิสมัยอยุธยา 4 เล่ม ทั้งหมด 44 ภาพ โดยคัดเลือกรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ไม่ซ้ำกัน ตั้งแต่อาคารขนาดใหญ่จนอาคารขนาดเล็ก สรุปลงเป็นกลุ่มดังนี้ วิมานปราสาทขนาดใหญ่, วิมานขนาดเล็ก, เจดีย์, มณฑป, ศาลา และบ้านเรือนประชาชน และเกิดแบบสันนิษฐานทั้งหมด 115 แบบ วิธีการสันนิษฐานรูปแบบเริ่มจากการคัดลอกลายเส้นภาพสถาปัตยกรรม แล้วนำมาขึ้นแบบร่างสันนิษฐาน และใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยในการเขียนแบบและการขึ้นรูปอาคาร 3 มิติ (Sketch up และ AutoCad) การศึกษานี้สามารถต่อยอดไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบแบบสันนิษฐานที่ได้จากงานวิจัยนี้กับสถาปัตยกรรมที่มีอยู่จริง และการศึกษาภาพสถาปัตยกรรมจากงานจิตรกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ได้ต่อไป

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมไทย, จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา, การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม, สมุดภาพไตรภูมิ

ภาษาอังกฤษ

ส่วนที่1 Research Title Thai Architecture in Ayutthaya Paintings: Architectural

Assumption from *Traibhumi* Manuscripts

Researcher Pratima Nimsamer, PhD. (Project Leader)

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Research Grants First Year 2013,

Research and Development Institute, Silpakorn University

Year of completion 2016

Type of research Basic research

Subjects (based NRCT) Philosophy (Architecture and Arts)

ส่วนที่2 Abstract

This research integrated of three fields: architectural history, Thai architectural design and Thai paintings. It is the study of Thai architecture through the Thai paintings in *Traibhumi* manuscripts of Ayutthaya period. The objectives are to explore the various characteristics of the buildings that shown in the paintings, then to analyze those characteristics in order to make the possible assumptions of architectural forms; for instances the palaces, pavilions, mandapas and house types in Ayutthaya period, which mostly disappear nowadays. Moreover, the new characteristics of Thai architecture are explored from analyzed the paintings of buildings those emerged from the Thai painters' imagination and environment in Ayutthaya context. The results of the research show the characteristics of buildings in Ayutthaya period and lead to better understanding of the Thai painters' wisdoms in those days, including the ways of thought, presentation techniques, social values, ways of living, beliefs and customs of the Ayutthaya people.

The research studied 44 paintings from 4 *Traibhum* manuscripts by selecting the building images from the large buildings to the small one. Those can be concluded in to group as large palaces, small palaces, stupas, mandapas, pavilions and local people's houses. All these provided 116 assumptions. The methods are; firstly, to make copy drawing of buildings' images; secondly, to draw the possibility of the architectural assumptions; and finally, to use computer programs (sketch up and Auto Cad) to create the building assumptions.

Key words: Thai Architecture, Ayutthaya Paintings, Architectural Assumption, *Traibhumi* Manuscripts

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ

บทคัดย่อ

1	บทนำ	
	ความสำคัญและความเป็นมาของงานวิจัย	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
	ขอบเขตของการวิจัย	2
	การศึกษาที่เกี่ยวข้อง	3
	กรอบแนวคิดงานวิจัย	5
	ข้อจำกัดในงานวิจัย	6
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
2	แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยในงานจิตรกรรม	8
	จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา	8
	ภาพสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิ	8
	คุณค่าของจิตรกรรมไทยประเพณี	10
	คุณลักษณะของจิตรกรรมไทยประเพณี	11
	ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยเพื่อนำไปสู่การสันนิษฐาน	17
	รูปแบบสถาปัตยกรรม	
	วิธีการนำเสนอในงานวิจัยนี้	22
3	สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1	24
4	สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5	58
5	สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6	87
6	สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7	155

7	สรุปสาระสำคัญ การสันนิษฐานรูปแบบ	194
	สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิและความเป็นไปได้ในการสร้าง	
	- สาระสำคัญเกี่ยวกับภาพสถาปัตยกรรม	195
	ในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1	
	- สาระสำคัญเกี่ยวกับภาพสถาปัตยกรรม	206
	ในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5	
	- สาระสำคัญเกี่ยวกับภาพสถาปัตยกรรม	216
	ในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6	
	- สาระสำคัญเกี่ยวกับภาพสถาปัตยกรรม	233
	ในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7	
8	สรุปและข้อเสนอแนะ	244
	ภาคผนวก: คำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง	246
	บรรณานุกรม	253

สารบัญภาพ

บทที่ 2 แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยในงานจิตรกรรม

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 1 ยมโลก	9
แผนภาพที่ 1 Perspective ในภาพจิตรกรรมไทยแบบประเพณี	13
แผนภาพที่ 2 ภาพอาคารขนาดเล็ก	14
ภาพที่ 2 รูปด้านหน้าอาคาร มองเห็นพระอินทร์ประทับนั่งที่มุขด้านหน้า	16
ภาพที่ 3 รูปตัดผสมรูปด้าน มีการแขวะภาพให้เห็นเหตุการณ์	16
แผนภาพที่ 3 วิธีการสันนิษฐาน แบบที่ 1 อาคารทรงวิมาน	18
แผนภาพที่ 4 วิธีการสันนิษฐาน แบบที่ 2 อาคารจัตุรมุข	19
แผนภาพที่ 5 วิธีการสันนิษฐาน แบบที่ 3 อาคารผังแปดเหลี่ยม	20
แผนภาพที่ 6 การอธิบายองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทย	23

บทที่ 3 สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1

รูปเล่มสมุดภาพไตรภูมิอักษรขอม เลขที่ 1	24
ภาพจากไตรภูมิอักษรขอม เลขที่ 1 ภาพที่ 1 มหานครนิพพาน	25
ลายเส้นที่ 1 มหานครนิพพาน	25
ลายเส้นโครงร่างที่ 1 มหานครนิพพาน	26
แบบสันนิษฐานที่ 1.1 วิมานปราสาท	26
แบบสันนิษฐานที่ 1.2 วิมานปราสาท	27
แบบสันนิษฐานที่ 1.3 วิมานปราสาท	28
แบบสันนิษฐานที่ 1.4 วิมานปราสาท	29
ภาพจากไตรภูมิอักษรขอม เลขที่ 1 ภาพที่ 2 พระทุสสเจดีย์	30
ลายเส้นที่ 2 พระทุสสเจดีย์	30
ลายเส้นโครงร่างที่ 2.1 พระทุสสเจดีย์	31
แบบสันนิษฐานที่ 2.1 พระทุสสเจดีย์	31
ลายเส้นโครงร่างที่ 2.2 วิมานพรหมในชั้นนอกนิภฎฐาพรหม	32
แบบสันนิษฐานที่ 2.2 วิมานพรหมในชั้นนอกนิภฎฐาพรหม	32
ภาพจากไตรภูมิอักษรขอม เลขที่ 1 ภาพที่ 3 เวฬุภาพลาพรหมและอัสถุญญพรหม	33
ลายเส้นที่ 3 เวฬุภาพลาพรหมและอัสถุญญพรหม	33
ลายเส้นโครงร่างที่ 3 เวฬุภาพลาพรหมและอัสถุญญพรหม	34

ลายเส้นโครงร่างที่ 3.1 วิมานพรหมในท่านอน	34
ลายเส้นโครงร่างที่ 3.2 วิมานพรหมในท่านั่ง	35
ลายเส้นโครงร่างที่ 3.3 วิมานพรหมในท่านยืน	35
แบบสันนิษฐานที่ 3.3.1 วิมานพรหมในท่านยืน แบบที่ 1	36
แบบสันนิษฐานที่ 3.3.2 วิมานพรหมในท่านยืน แบบที่ 2	36
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 1 ภาพที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์	37
ลายเส้นที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์	37
ลายเส้นโครงร่างที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์	38
แบบสันนิษฐานที่ 4.1 เวชยันตปราสาท	38
แบบสันนิษฐานที่ 4.2 เวชยันตปราสาท	39
แบบสันนิษฐานที่ 4.3 เวชยันตปราสาท	40
แบบสันนิษฐานที่ 4.4 เวชยันตปราสาท	41
แบบสันนิษฐานที่ 4.5 พระจุฬามณี	42
แบบสันนิษฐานที่ 4.6 ธรรมสภาศาลา	42
แบบสันนิษฐานที่ 4.7 วิมานเทพ	43
แบบสันนิษฐานที่ 4.8 วิมานเทพ	43
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 1 ภาพที่ 5 ยมโลก สระอโนดาต	44
และวิมานของพระยายมราช	
ลายเส้นที่ 5 วิมานของพระยายมราช	44
ลายเส้นโครงร่างที่ 5 วิมานของพระยายมราช	47
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 1 ภาพที่ 6 แผนที่โบราณ :	45
แสดงภูมิประเทศในป่าหิมพานต์	
ลายเส้นที่ 6 ปราสาทในป่าหิมพานต์	46
ลายเส้นโครงร่างที่ 6 ปราสาทในป่าหิมพานต์	47
แบบสันนิษฐานที่ 6.1 จากภาพที่ 5 และ 6	48
แบบสันนิษฐานที่ 6.2 จากภาพที่ 5 และ 6	49
แบบสันนิษฐานที่ 6.3 จากภาพที่ 5 และ 6	50
แบบสันนิษฐานที่ 6.4 จากภาพที่ 5 และ 6	51

ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 1 ภาพที่ 7 แผนที่โบราณ : แสดงภูมิประเทศในป่าและอดีตชาติของพระพุทธเจ้า	52
ลายเส้นที่ 7 บ้านเรือน ในแผนที่โบราณ	53
แบบสันนิษฐานที่ 7 บ้านเรือน ในแผนที่โบราณ	53
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 1 ภาพที่ 8 แผนที่โบราณ : แสดงภูมิประเทศในป่าและอดีตชาติของพระพุทธเจ้า	54
ลายเส้นที่ 8 อาคารในภาพอดีตชาติของพระพุทธเจ้า	55
แบบสันนิษฐานที่ 8 อาคารในภาพอดีตชาติของพระพุทธเจ้า	55
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 1 ภาพที่ 9 แผนที่โบราณ : แสดงภูมิประเทศรอบเขาพระสุเมรุ และป่าหิมพานต์	56
ลายเส้นที่ 9 อาคารที่อยู่รอบเขาพระสุเมรุ	57
แบบสันนิษฐานที่ 9 อาคารที่อยู่รอบเขาพระสุเมรุ	57
บทที่ 4 สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5	
รูปเล่มสมุดภาพไตรภูมิอักษรรวม ภาษาไทย เลขที่ 5	58
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 5 ภาพที่ 1 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	59
ลายเส้นที่ 1 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	59
ลายเส้นโครงร่างที่ 1 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	60
แบบสันนิษฐานที่ 1.1 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	61
แบบสันนิษฐานที่ 1.2 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	62
แบบสันนิษฐานที่ 1.3 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	63
แบบสันนิษฐานที่ 1.4 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	64
แบบสันนิษฐานที่ 1.5 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	65
แบบสันนิษฐานที่ 1.6 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี	66
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 5 ภาพที่ 2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	67
ลายเส้นที่ 2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	67
ลายเส้นโครงร่างที่ 2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	68
แบบสันนิษฐานที่ 2.1 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	68
แบบสันนิษฐานที่ 2.2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	69
แบบสันนิษฐานที่ 2.3 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	70
แบบสันนิษฐานที่ 2.4 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	71

ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 5 ภาพที่ 3 สวรรค์ชั้นดุสิต	72
ลายเส้นที่ 3 สวรรค์ชั้นดุสิต	72
ลายเส้นโครงร่างที่ 3 สวรรค์ชั้นดุสิต	72
แบบสันนิษฐานที่ 3.1 สวรรค์ชั้นดุสิต	73
แบบสันนิษฐานที่ 3.2 สวรรค์ชั้นดุสิต	74
แบบสันนิษฐานที่ 3.3 สวรรค์ชั้นดุสิต	75
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 5 ภาพที่ 4 สวรรค์ชั้นยามา	76
ลายเส้นที่ 4 สวรรค์ชั้นยามา	76
ลายเส้นโครงร่างที่ 4 สวรรค์ชั้นยามา	77
แบบสันนิษฐานที่ 4.1 สวรรค์ชั้นยามา	77
แบบสันนิษฐานที่ 4.2 สวรรค์ชั้นยามา	78
แบบสันนิษฐานที่ 4.3 สวรรค์ชั้นยามา	79
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 5 ภาพที่ 5 พิกพแห่งครุฑ	80
ลายเส้นที่ 5 พิกพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล	80
ลายเส้นโครงร่างที่ 5 1 พิกพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล	80
แบบสันนิษฐานที่ 5.1 พิกพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล	81
แบบสันนิษฐานที่ 5.2 พิกพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล	82
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 5 ภาพที่ 6 แผนที่โบราณ: แสดงภาพปลาใหญ่	83
 รองเขาพระสุเมรุและท้าวจตุโลกบาลประจำทิศต่างๆ	
ลายเส้นที่ 6 ภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุ	83
ลายเส้นโครงร่างที่ 6 ภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุ	84
แบบสันนิษฐานที่ 6 ภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุ	84
ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 5 ภาพที่ 7 แผนที่โบราณ:	85
 แสดงภาพเรื่องมหาเวสสันดรชาดก	
ลายเส้นที่ 7 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร	85
ลายเส้นโครงร่างที่ 7 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร	86
แบบสันนิษฐานที่ 7 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร	86

บทที่ 5 สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6

รูปเล่มสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6	87
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 1 พระพุทธเจดีย์	88
ลายเส้นที่ 1 พระพุทธเจดีย์	88
ลายเส้นโครงร่างที่ 1 พระพุทธเจดีย์	89
แบบสันนิษฐานที่ 1.1 พระพุทธเจดีย์	90
แบบสันนิษฐานที่ 1.2 พระพุทธเจดีย์	91
แบบสันนิษฐานที่ 1.3 พระพุทธเจดีย์	92
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 2 สุธัสสิพรหม	93
และสุทิสสาพรหม	
ลายเส้นที่ 2 วิมานพรหมในชั้นสุทิสสิพรหม และสุทิสสาพรหม	93
ลายเส้นโครงร่างที่ 2 วิมานพรหมในชั้นสุทิสสิพรหม และสุทิสสาพรหม	94
แบบสันนิษฐานที่ 2 วิมานพรหมในชั้นสุทิสสิพรหม และสุทิสสาพรหม	94
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 3 อสัณญิพรหม	95
และเวฬุผลาพรหม	
ลายเส้นที่ 3 อสัณญิพรหม และเวฬุผลาพรหม	95
ลายเส้นโครงร่างที่ 3.1 วิมานพรหมในอากรนัง	96
แบบสันนิษฐานที่ 3.1 วิมานพรหมในอากรนัง	96
ลายเส้นโครงร่างที่ 3.2 วิมานพรหมในอากรนอน	97
แบบสันนิษฐานที่ 3.2 วิมานพรหมในอากรนอน	97
ลายเส้นโครงร่างที่ 3.3 วิมานพรหมในอากรยืน	98
แบบสันนิษฐานที่ 3.3 วิมานพรหมในอากรยืน	98
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 4 อาภัสราพรหม	99
อัปมาณภาพพรหม ปริตตาภาพพรหม	
ลายเส้นที่ 4 อาภัสราพรหม อัปมาณภาพพรหม ปริตตาภาพพรหม	99
ลายเส้นโครงร่างที่ 4 อาภัสราพรหม อัปมาณภาพพรหม ปริตตาภาพพรหม	100
แบบสันนิษฐานที่ 4 อาภัสราพรหม อัปมาณภาพพรหม ปริตตาภาพพรหม	100
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 5 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	101
ลายเส้นที่ 5 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	102
ลายเส้นโครงร่างที่ 5 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	102

แบบสันนิษฐานที่ 5.1 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	103
แบบสันนิษฐานที่ 5.2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	104
แบบสันนิษฐานที่ 5.3 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี	105
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 6 สวรรค์ชั้นดุสิต	106
ลายเส้นที่ 6 สวรรค์ชั้นดุสิต	106
ลายเส้นโครงร่างที่ 6 สวรรค์ชั้นดุสิต	107
แบบสันนิษฐานที่ 6.1 สวรรค์ชั้นดุสิต	107
แบบสันนิษฐานที่ 6.2 สวรรค์ชั้นดุสิต	108
แบบสันนิษฐานที่ 6.3 สวรรค์ชั้นดุสิต	109
แบบสันนิษฐานที่ 6.4 สวรรค์ชั้นดุสิต	110
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 7 สวรรค์ชั้นยามา	111
ลายเส้นที่ 7 สวรรค์ชั้นยามา	111
ลายเส้นโครงร่างที่ 7 สวรรค์ชั้นยามา	112
แบบสันนิษฐานที่ 7.1 สวรรค์ชั้นยามา	113
แบบสันนิษฐานที่ 7.2 สวรรค์ชั้นยามา	114
แบบสันนิษฐานที่ 7.3 สวรรค์ชั้นยามา	115
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 8 ยมโลก	116
ลายเส้นที่ 8 ยมโลก	117
ลายเส้นโครงร่างที่ 8 ยมโลก	117
แบบสันนิษฐานที่ 8.1 ยมโลก	118
แบบสันนิษฐานที่ 8.2 ยมโลก	119
แบบสันนิษฐานที่ 8.3 ยมโลก	120
แบบสันนิษฐานที่ 8.4 ยมโลก	121
แบบสันนิษฐานที่ 8.5 ยมโลก	122
แบบสันนิษฐานที่ 8.6 ยมโลก	123
แบบสันนิษฐานที่ 8.7 ยมโลก	124
แบบสันนิษฐานที่ 8.8 ยมโลก	125

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 9 เหลี่ยมเขาพระสุเมรุ และอมรโคยานทวีป ชมพูทวีป	126
ลายเส้นที่ 9 เหลี่ยมเขาพระสุเมรุ	126
ลายเส้นโครงร่างที่ 9.1 หลังที่ 1	127
แบบสันนิษฐานที่ 9.1.1 หลังที่ 1	127
แบบสันนิษฐานที่ 9.1.2 หลังที่ 1	127
ลายเส้นโครงร่างที่ 9.2 หลังที่ 2	128
แบบสันนิษฐานที่ 9.2 หลังที่ 2	128
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 10 พิกพแห่งอสูร	129
ลายเส้นที่ 10.1 พิกพแห่งอสูร หลังที่1	129
ลายเส้นโครงร่างที่ 10.1 พิกพแห่งอสูร หลังที่1	130
แบบสันนิษฐานที่ 10.1 พิกพแห่งอสูร หลังที่ 1	130
ลายเส้นโครงร่างที่ 10.2 พิกพแห่งอสูร หลังที่ 2	131
แบบสันนิษฐานที่ 10.2 พิกพแห่งอสูร หลังที่ 2	131
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 11 แผนที่โบราณ : แสดงภาพชาดกในทุกนิบาต และตึงสนิบาต	132
ลายเส้นโครงร่างที่ 11.1 หลังที่ 1	132
แบบสันนิษฐานที่ 11.1 หลังที่ 1	133
ลายเส้นโครงร่างที่ 11.2 หลังที่ 2	133
แบบสันนิษฐานที่ 11.2 หลังที่ 2	133
ลายเส้นโครงร่างที่ 11.3 หลังที่ 3	134
แบบสันนิษฐานที่ 11.3 หลังที่ 3	134
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 12 ทศชาติชาดก เรื่อง เตมิยชาดก	135
ลายเส้นที่ 12 วิมานปราสาท	136
ลายเส้นโครงร่างที่ 12 วิมานปราสาท	136
แบบสันนิษฐานที่ 12.1 วิมานปราสาท	137
แบบสันนิษฐานที่ 12.2 วิมานปราสาท	138
แบบสันนิษฐานที่ 12.3 วิมานปราสาท	139

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 13 แผนที่โบราณ :	140
แสดงภาพป่าไผ่นารีผล	
ลายเส้นที่ 13 วิมานของพญาพารา	141
ลายเส้นโครงร่างที่ 13 วิมานของพญาพารา	141
แบบสันนิษฐานที่ 13.1 วิมานของพญาพารา	141
แบบสันนิษฐานที่ 13.2 วิมานของพญาพารา	142
แบบสันนิษฐานที่ 13.3 วิมานของพญาพารา	142
แบบสันนิษฐานที่ 13.4 วิมานของพญาพารา	143
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 14 มหาเวสสันดรชาดก :	144
กัณฑ์ลักกักรรพ	
ลายเส้นโครงร่างที่ 14 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร	145
แบบสันนิษฐานที่ 14.1 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร หลังที่ 1	145
แบบสันนิษฐานที่ 14.2 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร หลังที่ 2	146
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 15 มหาเวสสันดรชาดก :	147
กัณฑ์นครกัณฑ์ และกัณฑ์มหาพน	
ลายเส้นโครงร่างที่ 15.1 บุษบกบนหลังช้าง	148
แบบสันนิษฐานที่ 15.1 บุษบกบนหลังช้าง	148
ลายเส้นโครงร่างที่ 15.2 อาคารทรงมณฑป	149
แบบสันนิษฐานที่ 15.2 อาคารทรงมณฑป	149
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 16 มหาเวสสันดรชาดก	150
ลายเส้นโครงร่างที่ 16 ชุมประตุมือง	151
แบบสันนิษฐานที่ 16 ชุมประตุมือง	151
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 17 แผนที่โบราณ :	152
แสดงภาพหมู่บ้าน 6 บ้าน ในป่า 6 ป่า	
ลายเส้นโครงร่างที่ 17.1 บ้านหลังที่ 1	153
ลายเส้นโครงร่างที่ 17.3 บ้านหลังที่ 3	153
แบบสันนิษฐานที่ 17.1 บ้านหลังที่ 1	153
แบบสันนิษฐานที่ 17.3 บ้านหลังที่ 3	153
ลายเส้นโครงร่างที่ 17.2 บ้านหลังที่ 2	154
แบบสันนิษฐานที่ 17.2 บ้านหลังที่ 2	154

บทที่ 6 สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7

รูปเล่มสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7	155
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 1 มหานครนิพพาน	156
ลายเส้นที่ 1 มหานครนิพพาน	157
ลายเส้นโครงร่างที่ 1 มหานครนิพพาน	157
แบบสันนิษฐานที่ 1.1 วิมานปราสาท	158
แบบสันนิษฐานที่ 1.2 วิมานปราสาท	159
แบบสันนิษฐานที่ 1.3 วิมานปราสาท	160
แบบสันนิษฐานที่ 1.4 วิมานปราสาท	161
แบบสันนิษฐานที่ 1.5 วิมานปราสาท	162
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 2 อากาसानญายตณภูมิ	163
ลายเส้นที่ 2 อากาसानญายตณภูมิ	163
ลายเส้นโครงร่างที่ 2 อากาसानญายตณภูมิ	164
แบบสันนิษฐานที่ 2 วิมานพรหมในชั้นอากาसानญายตณภูมิ	164
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 3 อกนิภูฐานพรหมสุธาวาส	165
ลายเส้นที่ 3 วิมานพรหมในชั้นอกนิภูฐานพรหมสุธาวาส	165
ลายเส้นโครงร่างที่ 3 วิมานพรหมในชั้นอกนิภูฐานพรหมสุธาวาส	166
แบบสันนิษฐานที่ 3 วิมานพรหมในชั้นอกนิภูฐานพรหมสุธา	166
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์	167
ลายเส้นที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์	167
ลายเส้นโครงร่างที่ 4.1 เวชยันตปราสาท	168
แบบสันนิษฐานที่ 4.1.1 เวชยันตปราสาท	168
แบบสันนิษฐานที่ 4.1.2 เวชยันตปราสาท	169
ลายเส้นโครงร่างที่ 4.2 พระจุฬามณี	170
แบบสันนิษฐานที่ 4.2 พระจุฬามณี	170
ลายเส้นโครงร่างที่ 4.3 ธรรมสภาศาลา	171
แบบสันนิษฐานที่ 4.3 ธรรมสภาศาลา	171

ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 5 เริงเขาพระสุเมรุ มีพิภพแห่งครุฑ	172
ลายเส้นที่ 5 วิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ และวิมานครุฑ	172
ลายเส้นโครงร่างที่ 5.1 วิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ	173
แบบสันนิษฐานที่ 5.1 วิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ	173
ลายเส้นโครงร่างที่ 5.2 วิมานครุฑ	174
แบบสันนิษฐานที่ 5.2 วิมานครุฑ	174
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 6 ได้เขาพระสุเมรุ มีพิภพแห่งนาค และพิภพแห่งอสูร	175
ลายเส้นที่ 6 พิภพแห่งอสูร	175
ลายเส้นโครงร่างที่ 6 พิภพแห่งอสูร	176
แบบสันนิษฐานที่ 6 พิภพแห่งอสูร	176
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 7 ยมโลก และการพิจารณาโทษในยมโลก	177
ลายเส้นที่ 7 วิมานพญายม	178
ลายเส้นโครงร่างที่ 7 วิมานพญายม	178
แบบสันนิษฐานที่ 7 วิมานพญายม	179
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 8 กาลสูตรรนรก	180
ลายเส้นที่ 8 กาลสูตรรนรก	180
ลายเส้นโครงร่างที่ 8.1	181
ลายเส้นโครงร่างที่ 8.2	181
แบบสันนิษฐาน 8.1	181
แบบสันนิษฐาน 8.2	181
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 9 แผนที่โบราณ : แสดงภาพภูมิประเทศในอูตรกुरुทวีป	182
ลายเส้นที่ 9 ปราสาท	183
ลายเส้นโครงร่างที่ 9 ปราสาท	183
แบบสันนิษฐานที่ 9.1 ปราสาท	184
แบบสันนิษฐานที่ 9.2 ปราสาท	185
แบบสันนิษฐานที่ 9.3 ปราสาท	186

ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 10 แผนที่โบราณ :	187
แสดงภาพรอยพระพุทธรูปบาทบนเขาสุมนกูฏ	
ลายเส้นโครงร่างที่ 10 มณฑลปรอยพระพุทธรูปบาทบนเขาสุมนกูฏ	188
แบบสันนิษฐานที่ 10 มณฑลปรอยพระพุทธรูปบาทบนเขาสุมนกูฏ	188
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 11 แผนที่โบราณ :	189
แสดงภาพบ้านเมือง มีคำอธิบายลักษณะของพระพุทธรูปเจ้าแต่ละยุค	
ลายเส้นที่ 11 ภาพบ้านเมือง	190
ลายเส้นโครงร่างที่ 11.1 มณฑลพระพุทธรูป	191
แบบสันนิษฐานที่ 11.1 มณฑลพระพุทธรูป	191
ลายเส้นโครงร่างที่ 11.2 ศาลา	192
แบบสันนิษฐานที่ 11.2 ศาลา	192
ลายเส้นโครงร่างที่ 11.3 บ้านเรือน	193
แบบสันนิษฐานที่ 11.3 บ้านเรือน	193

บทที่ 7 สรุปสาระสำคัญ การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิ และความเป็นไปได้ในการสร้าง

ภาพที่ 1 แสดงรูปด้านหน้าของปราสาท พระอินทร์ประทับอยู่ที่มุขเด็จหน้าปราสาท	195
ภาพที่ 2 แสดงรูปด้านหน้าของปราสาทในส่วนหลังคาและรูปตัดในส่วนตัวเรือน	195
ภาพที่ 3 อาคารขนาดเล็ก เขียนด้านหน้าเป็นรูปด้านและเขียนด้านเฉียง ให้เห็นความลึกของอาคาร	196
ภาพที่ 4 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระราชวังบางปะอิน	200
ภาพที่ 5 พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท	200
ภาพที่ 6 แม่พระธรณีบีบมวยผม	202
ภาพที่ 7 ชุมชนต่างวัดเสนาสนาราม จังหวัดอยุธยา	203
ภาพที่ 8 เจดีย์สมัยอยุธยา วัดโพธิ์ประทับช้าง จ.พิจิตร	204
ภาพที่ 9 พระที่นั่งสนามจันทร์	205
ภาพที่ 10 ศาลาไทย	205
ภาพที่ 11 สวรรค์ชั้นยามา	206
ภาพที่ 12 แผนที่โบราณ: แสดงภาพเรื่องมหาเวสสันดรชาดก	207
ภาพที่ 13 พระที่นั่งศิวิไลย์มหาปราสาท	211
ภาพที่ 14 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	212

ภาพที่ 15 พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ	212
ภาพที่ 16 รัตนเจดีย์ วัดกุฎีดอน จังหวัดลำพูน	213
ภาพที่ 17 เจดีย์แปดเหลี่ยมในถ้ำเขาหลวง จังหวัดเพชรบุรี	213
ภาพที่ 18 พระเมรุมาศสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา	214
ภาพที่ 19 วิมานปราสาทบนสวรรค์ชั้นมายา เขียนเป็นรูปด้านหน้า และหันด้านสกัดหลังค้ำจั่วออกมาทั้งหมด	216
ภาพที่ 20 ปราสาทท้าวทาสีกราช พระบิดาของพระเทมีย์ เขียนภาพหลังคาให้เห็น ทั้งด้านสกัดและด้านข้าง แสดงถึงอาคารที่ตั้งอยู่บนโลกมนุษย์	217
ภาพที่ 21 พระที่นั่งมหาราชปราสาท	224
ภาพที่ 22 ซุ้มพระวิมานประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช ภายในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ	224
ภาพที่ 23 เรือนยอดบรมมังกคลานุสรณีย์	225
ภาพที่ 24 ศาลาลงทรง	228
ภาพที่ 25 ธรรมมาสน์ในศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี	229
ภาพที่ 26 มณฑปวัดพระยืน ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์	229
ภาพที่ 27 ประตุมิวนานเทเวศร์	230
ภาพที่ 28 ยมโลก และการพิจารณาโทษในยมโลก	234
ภาพที่ 29 แบบสันนิษฐานพระที่นั่งวิหารสมเด็จ รูปด้านและรูป 3 มิติ	237
ภาพที่ 30 พระที่นั่งสรสพญปราสาท	238
ภาพที่ 31 มณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี	241
ภาพที่ 32 ศาลารายรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	242
ภาพที่ 33 พระตำหนักเรือนต้น	243

บทที่1 บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของงานวิจัย

กรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนานถึง 400 กว่าปี ประจักษ์พยานของความเจริญรุ่งเรืองที่ชัดเจนที่สุดอย่างหนึ่งคือ สถาปัตยกรรมอันมี ปราสาท ราชวัง อาคารทางศาสนา ปราสาท เจดีย์ ตลอดจนความหนาแน่นของบ้านเรือนทั้งคหบดีและประชาชนทั่วไป แต่เป็นที่น่าเสียดายที่สถาปัตยกรรมอันล้ำค่าเหล่านี้ได้ถูกทำลายและทรุดโทรมปรักหักพัง จนเหลือเพียงฐานรากเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะปราสาท มณฑปและอาคารเครื่องยอดอื่นๆ อาคารบางประเภทจะมีให้เห็นได้ก็เพียงในภาพจิตรกรรมที่จิตรกรได้ถ่ายทอดไว้เท่านั้น ภาพจิตรกรรมไทยที่ยังเหลืออยู่จึงเป็นหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งทางประวัติศาสตร์ เป็นการบันทึกสภาพบ้านเมือง วัฒนธรรม วิถีชีวิตของแต่ละยุคไว้ได้อย่างชัดเจน

การศึกษาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่ผ่านมาได้มีการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยา โดยนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปสถาปัตยกรรมและโบราณคดี ซึ่งหลักฐานข้อมูลอ้างอิงสำหรับการสันนิษฐานและสร้างรูปของโบราณสถานเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้มาจากข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ เช่น พงศาวดารและการสันนิษฐานอ้างอิงจากสถาปัตยกรรมในสมัยใกล้เคียงหรือร่วมสมัยกับอยุธยาที่ยังคงมีเหลือให้เห็นอยู่ในบริเวณต่างๆ ของประเทศไทย ซึ่งก็เป็นการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมวิธีการหนึ่งเท่านั้น

การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมผ่านภาพจิตรกรรมที่ร่วมสมัยกับอาคารเหล่านั้น น่าจะเป็นอีกวิธีหนึ่งในการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมได้เป็นอย่างดี เพราะจิตรกรในยุคนั้นก็น่าจะเขียนภาพจากประสบการณ์ ที่เห็นอาคารสิ่งก่อสร้างในสภาพแวดล้อมขณะนั้น อาจจะมีการใช้จินตนาการร่วมด้วย เช่น การเขียน วิมานเทพ พรหม ต่างๆ ที่ไม่สามารถเห็นได้จริงด้วยตา และการศึกษาจากภาพจิตรกรรมไทยเหล่านี้ก็จะพบรูปแบบใหม่ของสถาปัตยกรรมไทยที่ไม่ปรากฏในโบราณสถานปัจจุบัน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านจิตรกรรมไทยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่นับศึกษาทางด้านคุณค่าและเอกลักษณ์ของภาพในด้านการเขียนภาพ เช่น การจัดองค์ประกอบของภาพ การใช้สี เนื้อหา เรื่องราว และเป็นการรวบรวมข้อมูลด้านจิตรกรรมไทยประเพณีในสมัยต่างๆ ว่ามีอยู่ที่ใดบ้าง ตลอดจนความนิยมในการเขียนเรื่องใด แทบจะไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สถาปัตยกรรมไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของภาพเขียนหรือ ศึกษาเชื่อมโยงกันของภาพสถาปัตยกรรมที่อยู่ในจิตรกรรมกับสถาปัตยกรรมที่น่าจะสร้างจริงได้

งานวิจัยชิ้นนี้ส่วนหนึ่งมีความประสงค์ที่จะรวบรวมภาพเขียนสถาปัตยกรรมรูปแบบต่างๆที่มีอยู่ในสมุดไทยสมัยอยุธยา และวิเคราะห์รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ซึ่งมีทั้งที่เป็นอาคารจริงและแบบที่ไม่มีการสร้างจริงแต่มีความเป็นไปได้ทางสถาปัตยกรรมหรือแบบที่เป็นจินตนาการไม่มีอยู่จริง ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าจะได้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบใหม่ที่อาจไม่เคยมีการสร้างมาก่อน นอกจากนี้ การศึกษาสถาปัตยกรรมไทยจากภาพจิตรกรรมยังเป็นองค์ความรู้ใหม่ของการรวมศิลปะสองสาขาเข้าด้วยกัน คือสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม จิตรกรรมเป็นศิลปะสาขาหนึ่งที่สามารถนำเสนอได้ทุกสิ่งทั้งที่มีอยู่จริงและในความคิดฝันเท่าที่จิตรกรจะจินตนาการไปได้ เช่น วิมานพรหม วิมานเทพ เมืองบาดาล เมืองพญายม ปราสาทราชวัง ฯลฯ ส่วนสถาปัตยกรรมเป็นศิลปะที่เกิดจากแนวความคิดของสถาปนิกและความเป็นไปได้ในการก่อสร้างจริง รวมถึงความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย

งานวิจัยชิ้นนี้จึงน่าจะเป็นต้นทางของการศึกษาค้นคว้าในด้านการบูรณาการระหว่างศิลปะที่เป็นแบบอุดมคติ (Idealistic) ของจิตรกรรมกับศิลปะที่ค่อนข้างเป็นสัจนิยม (Realistic) ของสถาปัตยกรรมที่เป็นประโยชน์ขึ้นหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมรูปแบบต่างๆของภาพสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมไทยในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมจากภาพจิตรกรรมในสมัยอยุธยา แต่ละอาคารที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมที่เลือกมา ทั้งที่มีการสร้างจริงและที่มีความเป็นไปได้แต่ไม่เคยมีปรากฏ เพื่อให้ได้รูปแบบใหม่ที่หลากหลายของการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตในด้านเนื้อหา

- ศึกษาวิเคราะห์ภาพสถาปัตยกรรมชนิดต่างๆ ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมในสมุดไตรภูมิสมัยอยุธยา ได้แก่
 - วิมาน ปราสาทขนาดใหญ่
 - วิมานขนาดเล็ก
 - อาคารเบ็ดเตล็ด เช่น เจดีย์ มณฑป
 - บ้านเรือน ศาลา

- สันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมเหล่านั้น
- ศึกษากลวิธีในการเขียนภาพสถาปัตยกรรมของจิตรกรไทย

ขอบเขตในด้านพื้นที่ศึกษา

ภาพสถาปัตยกรรมที่นำมาสันนิษฐานรูปแบบ มีแหล่งที่มาจากสมุดไทย ซึ่งเป็นสมุดภาพไตรภูมิที่มีการศึกษาว่าเขียนขึ้นในสมัยอยุธยาเท่านั้น ได้แก่

1. สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1
2. สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5
3. สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6
4. สมุดภาพไตรภูมิ ฉบับอักษรขอม สมัยอยุธยา เลขที่ 7

ภาพที่เลือกมาทำการสันนิษฐาน จะเป็นภาพที่มีสภาพค่อนข้างดีไม่ชำรุดทรุดโทรมมากจนไม่สามารถสันนิษฐานรูปแบบได้

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

กล่าวได้ว่าผู้บุกเบิกการศึกษาด้านจิตรกรรมไทยประเพณีทั้งด้านรูปแบบ เทคนิควิธีและด้านเนื้อหาทางศิลปะและความงาม คือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ดังผลงาน *วิวัฒนาการภาพจิตรกรรมไทย* (2502) โดยท่านได้กล่าวถึงตัวอย่างภาพจิตรกรรมไทยในสถานที่ต่างๆ การคลี่คลายของการใช้สี เทคนิคการนำเสนอโดยจิตรกรสมัยนั้นๆ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรียังทำงานร่วมกับ อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เขียน ยิ้มศิริ ในการศึกษาอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในหนังสือ *จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างนนทบุรี* (2506) ในด้านการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังไทย อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ได้ทำการคัดลอกภาพจิตรกรรมจากเจดีย์รายวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อพ.ศ. 2493 และจากเจดีย์วัดเจดีย์เจ็ดแถว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2510

หนังสือที่รวบรวมข้อมูลจิตรกรรมไทยที่ค่อนข้างละเอียดเล่มแรกๆ คือ *จิตรกรรมไทย* โดย ขมพูนุช พงษ์ประยูร (2512) อธิบายถึงลักษณะของจิตรกรรมไทยในแง่ต่างๆ ได้แก่ หลักวิชาการในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง วิธีเขียนแบบต่างๆ ประโยชน์ของจิตรกรรมฝาผนัง ความมุ่งหมายของจิตรกร และสมัยต่างๆของจิตรกรรมไทย นอกจากนั้นยังมีหนังสือและบทความที่เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังโดย ศาสตราจารย์ จอง บอสเชอลีเย ในหนังสือ *Thai Painting* ปี ค.ศ.1976 และ น. ณ ปากน้ำ ในหนังสือ *จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์* (2525) และ *จิตรกรรมฝาผนังหนึ่งในสยาม*

(2544) ที่กล่าวถึงคุณค่าของงานจิตรกรรมไทย ในแง่ที่ว่า เป็นภาพสะท้อนเรื่องราว สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีของบุคคลตั้งแต่กษัตริย์จนถึงชาวบ้าน นอกจากนั้นจิตรกรรมฝาผนังยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงพัฒนาการทางด้านการเขียนภาพของคนไทย

หนังสือ *จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา* โดย สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัดนะ (2524) เป็นการศึกษาพื้นฐานด้านพุทธศาสนาและศิลปกรรม เนื้อหาในจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา เช่น เรื่องอดีตพุทธ พุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิ องค์ประกอบภาพในจิตรกรรมฝาผนัง ใช้วิธีศึกษา ความหมายของเรื่องราวควบคู่กับศึกษาองค์ประกอบภาพ เพื่อติดตามวิวัฒนาการสำหรับการจัดกลุ่ม และกำหนดอายุ จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา

หนังสือหลายเล่มในชุดจิตรกรรมไทยประเพณีชุดที่ 1 โดยกรมศิลปากร อาทิเช่น *จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย* (2533) *จิตรกรรมสมัยอยุธยา* (2535) *จิตรกรรมฝาผนัง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา* (2538) *จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1* (2537) เป็นหนังสือที่รวบรวม ข้อมูลโดยทั่วไปของจิตรกรรมฝาผนังในแหล่งต่างๆ รวมทั้งเนื้อหา เรื่องราวของภาพในแต่ละสถานที่ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการศึกษาเชิงลึกทางด้านจิตรกรรมไทยต่อไป

การศึกษาของ สน สิมাত্রัง เรื่อง *สถาปัตยกรรมในจิตรกรรมฝาผนัง* (2522) ศึกษา จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา โดยเน้นหนักไปในทางสถาปัตยกรรมที่เป็นโครงสร้างขององค์ประกอบ ในจิตรกรรมฝาผนัง และ หนังสือ *จิตรกรรมฝาผนัง สกุลช่างรัตนโกสินทร์* (2522) อธิบายลักษณะทั่วไปของจิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์ ในแง่ประวัติความเป็นมา ความเชื่อมโยงกับสกุลช่างอยุธยาและธนบุรี ตลอดจนวิวัฒนาการมาเป็นสกุลช่างรัตนโกสินทร์ การจัดองค์ประกอบในภาพจิตรกรรม การใช้สี ฉากหลัง สัดส่วนคนกับสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมในภาพจิตรกรรมและ เรื่องราวที่นิยมเขียน

ผลงานหนังสือ เอกสาร ตำราที่เน้นในด้านการวิเคราะห์คุณค่าทางศิลปะของจิตรกรรมไทย ได้แก่ ผลงานของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี หนังสือ *คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนังของไทย* (2502) กล่าวถึงคุณค่า และความสำคัญ สุนทรียภาพ ของงานจิตรกรรมไทยโบราณ ซึ่งในช่วงเวลานั้นคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญ ศาสตราจารย์ศิลป์ ได้ชี้ให้เห็นความสามารถของจิตรกรไทยในการแสดงออกในภาพเขียนที่เป็นแบบ 2 มิติอย่างสวยงาม ชัดเจน และดูง่าย โดยไม่ต้องเขียนตามสิ่งที่ตาเห็นเหมือนภาพเขียนตะวันตก

ต่อมาหนังสือ *การเข้าถึงศิลปะในงานจิตรกรรมไทย* ของศาสตราจารย์ชวลิต นิมเสมอ (2532) เป็นผลงานการศึกษาวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบในภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย ด้วยการใช้ทฤษฎีศิลปะสากลมาอธิบาย เพื่อให้เห็นถึงความชาญฉลาดและความตั้งใจของจิตรกรไทยใน

สมัยก่อนว่าต้องการนำเสนอสาระใดในภาพ การใช้องค์ประกอบของศิลปะ เช่น เส้น ระบาย จังหวะ ฯลฯ แสดงความเคลื่อนไหว ความนิ่ง การเน้นบางตำแหน่ง ทำให้ภาพจิตรกรรมไทยที่เขียนเป็นภาพสองมิติ ดูมีชีวิตและให้ความรู้สึกตามเจตนาศิลปิน

การศึกษา *สุนทรียศาสตร์บนฝาผนัง: োলংการแห่งจิตรกรรมไทย* โดย **พิระพงศ์ สุขแก้ว** (2549) กล่าวถึง ประเภทของจิตรกรรมไทยว่ามีในจิตรกรรมฝาผนัง พระบฏ และสมุดไทย ลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันของจิตรกรรมไทยในแต่ละสมัยตั้งแต่ ทวาราวดี ศรีวิชัย ลพบุรี สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์โดยรวม และข้อมูลสถานที่และเรื่องราว ลักษณะภาพจิตรกรรมไทยของแต่ละสมัย

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาอีกหลายชิ้นที่ทำให้เห็นความหลากหลายของรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่จะเชื่อมโยงกับภาพสถาปัตยกรรมในงานจิตรกรรมที่ศึกษา เช่น *การศึกษาสถาปัตยกรรมแบบมีมุขประเจิดในสมัยอยุธยาตอนปลาย พระอุโบสถและพระวิหารสมัยอยุธยาตอนปลายในจังหวัดนนทบุรี สัดส่วนสัมพันธ์องค์งานในงานออกแบบสถาปัตยกรรมไทย (สายสกุลช่างอยุธยา) การศึกษาพัฒนาการของพระเมรุมาศในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น ลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย การศึกษาสถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาส สมัยอยุธยาตอนปลาย (ในเขตจังหวัดเพชรบุรี) และ การออกแบบพระอุโบสถและพระวิหารสมัยอยุธยาตอนปลายในเมืองเพชรบุรี เป็นต้น*

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่าการศึกษาทางด้านจิตรกรรมไทยในอดีตแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก มุ่งไปที่การรวบรวมข้อมูลสถานที่ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งที่ยังสมบูรณ์และที่ลบเลือนไป ภาพในสมุดไทยและพระบฏ ในสมัยต่างๆของประวัติศาสตร์ไทย ลักษณะเด่นของจิตรกรรมแต่ละสมัย วิวัฒนาการการเขียนภาพจิตรกรรมไทย รวมทั้งเรื่องราวและเนื้อหาที่นิยมนำมาเขียนภาพ การศึกษากลุ่มที่ 2 จะเป็นการวิเคราะห์ด้านสุนทรียภาพและคุณค่าทางศิลปะของจิตรกรรมไทย

กรอบแนวคิดงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเน้นความสำคัญที่การศึกษารูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยในภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการนำไปออกแบบและสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สร้างจริง โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นการศึกษาแบบสหวิชา ที่บูรณาการระหว่างสาขาสถาปัตยกรรมและสาขาจิตรกรรมเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และได้แนวทางการศึกษาใหม่ในการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมไทย ศิลปะไทยและประวัติศาสตร์ศิลปะ การศึกษาภาพสถาปัตยกรรมไทยในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาจะรวบรวม จัดกลุ่ม รูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยจากภาพเขียน

ในยุคนั้น และวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการสร้างได้จริงของสถาปัตยกรรมเหล่านั้น โดยเทียบเคียงกับแบบสันนิษฐานของนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ศิลปสถาปัตยกรรม โบราณคดี และอาคารเท่าที่ ยังมีเหลืออยู่ในบริเวณจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดใกล้เคียงในภาคกลาง

ข้อจำกัดในงานวิจัย

จากที่ได้ทำการรวบรวมข้อมูลภาพสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา ผลปรากฏว่า ภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ที่เหมาะสมจะนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบที่สามารถสร้างจริงนั้น หาได้ยากมากจากภาพจิตรกรรมฝาผนังตามผนังโบสถ์ วิหาร ซึ่งมีเหลืออยู่น้อยมาก เนื่องจากผลของสงครามในอดีตและการผุพัง เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา อีกทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เหลืออยู่ก็มีภาพสถาปัตยกรรมอยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นภาพพระพุทธรูป พระสาวกและภาพบุคคล ดังนั้นจิตรกรรมฝาผนังจึงไม่เหมาะที่จะใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมในงานวิจัยชิ้นนี้ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏสมบูรณ์และสวยงามส่วนใหญ่เป็นภาพที่เขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งบางภาพก็ช่วยในการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับภาพเขียนในสมัยอยุธยา ทำให้การวิเคราะห์ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาที่ค่อนข้างสมบูรณ์ส่วนใหญ่เป็นภาพในสมุดไทย ที่เขียนเรื่องไตรภูมิ ซึ่งสมุดภาพไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยาเหล่านั้นมีอยู่หลายเล่มที่ยังสมบูรณ์ เนื่องจากได้รับการเก็บรักษาอย่างดี สมุดภาพไตรภูมิที่เขียนขึ้นในสมัยอยุธยาเท่าที่มีการพิมพ์เผยแพร่โดยกรมศิลปากร มี ฉบับ คือ สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6, สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 8, สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนา เลขที่ 9, สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1, สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5, สมุดภาพไตรภูมิ ฉบับอักษรขอม สมัยอยุธยา เลขที่ 7 และ สมุดภาพไตรภูมิ เลขที่ 91 นอกจากนั้นจะเป็นฉบับที่เขียนขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ซึ่งไม่อยู่ในขอบเขตของงานวิจัยนี้

ในเล่มวิจัยนี้ทำการศึกษาวิเคราะห์สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา 4 ฉบับ คือ สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1, สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5, สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6 และ สมุดภาพไตรภูมิ ฉบับอักษรขอม สมัยอยุธยา เลขที่ 7 รวมภาพที่นำมาศึกษาจำนวน 44 ภาพ เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลาและงบประมาณจึงไม่สามารถทำการศึกษาสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยาได้ครบทุกฉบับ และหากมีโอกาสศึกษาในขั้นต่อไปผู้วิจัยตั้งใจจะทำการศึกษาสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยาให้ครบทุกเล่มเพื่อให้งานวิจัยเรื่องนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหากเป็นไปได้ก็จะศึกษาเปรียบเทียบกับภาพสถาปัตยกรรมในจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์เพิ่มเติมในอนาคต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นงานวิจัยใหม่ที่เป็นสหวิชา โดยบูรณาการความรู้สาขาสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประวัติศาสตร์ศิลปะเข้าด้วยกัน
2. เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในภาพจิตรกรรมไทยสู่นักวิชาการและประชาชนทั่วไป
3. เสริมสร้างความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าจิตรกรรมไทยที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน
4. แบบสัณนิษฐานต่างๆ ที่ได้จากงานวิจัยอาจเป็นแนวทางที่ใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยในปัจจุบัน
5. เป็นฐานข้อมูลด้านจิตรกรรมไทย ภาพสถาปัตยกรรมไทยในอดีตให้แก่ประเทศไทย

บทที่ 2 แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยในงานจิตรกรรม

จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยา

จิตรกรรมไทยสมัยอยุธยาส่วนใหญ่เขียนขึ้นเพื่อแสดงความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา และเป็นการเผยแพร่ศาสนาให้แก่ประชาชนทั่วไปที่ไม่สามารถเข้าถึงหนังสือหรือตำราในอดีต การเผยแพร่พุทธศาสนาไม่มีวิธี หลักๆคือ การเทศนาโดยพระภิกษุสงฆ์ และการเขียนภาพจากไตรภูมิ หรือพุทธประวัติตามฝาผนังอารามต่างๆ การเขียนในสมุดไทย พระบฏ ก็เป็นช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่พุทธศาสนาให้แก่ประชาชน

เป็นที่รู้กันว่าไทยได้รับอิทธิพลการเขียนภาพจากอินเดียและจีน จนเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 จิตรกรไทยได้สร้างศิลปะของตนเองขึ้น ซึ่งศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวไว้ว่า จิตรกรรมไทยเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็น “วิญญานอันแท้จริงของชาติไทย” (ศิลป์ พีระศรี, 2502 หน้า 36) จิตรกรรมสมัยอยุธยาแบ่งออกได้เป็นยุคคือ ตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย ตั้งแต่ พ.ศ.1893 ถึง พ.ศ.2310 ตามระยะเวลาและพัฒนาการของรูปแบบงานจิตรกรรม นอกจากนี้ยังแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ตามสถานที่ที่เขียน คือ 1. ภายในปราสาท ส่วนมากเป็นภาพอดีตพุทธซ้ำๆกัน เช่น ปราสาทวัดราชบูรณะ 2. ภายในโบสถ์ วิหาร เป็นภาพเขียนเรื่องไตรภูมิ พุทธประวัติ ชาดกและอื่นๆ และ 3. เขียนบนสมุดข่อยหรือสมุดไทย พระบฏ เรื่องไตรภูมิภูคาและชาดก

จิตรกรรมสมัยอยุธยานั้นนอกจากจะเขียนตามฝาผนังอาคารศาสนาในกรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังแพร่กระจายออกไปตามจังหวัดต่างๆที่ใกล้เคียงอีกด้วย เช่น เพชรบุรี อ่างทอง นนทบุรี ธนบุรี และกรุงเทพมหานคร แต่สภาพของภาพจิตรกรรมเหล่านี้ส่วนมากชำรุด ลบเลือน บางแห่งเกือบไม่เหลือเค้าของจิตรกรรมที่เขียนไว้เลย โดยเฉพาะในตัวเมืองอยุธยาที่ถูกเผาทำลายตอนเสียกรุงครั้งสุดท้าย พ.ศ. 2310 แต่จิตรกรรมตามวัดที่อยู่นอกกรุง ถึงจะลบเลือนกะเทาะล่อนตามกาลเวลา ก็ยังมีที่เหลืออยู่ให้ศึกษาได้บ้าง สถาปัตยกรรมในภาพเขียนเหล่านี้ส่วนมากเป็นรูป กำแพง ประตู ป้อม เืองเทิน มีภาพที่เป็นปราสาทหรือพระราชวังเพียงเล็กน้อย เพราะจิตรกรต้องการแสดงรูปบุคคลในเหตุการณ์ต่างๆ เป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้งานวิจัยชิ้นนี้จึงไม่ได้ศึกษาครอบคลุมไปถึงภาพจิตรกรรมฝาผนังที่อยู่ตามวัดวาอาราม

ภาพสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิ

จิตรกรรมลักษณะที่ 3 คือ จิตรกรรมบนสมุดไทย ซึ่งมีอยู่หลายเล่มและส่วนใหญ่มียังคงสภาพสมบูรณ์เกือบทุกประการ ที่จะใช้ค้นคว้าวิจัยได้ทุกด้านของจิตรกรรม เช่น การวางภาพ การใช้สี การแสดงออกของจิตรกร และที่สำคัญเป็นแหล่งสำคัญของการศึกษาสถาปัตยกรรมไทย จิตรกรใช้จินตนาการอันเกือบไร้ขอบเขตของตนสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมแบบต่างๆขึ้นมากมาย บางแบบเป็น

สถาปัตยกรรมที่มีอยู่เพียงในจินตนาการเท่านั้น หรือบางแบบก็มีพื้นฐานมาจากสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น สถาปัตยกรรมเหล่านี้ได้แก่ วิมานพรหม วิมานเทพชั้นต่างๆ วิมานท้าวจุลโลกบาล ปราสาทพญายม เมืองบาดาล แต่ละประเภทมีโครงสร้าง รายละเอียดแตกต่างกัน ตามหน้าที่ ตามความลดหล่นของฐานันดร สร้างขึ้นโดยใช้พื้นที่ใช้สอยเป็นตัวนำ มีภาพบุคคลเป็นประธานของอาคารนั้นๆ ตัวอย่างเช่น ปราสาทพญายม มีห้องพระโรงของพญายมเป็นประธาน สถาปัตยกรรมในส่วน นั้น ประณีตอลังการมากที่สุด ประกอบด้วยคูหาหน้าจั่วเรียวสูงขึ้น 3 คูหา ตกแต่งด้วยลวดลายวิจิตรพิสดาร สองข้างด้านบนเป็นพื้นที่ของนางสนมกำนัล ต่ำลงมาเป็นขุนนาง ต่ำลงมากเป็นข้าทาสบริวาร ตรงชั้นพื้นเป็นยมบาลกับเหล่าวิญญาณที่ถูกนำมาประเมินความดีความชั่วในขณะมีชีวิต ด้านข้างเป็นอาคารซ้อนกันหลายหลังทั้งสองด้าน ทรงหน้าจั่วมีบันลุ่มประดับลวดลาย เป็นจิตรกรรมที่เขียนภาพอาคารได้อย่างงดงามยิ่ง โดยที่จิตรกรแทบไม่คำนึงถึงโครงสร้าง ความเป็นไปได้ทางสถาปัตยกรรมเลย

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 1 ยมโลก อยู่ใต้ชมพูทวีป มีพญายมราชปกครอง
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 40.

ตามปกตินายช่างไทยแต่โบราณที่ส่วนมากเป็นทั้งจิตรกร ประติมากรและสถาปนิกจะเริ่มงานสถาปัตยกรรมด้วยการวาดภาพจากจินตนาการ หรือบางท่านกล่าวว่าวาดขึ้นจากนิมิต แล้วจึงถูกนำไปสร้าง เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีโครงสร้าง มีพื้นที่ใช้สอยและมีความงามขึ้นในความเป็นจริง ซึ่งหลายอย่างต้องปรับให้เข้ากับเหตุผลทางการก่อสร้าง และความพอเหมาะพอดีกับประโยชน์ใช้สอย ซึ่งแน่นอนว่าความงามความ ประณีตทางจิตรกรรมจะต้องลดน้อยลง แต่ถึงกระนั้นศิลปินผู้ควบคุมการสร้างจะพยายามรักษาความงาม ความประสานกลมกลืนตามนิมิตที่วาดลงไว้ให้ปรากฏในสถาปัตยกรรมไทยให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

สาเหตุหนึ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้เน้นศึกษาภาพจากสมุดภาพไตรภูมิ เพราะสมุดภาพไตรภูมิถือว่าเป็นงานจิตรกรรมของไทยแรกๆ ที่มีหลักฐานปรากฏและสันนิษฐานว่าเป็นต้นแบบของภาพไตรภูมิตามฝาผนังโบสถ์วิหารในสมัยอยุธยา จึงน่าจะถือได้ว่าเป็นตัวแทนรูปแบบศิลปกรรมสมัยอยุธยาได้ดี (กรมศิลปากร, 2502 หน้า 44) สมุดภาพไตรภูมิเล่มหลังๆ เช่น ฉบับกรุงธนบุรี การเขียนภาพจะดูเป็น 3 มิติ ชัดเจนกว่าสมัยอยุธยา และยิ่งเปลี่ยนแปลงไปในสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งการใช้สีที่มีการใช้สีแบบพหุรงค์ คือใช้สีหลายสีมากขึ้นกว่าในสมัยอยุธยาตอนปลาย เพราะได้สีมาจากต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขาย เช่น ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น และมีการปิดทองคำเปลวที่ตัวภาพ ปราสาท ราชวัง เครื่องประดับกาย ซึ่งแทบจะไม่พบการปิดทองในภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาเลย (จิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, 2525 หน้า 16)

คุณค่าของจิตรกรรมไทยประเพณี

ภาพจิตรกรรมในอดีตสะท้อนให้เห็นสภาพสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี และลักษณะสถาปัตยกรรม บ้านเมือง ในสมัยที่เขียนภาพได้เป็นอย่างดี ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีที่ได้กล่าวถึงคุณค่าของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีไว้อย่างล้ำลึกกว่า “...ภาพเขียนเหล่านี้ ยังเป็นตำนานอันซื่อสัตย์ที่จารึกไว้ซึ่งเรื่องราวอันเป็นจริง ซึ่งจาริตประเพณี และระเบียบแบบแผน ที่มีอยู่ในอดีต ด้วยเหตุนี้ภาพเขียนเหล่านี้ จึงเป็นของมีค่าในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี” (ศิลป์ พีระศรี, 2502 หน้า 17)

“...คนแต่ก่อนเข้ามิดได้ใช้เหตุผลเหมือนพวกเราทุกวันนี้ เขาทำงานโดยไม่ต้องอาศัยความรู้ทฤษฎี แต่เขาก็สร้างสิ่งอัศจรรย์ขึ้นได้ด้วยสัญชาตญาณทางศิลปะของเขา ทุกวันนี้ถึงแม้ว่าเราจะมีความรู้ทุกอย่าง เราก็ไม่สามารถจะสร้างศิลปะชั้นดีเยี่ยมที่ให้ความรู้สึกทางจิตใจเช่นนั้นได้อีก...” (ศิลป์ พีระศรี, 2502 หน้า 22)

“... ศิลปินแต่ก่อนของเราเข้าใจจุดหมายของศิลปะกันมาช้านานแล้ว เขามีได้คัดลอกธรรมชาติ แต่เขาประดิษฐ์ธรรมชาติขึ้นในทางสวยงามคล้ายกับสร้างสรรค์โลกใหม่ แต่ถึงกระนั้น (ภาพที่เขาประดิษฐ์ขึ้น) ก็ยังแสดงให้เห็นสภาพของชีวิตจริง” (ศิลป์ พีระศรี, 2502 หน้า 26)

จิตรกรรมไทยประเพณีไม่เพียงแต่เป็นตัวแทนการเผยแพร่พุทธศาสนาแล้ว ยังแฝงไว้ซึ่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย ในด้านสุนทรียศาสตร์ ความเป็นศิลปินที่สร้างงานศิลป์ขึ้นเฉพาะตน มีวิธีการคิด โลกทัศน์ วิธีการแสดงออกที่พิเศษและสอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัยนั้น

คุณลักษณะของจิตรกรรมไทยประเพณี

1. ไม่คำนึงถึงความเหมือนจริง

ขนบนิยมอันเป็นลักษณะเด่นของจิตรกรรมไทยที่สำคัญประการหนึ่งคือ “การเขียนภาพที่ไม่เป็นอย่างที่ควรจะเป็นในความจริง” เช่น ภาพบุคคลที่มีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับอาคารบ้านเรือน ท่าทางของบุคคลที่เหมือนจะขนานไปกับพื้นภาพ ไม่มีส่วนที่ดูเหมือนจะยื่นออกมาจากระนาบกระดาษหรือผนัง สถาปัตยกรรมที่ดูเหมือนจะมีขนาดเล็กจนไม่สามารถจะอยู่อาศัยได้ รวมทั้งสัตว์ที่ไม่มีอยู่จริงที่เป็นการผสมระหว่างสัตว์หลายชนิด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเสน่ห์ของภาพจิตรกรรมไทยที่ไม่เหมือนกับจิตรกรรมของชาวตะวันตกที่เป็นวัฒนธรรมสมจริง

จากบันทึกของชาวฝรั่งเศส (มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์) ที่เขียนถึงการเขียนภาพของชาวสยามในสมัยอยุธยา ทำให้เราได้ทราบว่าช่างไทย มิได้เขียนรูปภาพอย่างภาพเหมือนสิ่งที่เป็นจริง ตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว ช่างเขียนไทยใช้จินตนาการในการเขียน เป็นมุมมองวิธีการแสดงออกแบบไทยที่สืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี เป็นวิธีคิดที่สืบทอดกันมาในสกุลช่างเขียนไทย ถือว่าเป็นมรดกความคิดที่บรรพบุรุษเราได้สืบทอดบอกกล่าวไว้ในภาพจิตรกรรม ที่คนไทยสมัยนี้อาจมองข้ามและไม่เข้าใจการสื่อสารจากบรรพบุรุษ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2552 หน้า21) คนในสมัยนี้เรียนรู้ความเป็นสัจจะนิยม จากตะวันตกกันมาก จนลืมนึกถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย คนส่วนใหญ่เมื่อมองภาพจิตรกรรมไทย มักจะคิดว่าไม่มีความสวยงาม ไม่ถูกต้องตามหลักการเขียนภาพ Perspective ไม่มีระยะใกล้ไกล หรือเขียนไม่เหมือนสิ่งที่เป็นจริง

ภาพสถาปัตยกรรมที่ “มีความไม่สมจริง” คือ มีขนาดเล็กกว่าที่ควรจะเป็นจริง เพราะมีขนาดเพียงหุ้มตัวบุคคลในภาพเท่านั้น ถ้าบุคคลในภาพยืนขึ้น ศีรษะก็อาจจะชนเพดาน แต่ถ้าเขียนภาพอาคารให้มีขนาดสัดส่วนตามที่ควรจะเป็นจริง ตัวคนก็จะเล็กมาก แทบจะไม่เห็นในภาพ จิตรกรไทยจึงแก้ปัญหาด้วยการเขียนภาพ วิมาน ปราสาท ให้พอดีกับตัวคน เพื่อให้ได้เนื้อหาทางเรื่องราวทั้งบุคคลและปราสาทราชวัง จึงทำให้ภาพจิตรกรรมไทยประเพณีดูแล้วไม่เป็นไปตามที่ควรจะเป็นจริง

อีกสาเหตุหนึ่งของการเขียนภาพแบบนี้ เนื่องจากพื้นที่เขียนภาพมีจำกัด โดยเฉพาะในสมุดไทย หรือแม้แต่ฝาผนังที่ต้องแบ่งเรื่องราวให้อยู่ในผนังเดียวกัน ภาพต่างๆ เช่นวิมาน ปราสาท บ้านเรือน จึงมีขนาดสั้นและเล็ก เพื่อให้เขียนลงในพื้นที่ที่จำกัด แต่ให้ได้เนื้อหาเรื่องราวครบถ้วน

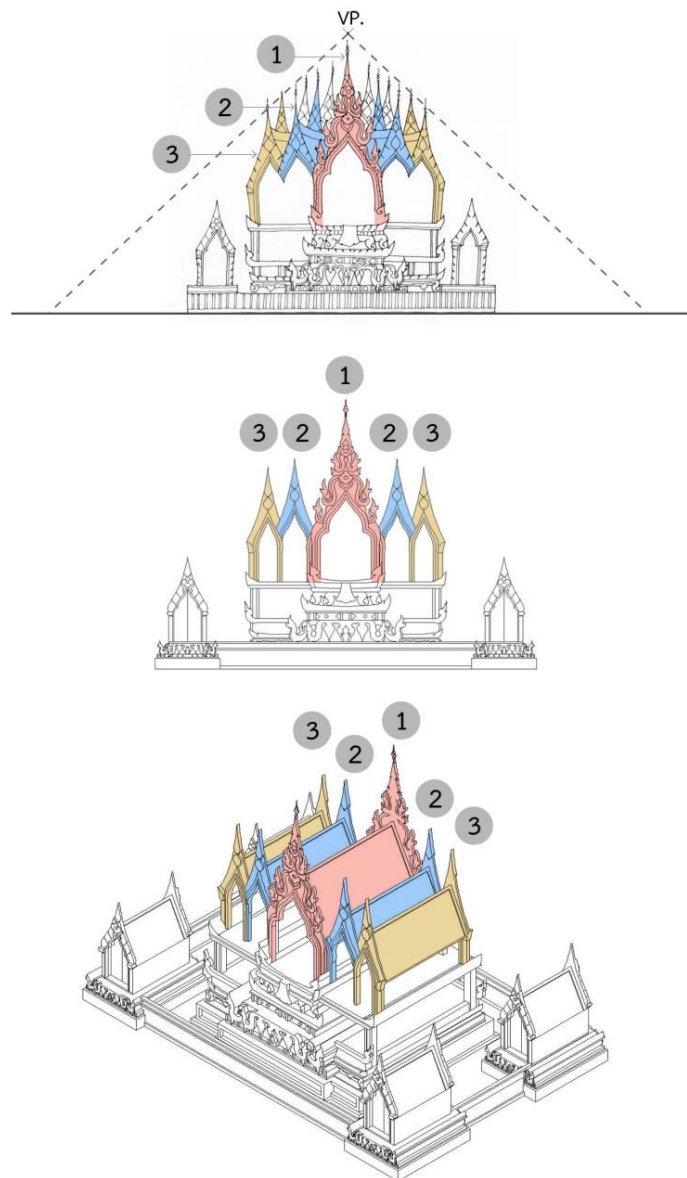
ถ้าพิจารณาให้ดี จิตรกรได้นำเสนอเฉพาะสิ่งที่สำคัญและจำเป็นที่จะสื่อแก่ผู้ดู ตัดสิ่งไม่สำคัญอื่นๆทิ้งไป เช่น การเขียนภาพวิมานปราสาท ก็เขียนให้ผู้ดูเข้าใจได้ว่าเป็นอาคารที่ใหญ่โตอลังการ ไม่ว่าจะสร้างจริงได้หรือไม่ หากต้องการแสดงกิจกรรมภายในอาคาร ก็มีวิธีเขียนภาพให้เห็นภายในได้อย่างแนบเนียน ทำให้คนดูในสมัยปัจจุบันกังขาว่า เป็นรูปตัด หรือ รูปด้านกันแน่ แต่สำหรับจิตรกร

ท่านสามารถเขียนรูปด้านและรูปตัดได้ภายในภาพอาคารภาพเดียว ซึ่งถ้าให้หลักสากลหรือตะวันตก ก็จะผิดหลักการเขียนแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ไป

2. ไม่ได้แสดงระยะใกล้ ไกลด้วยทัศนียภาพ (Perspective)

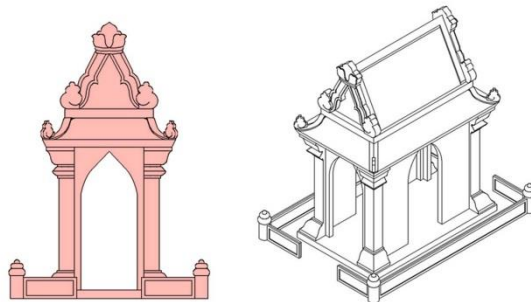
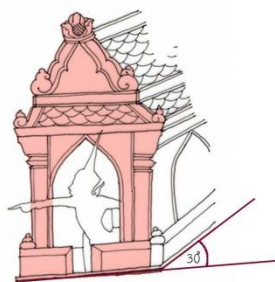
แต่ใช้วิธีแบบสิ่งที่อยู่ใกล้จะอยู่ตอนหน้าของภาพ ส่วนที่อยู่ไกลออกไปจะอยู่ถัดขึ้นไป (วัฒนธรรม จุฑะวิภาต, 2557 หน้า36) สำคัญในรูปภาพจิตรกรรมไทยประเพณีประการหนึ่งคือ **ภาพเขียนเป็นภาพ 2 มิติ ไม่ใช่ 3 มิติ** แบบภาพเขียนสมัยใหม่ เป็นการเขียน “รูปร่าง” ไม่ใช่ “รูปทรง” (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2552 หน้า 23) สิ่งสำคัญที่ทำให้จิตรกรไทยเขียนภาพเป็นภาพ 2 มิติ อาจจะเป็นเพราะ ภาพเขียนไทยไม่แสดงกาลเวลา กลางวันหรือกลางคืน ไม่มีเงาและบรรยากาศเข้ามาประกอบในภาพจิตรกรรมไทยประเพณี และด้วยจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอเนื้อหา **เรื่องราว มากกว่าบรรยากาศที่เป็นจริง** ช่างเขียนจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับระยะ หรือความเหมือนจริง ดังที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีได้กล่าวไว้ว่า “ด้วยสัญชาตญาณในการวินิจฉัยที่ถูกต้อง ช่างเขียนของเราแต่ก่อนได้เขียนจิตรกรรมฝาผนังขึ้น โดยมีได้ตั้งใจจะสร้างระยะทางทัศนียภาพ (Perspective) ตามความเป็นจริง ทั้งในภาพเขียนสีและภาพลายเส้น ด้วยเหตุนี้ จิตรกรรมฝาผนังของเราจึงถูกต้องตามความมุ่งหมายของช่างแต่ก่อน...” (ศิลป์ พีระศรี, 2502 หน้า 21-22)

จากการศึกษาภาพจิตรกรรมในสมุดภาพไตรภูมิพบว่า ภาพบุคคลสำคัญหรือสถานที่สำคัญ เช่น วิมานปราสาทในสวรรค์ชั้นต่างๆ วิมานพญายม จะเขียนเป็นรูปด้านหน้าเท่านั้น ประฐานของภาพจะอยู่กึ่งกลางภาพ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญที่สุดของภาพ และความสำคัญจะค่อยๆ ลดลงไปตามข้างทั้ง 2 ข้างเท่าๆ กันจนถึงริมกระดาษ ถ้าจะมองเป็นเส้น Perspective จุดสุดท้ายของภาพจะอยู่แกนกลางขึ้นไปข้างบน เพราะหลายภาพที่วิเคราะห์ดูแล้ว หลังคาหรือยอดอาคารที่อยู่ด้านบนขึ้นไป เป็นไปได้ที่จะเป็นส่วนที่อยู่ด้านหลัง และช่างเขียนต้องการแสดงให้เห็นในภาพด้วย (ดูภาพประกอบ) เป็นคล้ายภาพ Symmetry ในภาพเหล่านี้จะไม่เห็นเส้นเฉียงที่แสดงความลึกของภาพ ซึ่งอาจสรุปได้ว่าภาพสำคัญๆ จะแสดงด้วยรูปด้านหน้าตรงเท่านั้น ตำแหน่งกึ่งกลางภาพสำคัญที่สุด เป็นที่สำหรับประฐานของภาพ ได้แก่ เทวดา พรหม พระราชาผู้ครองปราสาท บุคคลเหล่านี้จะถูกเขียนให้อยู่กลางภาพ มีมุขหรืออาคารประฐานล้อมรอบ มีการเขียนรายละเอียดอย่างวิจิตรบรรจงที่สุดในภาพ รองลงมาเป็นด้านข้าง 2 ข้างที่ขนานมุขหน้าหรืออาคารกึ่งกลางภาพ เป็นที่นั่งของบริวาร เสนาอำมาตย์ นางสนม ความวิจิตรอลังการลดลงกว่าอาคารประฐาน

แผนภาพที่ 1 Perspective ในภาพจิตรกรรมไทยแบบประเพณี สำหรับภาพที่เห็นด้านหน้า

ภาพเขียนที่ไม่ค่อยสำคัญจะเขียนให้เห็นมิติความลึก เช่น ภาพเขียนที่เป็นอาคารขนาดเล็ก ศาลา บ้านเรือน จิตรกรจะให้ความสำคัญกับด้านหน้า โดยมักจะเขียนด้านหน้าให้ขนาดเท่ากับพื้น กระดาษ และเขียนด้านข้างเอียงขึ้นไปแต่สั้นกว่าความเป็นจริง (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2552 หน้า25) คล้ายภาพ Isometric ซึ่งแสดงว่าช่างเขียนไทยก็เข้าใจวิธีการเขียนภาพให้เห็นมิติที่มีความลึก (ดูภาพประกอบ) แต่เทคนิคการเขียนด้านข้างให้เอียงขึ้นนี้ ไม่นำมาใช้กับอาคารประเภทวิหาราน ปราสาท หรืออาคารสำคัญๆ

แผนภาพที่ 2 ภาพอาคารขนาดเล็ก ด้านหน้าอาคารจะขนานกับกระดาษ
ด้านข้างเป็นเส้นเฉียง

อาจได้ข้อสรุปอย่างหนึ่งว่าความเป็น Symmetry แสดงถึงความมั่นคง สง่างาม ชัดเจน ถ้าเทียบกับการเขียนภาพ Isometric ที่อาจจะให้ภาพที่สมจริงแต่ก็ให้ความรู้สึกธรรมดาทั่วไป และเนื่องจากพื้นที่เขียนที่จำกัดแต่ต้องเขียนเรื่องราวให้ได้เนื้อมาก การเขียนภาพตั้งขนานกับสายตา อาจเป็นการนำเสนอที่ชัดเจนที่สุดในทัศนะของจิตรกร การเขียนภาพแบบรูปด้านหน้าตรงนี้ เปลี่ยนไปในภาพเขียนสมัยรัตนโกสินทร์ ที่ช่างเขียนเริ่มเขียนหน้ามุขของอาคารสำคัญ ให้เอียงเสมือนจริง คล้ายภาพ Isometric ซึ่งคาดว่าจะได้รับอิทธิพลจากตะวันตก

3. ใช้เทคนิคการเขียนแบบ “พลิกภาพ” หรือ “คลีภาพ”

จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ และโบราณสถานที่หลงเหลืออยู่จากสมัยอยุธยา ทำให้เราทราบว่า สถาปัตยกรรมขนาดใหญ่และสำคัญ เช่น ปราสาท พระที่นั่ง พระราชวัง ที่สร้างจริงในสมัยอยุธยา ส่วนใหญ่เป็นอาคารจัตุรมุขคือมีมุขยื่นออกจากอาคารประธานทั้ง 4 ทิศ ซึ่งถ้าเขียนภาพอาคารจัตุรมุขตามแบบแผนสากล หรือภาพ Perspective ภาพที่ออกมาก็จะเอียงและมีความลึกหรือถ้าจะเขียนเป็นรูปด้านก็จะเห็นหน้าจั่วเพียงด้านเดียว แต่ช่างไทยมีวิธีการเขียนที่ไม่ใช้หลักสากล นั่นคือ การยึดพื้นผิวกระดาดหรือผนังให้เสมือนเป็นระนาบหนึ่งที่ขนานอาคาร และเน้นภาพบุคคลที่ประทับอยู่ที่กลางปราสาทเพื่อบอกเล่าเรื่องราว ดังนั้นภาพไทยจึงเขียนเป็นรูปด้านหน้าที่ขนานกับพื้นผิวของกระดาด ถ้าเขียนตามทฤษฎีเขียนภาพในปัจจุบันก็จะเห็นมุขหน้าเป็นรูปด้านหน้าเพียงมุขเดียว ส่วนมุข2ข้างจะเห็นเป็นรูปด้านข้าง แต่จิตรกรต้องการแสดงให้เห็นว่า ด้านข้างของอาคารนี้ก็มีมุขที่สวยงามและมีเรื่องราวเช่นกัน จึงใช้วิธีพลิกด้านข้างให้หันมาขนานกับมุขด้านหน้า ทั้งด้านซ้ายและด้านขวา มองเห็นเป็น 3 มุขหรือ 3 จั่วจากด้านหน้า ทำให้วิมาน ปราสาท ราชวัง ในภาพจิตรกรรมไทย เกิดเป็นรูปร่างที่แปลกไปจากภาพที่เรารับรู้กันปกติ

ภาพเขียนที่เกิดจากความต้องการแสดงรูปด้านข้างให้เห็นพร้อมด้านหน้านี้เอง ทำให้เกิดภาพอาคารที่วิจิตรพิสดาร แปลกไปจากอาคารที่มีอยู่จริง ทำให้ผู้ดูรู้สึกว่าการหลังนี้มีความพิเศษ มีการประดับตกแต่งมากมาย มียอดและหลังคาที่ซับซ้อน คล้ายจะไม่ใช่อาคารสำหรับมนุษย์ทั่วไป ซึ่งที่จริงแล้วหากนำอาคารนี้ไปสร้างจริงอาจจะเป็นเพียงอาคารจัตุรมุขเรียบๆ หลังหนึ่งก็ได้ แต่ด้วยเทคนิควิธีการเขียนและจินตนาการของจิตรกร ทำให้ผู้เสพภาพร่วมจินตนาการไปได้ไกลเกินกว่าสิ่งที่เป็นจริง เป็นความสามารถพิเศษของช่างไทยในอดีต

สถาปัตยกรรมในบางภาพมีความเป็นจินตนาการเหนือจริง เช่น วิมาน ปราสาทของเทวดา พรหมชั้นต่างๆ ที่มาจากเนื้อหาไตรภูมิและพุทธศาสนาในสมัยนั้น ว่าเป็นดินแดนที่อยู่เหนือโลกมนุษย์ บุคคลธรรมดาไม่อาจสัมผัสได้ ต้องเป็นผู้บำเพ็ญเพียร มีบารมีสูง ไกลจะถึงพระนิพพาน ดังนั้นจึงไม่มีใครบอกได้ว่า ณ ที่นั้น มีลักษณะภูมิประเทศ อาคารบ้านเรือนเป็นอย่างไร วิมาน ปราสาทในภาพสวรรค์และพรหมชั้นต่างๆ จึงมีความเหนือจริง ด้วยจินตนาการของศิลปินที่บันดาลให้สุคติภูมิเหล่านั้น มีความอลังการ สวยงาม เป็นทิพย์ แตกต่างจากโลกมนุษย์ที่พวกเราคุ้นเคย อย่างไรก็ตาม ด้วยความเป็นปุถุชนที่ใช้ชีวิตบนโลกมนุษย์ ภาพที่เขียนออกมาถึงแม้จะจินตนาการให้เหนือจริงอย่างไร ก็มีพื้นฐานมาจากสิ่งที่รายล้อมรอบตัวศิลปิน ดังนั้นวิมานปราสาทของเทพเทวดาก็คงไม่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากอาคารที่สร้างจริงในขณะนั้น

วิธีการเขียนภาพแบบ “พลิกภาพ” หรือ “คลีภาพ” นี้คล้ายวิธีเขียนภาพแบบ คิวบิซึม (Cubism) ที่เกิดขึ้นในยุโรปเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่แสดงทุกด้านของสิ่งที่เขียนให้เห็นพร้อมกัน

ในภาพเดียว ทำให้ผู้ชมได้รับรู้ข้อมูลเรื่องราวรายละเอียดของสิ่งที่อยู่ในภาพได้มากกว่าการเขียนภาพแบบสังขนิยม ตามเทคนิคสากลที่เราคุ้นเคยกัน

4. การเขียนรูปตัดผสมกับรูปด้าน

เอกลักษณ์ที่พิเศษของภาพจิตรกรรมไทยแบบประเพณีอีกประการหนึ่ง คือ วิธีการเขียนของจิตรกรที่สามารถเล่าเรื่องราว เหตุการณ์ บุคคลที่อยู่ภายในอาคารให้คนดูเห็นได้ โดยการ **เปิดผนังอาคารด้านหน้าออก** คล้ายเป็น **รูปตัด** ที่ใช้ในการเขียนแบบสถาปัตยกรรมในระบบสากล คือเหมือนเอามิตัดอาคารแนวตั้งเพื่อให้เห็นพื้นที่ภายใน วิธีการเปิดฝาผนังสถานที่ในรูปภาพจิตรกรรมไทยนี้ช่างเขียนสมัยก่อนเรียกว่า **“แขวะ”** เป็นช่องเฉพาะที่ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2552 หน้า28) การเขียนภาพคล้ายภาพตัดเฉพาะจุด จิตรกรอาจใช้**เส้นสีเทา**เป็นตัวแบ่งภาพ เช่น ภาพรูปด้านหน้าของปราสาท แต่มีเส้นกันตัวบุคคลและระบายสีพื้นให้แตกต่างจากภาพอาคาร เหมือนเป็นการ**“แขวะ”** หรือ **“ขุม”** เฉพาะเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นภายในออกมาให้เห็น จุดมุ่งหมายคือต้องการแสดงเรื่องราวของบุคคลที่เป็นประธานของเรื่อง ส่วนวิมานปราสาทเป็นส่วนประกอบห่อหุ้มบุคคล และแสดงฐานันดรศักดิ์ หรืออิทธิทธิบารมีของบุคคลนั้นๆ

การเขียนภาพเล่าเรื่องโดยมีปราสาทราชวังประกอบในภาพ มีทั้งแบบที่แสดงให้เห็นภายในอาคารโดยการเขียนเป็นรูปตัดผสมรูปด้าน และ การเขียนเรื่องราวภายนอกปราสาท เช่นพระราชภาพระทับว่าราชการที่मुखเด็จหน้าพระราชวัง ที่แสดงด้วยรูปด้าน

ภาพที่ 2 รูปด้านหน้าอาคาร มองเห็นพระอินทร์ประทับนั่งที่มุขด้านหน้าแวดล้อมด้วยเสนาอำมาตย์นางสนม

ภาพที่ 3 รูปตัดผสมรูปด้าน มีการแขวะภาพให้เห็นเหตุการณ์ที่พระราชาวาราชการอยู่ภายในท้องพระโรง

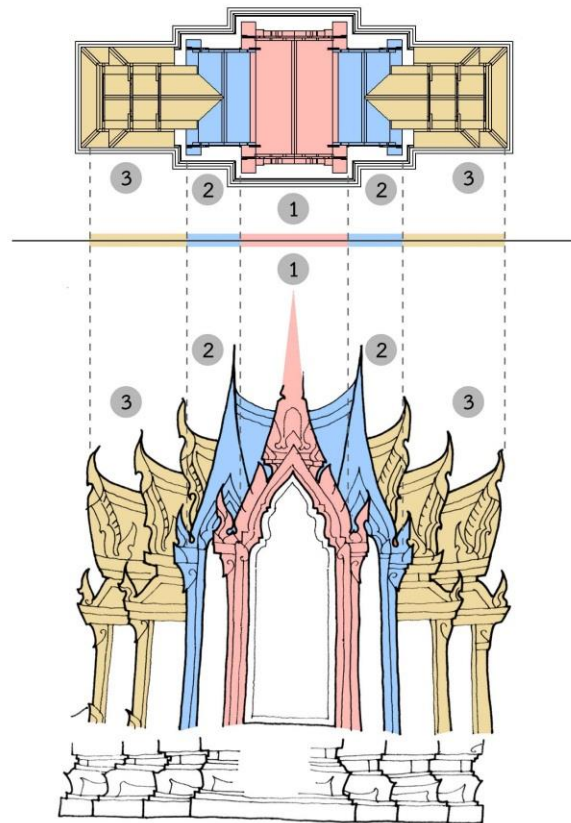
ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยเพื่อนำไปสู่การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาทำความเข้าใจลักษณะเด่นของภาพจิตรกรรมที่ปรากฏและการตีความกระบวนการคิดและนำเสนอภาพของจิตรกรไทยที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ได้แนวทางการวิเคราะห์สถาปัตยกรรมในภาพเขียน เพื่อนำไปสู่การสันนิษฐานรูปแบบอาคารที่อาจจะสร้างจริงได้ อาคารในภาพบางหลังสามารถถูกสันนิษฐานรูปแบบได้หลายแบบ เนื่องจากวิธีการเขียนของจิตรกรที่เต็มไปด้วยจินตนาการ ทำให้การวิเคราะห์วินิจฉัยมีหลากหลายตามไปด้วย เกิดเป็นสถาปัตยกรรมไทยรูปแบบใหม่ที่น่าสนใจมากมาย ดังที่จะเสนอในบทต่อไป

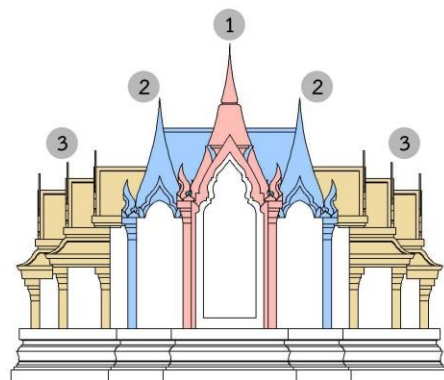
แนวทางและมุมมองในการสันนิษฐานรูปแบบนั้นมิได้หลากหลายซึ่งก็ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้ทำการวิเคราะห์ อาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันไป ไม่มีถูกไม่มีผิด เพราะเป็นการสันนิษฐานรูปแบบ 3 มิติ ขึ้นจากภาพเขียน 2 มิติ งานวิจัยนี้เป็นความพยายามหนึ่งในการทดลองสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมจากภาพเขียนสมัยกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น โดยมีหลักเกณฑ์การสันนิษฐาน 3 แบบดังนี้

แนวทางสันนิษฐานที่ 1

เป็นการมองภาพแบบตรงไปตรงมา ไม่คำนึงถึงเทคนิคใดการพลิกภาพ ภาพที่เห็นถือว่าเป็นรูปด้าน ซึ่งจากรูปด้านนั้น ถอดออกมาเป็นแบบสถาปัตยกรรม ที่เปลี่ยนจากภาพ 2 มิติ เป็นภาพ 3 มิติ โดยรักษารูปร่างของภาพเดิมไว้ให้ได้มากที่สุด เช่น วิมานปราสาทที่ส่วนใหญ่จะเห็นเป็นอาคารเรียงกัน 3 หลัง มีทั้งที่เป็นยอดแหลมคล้ายป้านลม หรือเป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกัน คล้ายทรงวิมาน ซึ่งในบทต่อไปรูปแบบสันนิษฐานแบบแรกๆ ส่วนใหญ่จะมีลักษณะแบบนี้ เช่น **อาคารทรงวิมาน 3 หลังเรียงกัน** บางภาพมียอดแหลมโผล่ขึ้นมาข้างบนหลังคาซึ่งอาจสันนิษฐานว่าเป็นยอดของป้านลมด้านหลัง โดยอ้างถึงเทคนิคการเขียนภาพที่ใช้แนวคิด Perspective แบบไทย ที่มีจุดรวมสายตาเป็นจุดเดียวที่กึ่งกลางด้านบนของภาพ (ดังที่ได้อธิบายไปตอนต้น) หรือยอดที่แทรกขึ้นมา อาจจะเป็นเครื่องยอดที่ประดับอยู่บนหลังคาใดหลังคาหนึ่ง ซึ่งต้องพิจารณาว่าเป็นป้านลมหรือเครื่องยอดจากรายละเอียดในภาพและการใช้สีและระบายของส่วนต่างๆในแต่ละภาพ แนวทางการสันนิษฐานนี้ จึงมีความเป็นไปได้ในการก่อสร้างแต่ยังไม่พบอาคารรูปแบบนี้ที่เป็นอาคารจริง จึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยต่อไป

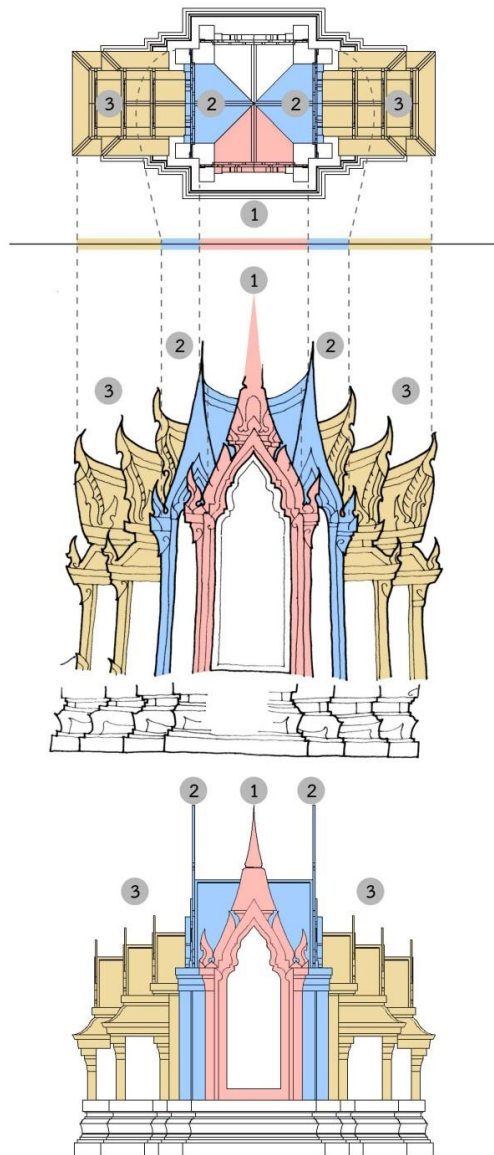
ลายเส้นจากภาพจิตรกรรม

แผนภาพที่ 3 วิธีการสันนิษฐาน แบบที่ 1 อาคารทรงวิมาน

แนวทางการสันนิษฐานที่ 2

ใช้หลัก การพลิกภาพ หรือ การคลี่ภาพ ซึ่งเป็นเทคนิคที่ยอมรับกันในหมู่นักวิชาการว่าเป็นวิธีการเฉพาะตัวของช่างไทย โดยจิตรกรเขียนภาพที่เป็นด้านข้างให้พลิกหันมารวมอยู่ด้านหน้า ทำให้เห็นเป็นมุข 3 มุข หรืออาคาร 3 หลังเรียงกัน มีอาคารกลางเป็นประธานและมักจะมีขนาดใหญ่ที่สุด ซึ่งทำให้เกิดแบบสันนิษฐานว่าอาคารหลังนี้น่าจะเป็น **อาคารจัตุรมุข** จะมีมุขมาต่อหรือหลังคาซ้อนก็ซ้อนก็พิจารณาในแต่ละอาคารไป ซึ่งจิตรกรก็มีการออกแบบอาคารวิมานแต่ละหลังไม่เหมือนกัน และเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนแบบสันนิษฐานนี้ว่าเป็นอาคารจัตุรมุขก็คือ ในความเป็นจริงอาคารที่เป็นปราสาทราชวังส่วนใหญ่ที่มีสร้างจริงก็มักจะเป็นอาคารจัตุรมุขจะมีเครื่องยอดหรือไม่มีก็ได้ (ดูภาพประกอบ) ดังนั้นการสันนิษฐานแนวนี้มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงมากที่สุดเมื่อเทียบกับแบบอื่นๆ

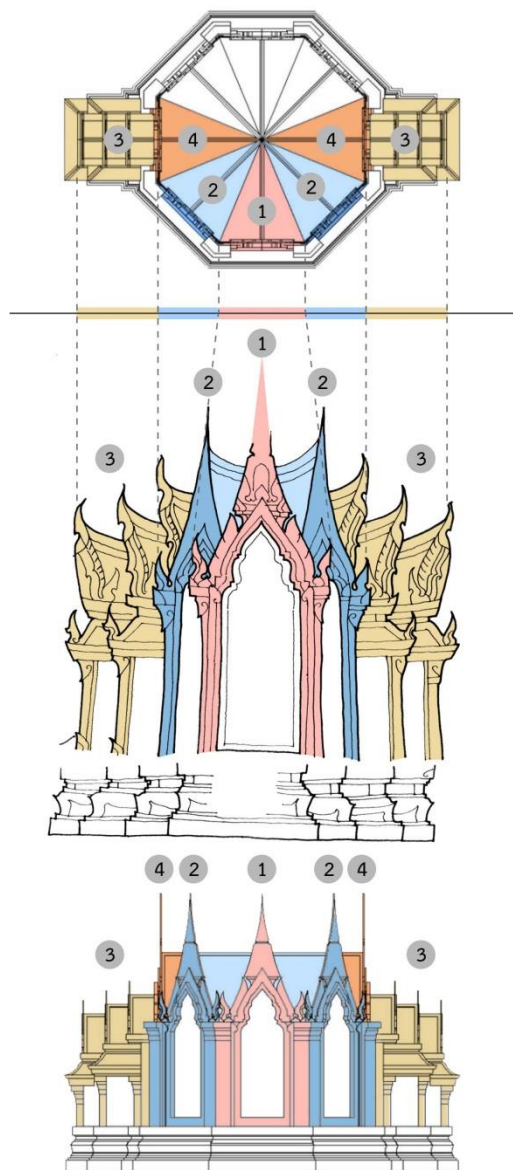
ลายเส้นจากภาพจิตรกรรม

แผนภาพที่ 4 วิธีการสันนิษฐาน แบบที่ 2 อาคารจัตุรมุข

แนวทางการสันนิษฐานที่ 3

ใช้หลักวิเคราะห์คล้ายแบบที่ 1 แตกต่างตรงที่ความเป็นไปได้ที่ว่า มุข 2 ข้าง ที่มีขนาดเล็กกว่ามุขประธาน อาจจะเป็นรูปด้านเฉียง ที่จิตรกรเขียนตามสิ่งที่ควรจะเป็นจริง คือ สันนิษฐานว่าอาคารหลังนี้อาจจะเป็นอาคาร 8 เหลี่ยม ตรงกลางมักจะเป็นอาคารเครื่องยอด มีมุขมาประกอบ 4 ทิศ หรือ 2 ทิศก็ได้ ซึ่งรายละเอียดก็ต้องพิจารณาในแต่ละภาพเป็นภาพๆ ไป (ดูภาพประกอบ)

แบบนี้เป็นแบบที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงค่อนข้างน้อย เพราะไม่เคยปรากฏว่ามีอาคารไทยทรงแปดเหลี่ยมอย่างนี้มาก่อน จึงเป็นแบบที่นำเสนอเพื่อให้ครอบคลุมการตีความจากภาพจิตรกรรม

แผนภาพที่ 5 วิธีการสันนิษฐาน แบบที่ 3 อาคารผังแปดเหลี่ยม

ในการศึกษาวิเคราะห์ภาพสถาปัตยกรรมแต่ละภาพ อาจมีการสันนิษฐานรูปแบบได้มากหรือน้อยกว่า 3 แนวทางนี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะรายละเอียดของอาคารในภาพ เทคนิคการเขียน การใช้สี บางภาพอาจสันนิษฐานได้ถึง 7 แบบ

นอกจากแนวทางหลัก 3 แนวข้างต้นแล้ว ส่วนรายละเอียดในภาพ องค์ประกอบทุกส่วน การใช้สี การเขียนลวดลาย ล้วนแล้วแต่มีความหมายและเป็นส่วนสนับสนุนการสันนิษฐานรูปแบบทั้งสิ้น เช่น การใช้สีในภาพ สิ่งที่มีสีเดียวกันอาจจะตีความได้ว่าอยู่ในระนาบเดียวกัน ถ้าเป็นดังนั้นสีที่เหมือนกันหรือต่างกันในส่วนหลังคาหรือยอดอาคารสามารถใช้เป็นประเด็นหนึ่งในการสันนิษฐาน การซ้อนหลังคาหรือความเชื่อมต่อของหลังคาได้ เป็นต้น การประดับตกแต่งมีการนำลวดลายกนกหรือลายไทยอื่นๆมาใส่ในโครงสร้างสถาปัตยกรรม เช่น ยอดปราสาท ปั้นลม บางภาพมีการเขียนคล้ายประดับด้วยดอกไม้ ทำให้สถาปัตยกรรมดูเหมือนมีการประดับประดามากมายอย่างวิจิตรพิสดาร ซึ่งดูจะสร้างจริงได้ยาก ดูเหมือนว่าช่างเขียนจะไม่ได้ให้ความสำคัญต่อโครงสร้างของสถาปัตยกรรมในแง่ที่จะนำไปสร้างจริง แต่เน้นความงามของสถาปัตยกรรมในแบบงานจิตรกรรม เป็นความงามอย่างอุดมคติ

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นความงาม ความประณีตอลังการของภาพเขียนสถาปัตยกรรมเป็นสำคัญ ด้วยการถอดแบบจากภาพที่มีเพียงรูปด้านหน้า ให้มีแปลนและรูปด้านข้าง ตลอดจนสร้างเป็นภาพสามมิติ โดยเลือกจากภาพที่เห็นว่าสมบูรณ์และแสดงถึงจินตนาการของศิลปิน เป็นงานที่เน้นทั้งด้านศิลปะเชิงสุนทรีย์และความเป็นไปได้เชิงสถาปัตยกรรม

วิธีการนำเสนอในงานวิจัยนี้

การวิจัยนี้เลือกภาพที่มีสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์จากสมุดภาพไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยา 4 เล่ม เพื่อนำมาวิเคราะห์สันนิษฐานรูปแบบความเป็นไปได้ในการสร้างจริง

สมุดภาพเหล่านั้น ได้แก่

- สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1
- สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5
- สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6
- สมุดภาพไตรภูมิ ฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7

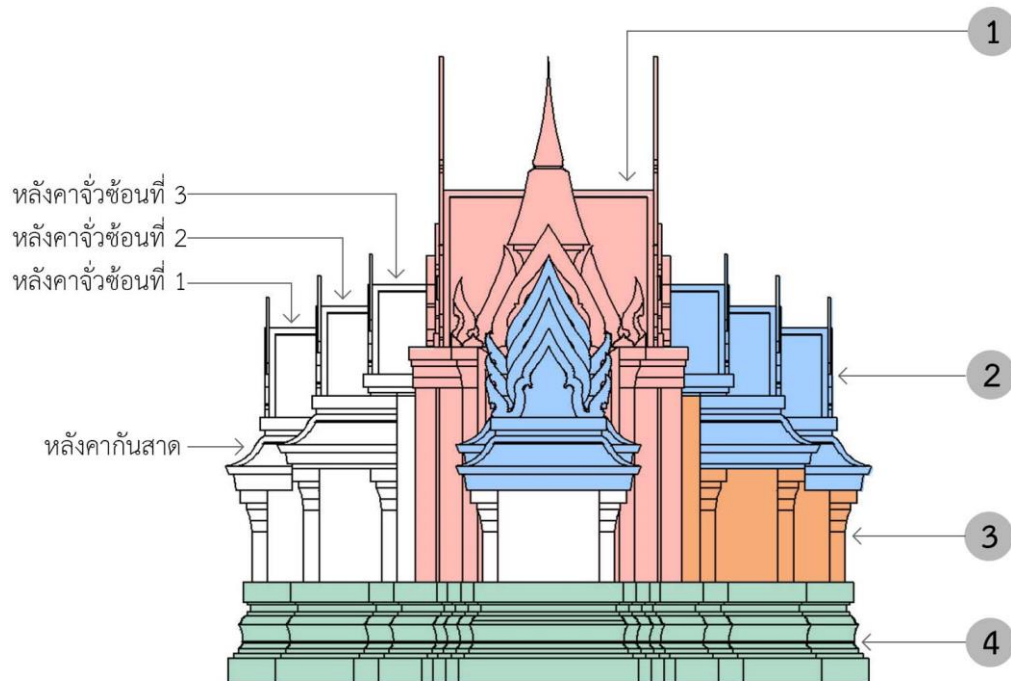
การนำเสนอใน 4 บทต่อไปนี้ เป็นการสันนิษฐานรูปแบบสมุดภาพไตรภูมิบทละ 1 เล่ม เพื่อให้เห็นลักษณะเฉพาะของจิตรกรรมไทยที่เหมือนและแตกต่างกันในแต่ละเล่ม และนำเสนอรูปแบบสันนิษฐานที่เกิดจากการวิเคราะห์ของผู้วิจัยโดยรวมรูปแบบทั้งหมดที่มีความเป็นไปได้จากการถอดความจากภาพจิตรกรรม โดยยังไม่ตัดสินว่าแบบใดสามารถสร้างจริงได้หรือสร้างไม่ได้ ซึ่งการเปรียบเทียบกับอาคารจริงจะเสนอในบทที่ 7 ต่อไป

ลำดับการนำเสนอในบทต่อไป

1. ภาพสถาปัตยกรรมที่เลือกมาวิเคราะห์จากเล่มสมุดภาพไตรภูมิ
2. การเรียงภาพก่อนหลังยึดตามเนื้อหาในเล่มไตรภูมิเป็นหลักและจัดกลุ่มตามขนาดของอาคาร โดยเริ่มจากภาพมหานครนิพพานซึ่งเป็นภาพแรกของสมุดภาพไตรภูมิส่วนใหญ่ ไล่เรียงต่อไปด้วยพรหมชั้นต่างๆ สวรรค์ชั้นต่างๆ เขาพระสุเมรุ ขมพูทวีป และ ยมโลก ซึ่งในสมุดภาพแต่ละเล่มจะเลือกมาเฉพาะภาพที่มีอาคารสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ที่จะนำมาสันนิษฐานรูปแบบได้
3. ภาพแต่ละภาพจากสมุดภาพไตรภูมิที่เลือกมาวิเคราะห์ จะเรียงลำดับจาก
 - ภาพต้นฉบับจากสมุดภาพไตรภูมิ
 - ภาพลายเส้น เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้มีมุ่งวิเคราะห์แต่ตัวสถาปัตยกรรม ดังนั้นองค์ประกอบอื่นๆรวมทั้งภาพบุคคลจะถูกละไว้
 - ภาพโครงร่างของอาคาร เพื่อให้เห็นโครงหลักและองค์ประกอบรองชัดเจนยิ่งขึ้น
 - ภาพสันนิษฐานอาคารแบบต่างๆ แต่ละแบบ แสดงด้วย ผังหลังคา รูปด้าน และรูป 3 มิติ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (Sketch up และ Autocad)

การเลือกภาพสถาปัตยกรรมเพื่อนำมาวิเคราะห์หารูปแบบที่ควรจะเป็นจริงนั้น ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของภาพ ที่สามารถเห็นเส้นสาย สี สัน รายละเอียด ที่สื่อถึงความคิดและจินตนาการของจิตรกรได้ชัดเจน ภาพที่ลบเลือนจะไม่นำมาใช้ในงานวิจัยนี้ เนื่องจากทำให้ต้องคาดเดาและอาจจะทำให้การวิเคราะห์คลาดเคลื่อนได้ ภาพสถาปัตยกรรมที่เลือกมาเพื่อใช้สันนิษฐานรูปแบบเป็น

ภาพสถาปัตยกรรมประเภทต่างๆ ตั้งแต่วิหาร ปราสาท พระราชวัง ศาลา บ้านเรือน เจดีย์ ฯลฯ ซึ่งพยายามให้ครอบคลุมรูปแบบอาคารทั้งหมดที่มีในสมุดภาพไตรภูมิเล่มนั้น

แผนภาพที่ 6 การอธิบายองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทย

แนวทางการอธิบายองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทย

- 1 ลักษณะภาพรวมของอาคาร เช่น เป็นอาคารจัตุรมุข มีหน้าจั่วทรงแหลมสูง
- 2 องค์ประกอบรอง เช่น มุขที่มาประกอบ ทั้ง 4 ด้านของอาคาร
- 3 ตัวเรือน เช่น ผนังเปิดโล่ง มีบัวหัวเสา
- 4 ฐานอาคาร เช่น ฐานสิงห์ ฐานปัทม์ ฐานเขียง
- 5 องค์ประกอบโดยรอบอาคาร เช่น มีกำแพงแก้วล้อม มีซุ้มประตู

บทที่ 3 สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1

สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1 ชื่อ ไตรภูมิภาษาเขมร สมุดภาพเล่มนี้ สภาพของเอกสาร เป็นหนังสือสมุดไทยขาว มีขนาดกว้าง 25.5 ซม. ยาว 66 ซม. หนา 8.5 ซม. บันทึกข้อความทั้ง 2 ด้าน สภาพของเอกสารชำรุดมาก สันทบทสมุดฉีกขาดแทบทุกหน้าและไม่มีปก บางหน้ากระดาษเปื่อยยุ่ย ทำให้ตัวอักษรลบเลือน บางส่วนของภาพและข้อความจึงไม่สมบูรณ์

อายุของเอกสาร เอกสารเล่มนี้ชำรุดมาก ไม่มีบานแผนกบอกที่มาของหนังสือ จึงสันนิษฐานอายุของเอกสารเล่มนี้จากภาพและตัวอักษรที่ปรากฏในเล่ม สันนิษฐานว่าน่าจะเขียนขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24

เนื้อหาในเล่ม แบ่งเป็น 2 เรื่อง คือ หน้าที่นใช้บันทึกภาพเล่าเรื่องไตรภูมิ โดยเริ่มจากภาพมหานครนิพพาน ภาพพระอริยบุคคล อรูปพรหม รูปพรหม สวรรค์ชั้นต่างๆ จนถึงนรกขุมต่างๆ หน้าที่ปลายเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นแผนที่โบราณ แสดงภูมิประเทศในป่าและอดีตชาติของพระพุทธเจ้า จบด้วยภาพภูเขากำพลนาคราช มีคำบรรยายด้วยภาษาเขมร อักษรขอมเขรียงทุกภาพตลอดเล่ม

ลักษณะการเขียนภาพของจิตรกรในสมุดไทยเล่มนี้ มีลักษณะเด่นคือ มีความประณีตมาก เส้นคมชัด ลวดลายชัดเจน เส้นตรงเส้นเฉียงคล้ายกับจะให้เครื่องมือช่วยเขียน ค่อนข้างเรียบร้อย มีแบบแผน สีสันสดใส โดยเน้นสีแดงและดำเป็นพื้นหลังภายในอาคาร ตัดเส้นโครงนอกด้วยสีดำ เส้นรายละเอียดเป็นสีแดง มีสีเขียว น้ำเงินเทา ส้ม เหลือง แต้มประกอบ ภาพเขียนในเล่มนี้มีการใช้สีดำค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับเล่มอื่นๆ

รูปเล่มสมุดภาพไตรภูมิอักษรขอม เลขที่ 1

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 102.

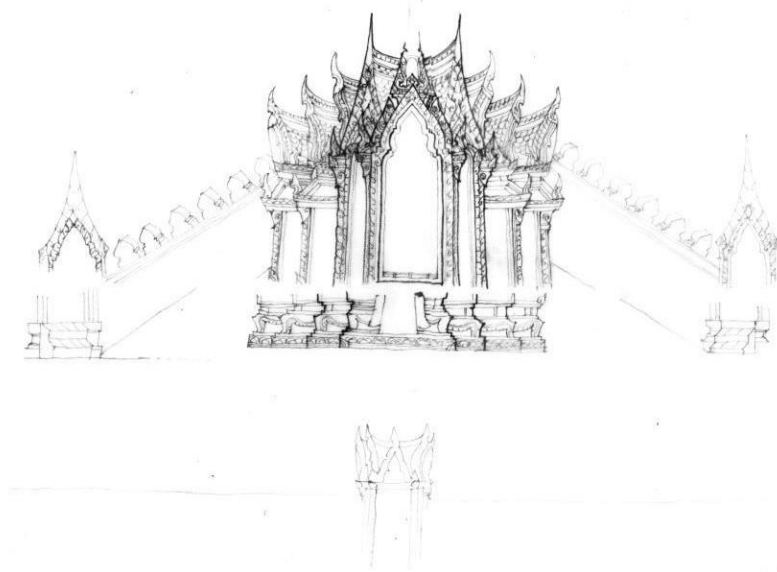
มหานครนิพพาน

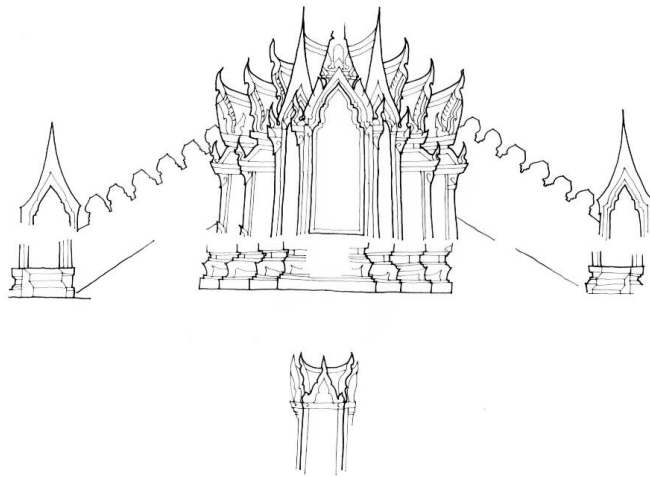
ภาพจากไตรภูมิอักษรรอม เลขที่ 1 ภาพที่ 1 มหานครนิพพาน

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 104.

มหานครนิพพานนี้ ในไตรภูมิกล่าวไว้ว่า ประกอบด้วยปราสาท 7 ชั้น พื้นดินเรียบรายด้วย
ทรายแก้ว สระโบกขรณี บริบูรณ์ด้วยน้ำเย็นเต็มไปด้วยดอกบัวบานอยู่มิขาด หมู่มแมลงภู์เคล้าเกสรบัว
และ หมู่นกยูง นกกระเรียน นกจากพราศ และราชหงส์แดง ราชหงส์ขาวมาร้องไพเราะทุกเมื่อ

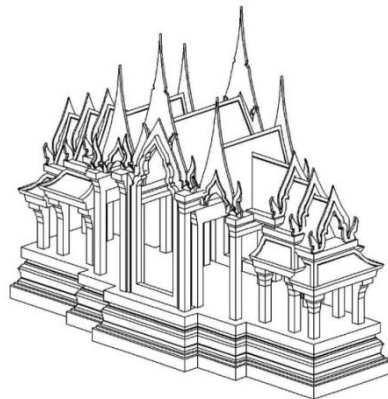
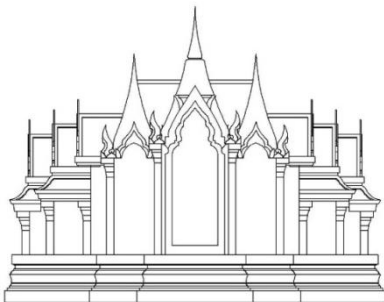
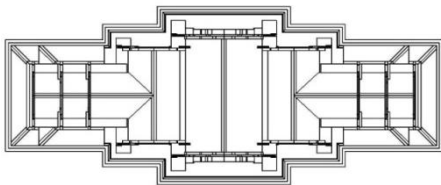
ลายเส้นที่ 1 มหานครนิพพาน

ลายเส้นโครงสร้างที่ 1 มหานครนิพพาน

แบบสันนิษฐานที่ 1

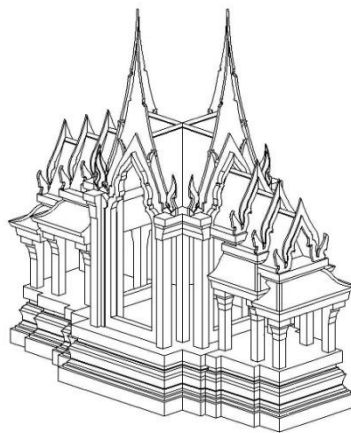
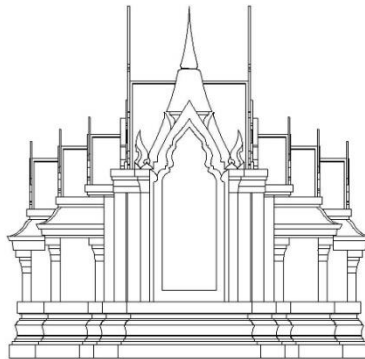
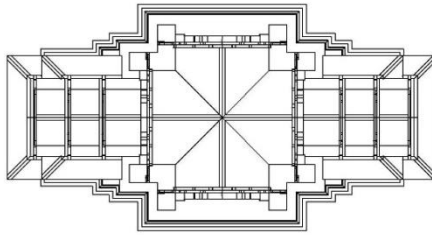
จากภาพจิตรกรรม สันนิษฐานได้ว่าเป็นอาคารทรงวิมาน 3 หลัง แบบมีมุขยื่น 2 ข้าง อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานไพทีแบบฐานสิงห์ซ้อนอยู่บนฐานปัทม์ ชุ่มวิมานหลังกลางเป็นประธาน มีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 หลัง คล้ายเป็นมุขเด็จ มีบันลดยอดแหลมสูง แบบที่เรียกว่า “เหม” มุขทั้ง 2 ข้างเป็นหลังคาจั่วซ้อนกัน 3 ชั้น สองชั้นล่างมีหลังคากันสาด ภายในไม่ได้เขียนภาพบุคคลไว้ เป็นเพียงที่ว่าง เพื่อแสดงความไม่มีตัวตน หรือความเป็นนิพพาน

แบบสันนิษฐานที่ 1.1 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

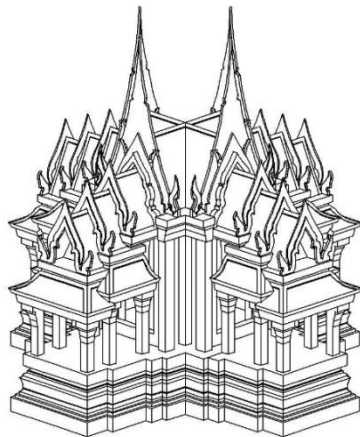
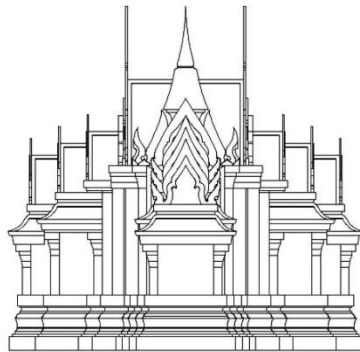
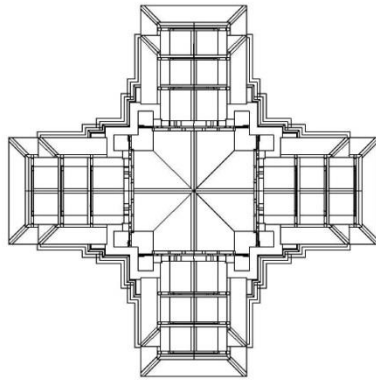
หากพิจารณาวิธีการเขียนภาพของจิตรกรไทย ที่มีเทคนิคการพลิกภาพที่เป็นด้านข้างให้หันออกมาให้เห็นด้านหน้า หรือ ที่เรียกว่า “ภาพคลี่” ยอดแหลมของทรงวิมาน 2 ข้างของยอดประธาน อาจจะ เป็นรูปด้านของหลังคาที่หันด้านข้าง ดังนั้นอาคารนี้อาจสันนิษฐานการสร้างจริงอีกแบบได้ว่า เป็นอาคารจัตุรมุขแบบทรงวิมานที่มีบันลดยอดแหลม มีมุขยื่นด้านข้าง 2 ด้าน ซ้อนที่ 1 กับซ้อนที่ 2 เป็นหลังคาทรงจั่วแบบมีกันสาด ซ้อนที่ 3 เป็นหลังคาจั่วเดี่ยว ลักษณะฐานเป็นฐานสิงห์วางอยู่บน ฐานปัทม์

แบบสันนิษฐานที่ 1.2 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

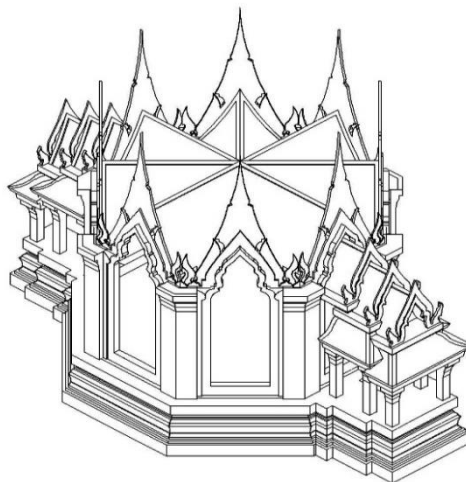
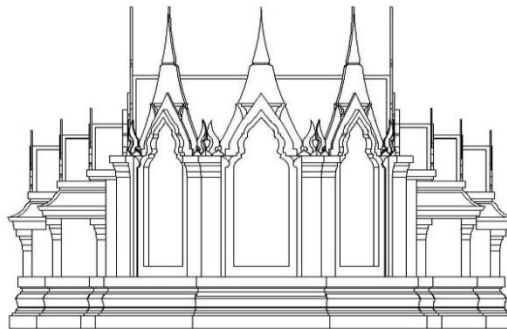
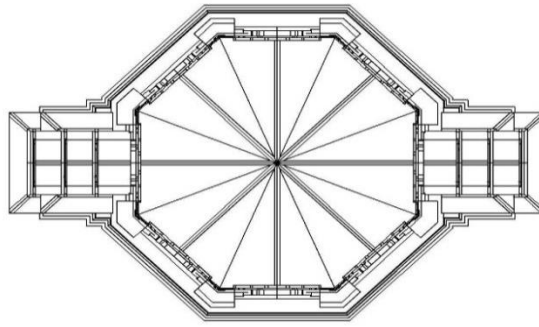
แบบที่ 3 นี้ มีลักษณะคล้ายแบบที่ 2 คือเป็นอาคารทรงจัตุรมุข ที่เท่ากันทั้ง 4 ด้าน ความเป็นไปได้ในการสร้างจริงแบบนี้ จิตรกรอาจเขียนภาพเป็นภาพที่ตัดมุขหน้าออก เพื่อให้เห็นภายใน ดังนั้นถ้าเป็นอาคารที่สมบูรณ์ อาจจะมีมุขยื่นครบทั้ง 4 ด้านก็เป็นได้

แบบสันนิษฐานที่ 1.3 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 4

การสันนิษฐานรูปแบบอาคารอาจได้อีกแบบหนึ่ง คือ อาคารนี้เป็นอาคารผัง 8 เหลี่ยม เนื่องจากถ้าพิจารณาส่วนอาคารประธานในภาพแล้ว ชุ่มวิมาน 2 ข้างดูเหมือนจะเอียง ถ้าไม่ใช้การคลี่ภาพเหมือนในแบบที่ 2 และ 3 ด้านข้างมีมุขยื่นออกมา 3 ซ้อน เช่นเดียวกับ 3 แบบข้างต้น

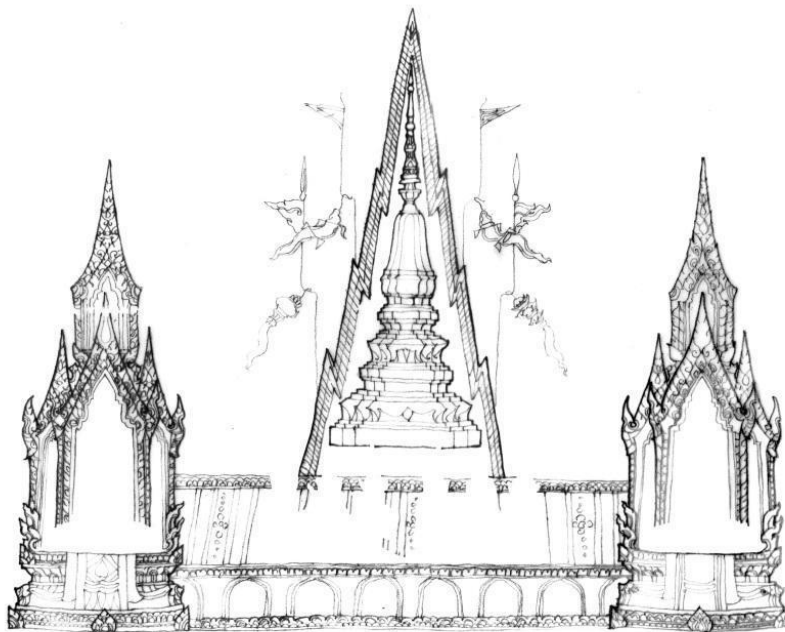
แบบสันนิษฐานที่ 1.4 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

วิมานต่างๆ ในชั้นพรหม

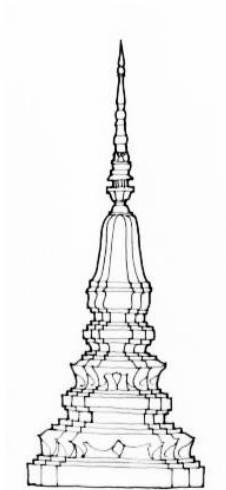
ภาพพระทุสสเจดีย์

ภาพจากไตรภูมิอักษรรอ เลขที่ 1 ภาพที่ 2 พระทุสสเจดีย์ ประดิษฐานอยู่ในชั้นอกนิฐาพรหม
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรรอ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 107.

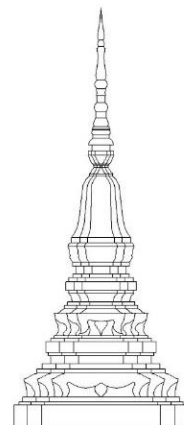
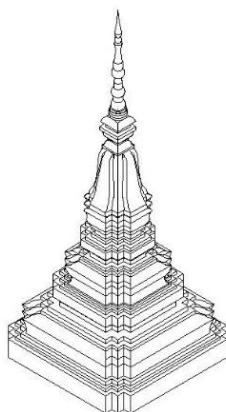
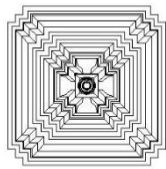
ลายเส้นที่ 2 พระทุสสเจดีย์

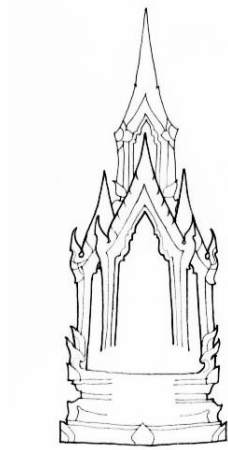
ลายเส้นโครงสร้างที่ 2.1 พระพุทธเจดีย์

แบบสันนิษฐาน พระพุทธเจดีย์

พระเจดีย์องค์นี้ มีลักษณะเป็นเจดีย์สมัยอยุธยา เป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฐานเป็นชุตฐานสิงห์ซ้อนกัน 2 ชุด

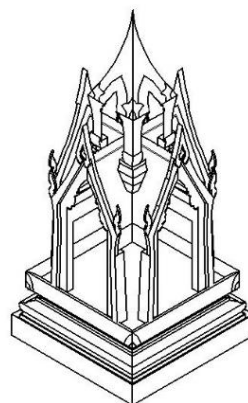
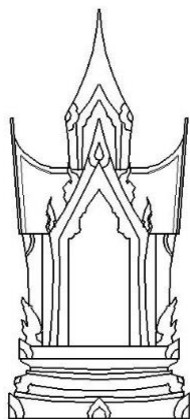
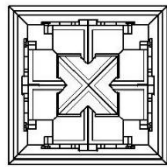
แบบสันนิษฐานที่ 2.1 พระพุทธเจดีย์ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ลายเส้นโครงสร้างที่ 2.2 วิมานพรมในชั้นอกนิฐาพรม

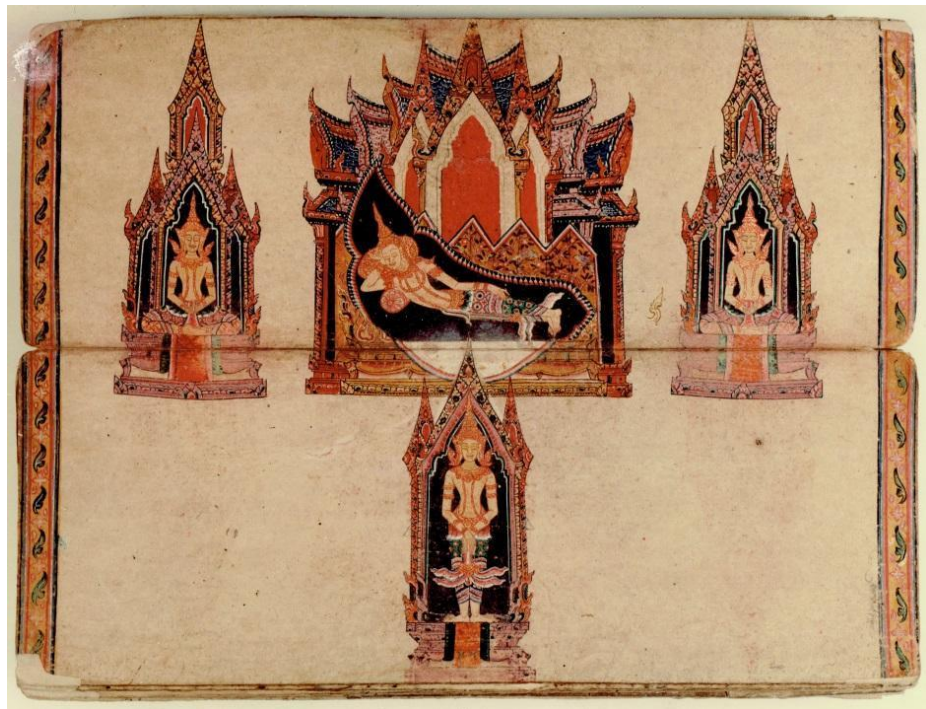
แบบสันนิษฐานวิมานพรมในชั้นอกนิฐาพรม

วิมานพรมนี้ เมื่อพิจารณาแล้วน่าจะเป็นซุ้มทรงจัตุรมุข หน้าจั่วยอดแหลมแบบมีเครื่องยอด ฐานเป็นฐานสิงห์ เนื่องจากพรมในชั้นนี้เป็นชั้นที่ค่อนข้างสูงใกล้พระนิพพาน วิมานจึงอลังการแต่มีขนาดเฉพาะตัวพรมแต่ละองค์

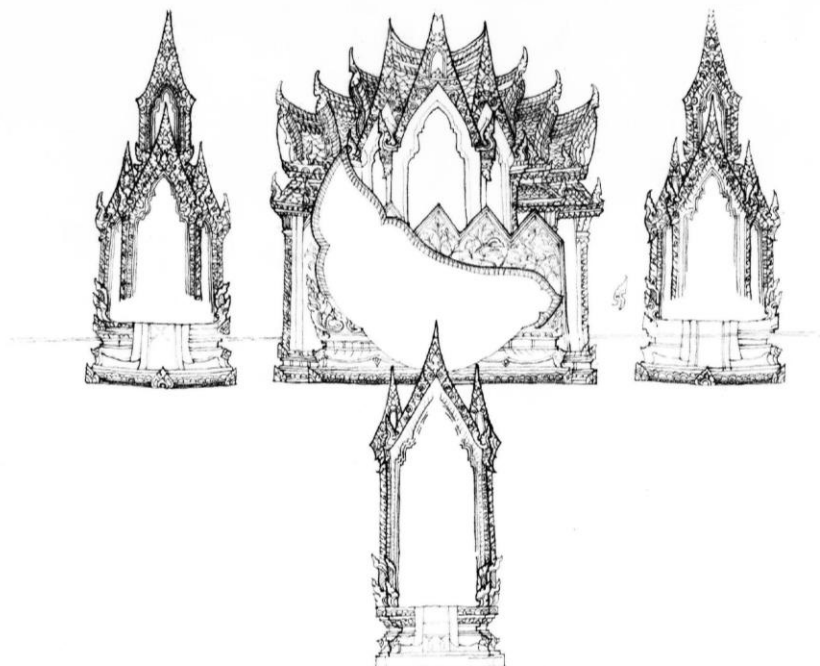
แบบสันนิษฐานที่ 2.2 วิมานพรมในชั้นอกนิฐาพรม ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพเวห์ปลาพรหมและอัสญัพรหม

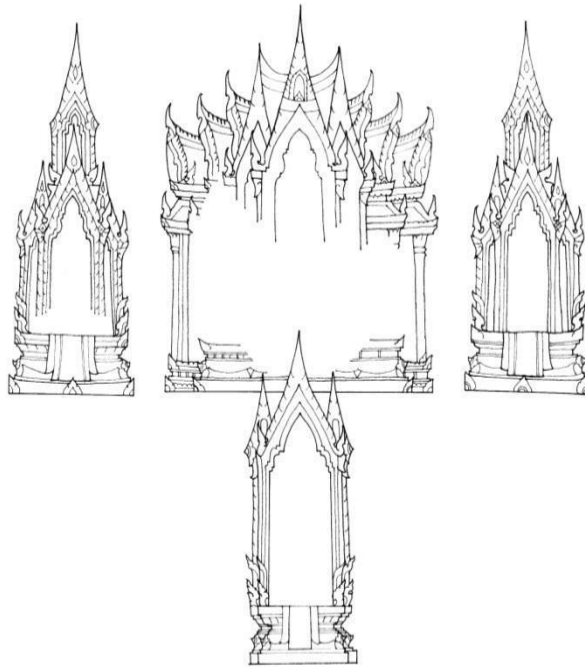

ภาพจากไตรภูมิอักษรรอม เลขที่ 1 ภาพที่ 3 เวห์ปลาพรหมและอัสญัพรหม

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 110.

ลายเส้นที่ 3 เวห์ปลาพรหมและอัสญัพรหม

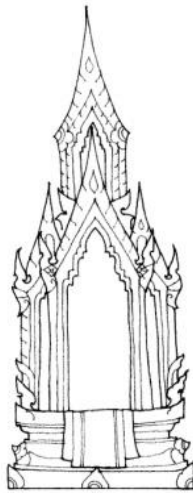
ลายเส้นโครงร่างที่ 3 เวหูปลาพรหมและอัฐญีพรหม

ลายเส้นโครงร่างที่ 3.1 วิมานพรหมในท่านอน

แบบสันนิษฐานวิมานพรหมในท่านอน

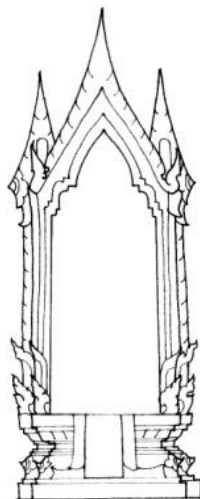
มีลักษณะเช่นเดียวกับวิมานในมหานครนิพพาน จึงใช้ภาพสันนิษฐานรูปแบบเดียวกัน (ดูแบบสันนิษฐานที่ 1.1, 1.2, 1.3 และ 1.4 ในภาพที่ 1 มหานครนิพพาน หน้า 26-29)

ลายเส้นโครงสร้างที่ 3.2 วิมานพรหมในทำนั่ง

แบบสันนิษฐานวิมานพรหมในทำนั่ง

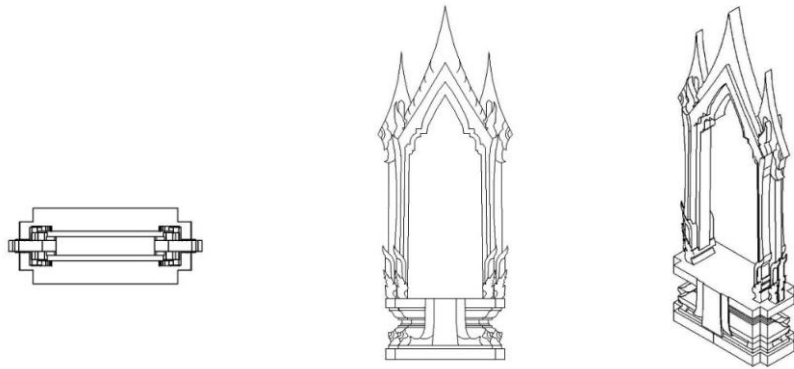
มีลักษณะเช่นเดียวกับวิมานพรหมในภาพพระพุทธรูปเจดีย์ จึงใช้ภาพสันนิษฐานรูปแบบเดียวกัน (ดูแบบสันนิษฐานที่ 2.2 วิมานพรหมในชั้นอกนิภฐาพรหม หน้า 32)

ลายเส้นโครงสร้างที่ 3.3 วิมานพรหมในท่ายืน

แบบสันนิษฐานวิมานพรหมในทำยีน แบบที่1

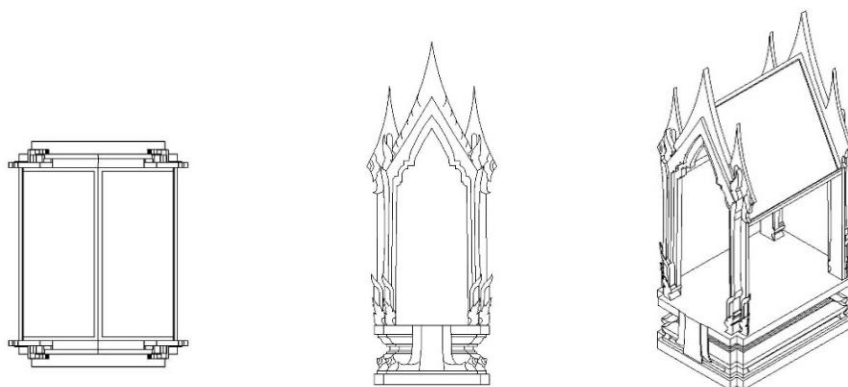
วิมานพรหมในทำยีนนี้ อาจจะมีขนาดเล็กน้อย คล้ายซุ้มทรงวิมาน เพราะพรหมมีลักษณะเป็นทิพย์ ล่องลอยอยู่ในอากาศ พรหมมีबारมีมาก สามารถเนรมิตวิมานให้เป็นดังใจได้ วิมานของพรหมจึงค่อนข้างเป็นจินตนาการมากกว่าที่จะใช้อยู่อาศัยจริงๆ

แบบสันนิษฐานที่ 3.3.1 วิมานพรหมในทำยีน ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

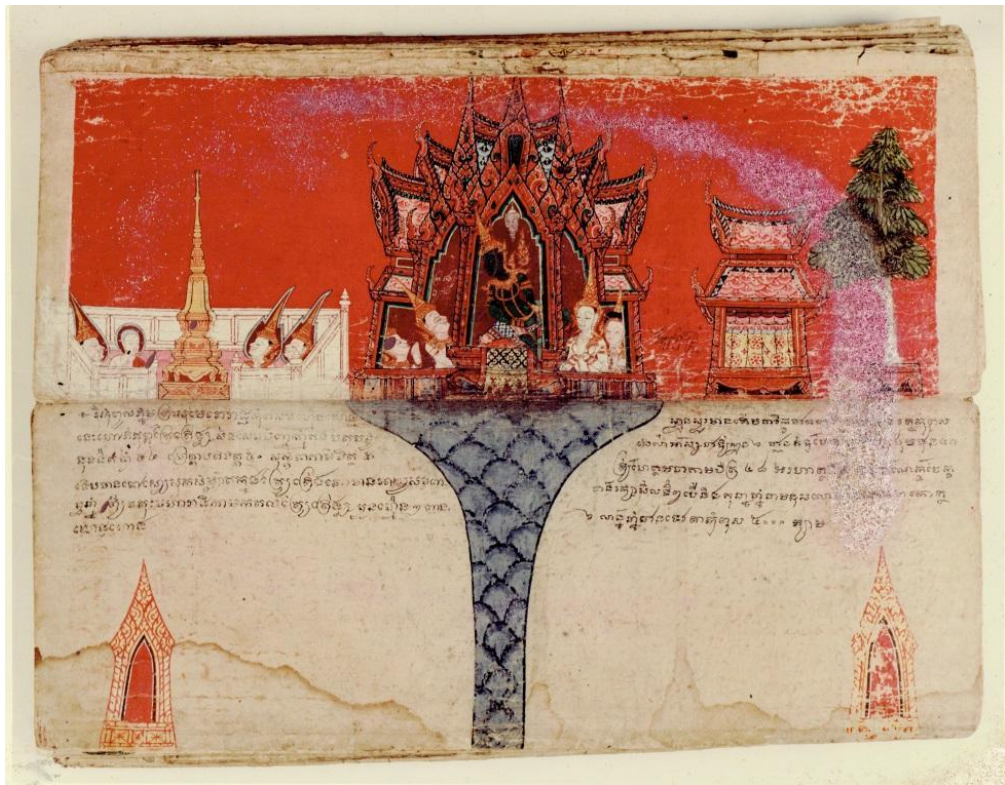
แบบสันนิษฐานวิมานพรหมในทำยีน แบบที่ 2

หรือวิมานพรหมอาจจะมีลักษณะเหมือนเป็นอาคารที่อยู่อาศัยหลังหนึ่งดังในภาพ

แบบสันนิษฐานที่ 3.3.2 วิมานพรหมในทำยีน แบบที่ 2 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

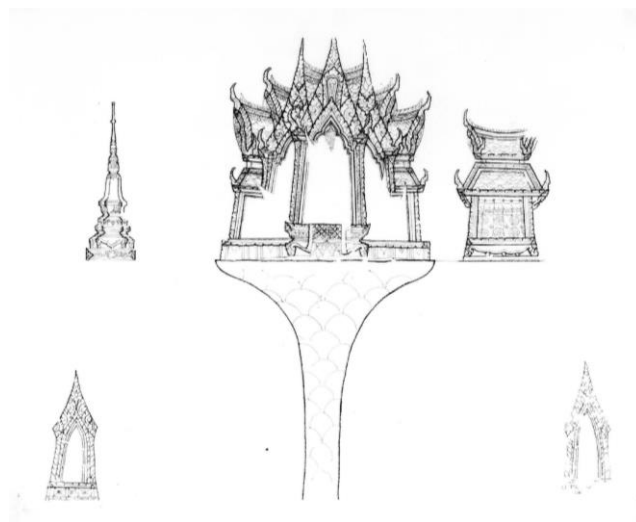
ภาพสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

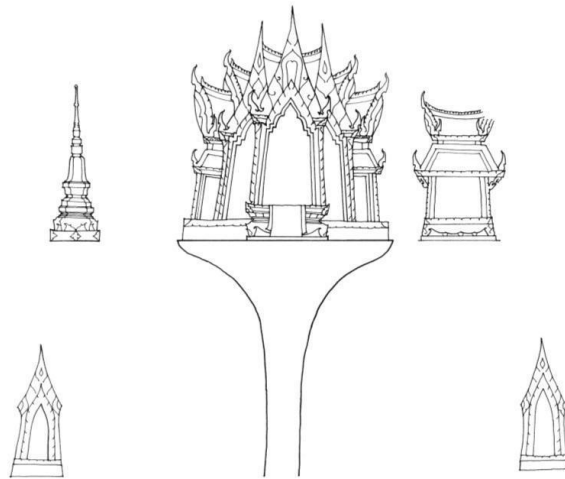
ภาพจากไตรภูมิอักษรรอม เลขที่ 1 ภาพที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 132.

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีพระอินทร์เป็นใหญ่ มีช้างไวยราพต พระจุฬามณีเจดีย์ ธรรมสภาศาลา เวชยันตปราสาท และต้นไม้ปาริชาติ

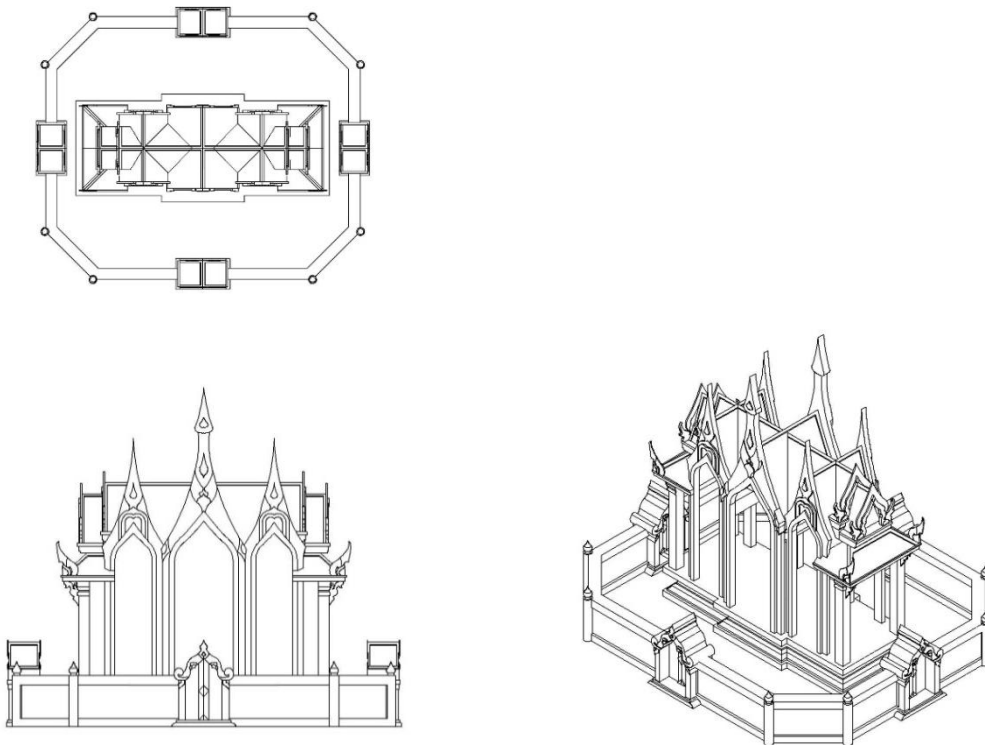
ลายเส้นที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ลายเส้นโครงสร้างที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

แบบสันนิษฐานที่ 1

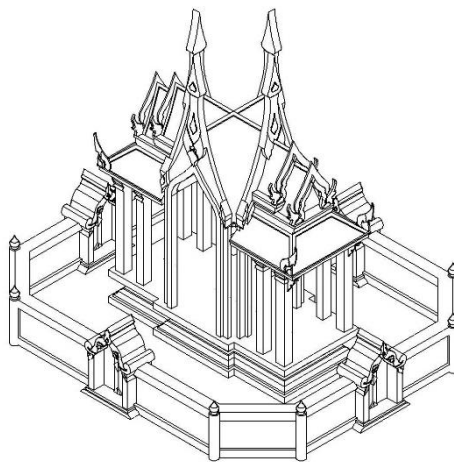
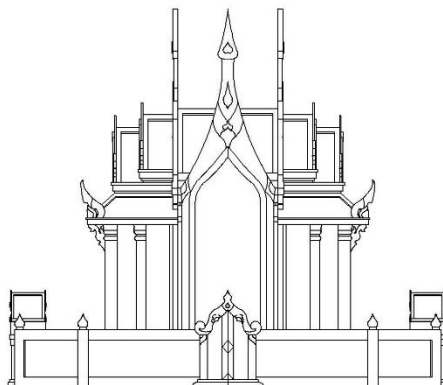
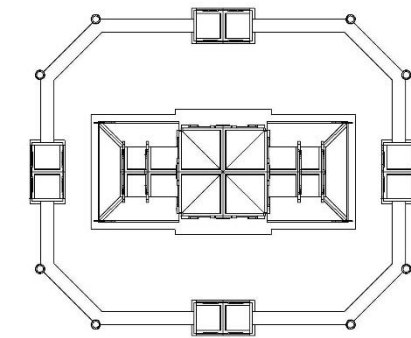
จากภาพที่เห็นสันนิษฐานแรกวิหารหลังนี้เป็นอาคารทรงวิมาน 3 หลัง แบบมีมุขยื่น 2 ข้าง ชุ่มวิมาน
หลังกลางเป็นประธาน มีฐานยกสูงขึ้นไปเป็นที่ประทับของพระอินทร์ผู้ครองวิมาน หน้าบันและปั้นลมมี
ลักษณะเป็นยอดแหลมสูง มุขด้านข้างเป็นหลังคาจั่ว 2 ชั้น ชั้นล่างมีกันสาด อาคารตั้งอยู่บนฐาน
มีกำแพงแก้วล้อมรอบ

แบบสันนิษฐานที่ 4.1 เวชยันตปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

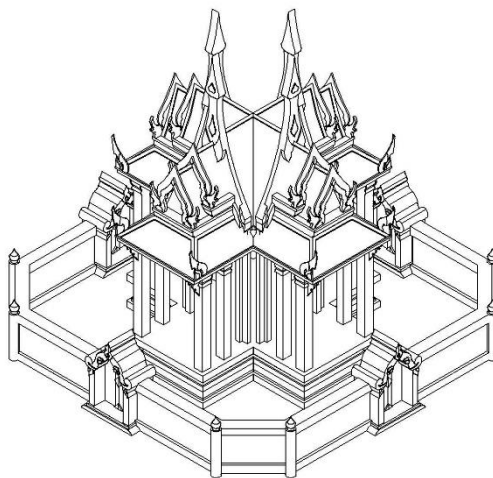
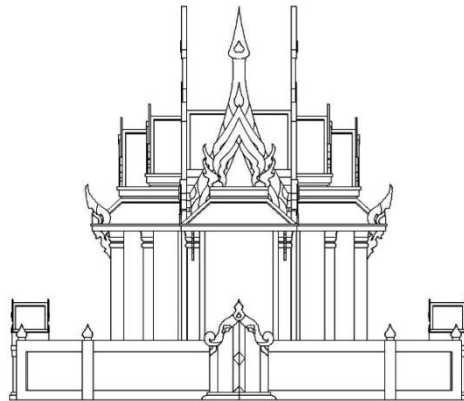
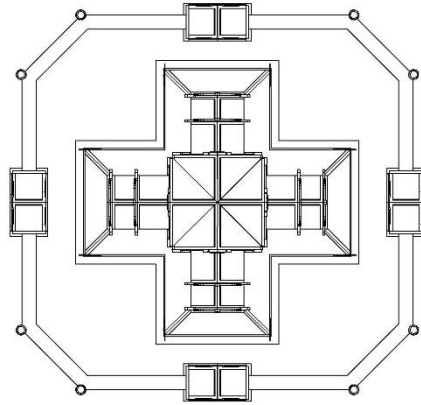
แบบสันนิษฐานที่ 2 นี้ พิจารณาจากวิธีการพลิกรูปด้านข้างให้เห็นเป็นรูปด้านหน้า ปราสาทนี้จึงอาจจะมีลักษณะเป็นอาคารทรงจัตุรมุข แบบมีมุขยื่น 2 ด้าน จัตุรมุขตรงกลางเป็นแบบยอดแหลมสูง มีมุขยื่น 2 ชั้น ชั้นล่างแบบมีกันสาด มีกำแพงแก้วล้อมรอบปราสาท

แบบสันนิษฐานที่ 4.2 เวชยันตปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

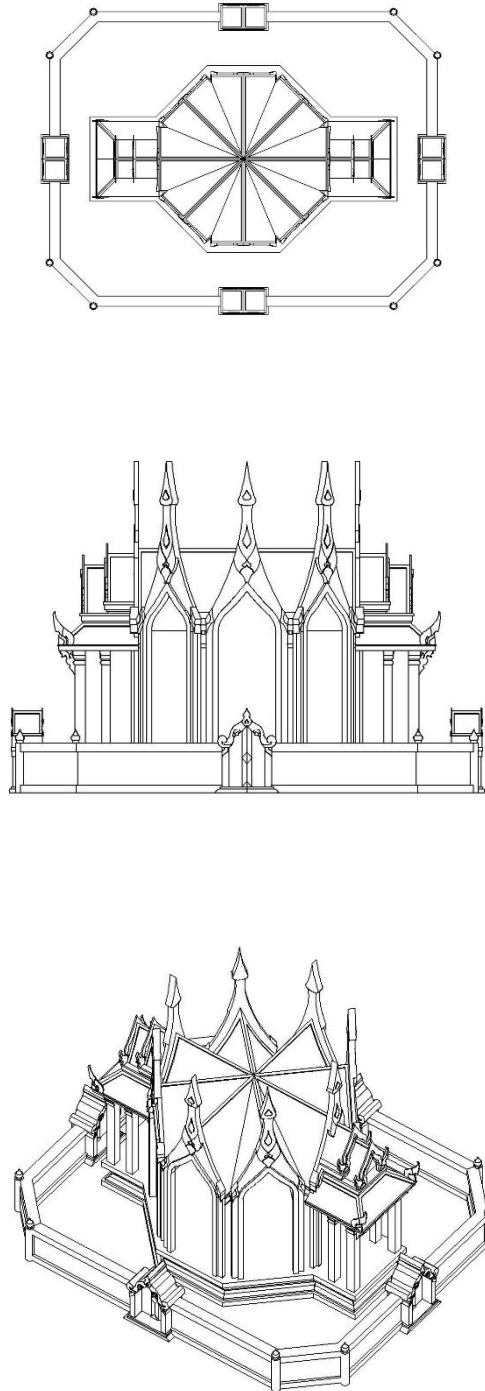
แบบที่ 3 นี้มีลักษณะคล้ายแบบที่ 2 คือ เป็นปราสาททรงจัตุรมุขที่เท่ากันทั้ง 4 ด้าน ความเป็นไปได้ในการสร้างจริงแบบนี้ จิตรกรอาจเขียนภาพเป็นภาพที่ตัดมุขออก เพื่อให้เห็นกิจกรรมภายใน

แบบสันนิษฐานที่ 4.3 เวชยันตปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 4

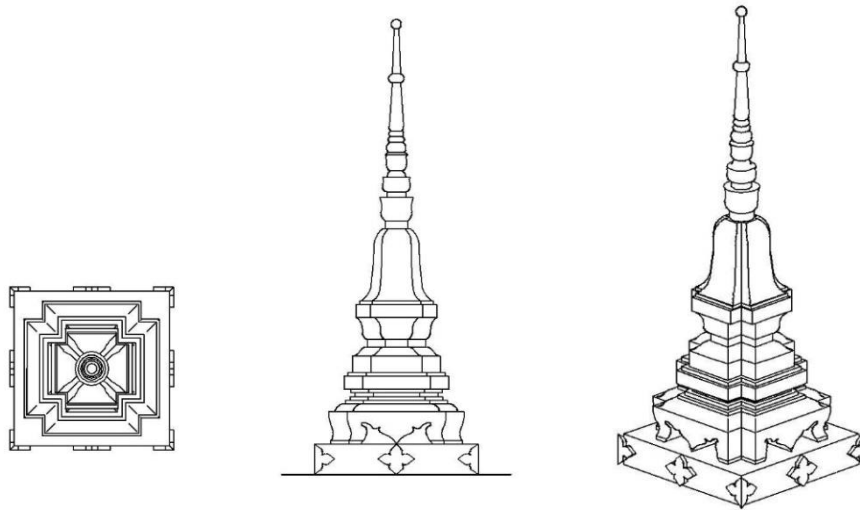
แบบสันนิษฐานอีกแบบหนึ่งคือ ปราสาทแปดเหลี่ยม ที่มีบันลุ่มเป็นยอดแหลมทั้ง 8 ด้าน มีมุขยื่น 2 ด้านเช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานที่ผ่านมา

แบบสันนิษฐานที่ 4.4 เวชยันตปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานพระจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

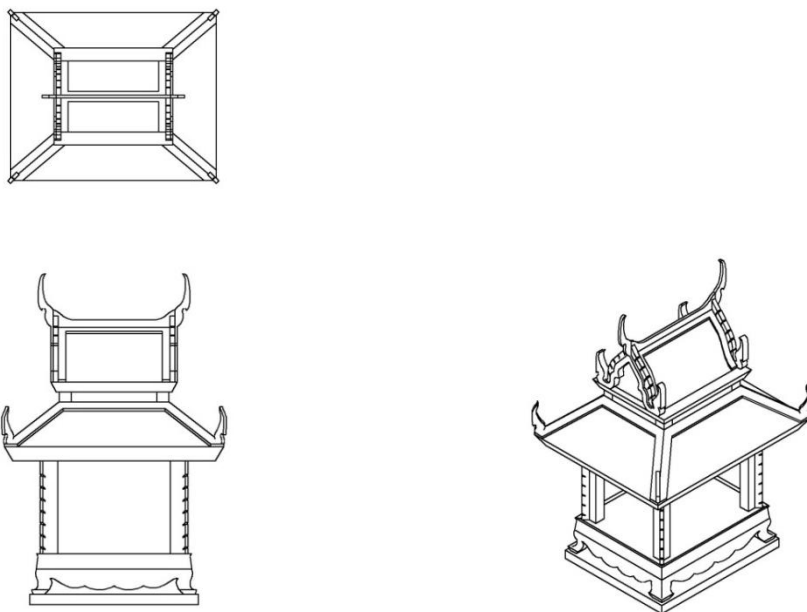
พระเจดีย์ในภาพ มีลักษณะเป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อไม้สิบสอง ฐานเป็นฐานสิงห์ 1 ชุด

แบบสันนิษฐานที่ 4.5 พระจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานธรรมสภาศาลา

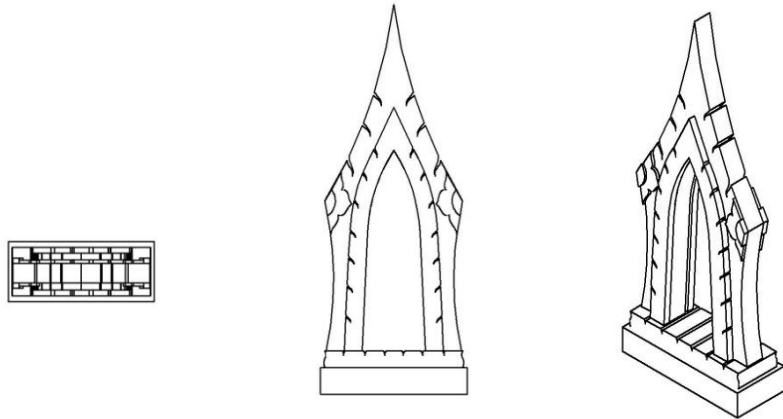
เป็นศาลาโถงทรงโรง หลังคาจั่วแบบมีก้านสาครรอบ

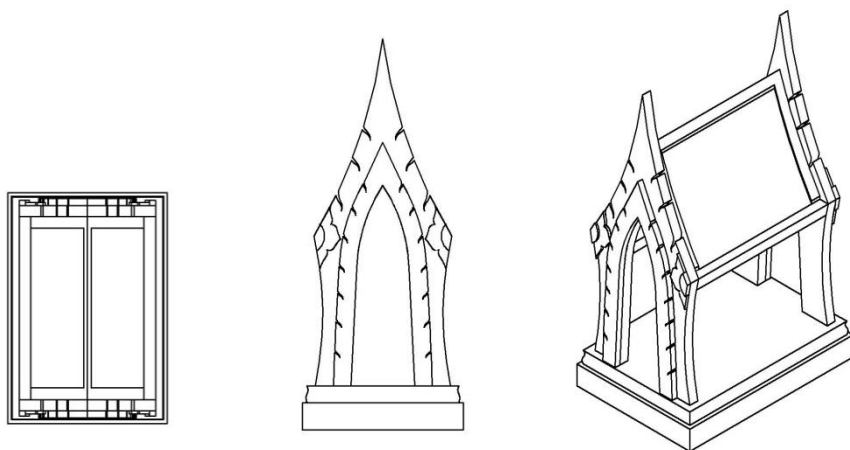
แบบสันนิษฐานที่ 4.6 ธรรมสภาศาลา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานวิมานเทพ

วิมานหลังเล็กๆ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่ปรากฏในภาพ มีลักษณะเรียบง่าย เป็นซุ้มทรงสูง ซึ่งอาจจะมีความลึกมากน้อยต่างกันได้ ตามรูปสันนิษฐานนี้

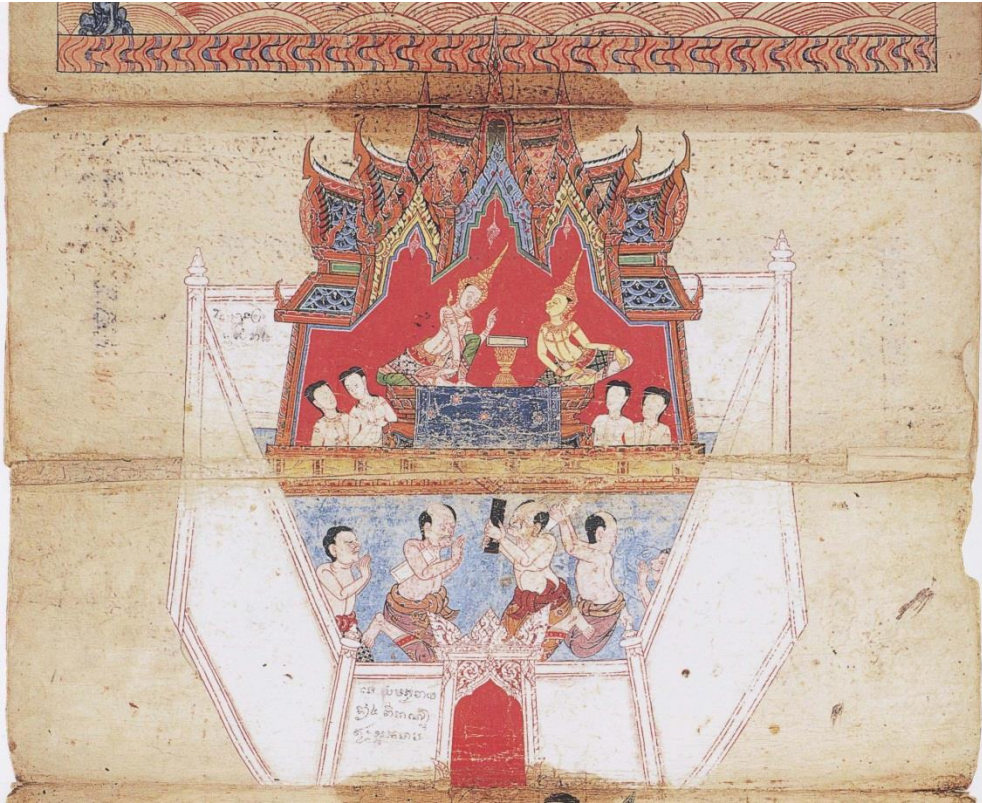

แบบสันนิษฐานที่ 4.7 วิมานเทพ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

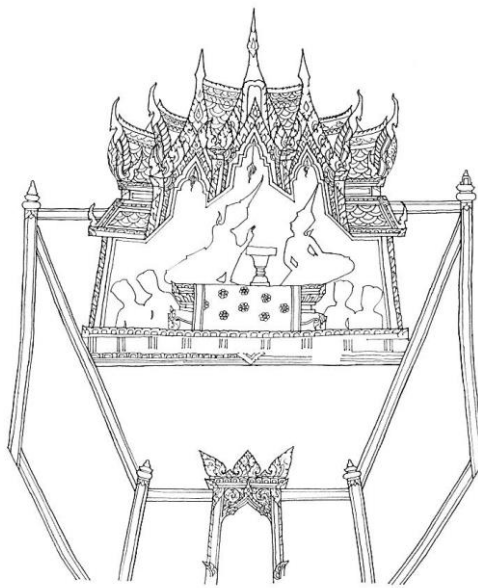

แบบสันนิษฐานที่ 4.8 วิมานเทพ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพ ยมโลก

ภาพจากไตรภูมิอักษรขอม เลขที่ 1 ภาพที่ 5 ยมโลก สระโนคาต และวิมานของพระยายมราช
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 144.

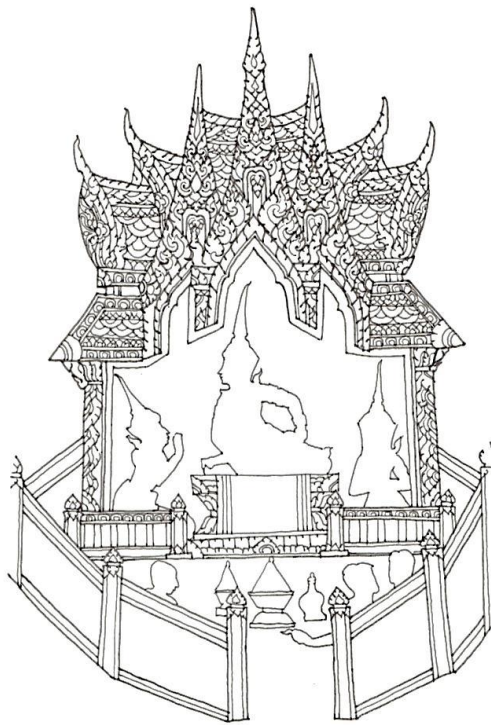
ลายเส้นที่ 5 วิมานของพระยายมราช

ภาพแผนที่โบราณ (75)

ภาพจากไตรภูมิอักษรขอม เลขที่ 1 ภาพที่ 6 แผนที่โบราณ : แสดงภูมิประเทศในป่าหิมพานต์
มีภาพเล่าเรื่องต้นกัลปพฤกษ์ นกอินทรีคาบคนตายไปทิ้งที่มหาสมุทร

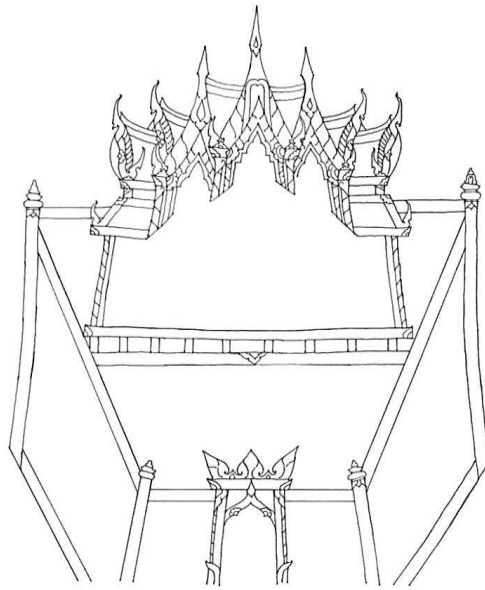
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 173.

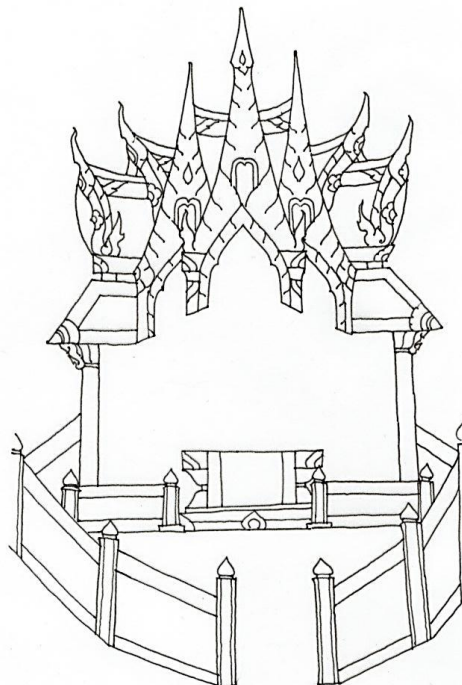
ลายเส้นที่ 6 ปราสาทในป่าหิมพานต์

ภาพวิมานพญายมและปราสาทในป่าหิมพานต์นี้ จิตรกรมีเทคนิควิธีการเขียนให้เห็นกิจกรรมภายในอาคารอย่างชัดเจน โดยการ “แขวะภาพ” คือเปิดฝาผนังด้านหน้าออกและตัดเสาที่จะบังเหตุการณ์ภายในห้องออกหมด เห็นเป็นพื้นหลังสีแดงคือห้องโถงภายในอาคาร ซึ่งถ้าอาคารในภาพนี้ถูกสร้างจริง จะเป็นไปได้ยากที่จะไม่มีเสาอาคารมารับซุ้มวิมานทั้ง 3 ซุ้มเลย แตกต่างจากภาพที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งมองได้ว่าอาจจะไม่ใช่ภาพตัด แต่เป็นรูปด้านหน้า มีพระอินทร์ประทับนั่งอยู่ที่มุขเด็จที่มองเห็นได้จากด้านนอก

ปราสาท 2 ภาพนี้ การใช้สีในส่วนของหลังคา ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า หลังคาหรือบันลุ่มที่มีสีเดียวกัน น่าจะเป็นหลังคาที่อยู่ในระนาบเดียวกัน เช่นภาพวิมานพญายม วิมานหลังกลางมีกรอบซุ้มเรือนแก้วสีฟ้า แสดงว่าเป็นส่วนที่อยู่คนละระนาบกับ ซุ้มวิมานสีเหลืองที่อยู่ 2 ข้าง หลังคาสีแดงเป็นหลังคาในระนาบเดียวกัน ส่วนหลังคาสีฟ้าที่เป็นจั่วแบบมีก้นสาด ก็น่าจะอยู่ระนาบเดียวกัน ซึ่งเป็นมุขยื่นด้านข้าง

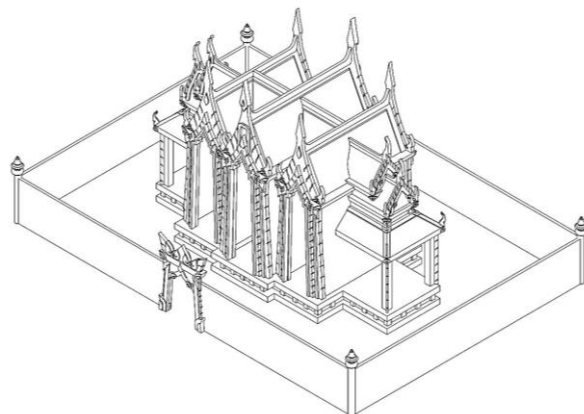
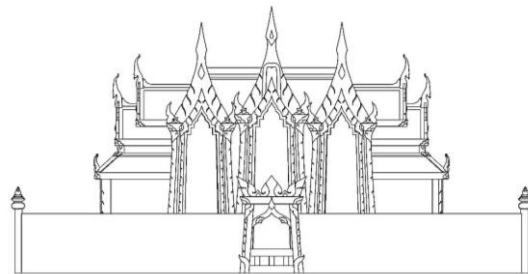
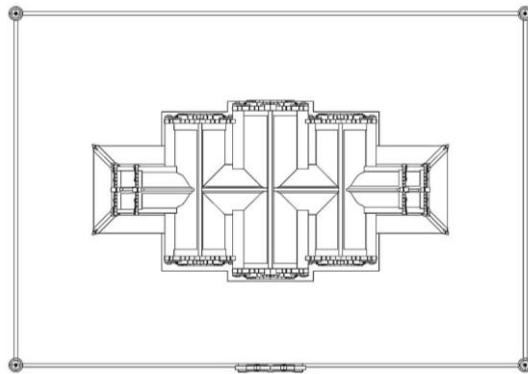
ลายเส้นโครงร่างที่ 5 วิมานของพระยายมราช

ลายเส้นโครงร่างที่ 6 ปราสาทในป่าหิมพานต์

แบบสันนิษฐานที่ 1

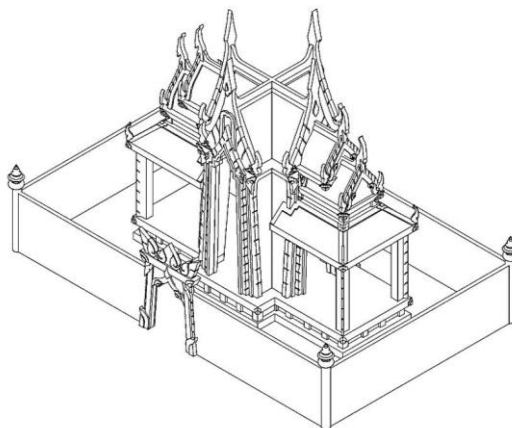
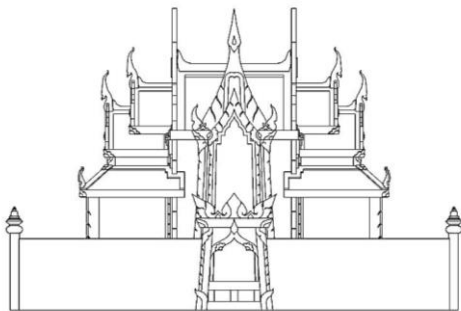
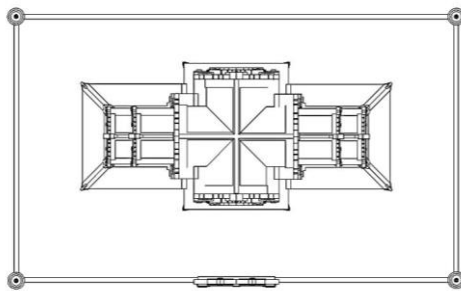
เป็นอาคารทรงวิมาน 3 หลังเรียงกัน แบบมีมุขยื่น 2 ข้าง ชุมวิมานมีหลังคาจั่ว 3 จั่วขนานกัน มีหลังคาเชื่อมต่อทั้งสามหลังในแนวขวาง ภายในมีแท่นที่ประทับของท่านผู้ครองวิมาน มีมุขยื่นทั้งสองข้างเป็นหลังคาจั่ว ซ้อนล่างมีกันสาด อาคารทั้งหลังตั้งอยู่บนฐานเขียง มีกำแพงแก้วล้อมรอบภายนอก

แบบสันนิษฐานที่ 6.1 จากภาพที่ 5และ6 ผังหลังคา. รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

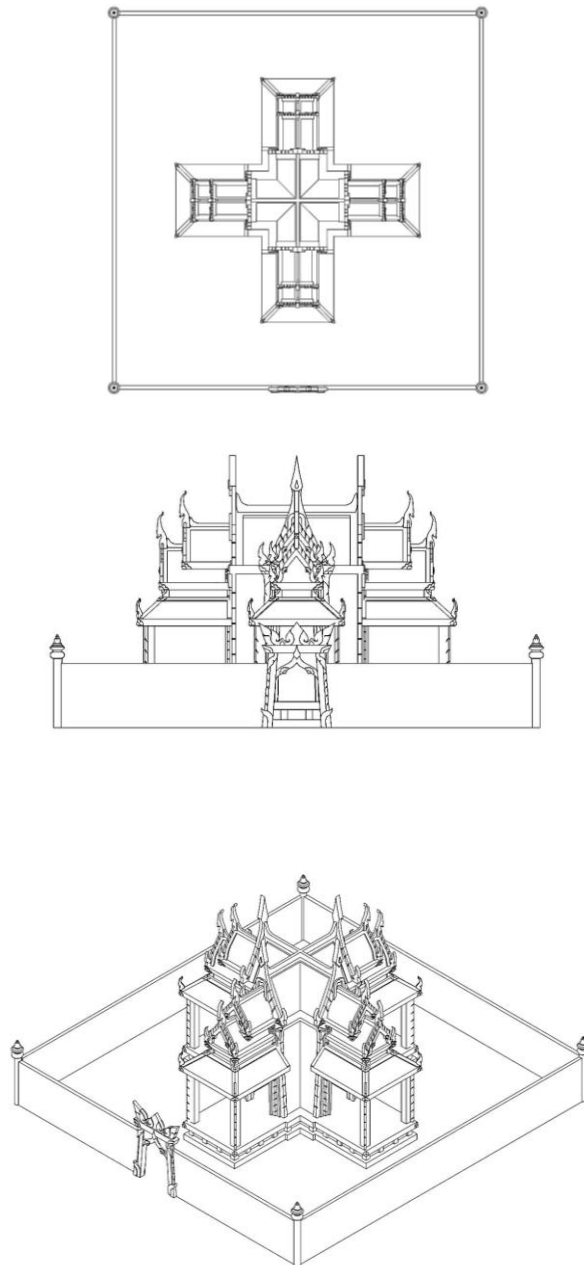
สันนิษฐานจากวิธีการเขียนภาพของจิตรกร ที่พยายามพลิกรูปด้านข้างของอาคาร มาแสดงให้เห็นร่วมกับด้านหน้า ดังนั้นภาพเขียนที่เห็นจึงเห็นเป็นทรงวิมาน 3 หลัง แต่ถ้าจะสร้างจริงตามแนวคิดของจิตรกร อาคารหลังนี้น่าจะเป็นอาคารจัตุรมุขทรงวิมาน คือจัตุรมุขทั้ง 4 ด้านมีบันลดยอดแหลมหรือ “เหม” ต่อด้านข้าง 2 ข้างด้วยมุขลด 2 ชั้น เช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานที่ 1

แบบสันนิษฐานที่ 6.2 จากภาพที่ 5 และ 6 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

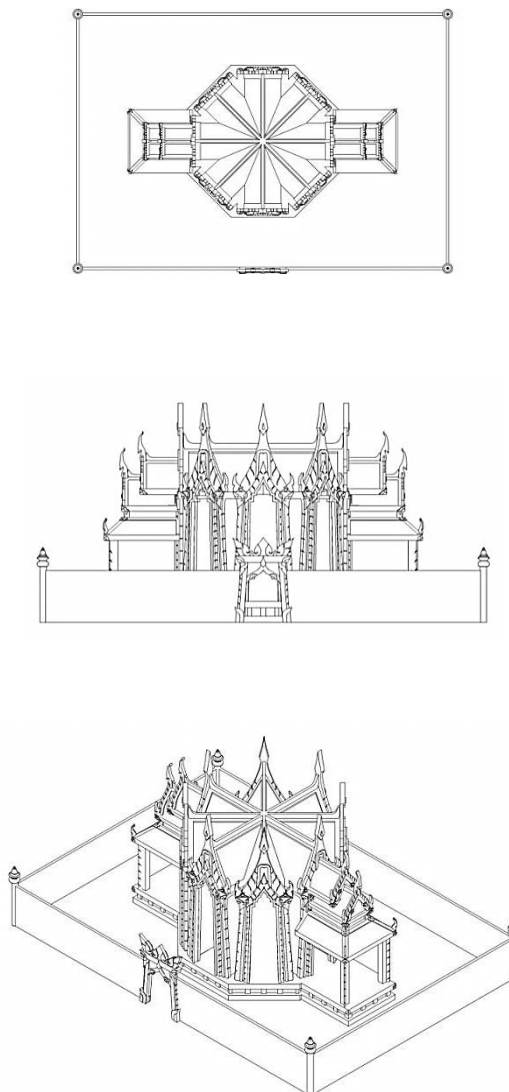
แบบที่ 3 นี้ คล้ายแบบสันนิษฐานที่ 2 แต่มีจัตุรมุขที่เท่ากันทั้ง 4 ด้าน เนื่องจากภาพที่จิตรกรเขียน เป็นภาพตัดให้เห็นภายใน รูปแบบที่แท้จริงจึงไม่อาจจะแน่ใจได้ว่า อาคารนี้จะมีมุขยื่นด้านหน้า หรือไม่มี แบบสันนิษฐานนี้จึงสันนิษฐานว่ามีมุขยื่นด้านหน้าด้วย

แบบสันนิษฐานที่ 6.3 จากภาพที่ 5 และ 6 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 4

แบบนี้วิเคราะห์ความเป็นไปได้จากภาพที่เห็นซุ้มวิมาน 2 หลังที่ขนานบหลังกลาง มีลักษณะเอียง จึงสันนิษฐานความเป็นไปได้ของรูปแบบอาคารนี้ว่า เป็นอาคาร 8 เหลี่ยม มีซุ้มวิมานยอดแหลมทั้ง 8 ทิศ แต่ 2 ทิศด้านข้างยังมีมุขยื่นเช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานทั้ง 3 แบบข้างต้น อาคารตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ถ้าเป็นอาคารผัง 8 เหลี่ยมเช่นนี้ ภายในจะเป็นห้องโถง 8 เหลี่ยมที่ค่อนข้างกว้าง ใกล้เคียงกับภาพจิตรกรรมที่เห็น ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วสีขาว มีเสาหัวเม็ดอยู่ตามมุม ด้านหน้าเป็นประตูทางเข้า

แบบสันนิษฐานที่ 6.4 จากภาพที่ 5 และ 6 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพภูมิประเทศในป่าและอดีตชาติของพระพุทธเจ้า

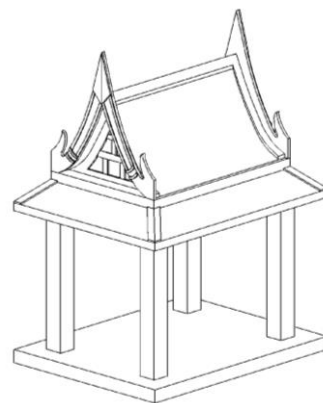
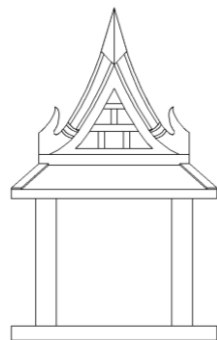
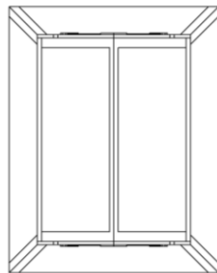
ภาพจากไตรภูมิอักษระขอม เลขที่ 1 ภาพที่ 7 แผนที่โบราณ : แสดงภูมิประเทศในป่าและอดีตชาติของพระพุทธเจ้า
 พร้อมบอกระยะเวลาที่เสวยพระชาตินั้น คือ เป็นนกกาน้ำ 2 ชาติ เป็นมังกร 10 ชาติ เป็นลิงเผือก 1 ชาติ
 ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 168.

ลายเส้นที่ 7 บ้านเรือน ในแผนที่โบราณ

แบบสันนิษฐานบ้านเรือน ในแผนที่โบราณ

เป็นเรือนหรือศาลาหลังคาจั่วเดียวมีกันสาดรอบ หน้าบันเป็นแบบจั่วหน้าพรหม บันลมไม่มีตัวเหงาที่ปลาย หลังคามุงกระเบื้องดินเผาสีส้ม ยกพื้นเล็กน้อยจากพื้นดิน ลักษณะโดยรวมคล้ายเรือนไทย

แบบสันนิษฐานที่ 7 บ้านเรือน ในแผนที่โบราณ ผังหลังคา. รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพภูมิประเทศในป่าและอดีตชาติของพระพุทธเจ้า

ภาพจากไตรภูมิอักษระขอม เลขที่ 1 ภาพที่ 8 แผนที่โบราณ : แสดงภูมิประเทศในป่าและอดีตชาติของพระพุทธเจ้า
พร้อมบอกระยะเวลาที่เสวยพระชาตินั้น คือ เป็นช้างตัวยาว ชาติ ตอนบนเป็น 10 ศอก เป็นลิง 48 ศอก สูง 120
ภาพเล่าเรื่อง ชูชก ถามทางไปขอสองกุมารจากพระเวสสันดร

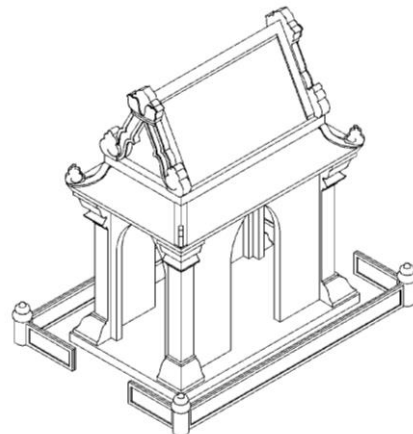
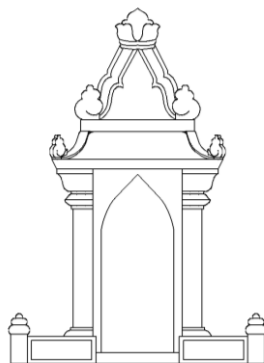
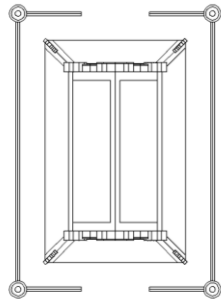
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 169.

ลายเส้นที่ 8 อาคารในภาพอดีตชาติของพระพุทธเจ้า

แบบสันนิษฐานอาคารในภาพอดีตชาติของพระพุทธเจ้า

ลักษณะเป็นอาคารปูนหลังคาจั่วมีกันสาดรอบ กรอบหน้าบันเป็นปูนปั้นยอดเป็นลาดดอกไม้ ตัวอาคารมีบัวหัวเสา และบัวตีนเสา ประตูทางเข้ามองเห็น 2 ด้านเป็นซุ้มโค้งยอดแหลม มีกำแพงเตี้ยๆ ล้อมรอบตัวอาคารแสดงขอบเขต

แบบสันนิษฐานที่ 8 อาคารในภาพอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพภูมิประเทศรอบเขาพระสุเมรุ และป่าหิมพานต์

ภาพจากไตรภูมิอักษระขอม เลขที่ 1 ภาพที่ 9 แผนที่โบราณ : แสดงภูมิประเทศรอบเขาพระสุเมรุ และป่าหิมพานต์

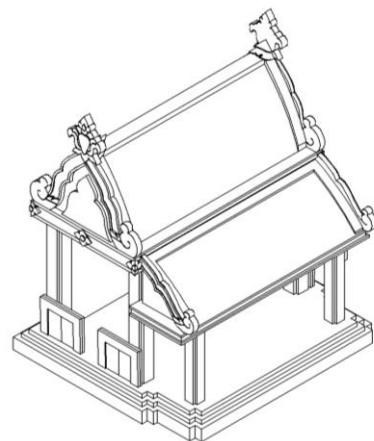
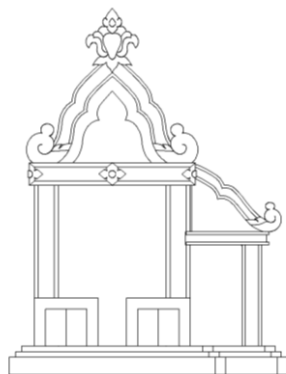
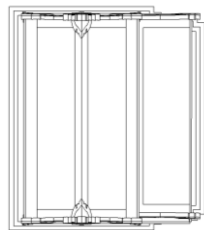
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547), 177.

ลายเส้นที่ 9 อาคารที่อยู่รอบเขาพระสุเมรุ

แบบสันนิษฐานอาคารที่อยู่รอบเขาพระสุเมรุ

ภาพที่เห็นเป็นภาพด้านสกัดของเรือน ลักษณะเรือนสีขาวซึ่งน่าจะเป็นอาคารปูน หลังคาจั่วเดียวมีระเบียงด้านยาว หน้าบันมีลายปูนปั้นมียอดเป็นปูนปั้นรูปดอกไม้ หลังคามุงกระเบื้องดินเผา มีผนังยาวหนึ่งด้าน อาคารนี้ยกพื้นเพียงเล็กน้อยจากระดับพื้นดิน

แบบสันนิษฐานที่ 9 อาคารที่อยู่รอบเขาพระสุเมรุ ผังหลังคา. รูปด้าน และรูป 3 มิติ

บทที่ 4 สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5

สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5 ชื่อ แผนที่ไตรภูมิโลกสันฐาน ว่าด้วยตอน นิริยะกถา ถึง เทวดา เป็นสมุดเก่า ขำรดค่อนข้างมาก มีรอยขาดจากกันของแต่ละหน้าแล้วเย็บติดกันไว้อย่างไม่ประณีตนัก ทำให้ภาพที่ต่อเนื่องหลวมกัน การลำดับภาพค่อนข้างสับสน การสันนิษฐานอายุของสมุดไทยเล่มนี้ จากภาพและตัวอักษรที่ใช้ในเล่ม จัดเป็นสมุดภาพฝีมือช่างสมัยอยุธยา อักษรที่พบในเล่มนี้มี 2 ชนิด คือ อักษรขอมและอักษรไทยย่อ สมุดเล่มนี้มีขนาดโดยประมาณ กว้าง 12.5 เซนติเมตร ยาว 42 เซนติเมตร หนาประมาณ 7 เซนติเมตร (สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย, 2550), 8

ลักษณะภาพเขียนมีสีสันทึบดำอยู่มาก เขียนอย่างอิสระ ไม่คำนึงถึงความเนียบ ความประณีต หรือความเรียบร้อยนัก สีที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสีแดงเป็นพื้นภาพ สีเหลือง มีสีน้ำเงินเข้ม สีเขียวเข้มแถมเป็นส่วนเสริม

เนื่องจากสมุดภาพฉบับนี้ค่อนข้างเปื่อยยุ่ยและขาดจากกัน รอยต่อของภาพหลวมกันและภาพเลือนราง ภาพสถาปัตยกรรมที่เลือกมาเพื่อวิเคราะห์จึงมีไม่กี่ภาพที่สมบูรณ์

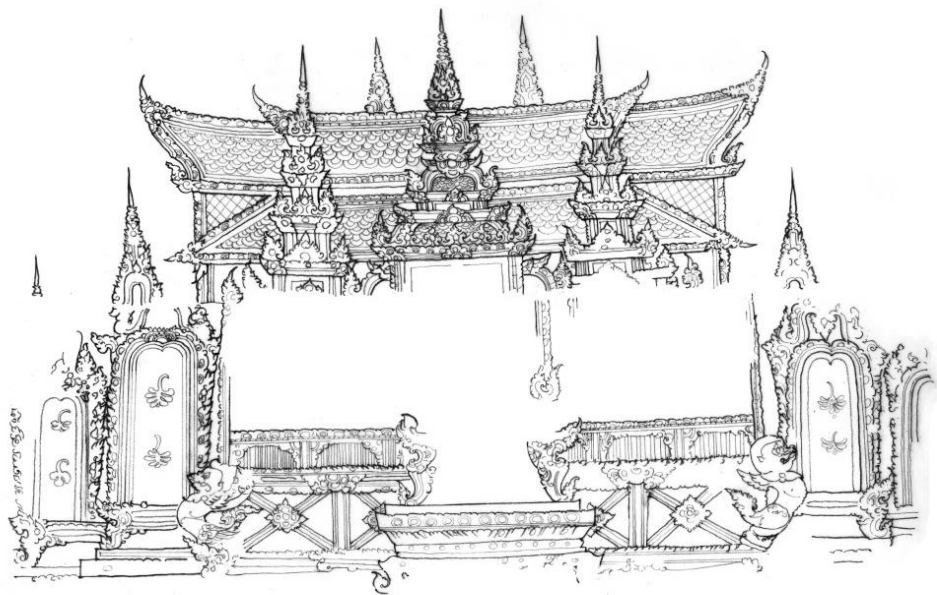
รูปเล่มสมุดภาพไตรภูมิอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 5

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 129.

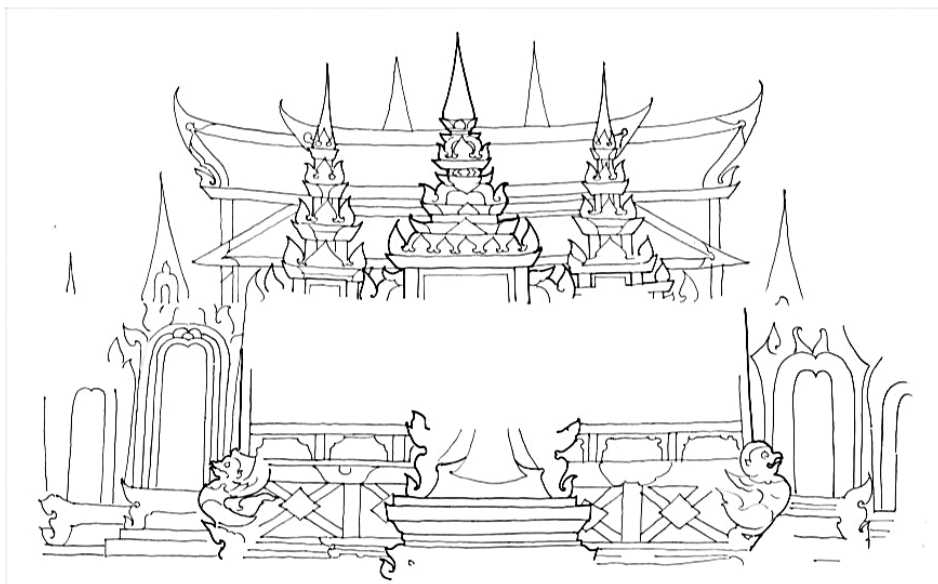
ภาพสวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี พระยาวสวัตตีเทพบุตร

ภาพจากไตรภูมิอักษระขอม เลขที่ 5 ภาพที่ 1 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี พระยาวสวัตตีเทพบุตร
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษระขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 136.

ลายเส้นที่ 1 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี

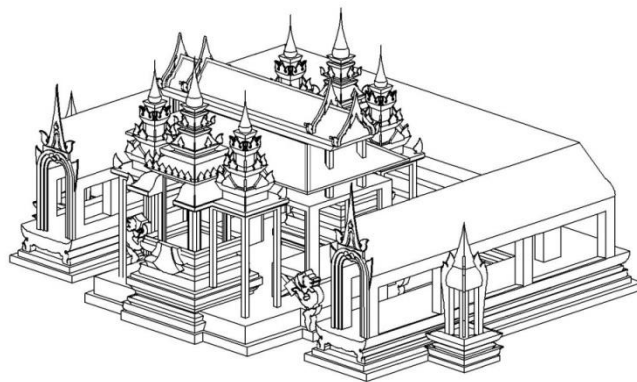
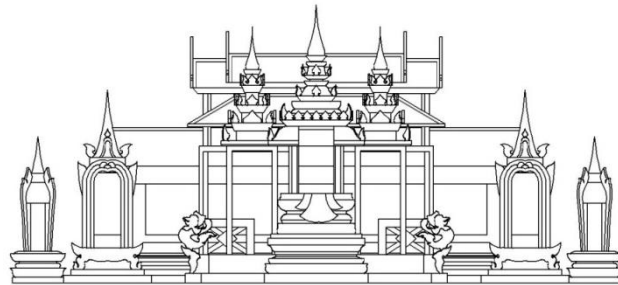
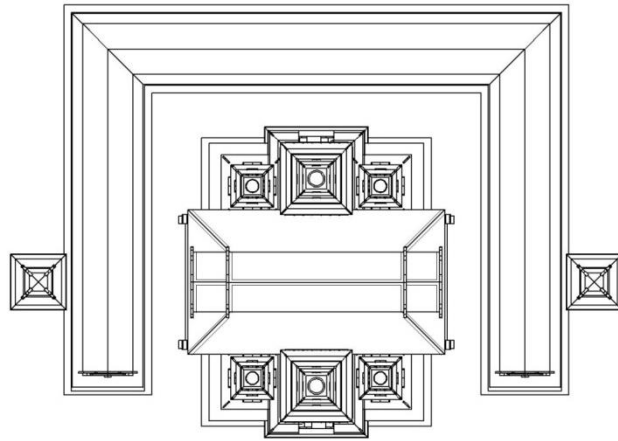

ลายเส้นโครงร่างที่ 1 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี

สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี แบบสันนิษฐานที่ 1

แบบที่ 1 นี้ เป็นวิมานที่เป็นอาคารหมู่ประกอบด้วยอาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกันด้านหน้า หลังกลางใหญ่เป็นประธาน ถัดไปเป็นอาคารหลังคาจั่วมีกันสาทรอบ มีมุขยื่นอีกชั้นแบบมุขประเจ็ด ด้านหลังเป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลังเช่นเดียวกับด้านหน้า เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากภาพเขียน จะเห็นยอดแบบเครื่องยอดปรากฏอยู่ด้านหลังอาคาร 2 ยอด ซึ่งน่าจะเป็นยอดของอาคารเครื่องยอดสองหลังที่มีลักษณะเช่นเดียวกับด้านหน้า ที่สองข้างของตัวอาคารหลักมีซุ้มคล้ายซุ้มประตูด้านละ 2 หลัง ซึ่งสันนิษฐานในแบบนี้ได้ว่า ซุ้มที่อยู่ใกล้ตัวอาคาร อาจจะเป็นรูปด้านของระเบียงคด ที่ล้อมอาคารอยู่ ถัดออกไปเป็นซุ้มประตูที่กำหนดขอบเขตวิมานหลังนี้

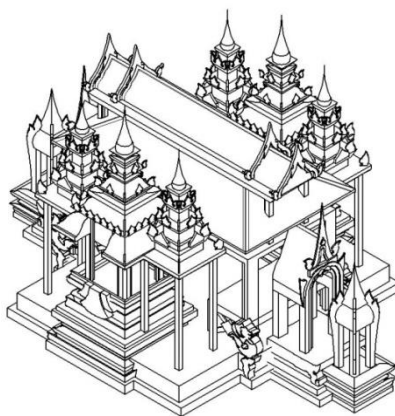
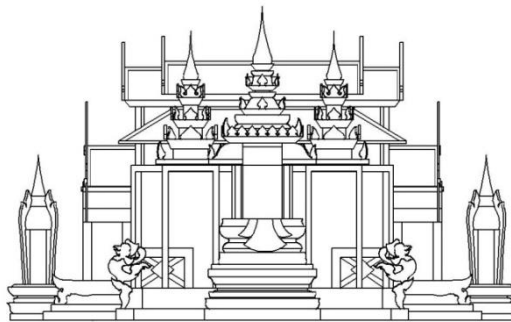
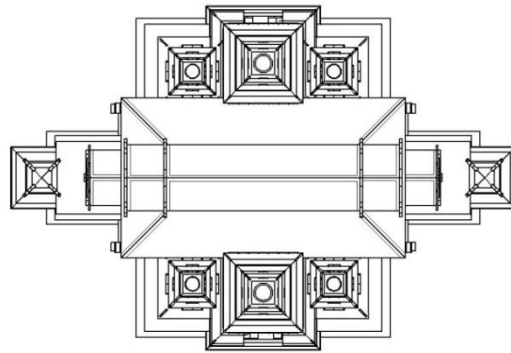
อาคารเครื่องยอด 3 หลัง ทั้งสองชุด หลังกลางมีลักษณะเป็นยอดบุษบก เป็นมุขยื่นออกมา คล้ายมุขเด็จตั้งอยู่บนฐานสิงห์ 2 ชั้น ส่วนสองหลังด้านข้างหลังคามีลักษณะคล้ายยอดปราสาท อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสูงแบบมีครุฑแบกโดยรอบ

แบบสันนิษฐานที่ 1.1 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตติ แบบสันนิฐานที่ 2

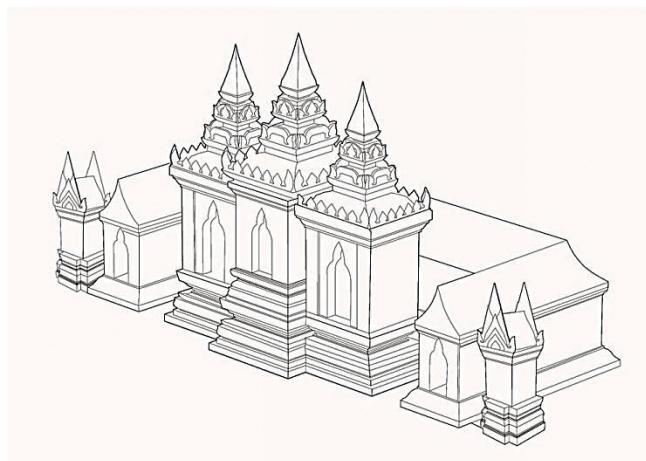
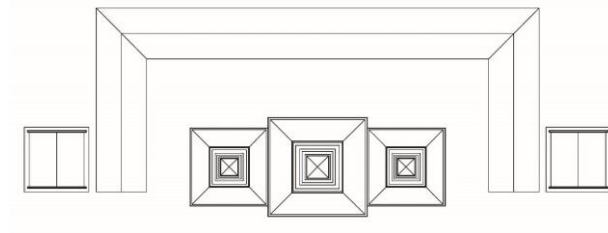
แบบสันนิฐานที่ 2 นี้ อาคารหลักมีลักษณะเช่นเดียวกับแบบที่ 1 คือ เป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลัง หนาบด้านหน้าและด้านหลังของอาคารทรงโรงที่อยู่ตรงกลาง แต่แบบที่ 2 นี้ แตกต่างตรงที่ ชุ่ม 2 ชุ่มด้านข้าง อาจจะไม่ใช่ระเบียงคด แต่เป็นมุขลดที่จิตรกรเขียนพลิกออกมาให้เห็นเป็นรูปด้านหน้า เมื่อมองรูปด้านที่สันนิฐานขึ้น จะเห็นเป็นรูปด้านข้างของหลังคาจั่วที่เป็นมุขลด เชื่อมต่อกับชุ่ม ประตูทั้ง 2 ด้าน

แบบสันนิฐานที่ 1.2 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตติ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรรณค์ชั้นปรนิมิตวสวัตติ แบบสันนิษฐานที่ 3

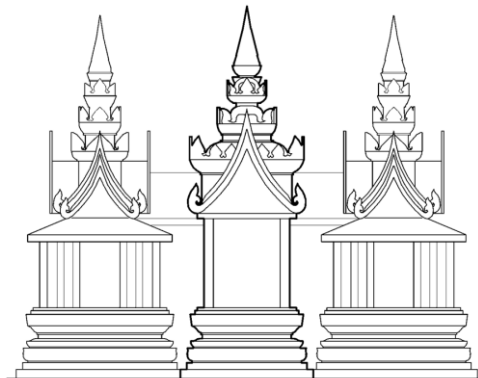
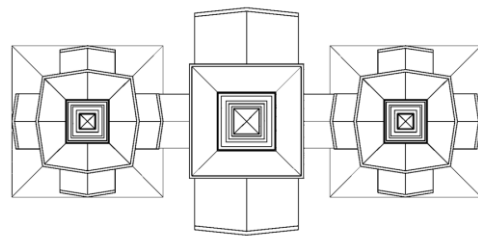
แบบที่ 3 นี้ สันนิษฐานว่าวิมานหลังนี้เป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกัน หลังกลางเป็นประธานมี ยอดเป็นทรงบุษบก มีฐานเป็นฐานสิงห์ซ้อนกัน 2 ชั้น ส่วนอาคารที่ขนาบสองข้างเป็นอาคารเครื่อง ยอดเช่นกัน อาคารทั้ง 3 หลังตั้งอยู่บนฐานไพทีเดียวกันแบบฐานครุฑแบก โอบล้อมด้วยระเบียงคด ถัดจากระเบียงคดเป็นซุ้มประตู

แบบสันนิษฐานที่ 1.3 สวรรณค์ชั้นปรนิมิตวสวัตติ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี แบบสันนิษฐานที่ 4

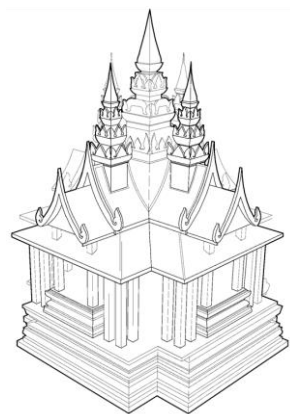
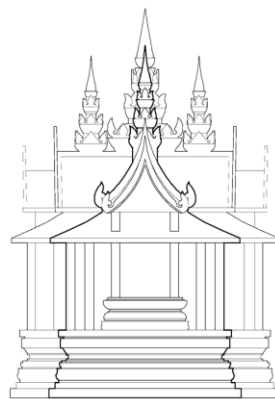
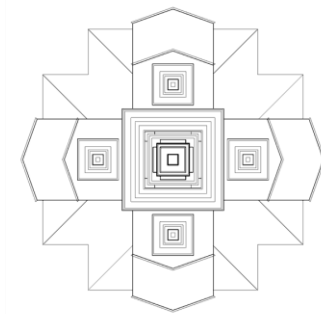
แบบที่ 4 นี้ คล้ายมาจากแบบที่ 3 โดยเพิ่มมุขให้ตัวอาคารเครื่องยอดทั้ง 4 ทิศ เนื่องจากพิจารณาว่า ภาพเขียนแบบประเพณีไทย จิตรกรนิยมเขียนให้เห็นกิจกรรมภายในโดยใช้เทคนิคการ “แขวะภาพ” หรือเขียนเป็นภาพตัดอาคารแบบเปิดฝาผนังออก ซึ่งถ้าภาพนี้เป็นภาพตัดกลางอาคาร วิมานหลังนี้ถ้าสร้างจริงอาจจะมีมุขยื่นด้านหน้าด้วยก็ได้ อาคารทั้ง 3 หลัง เชื่อมต่อกันด้วยมุขกะสัน

แบบสันนิษฐานที่ 1.4 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี แบบสันนิษฐานที่ 5

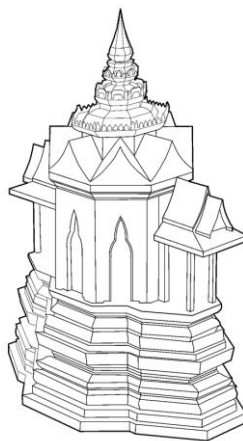
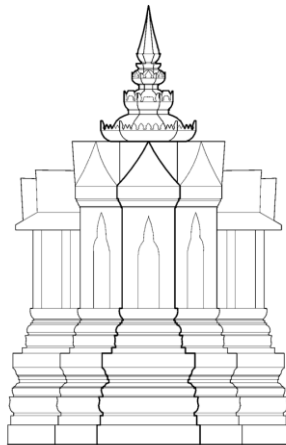
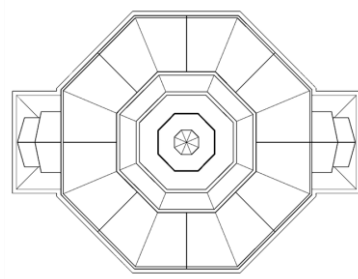
หากคำนึงถึงวิธีการเขียนภาพของจิตรกรไทย ที่แสดงภาพด้านข้างด้วยการพลิกมาให้เห็นด้านหน้า วิมานหลังนี้อาจจะเป็นอาคารจัตุรมุขเครื่องยอด ชุ่มตรงกลางเป็นภาพตัดกลางอาคารหรือมุขหน้าของอาคาร ส่วน 2 ชุ่มด้านข้างเป็นมุขสองข้างที่เขียนให้พลิกออกมาเป็นด้านหน้า ยอดใหญ่ตรงกลางเป็นยอดแบบบุษบก หลังคาจัตุรมุขมีมุขประเจ็ดทั้ง 4 ทิศ ตรงสันหลังคาซ้อนบนมีเครื่องยอดอยู่ทั้ง 4 ทิศ อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานไพทีเดียวกัน

แบบสันนิษฐานที่ 1.5 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี แบบสันนิษฐานที่ 6

แบบสันนิษฐานที่มีความเป็นไปได้อีกแบบหนึ่งคือ วิมานหลังนี้อาจจะมีผังพื้นเป็น 8 เหลี่ยม โดยวิเคราะห์จากภาพเขียนที่ซุ้มเครื่องยอดที่อยู่ 2 ข้างของหลังกลาง เห็นเป็นรูปด้านเฉียงตามที่ควรจะเป็นสำหรับอาคาร 8 เหลี่ยม मुखทั้ง 8 มีหลังคาวิ่งไปชนกันตรงกลาง เครื่องบนเป็นเครื่องยอดทรงบุษบก ด้านข้าง 2 ด้านที่อยู่ตรงข้ามกันเป็นมุขลดแบบมีมุขประเจ็ด ดังที่เห็นพลิกมาเป็นรูปด้านหน้าในภาพเขียน

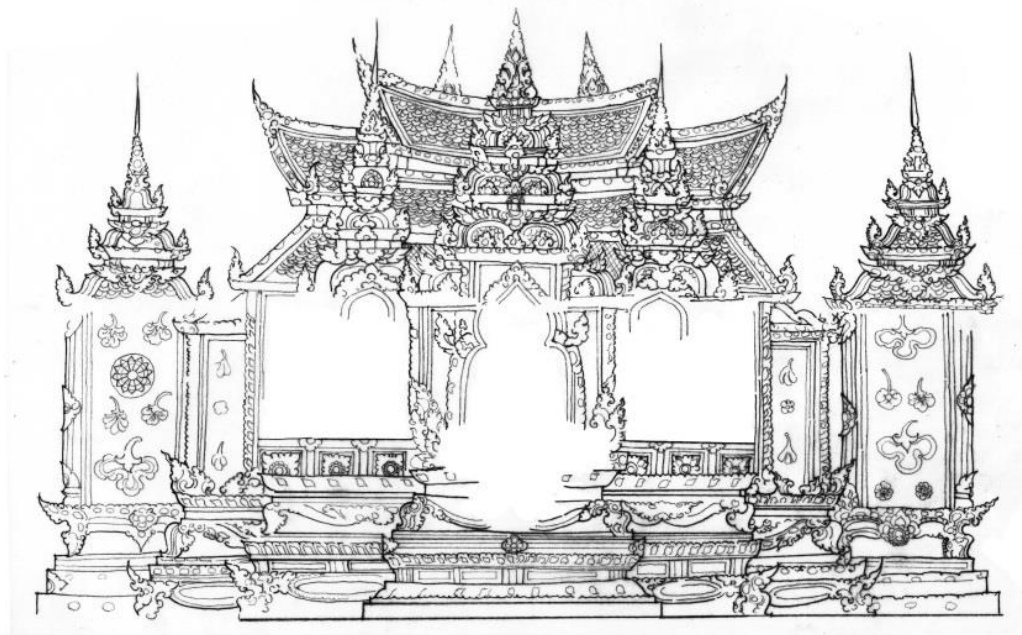
แบบสันนิษฐานที่ 1.6 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

ภาพจากไตรภูมิอักษระขอม เลขที่ 5 ภาพที่ 2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 138.

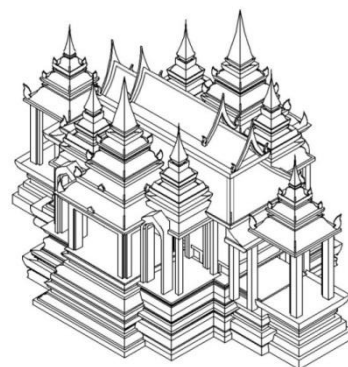
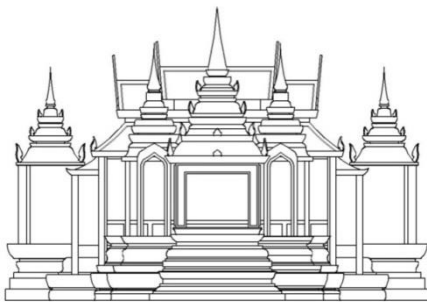
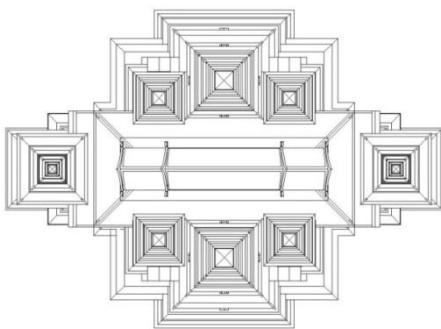
ลายเส้นที่ 2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี

ลายเส้นโครงสร้างที่ 2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี

สวรรค์ชั้นนิมมานรดี แบบสันนิษฐานที่ 1

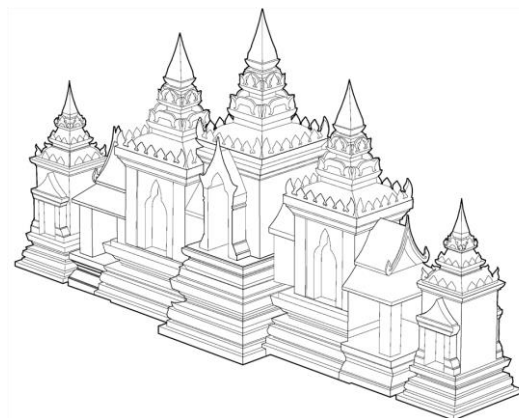
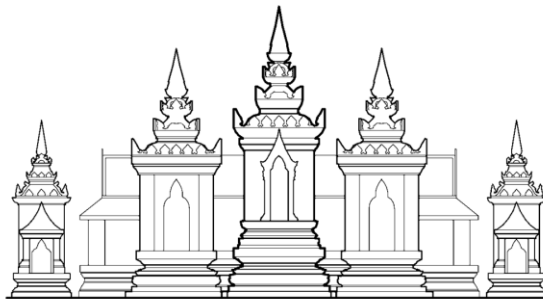
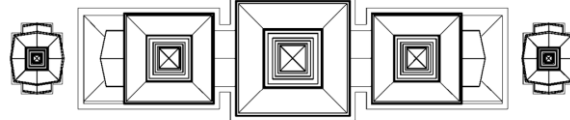
แบบที่ 1 นี้ เป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกันหน้ากระดาน ยอดทั้ง 3 ยอดเป็นเครื่องยอดทรงบุษบก หลังกลางเป็นที่ประทับของผู้ครองวิมาน มีฐานเป็นฐานสิงห์ยกสูงกว่าส่วนอื่น ส่วน 2 หลังด้านข้างเป็นที่นั่งของเทพบริวาร อาคารตรงกลางเป็นอาคารทรงโรงหลังคาจั่วซ้อน 2 ชั้น มีก้านสาครรอบ และมีก้านสาครยื่นมาเชื่อมต่อกับซุ้มประตูทั้ง 2 ด้าน ซุ้มประตูมียอดเป็นทรงมณฑป อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสิงห์ที่ซ้อนอยู่บนฐานปัทม์อีกชั้นหนึ่ง

แบบสันนิษฐานที่ 2.1 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรค์ชั้นนิมมานรดี แบบสันนิษฐานที่ 2

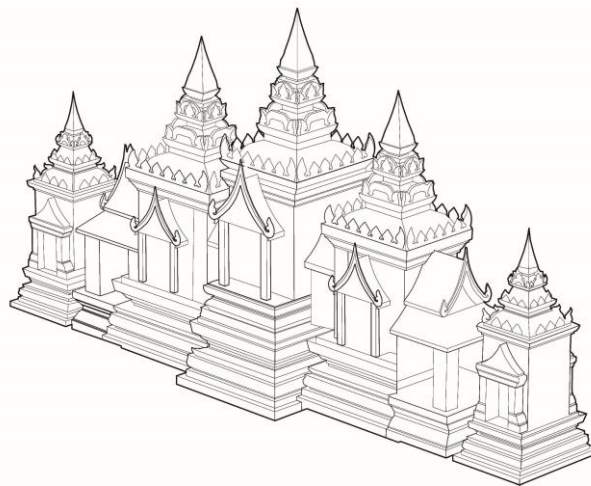
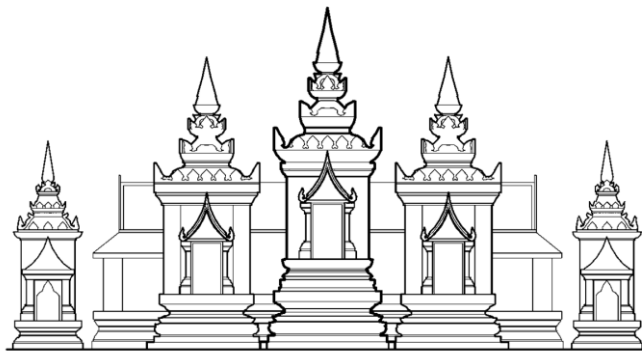
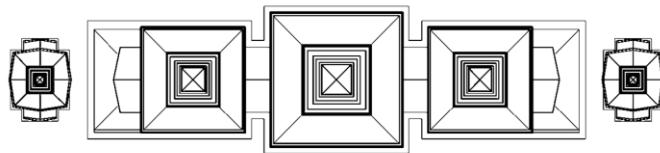
แบบที่ 2 นี้ สันนิษฐานว่าเป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกัน หลังกลางเป็นประธานมีมุขยื่นคล้ายมุขเด็จรองรับด้วยฐานสิงห์ยกสูง อาคารทั้ง 3 หลังมียอดเป็นทรงบุษบก เชื่อมต่อกันด้วยหลังคาลดแบบมุขกะสัน อาคารเครื่องยอด 2 หลังด้านข้างมีมุขยื่นออกไปด้านข้างแบบหลังคาจั่วมีกันสาด เชื่อมต่อกับซุ้มประตูที่มียอดเป็นทรงมณฑป อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสิงห์ที่ซ้อนอยู่บนฐานปัทม์อีกชั้นหนึ่ง

แบบสันนิษฐานที่ 2.2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรค์ชั้นนิมมานรดี แบบสันนิษฐานที่ 3

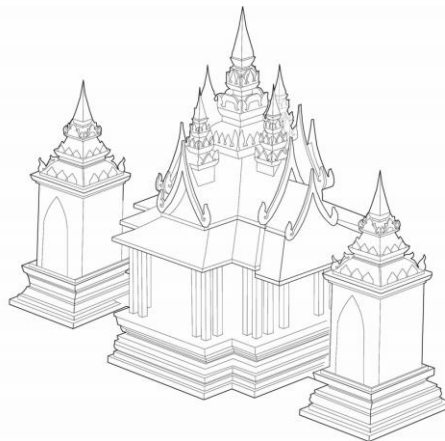
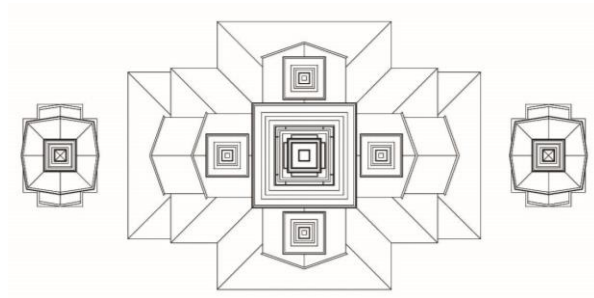
แบบที่ 3 คล้ายมาจากแบบที่ 2 แต่เพิ่มมุขที่ด้านหน้าของอาคารเครื่องยอดทั้ง 3 หลัง
เช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานที่ 4 ในภาพสวรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตติ เป็นแบบที่น่าจะเป็นไปได้ในการ
สร้างจริง มีมุขกระสันเชื่อมต่ออาคารทั้ง 3 หลังและด้านข้างซ้ายขวามีมุขหลังคาจั่วแบบมีกันสาด

แบบสันนิษฐานที่ 2.3 สวรค์ชั้นนิมมานรดี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรค์ชั้นนิมมานรดี แบบสันนิษฐานที่ 4

แบบที่ 4 สันนิษฐานจากการเขียนภาพของจิตรกรที่พลิกด้านข้างมาให้เห็นด้านหน้า วิมานหลังนี้จึงอาจจะเป็นอาคารจัตุรมุขเครื่องยอด ชุ่มตรงกลางเป็นภาพตัดกลางอาคาร ส่วน 2 ชุ่มด้านข้างเป็นมุขสองข้างที่เขียนให้พลิกออกมาให้เห็นเป็นด้านหน้า ยอดใหญ่อยู่ตรงกลางและมียอดเล็กอีก 4 ยอด รวมเป็นอาคารจัตุรมุข 5 ยอด หลังคาด้านข้างมี 2 ชั้นและมีก้านสาครรอบ อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานไพทีเดียวกันแบบฐานสิงห์

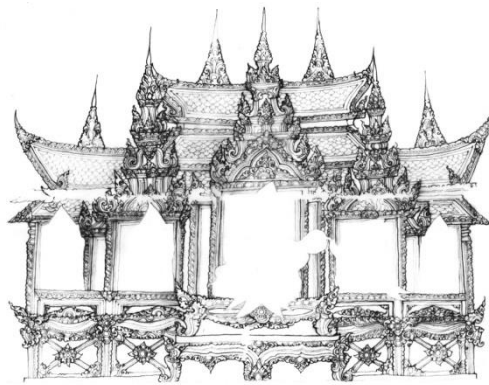
แบบสันนิษฐานที่ 2.4 สวรค์ชั้นนิมมานรดี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพสวรรค์ชั้นดุสิต

ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เล่มที่ 5 ภาพที่ 3 สวรรค์ชั้นดุสิต

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิอักษรรวม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 139.

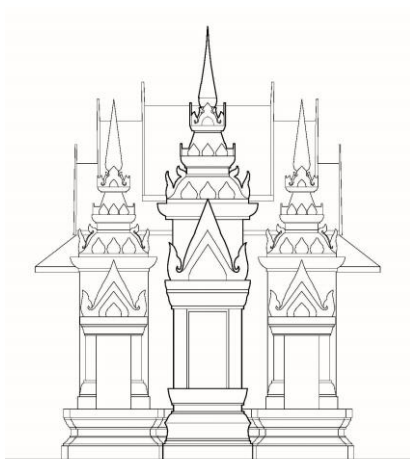
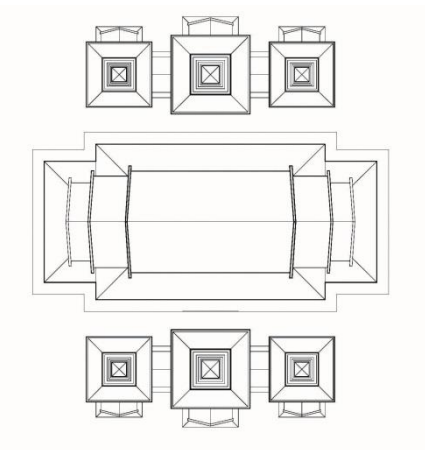
ลายเส้นที่ 3 สวรรค์ชั้นดุสิต

ลายเส้นโครงร่างที่ 3 สวรรค์ชั้นดุสิต

สวรค์ชั้นดูลิต แบบสันนิษฐานที่ 1

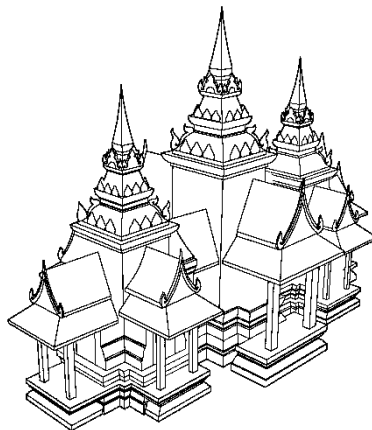
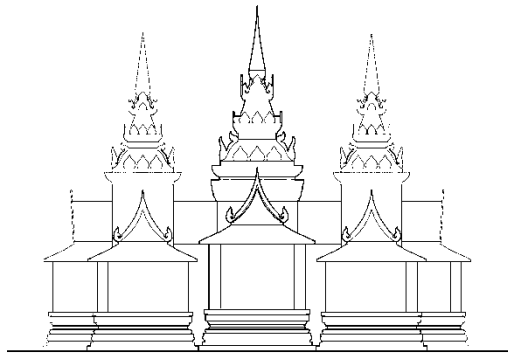
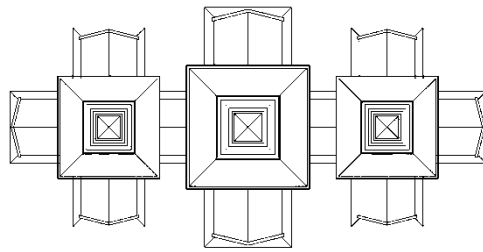
อาคารหมู่ประกอบด้วยอาคารเครื่องยอดบุษบก 3 หลังเรียงหน้ากระดาน หลังกลางใหญ่เป็นประธาน ถัดไปเป็นอาคารหลังคาจั่วซ้อน 2 ชั้น แบบมีกันสาด ด้านหลังเป็นอาคารเครื่องยอดทรงบุษบก 3 หลังเช่นเดียวกับด้านหน้า เนื่องจากเมื่อพิจารณาจากภาพเขียน จะเห็นยอดแบบเครื่องยอดปรากฏอยู่ด้านหลังอาคาร 2 ยอด ซึ่งน่าจะเป็นยอดของอาคารเครื่องยอดสองหลังที่มีลักษณะเช่นเดียวกับด้านหน้า อาคารเครื่องยอดหลังกลางด้านหน้า ตั้งอยู่บนฐานสิงห์ 2 ชั้น อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสิงห์ยกสูง

แบบสันนิษฐานที่ 3.1 สวรรค์ชั้นดูลิต ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรค์ชั้นดุสิต แบบสันนิษฐานที่ 2

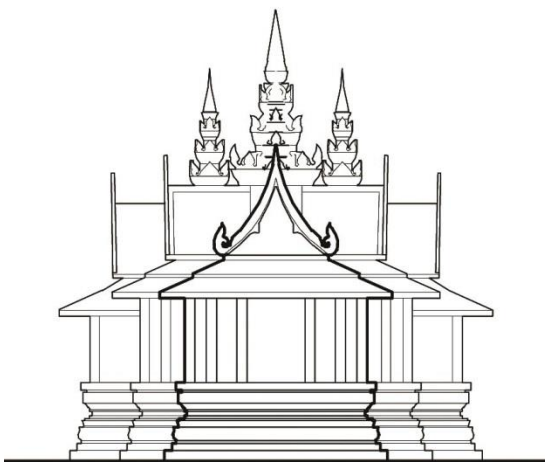
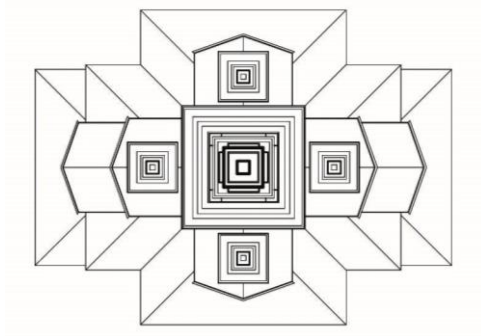
สันนิษฐานว่าเป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกัน แต่ละหลังมีมุขหลังคาจั่วแบบมีกันสาด หลังกลางเป็นประธาน ตั้งอยู่บนฐานสิงห์ 2 ชั้น คล้ายเป็นมุขเด็จจ่อกว่าราขการของผู้ครองวิมาน อาคารเครื่องยอดทั้ง 3 หลังมียอดเป็นทรงบุษบก มีหลังคาเชื่อมต่อกันแบบมุขกะสัน อาคารเครื่องยอด 2 หลังด้านข้างมีมุขยื่นออกไปด้านข้างแบบหลังคาจั่วมีกันสาด อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสิงห์ยกสูง

แบบสันนิษฐานที่ 3.2 สวรรค์ชั้นดุสิต ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรรค์ชั้นดุสิต แบบสันนิษฐานที่ 3

สันนิษฐานจากการเขียนภาพของจิตรกรที่พลิกด้านข้างมาให้เห็นด้านหน้า วิมานหลังนี้จึงอาจจะเป็นอาคารจัตุรมุขเครื่องยอด หลังคาที่เห็นในภาพเขียนด้านข้างหลังกลาง เป็นหลังคาจั่วด้านข้างที่พลิกออกมาเป็นด้านหน้า เครื่องยอดใหญ่อยู่ตรงกลางและมียอดเล็กอีก 4 ยอด รวมเป็นอาคารจัตุรมุข 5 ยอด หลังคาจัตุรมุขแบบ 2 ชั้น มีกั้นสาทรอบ อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสิงห์ยกสูง

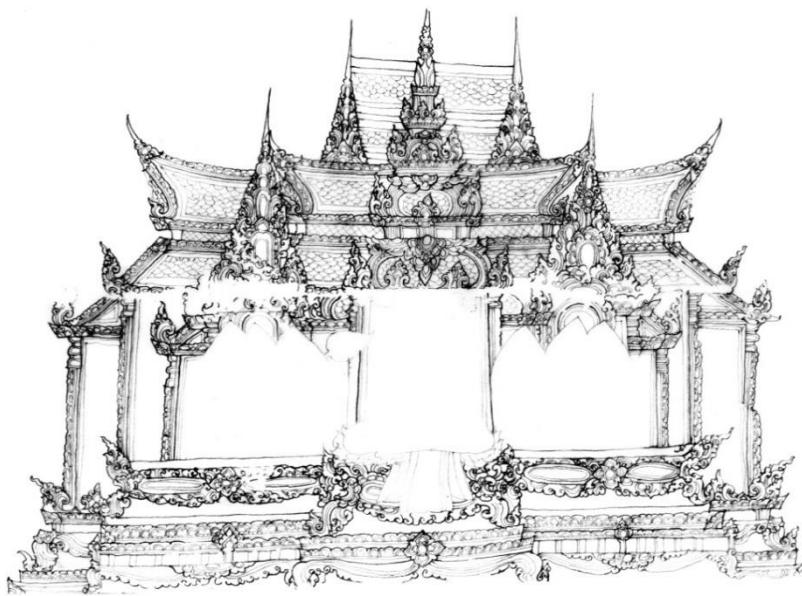
แบบสันนิษฐานที่ 3.3 สววรรค์ชั้นดุสิต ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพสวรรค์ชั้นยามา

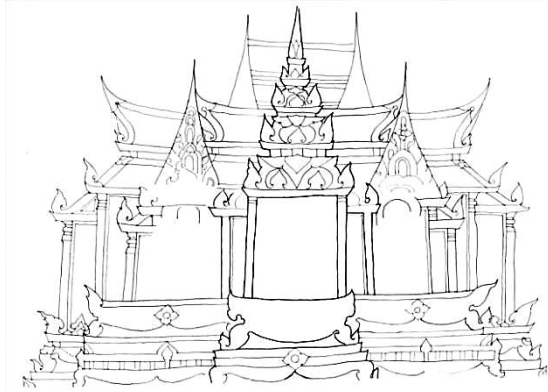

ภาพจากไตรภูมิอักษรรวม เลขที่ 5 ภาพที่ 4 สวรรค์ชั้นยามา

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรรวม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 140.

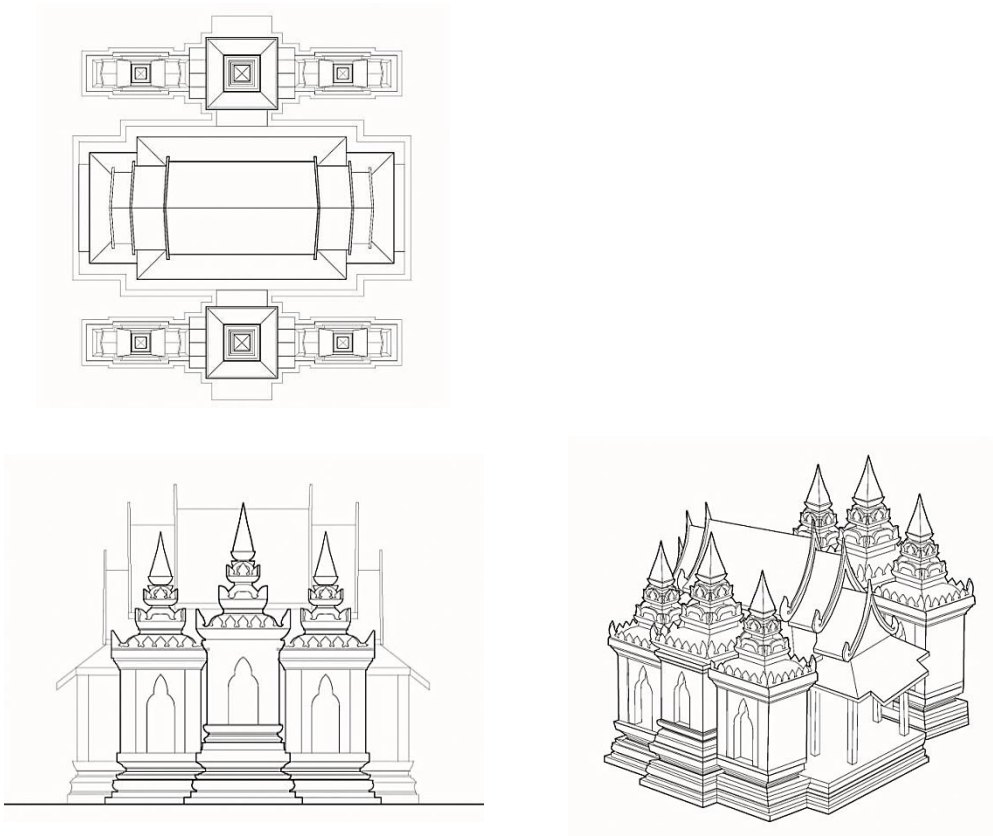
ลายเส้นที่ 4 สวรรค์ชั้นยามา

ลายเส้นโครงสร้างที่ 4 สุวรรณภูมิ

สุวรรณภูมิ แบบสันนิษฐานที่ 1

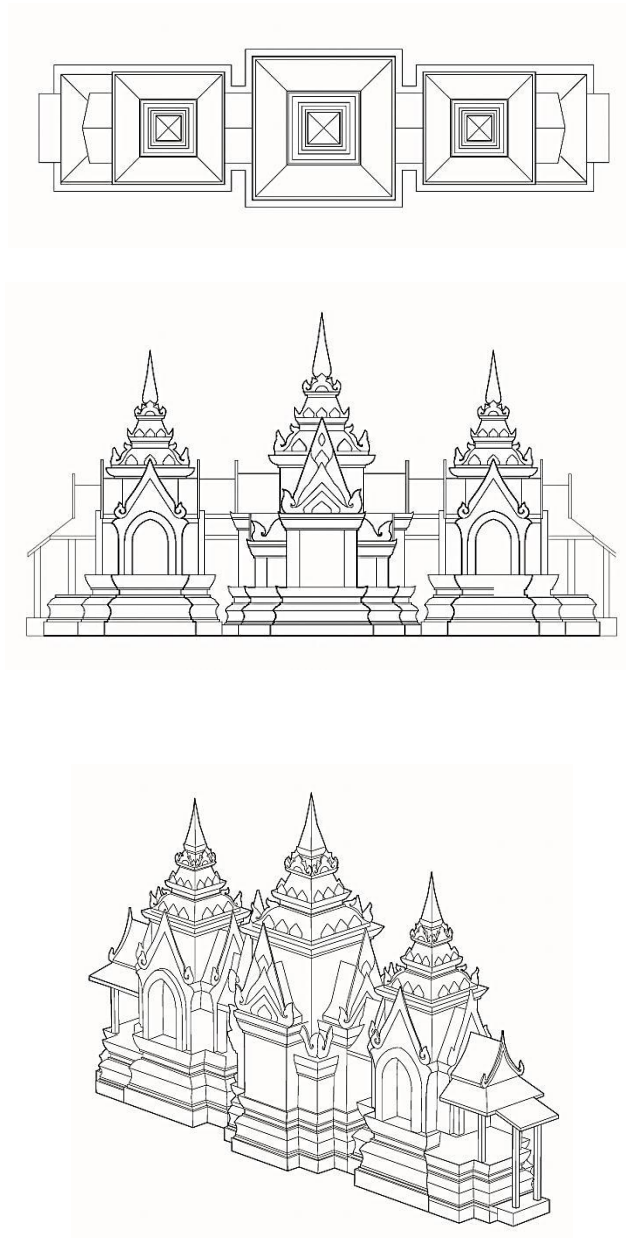
อาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกันด้านหน้าและด้านหลัง ตรงกลางเป็นอาคารทรงโรง ยอดทั้ง 3 ยอดเป็นเครื่องยอดทรงบุษบก อาคารตรงกลางเป็นที่ประทับของผู้ครองวิมาน มีฐานเป็นฐานสิงห์ยกสูงกว่าส่วนอื่น ส่วน 2 หลังด้านข้างเป็นที่นั่งของเทพบริวาร อาคารตรงกลางเป็นทรงโรงหลังคาจั่วซ้อน 3 ชั้น 2 ชั้นล่างมีกั้นสาด อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสิงห์

แบบสันนิษฐานที่ 4.1 สุวรรณภูมิ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรรค์ชั้นยามา แบบสันนิษฐานที่ 2

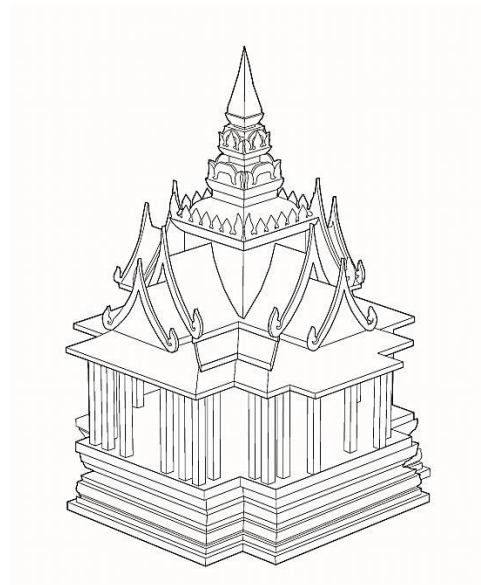
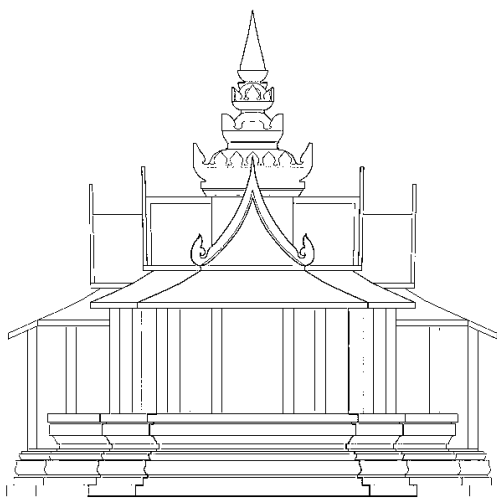
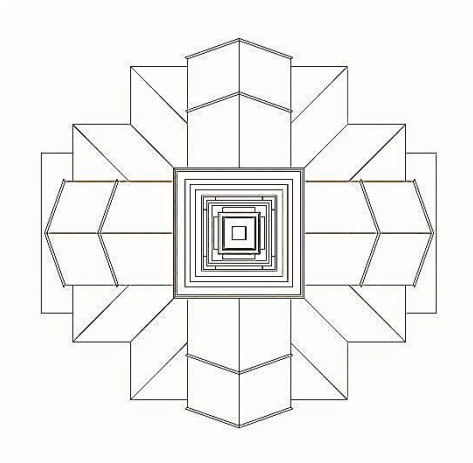
แบบที่ 2 นี้ สันนิษฐานว่าเป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกัน หลังกลางเป็นประธาน เป็นลักษณะคล้ายมุขเด็จรองรับด้วยฐานสิงห์ยกสูง อาคารทั้ง 3 หลังมียอดเป็นทรงบุษบก เชื่อมต่อกันด้วยหลังคาแบบมุขกะสัน อาคารเครื่องยอด 2 หลังด้านข้างมีมุขยื่นออกไปด้านข้างแบบหลังคาจั่วมีกันสาด อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสิงห์

แบบสันนิษฐานที่ 4.2 สวรรค์ชั้นยามา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

สวรรณค์ชั้นยามา แบบสันนิษฐานที่ 3

แบบที่ 3 สันนิษฐานจากการเขียนภาพของจิตรกรที่พลิกด้านข้างมาให้เห็นด้านหน้า วิมานหลังนี้จึงอาจจะเป็นอาคารจัตุรมุขเครื่องยอด ชุ่มตรงกลางเป็นภาพตัดกลางอาคาร ส่วน 2 ชุ่มด้านข้างเป็นหลังคาจัตุรมุขด้านข้างที่พลิกออกมาให้เห็นด้านหน้า บนหลังคามีเครื่องยอดทรงบุษบก หลังคาจัตุรมุขซ้อน 2 ชั้นเท่ากันทั้ง 4 ด้าน ซ้อนบนมี 2 ตับ ซ้อนล่างมีหลังคากันสาครอบ อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานแบบฐานสิงห์ซ้อน 2 ชั้น

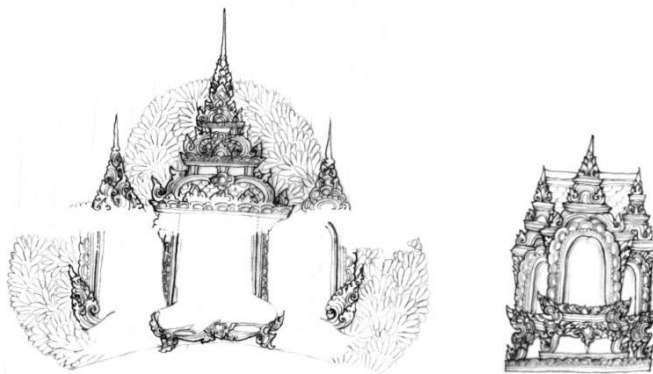

แบบสันนิษฐานที่ 4.3 สวรรณค์ชั้นยามา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

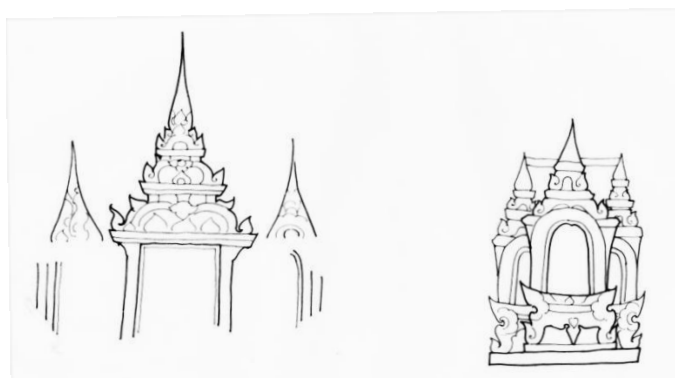
ภาพพิภพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาลและบุพวิเทหทวีป

ภาพจากไตรภูมิอักษรรอม เลขที่ 5 ภาพที่ 5 พิกภพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาลและบุพวิเทหทวีป
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรรอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 147.

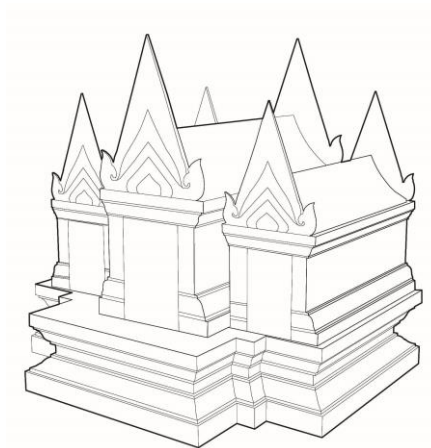
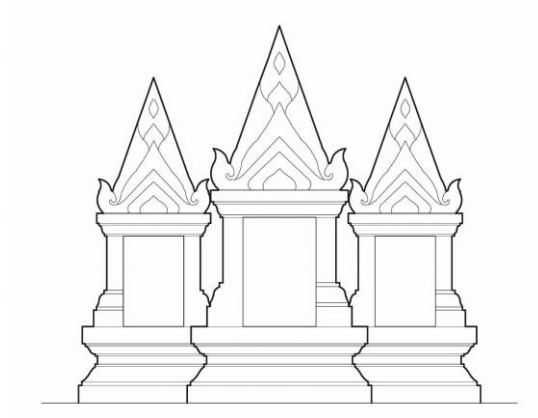
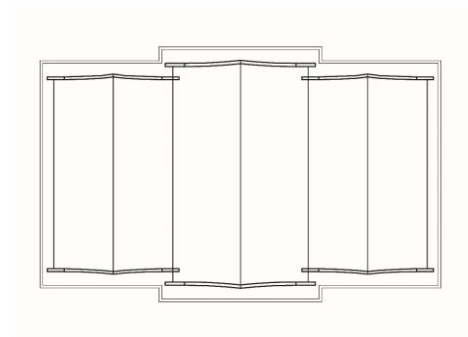
ลายเส้นที่ 5 พิกภพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล

ลายเส้นโครงสร้างที่ 5 พิกภพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล

พิภพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล แบบสันนิษฐานที่ 1

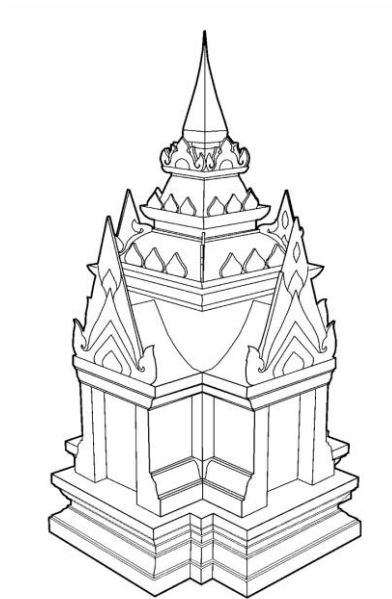
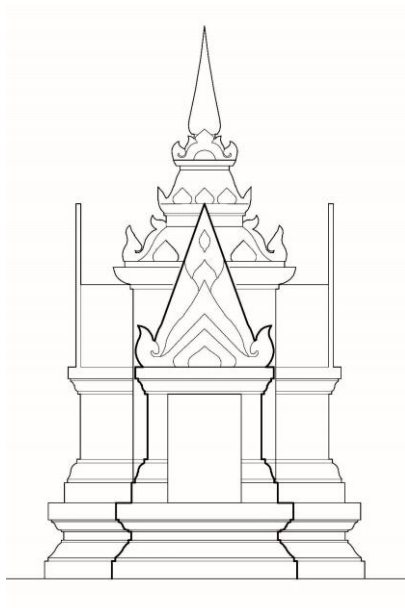
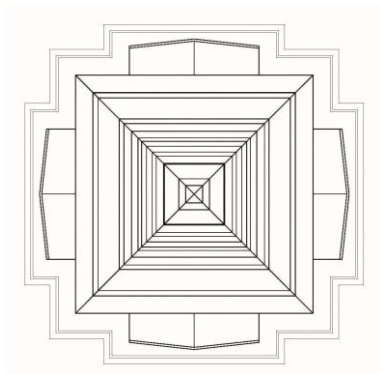
สันนิษฐานตามภาพที่เห็น อาจจะเป็นอาคารทรงวิมาน 3 หลัง แบบมีฐานสิงห์รองรับ วิมานนี้น่าจะลอยอยู่บนอากาศ

แบบสันนิษฐานที่ 5.1 พิกภพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

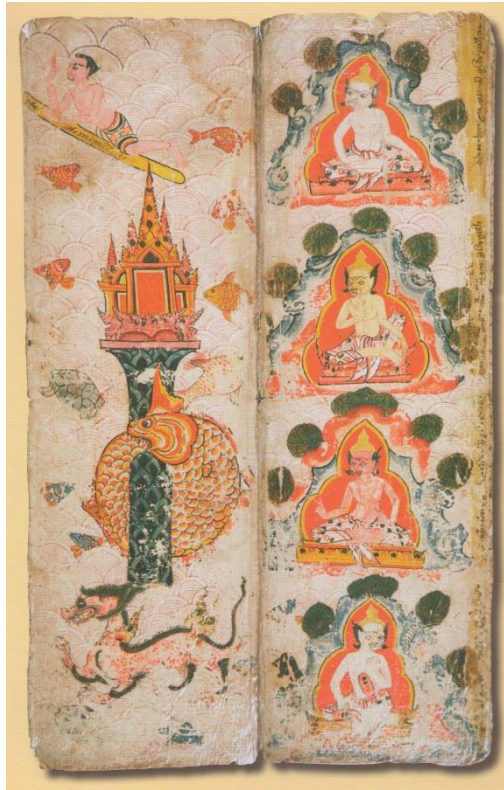
พิภพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล แบบสันนิษฐานที่ 2

หากวิเคราะห์ตามวิธีการเขียนแบบพลิกรูปด้านด้านข้างออกมาให้เห็นด้านหน้าแล้ว วิมานครุฑหลังนี้อาจจะเป็นอาคารยอดทรงมณฑป มีมุขยื่น 4 ด้าน ส่วนวิมานหลังเล็กที่อยู่เคียงกันก็มีลักษณะเป็นอาคารยอดเช่นเดียวกัน

แบบสันนิษฐานที่ 5.2 พิกพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุและท้าวจตุโลกบาลประจำทิศต่างๆ

ภาพจากไตรภูมิอักษระขอม เลขที่ 5 ภาพที่ 6 แผนที่โบราณ: แสดงภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุและ
ท้าวจตุโลกบาลประจำทิศต่างๆ

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษระขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 179.

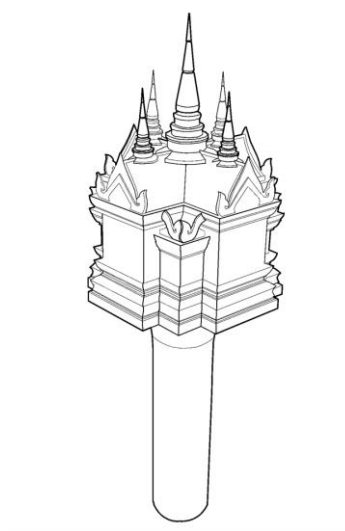
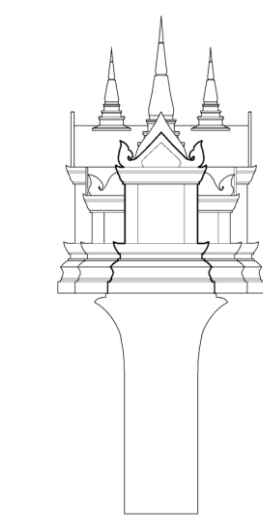
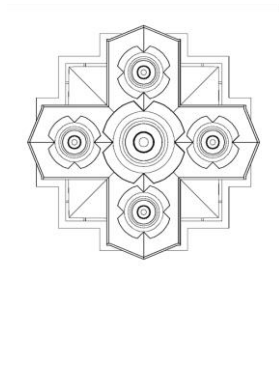
ลายเส้นที่ 6 ภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุ

ลายเส้นโครงสร้างที่ 6 ภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุ

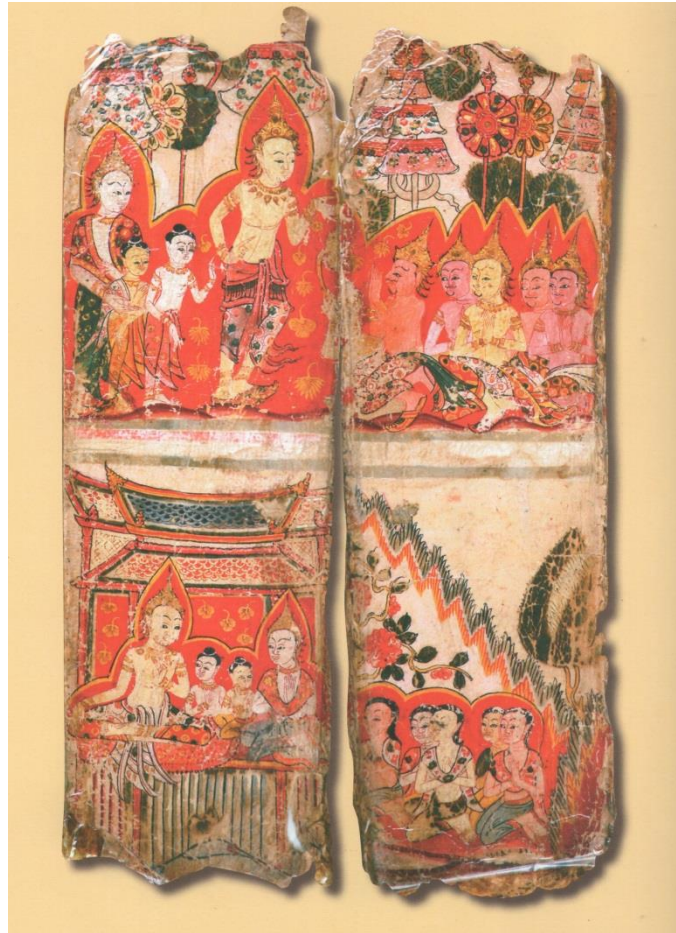
แบบสันนิษฐานภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุและท้าวจตุโลกบาลประจำทิศต่างๆ

วิมานหลังนี้สันนิษฐานได้ว่าเป็นอาคารจัตุรมุขเครื่องยอด 5 ยอด หลังคาจัตุรมุขทั้ง 4 ด้านเป็นทรงจั่วแหลมสูง รองรับด้วยฐานสิงห์

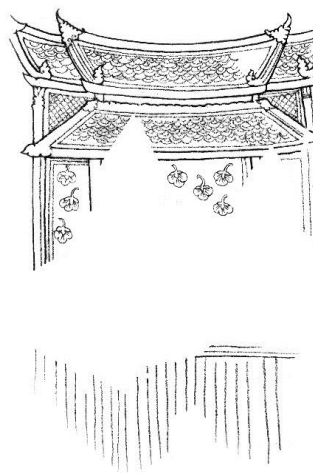

แบบสันนิษฐานที่ 6 ภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

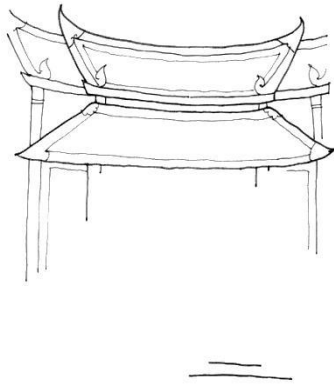
ภาพเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

ภาพจากไตรภูมิอักษรรอม เลขที่ 5 ภาพที่ 7 แผนที่โบราณ: แสดงภาพเรื่องมหาเวสสันดรชาดก
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิอักษรรอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 190.

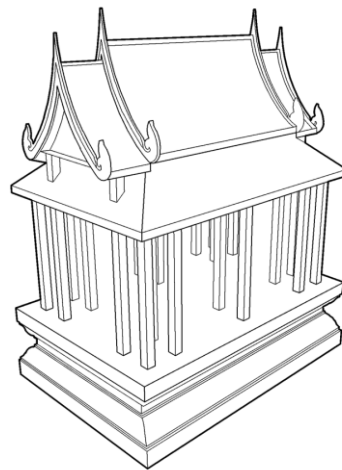
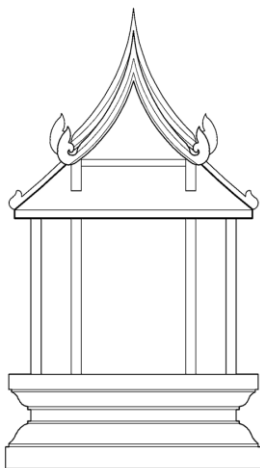
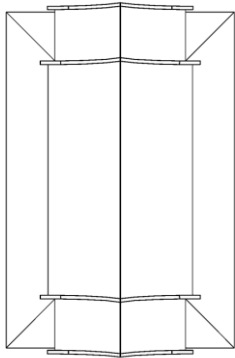
ลายเส้นที่ 7 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร

ลายเส้นโครงร่างที่ 7 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร

แบบสันนิษฐาน ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร

ศาลาโถงหลังคาจั่วแบบมีกันสาครอบ มีมุขประเจ็ดทั้ง 2 ด้าน

แบบสันนิษฐานที่ 7 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

บทที่ 5 สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6

สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6 ชื่อไตรภูมิโลกัณฐาน สมัยอยุธยา เป็นหนังสือสมุดไทยชาวสภาพเอกสารชำรุดทรุดโทรมมาก กระดาษเปื่อยยุ่ยมากและรอยพับทุกรอยหลุดขาดจากกันเป็นแผ่นๆ ทำให้ข้อความและภาพไม่สมบูรณ์นัก การสันนิษฐานโดยพิจารณารายละเอียดในภาพและความเปื่อยยุ่ยของกระดาษ รวมทั้งอักษรที่เขียนเป็นอักษรไทยแบบโบราณที่เรียกว่า อักษรไทยย่อ ที่นิยมใช้ในสมัยอยุธยา ดังนั้นสมุดภาพไตรภูมิฉบับนี้น่าจะเป็นต้นฉบับฝีมือช่างสมัยอยุธยา สมุดไทยเล่มนี้มีขนาดโดยประมาณ กว้าง 20 เซนติเมตร ยาว 53.5 เซนติเมตร หนา 6 เซนติเมตร (สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย, 2550: 4-5)

วิธีการเขียนภาพของจิตรกร ในสมุดภาพไตรภูมิ เลขที่ 6 นี้ มีลักษณะพิเศษอยู่ที่การใช้สีที่ค่อนข้างสดใสชัดเจนดี โดยเฉพาะสีแดง สีเหลือง สีเขียว และสีส้ม วิธีการเขียนภาพวิมาน ปราสาท และอาคารอื่นๆ รวมทั้งภาพบุคคล มีลักษณะอิสระ มีชีวิตชีวา ไม่คำนึงถึงความถูกต้องในความเป็นจริงนัก โดยเฉพาะวิมานเทพ พรหม ต่างๆ ที่เป็นการเขียนตามจินตนาการของศิลปินมากกว่าจะคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการสร้างจริง

ลักษณะการเขียนประดับเครื่องยอดและหลังคาอาคาร เสมือนประดับด้วยดอกไม้ร้อยกัน คล้ายการประดับกระเบื้องในงานสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น พระเศวตภูฏาการวิหารยอดในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือ พระปรางค์และอาคารต่างๆ ในวัดอรุณราชวราราม

รูปเล่มสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6

ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 11.

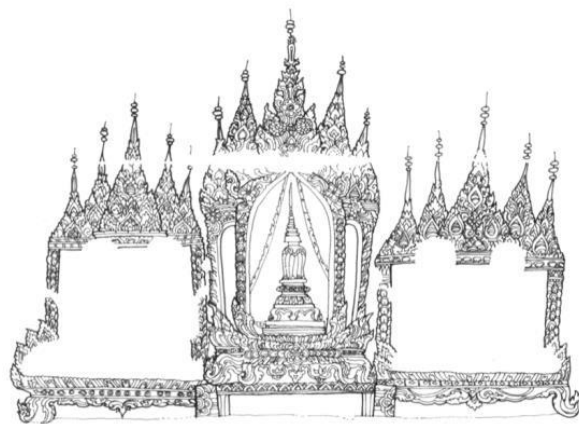
วิมานต่างๆในชั้นพรหม

ภาพพระทุสสเจดีย์

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 1 พระทุสสเจดีย์ พระเจดีย์นี้ประดิษฐานอยู่ในชั้นนอกนิมิตฐานพรหม
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 18.

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จออกทรงผนวช ทรงเปลื้องผ้าขาวโปกพระเศียรออกโยนไปในอากาศ ทำว
มหาพรหมได้เหาะลงมาน้อมรับอาภรณ์เหล่านั้น แล้วนำประดิษฐานในนอกนิมิตฐานพรหม- โลก
เป็นที่เคารพสักการะของเหล่าพรหมตลอดมา

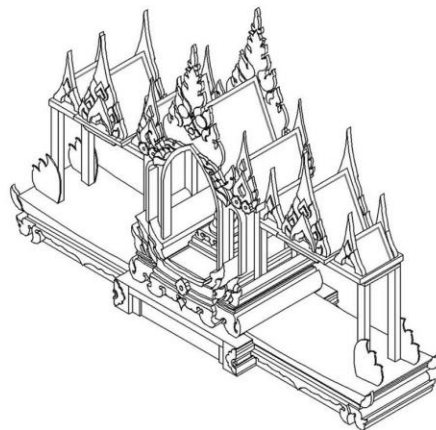
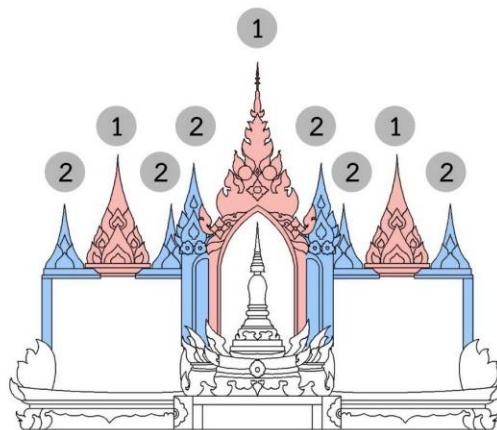
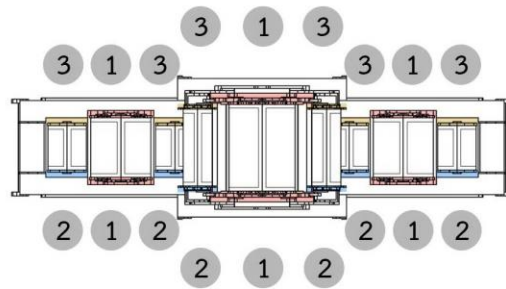
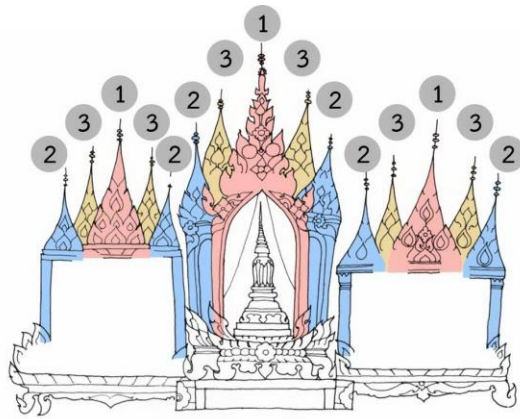
ลายเส้นที่ 1 พระทุสสเจดีย์

ลายเส้นโครงร่างที่ 1 พระพุทธเจดีย์

แบบสันนิษฐานที่ 1

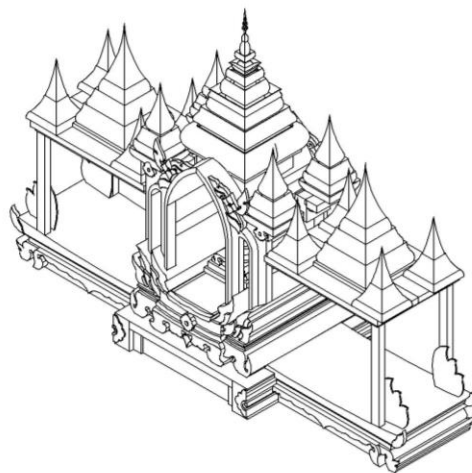
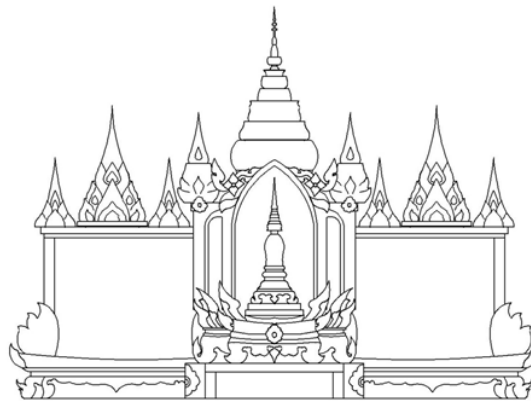
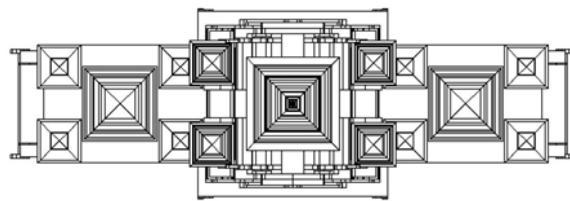
จากภาพเขียนสันนิษฐานว่าอาคารหลังนี้น่าจะเป็นอาคารทรงวิมาน 3 หลังเรียงกัน อาคารหลังกลางที่เป็นประธาน หากมองรูปด้านหน้าจะเห็นยอดหลังคา 5 ยอด ยอดกลางเหมือนจะอยู่หน้าสุด ระบายถัดไปคือ 2 ยอดด้านริมสุด และมีอีก 2 ยอด แทรกมาระหว่างยอดทั้งสามเป็นระนาบหลังสุด ถ้าคำนึงถึงวิธีการเขียนทัศนียภาพแบบช่างไทยที่วาดเขียนภาพเป็นรูปด้าน แล้วมีเส้น Perspective วิ่งเข้าหากลางภาพ สิ่งที่อยู่ไกลมักจะเขียนให้อยู่ในระดับสูงกว่าสิ่งที่อยู่ใกล้ ดังนั้นแล้ว หลังคาจั่วทรงสูง 3 จั่ว เป็นอาคารทรงวิมานและหลังคาอีก 2 ยอดที่แทรกขึ้นมาเป็นบันลุ่มด้านหลังของหลังคาจั่ว 2 หลังที่ขนานหลังคากลาง ทำให้เห็นยอดจั่วรวม 5 ยอด หลังคาจั่วด้านหลังของหลังคากลางมองไม่เห็นเนื่องจากถูกบังด้วยหลังคาจั่วหลังกลาง ส่วนอาคารสองหลังที่ขนานอาคารประธาน ก็มีวิธีการแสดงภาพเช่นเดียวกัน

แบบสันนิษฐานที่ 1.1 พระพุทธเจดีย์ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

กลุ่มอาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเจดีย์นี้ มีลักษณะเป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลัง เรียงกัน หลังกลางเป็นประธาน ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปเจดีย์ ขนาดสองข้างด้วยอาคารเครื่องยอดที่มีขนาดเล็กกว่าเป็นที่ประทับของพระพรหมทั้งหลายที่มาสักการบูชาพระพุทธรูปเจดีย์ อาคารทั้ง 3 หลัง แต่ละหลังมี 5 ยอด ซึ่งพิจารณาจากภาพเขียนแล้วยากที่จะจำแนกได้ว่าเป็นเครื่องยอดทรงใด ในแบบสันนิษฐานนี้ จึงเขียนแบบเป็นยอดที่มีลักษณะแหลมสูง มีการประดับคล้ายกับการประดับกระเบื้องเป็นลวดลายดอกไม้ใบไม้สีสันสดใส ฐานของอาคารหลังกลางเป็นฐานสิงห์ยกสูงรองรับพระพุทธรูปเจดีย์ไว้ อาคารด้านข้างมีฐานเป็นฐานสิงห์เช่นกันแต่มีระดับที่ต่ำกว่าอาคารประธาน

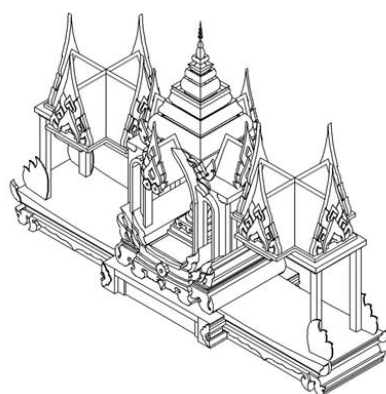
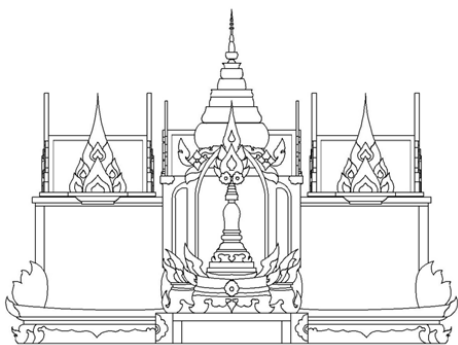
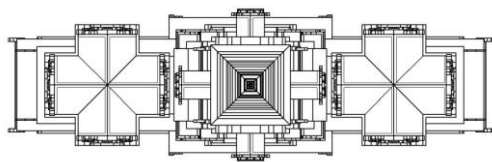
แบบสันนิษฐานที่ 1.2 พระพุทธรูปเจดีย์ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

หากคำนึงถึงเทคนิคการเขียนภาพจิตรกรรมไทยที่เป็นภาพคลี่แล้ว อาคารนี้น่าจะเป็นอาคารจัตุรมุข 3 หลังเรียงกัน และอาจจะมีเครื่องยอดตรงกลางของหลังคาแต่ละหลัง ส่วนฐานเป็นฐานสิงห์ เช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานที่ 1

จากภาพเขียนมองเห็นพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในอาคารหลังกลาง ซึ่งสันนิษฐานความเป็นไปได้ของการตั้งอยู่ได้ 2 ลักษณะคือ แบบที่ 1 ภาพที่จิตรกรแสดงอาจจะเป็นรูปด้านที่มองจากด้านหน้าเข้าไปเห็นพระเจดีย์ที่อยู่ภายใน มีเส้นทรงจอมแหเป็นม่านที่แหวกออกสองด้าน หากเป็นดังนั้นอาคารนี้น่าจะเป็นอาคารโถงไม่มีผนัง หรือแบบที่ 2 อาคารหลังนี้อาจจะเป็นอาคารทึบและภาพนี้เป็นภาพตัดกลางอาคาร เพื่อแสดงให้เห็นพระพุทธรูปที่อยู่ภายในอาคาร โดยใช้เส้นสินเทาที่มีลักษณะเป็นทรงจอมแหคล้ายม่าน เป็นเส้นแสดงภาพตัด

อาคารที่ขนาบสองข้างเป็นอาคารสำหรับพรหมชั้นต่างๆ ที่มาสักการบูชาพระเจดีย์ ซึ่งมีการสันนิษฐานแบบเดียวกับอาคารหลังกลาง

แบบสันนิษฐานที่ 1.3 พระพุทธรูป ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

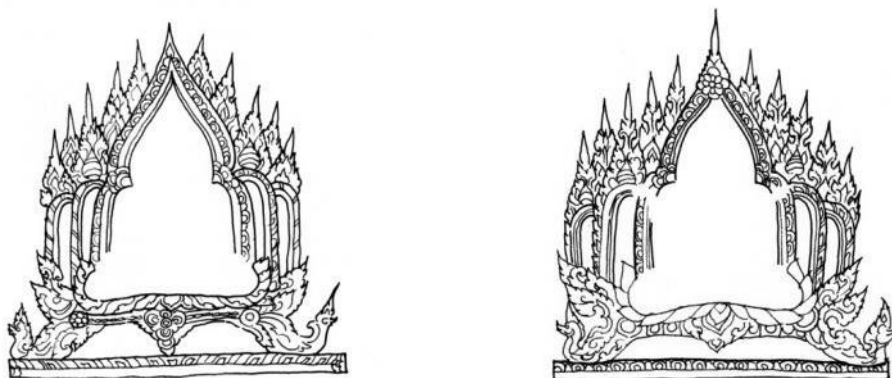
ภาพสุทฺถสีพรหมและสุทฺถสัพพรหม

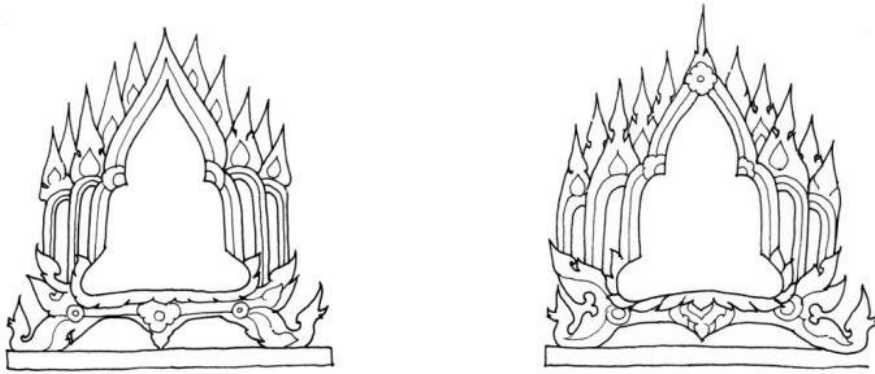
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 2 สุทฺถสีพรหมและสุทฺถสัพพรหม

เป็นสุทธาวาสคำรบ 4 และ 3 ตามลำดับ

ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 19.

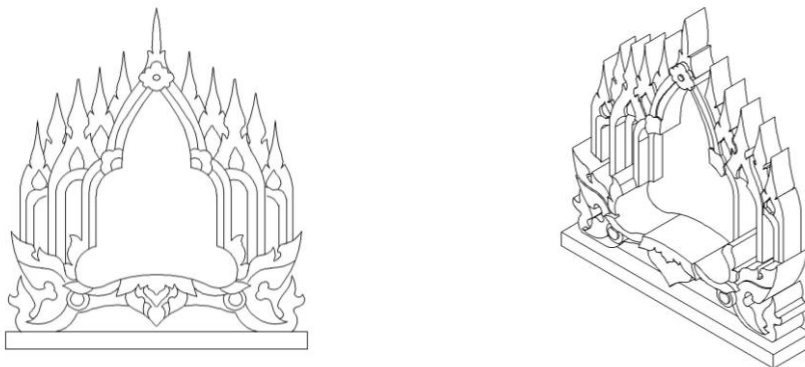
ลายเส้นที่ 2 วิมานพรหมในชั้นสุทฺถสีพรหม และสุทฺถสัพพรหม

ลายเส้นโครงร่างที่ 2 วิมานพรหมในชั้นสุทฺถสัพพรหม และสุทฺถสาพรหม

แบบสันนิษฐาน วิมานพรหมในชั้นสุทฺถสัพพรหม และสุทฺถสาพรหม

วิมานพรหมในชั้นสุทฺถสัพพรหมและสุทฺถสาพรหม (พรหมชั้น 15 และ 14) เป็นพรหมชั้นค่อนข้างสูงของรูปพรหม ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าการเขียนวิมานของพรหมที่อยู่ชั้นสูงนี้ จิตรกรจึงใช้จินตนาการแสดงบารมีของพรหมด้วยจำนวนยอดของวิมานที่มีมากถึง 11 ยอด ซึ่งเป็นรูปแบบที่เกิดจากจินตนาการมากกว่าที่จะก่อสร้างจริงได้ และเนื่องด้วยพรหมชั้นสูงมีบารมีมากจึงสามารถเนรมิตที่อยู่ของตน ให้ใหญ่เล็กหรือลอยไปที่ใดก็ได้ดั่งใจปรารถนา ดังนั้นภาพสันนิษฐานวิมานพรหมจึงมีลักษณะเป็นขุ่มเรือนแก้วที่ลอยอยู่กลางอากาศ มีมิติความลึกเพียงเล็กน้อยจนถึงความลึกมาก ซึ่งขนาดนี้เสมือนจะใหญ่ขึ้นหรือเล็กลงได้

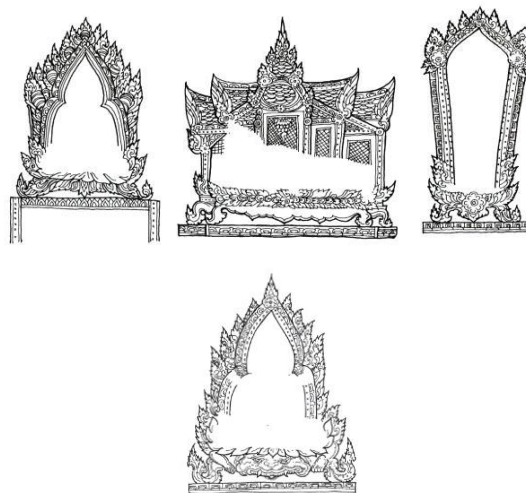
แบบสันนิษฐานที่ 2 วิมานพรหมในชั้นสุทฺถสัพพรหม และสุทฺถสาพรหม รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพอัฐญ์พรหมและเวหัพลาพรหม

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 3 อัฐญ์พรหม และเวหัพลาพรหม
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 21.

ภาพนี้อธิบายไว้ว่า “ผู้ได้จุตตถณาน ตายแล้วมาเกิดในชั้นนี้ เมื่อตายด้วยอาการอย่างไร ขึ้นมาเกิดในชั้นนี้คงอริยาบถนั้น มีแต่รูปหาจิตมิได้” ดังนั้นนิมานของพรหมในชั้นนี้จึงมีลักษณะตามรูปอาการของพรหมผู้ครองวิมาน หรือที่จริงอาจเป็นเรือนแก้วหรือประภาณทลที่แสดงบารมีของพรหมนั้นๆ มิได้จะต้องเป็นอาคารใดๆ

ลายเส้นที่ 3 อัฐญ์พรหม และเวหัพลาพรหม

อัฐยูปพรหม และเวหัพผลาพรหม (รูปพรหมชั้นที่ 11 และ 10) เป็นรูปพรหมที่อยู่ต่ำกว่า
 สุตัสสีพรหมและสุตัสสาพรหม จากภาพเขียนจิตรกรได้แสดงให้เห็นระดับที่ต่ำกว่าของพรหมในสอง
 ชั้นนี้โดยเขียนวิมานที่มีจำนวนยอดน้อยลง และรูปแบบค่อนข้างเรียบง่ายกว่า

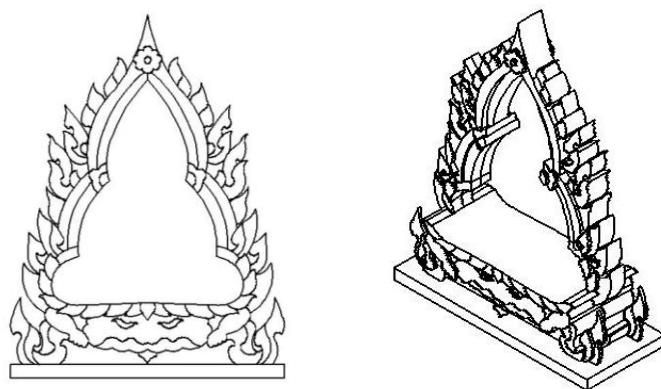
แบบสันนิษฐาน วิมานพรหมในชั้นอัฐยูปพรหมและเวหัพผลาพรหม

ลายเส้นโครงร่างที่ 3.1 วิมานพรหมในอาการนัง

แบบสันนิษฐาน วิมานพรหมในอาการนัง

พรหมในอาการนัง มีวิมานพรหมที่มีลักษณะเป็นซุ้มเรือนแก้ว อาจจะเป็นเพียงซุ้มหรือเป็นซุ้มที่มี
 ความหนาแน่นกว่าในภาพ เป็นซุ้มในจินตนาการมากกว่าที่จะสร้างจริง เป็นซุ้มเรือนแก้วที่ลอยอยู่ใน
 อากาศได้

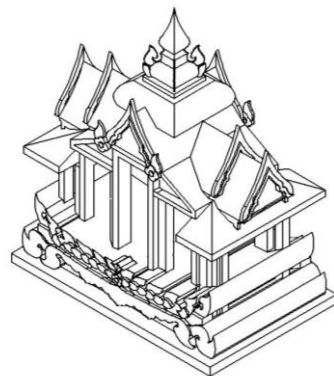
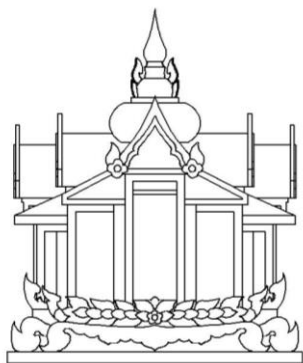
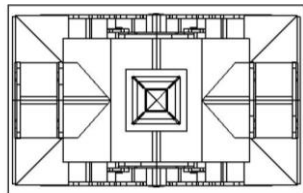
แบบสันนิษฐานที่ 3.1 วิมานพรหมในอาการนัง รูปด้านและรูป 3 มิติ

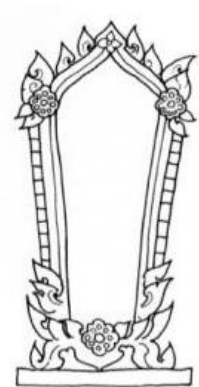
ลายเส้นโครงร่างที่ 3.2 วิมานพรหมในอากรانون

แบบสันนิษฐาน วิมานพรหมในอากรانون

พรหมในอากรانون จิตรกรจินตนาการวิมานในลักษณะเรือนยาว ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าอาจเป็นอาคารจัตุรมุขเครื่องยอด หลังคาจั่วแบบมีกันสาด ด้านหน้าเป็นหลังคาจั่วเดี่ยว ด้านข้างทั้งสองข้างเป็นหลังคาจั่วแบบมีกันสาด ซ้อน 2 ชั้น ตรงกลางหลังคาเป็นเครื่องยอดที่มีลักษณะคล้ายทรงมงกุฎ ตั้งอยู่บนฐานสิงห์ ตามภาพเขียนตรงกลางอาจเป็นภาพตัดด้วยเส้นสินเทาตามรูปของพรหมที่บรรทมอยู่ภายใน เพื่อแสดงให้เห็นภายในอาคาร จึงไม่เห็นหลังคาจั่วที่อยู่ด้านหน้า แต่เห็นรูปด้านของหลังคาจั่วซ้อน 2 ชั้นด้านข้างและเครื่องยอดกลางอาคาร

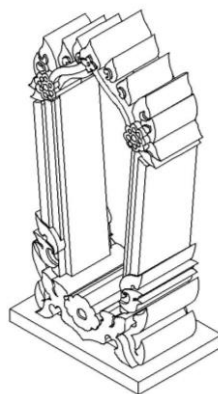
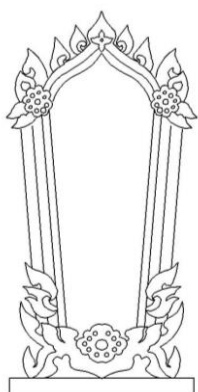
แบบสันนิษฐานที่ 3.2 วิมานพรหมในอากรانون ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ลายเส้นโครงร่างที่ 3.3 วิมานพรหมในอาคารยืน

แบบสันนิษฐาน วิมานพรหมในอาคารยืน

พรหมในอาคารยืน ประทับในวิมานที่มีลักษณะเป็นซุ้มเรือนแก้วที่มีความสูงตามพรหมที่ยืน

แบบสันนิษฐานที่ 3.3 วิมานพรหมในอาคารยืน รูปด้านและรูป 3 มิติ

ภาพอภัสราพรหม อัปมาณาภาพพรหม ปรีตตภาพพรหม

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 4 อภัสราพรหม อัปมาณาภาพพรหม ปรีตตภาพพรหม
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 23.

ภาพนี้อธิบายว่า ผู้ได้หุติยฉาน ตายแล้วมาเกิดในภูมินี้ ซึ่งเป็นรูปพรหมชั้นที่ 6 – 8

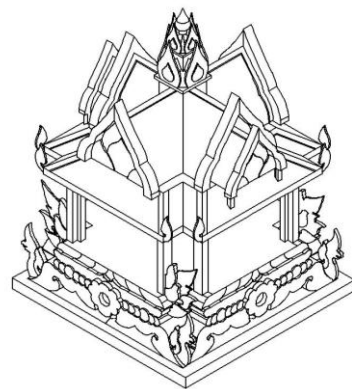
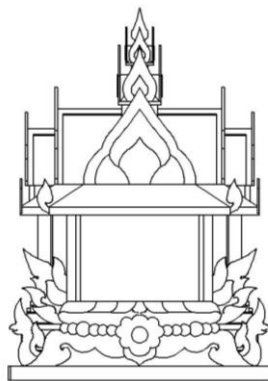
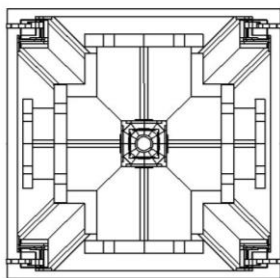
ลายเส้นที่ 4 อภัสราพรหม อัปมาณาภาพพรหม ปรีตตภาพพรหม

ลายเส้นโครงร่างที่ 4 อาภัสราพรหม อัมปมาณาภาพรหม ปรีตตภาพรหม

แบบสันนิษฐาน ภาพอาภัสราพรหม อัมปมาณาภาพรหม ปรีตตภาพรหม

เนื่องจากเป็นวิมานพรหมในชั้นที่ต่ำลงมา (ชั้นที่ 6 – 8) จิตรกรจึงอาจจะเขียนให้วิมานพรหมในชั้นนี้มีความเหมือนจริงหรือน่าจะสร้างจริงได้เหมือนอาคารที่อยู่บนโลกมนุษย์ ในภาพจึงแสดงหลังคาจั่วแบบมีก้านสาดและมีมุขประเจิด ตั้งอยู่บนฐานหน้าเกียรติมุข ไม่ได้มีลักษณะเป็นเรือนแก้วแบบวิมานพรหมในชั้นที่สูงกว่าแบบที่ผ่านมา ตรงกลางเป็นเรือนแก้วที่สันนิษฐานได้ว่าอาจจะเป็นด้านหน้าที่เป็นจั่วเปิด หรือเป็นรูปตัดกลางอาคาร เพื่อต้องการแสดงภาพพรหมที่ประทับอยู่ภายใน ดังนั้นวิมานพรหมหลังนี้ จึงสันนิษฐานว่าเป็นอาคารจัตุรมุขแบบมีก้านสาดรอบ

แบบสันนิษฐานที่ 4 ภาพอาภัสราพรหม อัมปมาณาภาพรหม ปรีตตภาพรหม

ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

วิมานขนาดใหญ่บนสวรรค์ชั้นต่างๆ

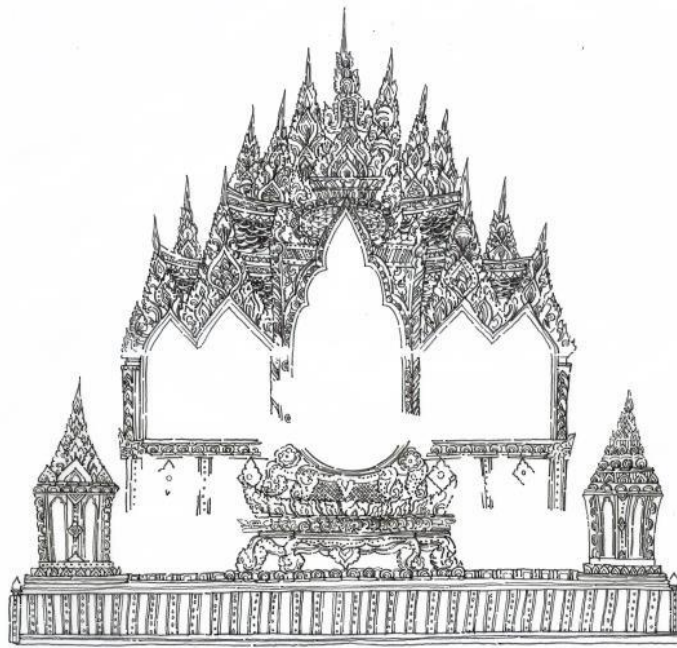
ภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ที่ได้เลือกมาสันนิษฐานได้แก่ ภาพสวรรค์ชั้นนิมมานรดี สวรรค์ชั้นดุสิต สวรรค์ชั้นยามา และสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา

ภาพสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

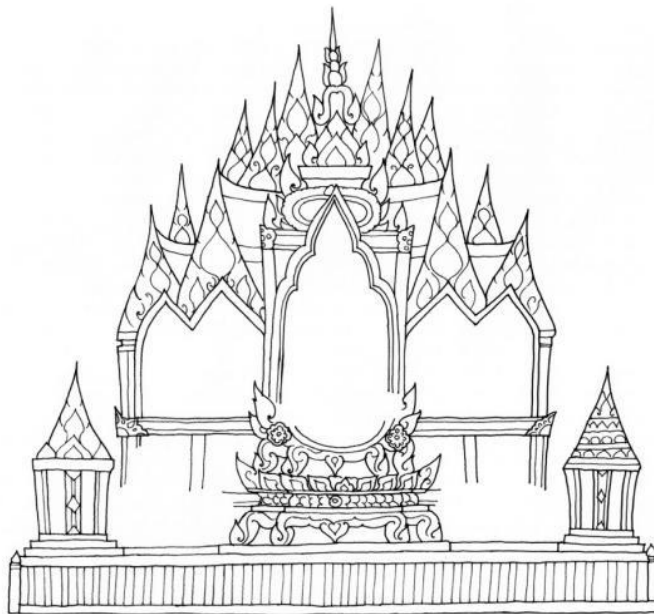

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 5 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 26.

สวรรค์ชั้นนิมมานรดี เป็นสวรรค์ชั้นที่ 5 มีท้าวนิมิตเทวธิดาเป็นเทพผู้ปกครอง เทวดาผู้บังเกิดในภูมินี้มีอายุ 8,000 ปีทิพย์ (1 วันของปีทิพย์เท่ากับ 800 ปี ของโลกมนุษย์) ผู้ที่จะไปเกิดในภูมินี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่บำเพ็ญทานเป็นนิตย์ในโลกมนุษย์ (โชติ กัลยาณมิตร, 2518, 425) วิมานปราสาทของเทวดาในชั้นนี้มีความวิจิตรอลังการกว่าวิมานพรหมในชั้นพรหมที่ผ่านมา และดูจะเป็นอาคารที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงมากกว่า ดังแบบสันนิษฐานที่จะเสนอต่อไป

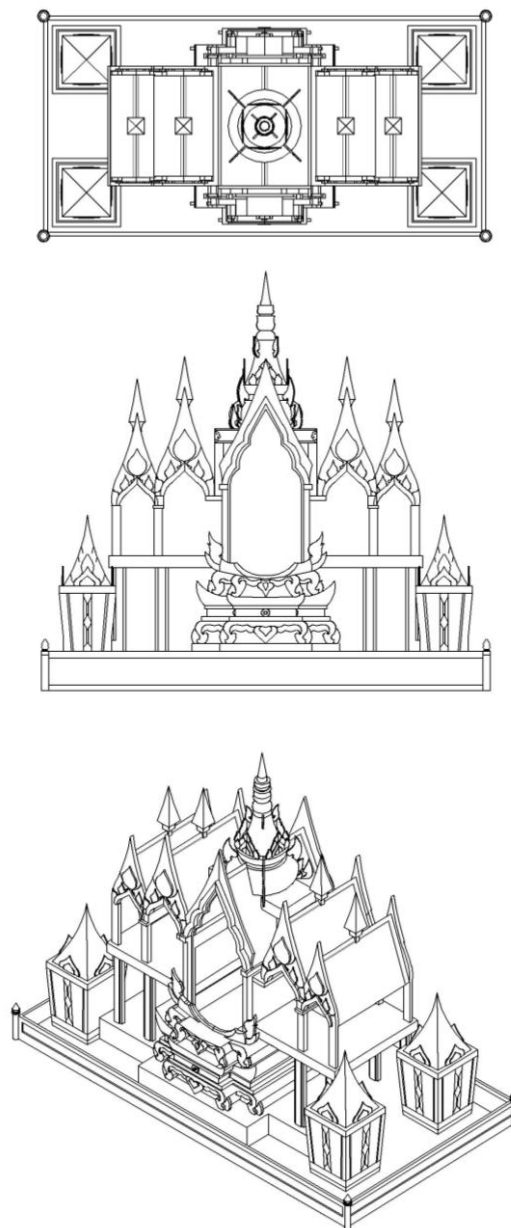
ลายเส้นที่ 5 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี

ลายเส้นโครงร่างที่ 5 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี

แบบสันนิษฐานที่ 1

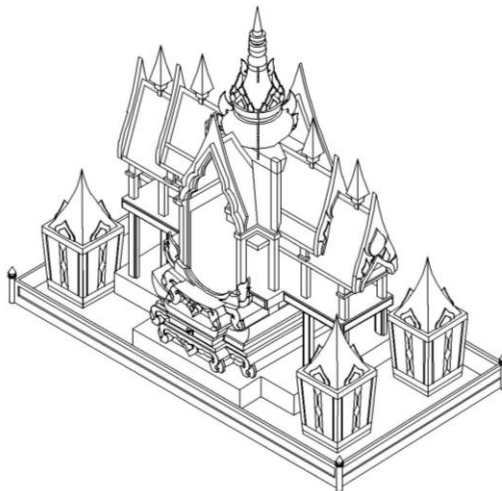
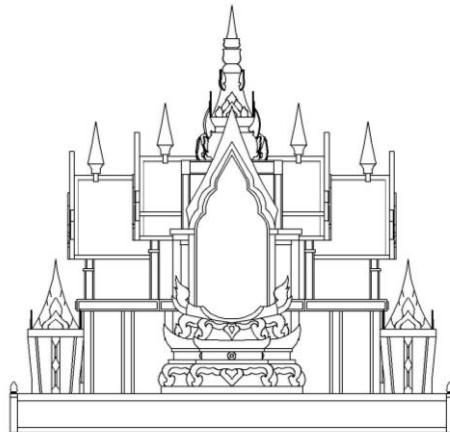
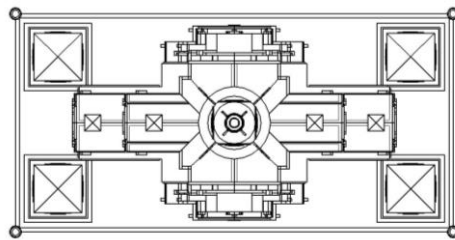
อาคารทรงวิมานที่มีหลังคาเรียงกัน 5 จั่ว อาคารกลางเป็นประธานมีลักษณะเป็นอาคารหลังคาจั่วแบบมีเครื่องยอด หน้าบันมีลักษณะแหลมสูง มีมุขเด็จเป็นจั่วเปิดตั้งอยู่บนฐานสิงห์สองชั้น มุขเด็จนี้เป็นที่ประทับของท้าวสุณิมาตีผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้ หลังคาจั่วที่เหลืออีกด้านละ 2 หลังมีเครื่องยอดอยู่บนแต่ละสันหลังคาเช่นกัน เป็นส่วนที่อยู่ของเทพบริวาร อาคารนี้เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นที่อยู่ของเทพที่เป็นบริวารของผู้ครองวิมาน ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว มีซุ้มประตูทรงสูงอยู่ตามมุมกำแพงแก้ว

แบบสันนิษฐานที่ 5.1 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

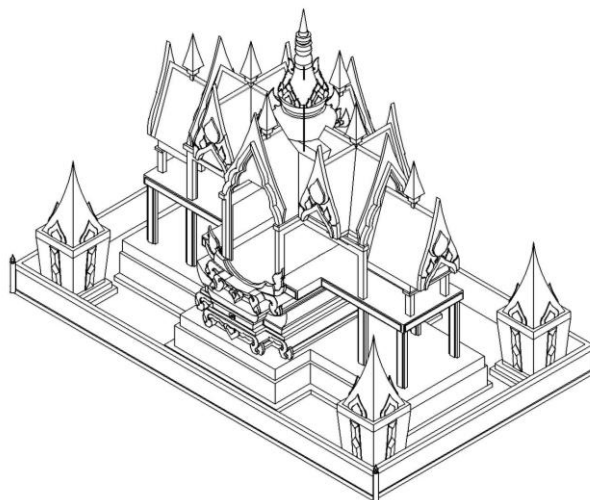
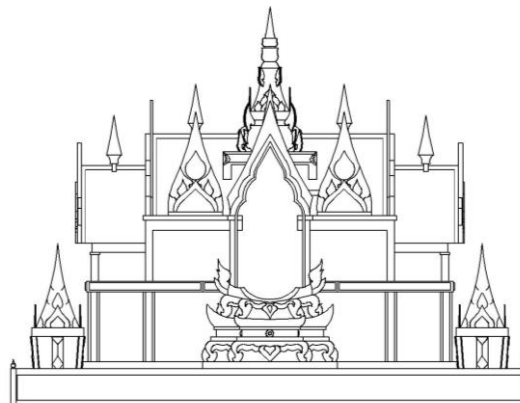
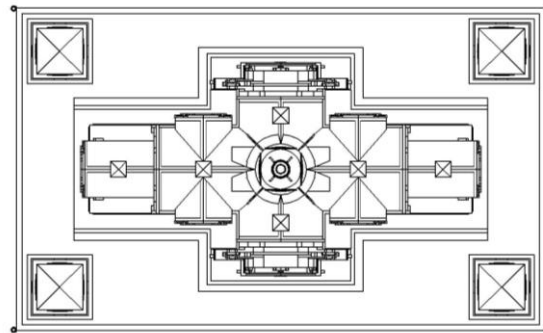
อาคารเครื่องยอด มีมุขมาประกอบทั้ง 4 ทิศ ด้านหน้าเป็นมุขเด็จที่เป็นหลังคาจั่วยอดแหลมตั้งอยู่บนฐานสิงห์สองชั้น เป็นที่ประทับของผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้ มุขด้านข้างทั้งสองด้านเป็นหลังคาจั่ว 2 ตับ ซ้อนลงมาเป็นมุขลดหลังคาตบเดียว พิจารณาจากสีของหลังคาซ้อนบนและซ้อนล่างที่เป็นสีเดียวกัน (สีเขียว) จึงสันนิษฐานว่าหลังคาสองหลังนี้ควรจะอยู่ในระนาบเดียวกัน บนสันหลังคาทั้งสองซ้อนมีเครื่องยอดประดับอยู่ด้วย อาคารนี้เป็นอาคารสองชั้น เป็นที่อยู่ของเทพบริวารชายหญิง ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วแบบเดียวกับแบบสันนิษฐานที่ 1

แบบสันนิษฐานที่ 5.2 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

อาคารเครื่องยอดแบบจัตุรมุข มุขหน้าและมุขหลังสั้น มุขหน้าเป็นมุขเด็จมีฐานยกสูงเป็นฐานสิงห์
ซ้อนกัน 2 ชั้น มุขด้านข้างยื่นยาวออกมามีมุขมาชนด้านข้างคล้ายตรีมุข ด้านข้างต่อเป็นมุขลาดอีก
ชั้นหนึ่ง ที่สันหลังคาของหลังคาจั่วทั้งสองชั้นมีเครื่องยอดประดับ ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วและซุ้ม
ประตูตามมุม

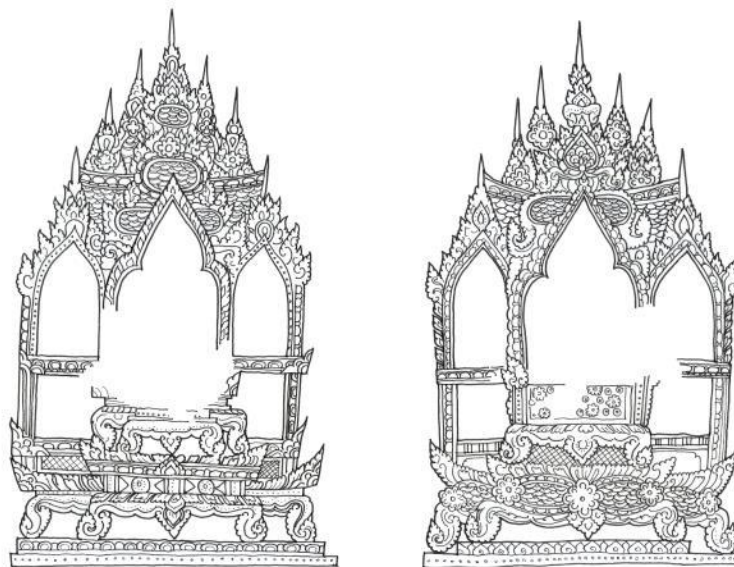

แบบสันนิษฐานที่ 5.3 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

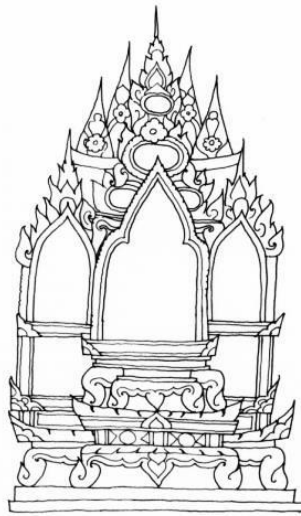
ภาพสวรรค์ชั้นดุสิต

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 6 สวรรค์ชั้นดุสิต
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 27.

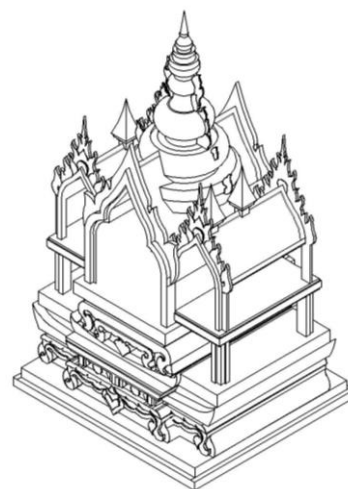
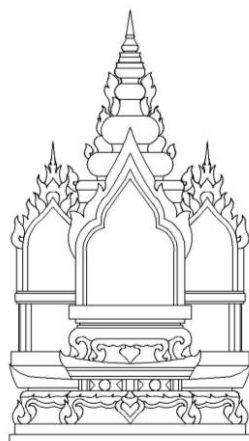
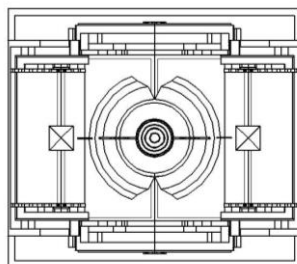
ลายเส้นที่ 6 สวรรค์ชั้นดุสิต

ลายเส้นโครงสร้างที่ 6 สวรรค์ชั้นดุสิต

แบบสันนิษฐานที่ 1

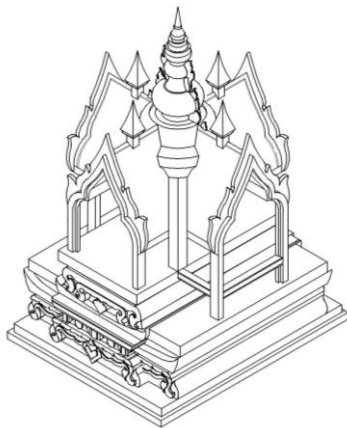
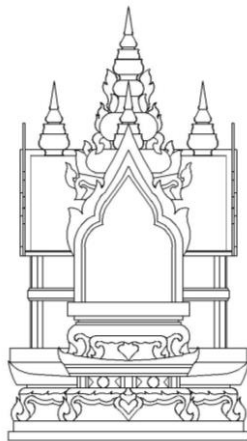
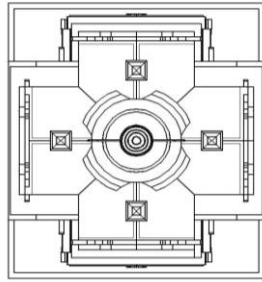
เป็นอาคารทรงวิมาน 3 จั่ว หลังกลางมีขนาดใหญ่กว่าอีกสองหลังที่ชันาบข้าง ที่กลางสันหลังคาทั้ง 3 หลังมีเครื่องยอดที่มีลักษณะคล้ายทรงบุษบก วิมานหลังกลางยื่นมาข้างหน้ามากกว่าอีกสองหลังแบบมุขเด็จบนฐานสิงห์ยกสูง อาคารทั้งหลังตั้งอยู่บนฐานสิงห์อีกชั้นหนึ่ง

แบบสันนิษฐานที่ 6.1 สวรรค์ชั้นดุสิต ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

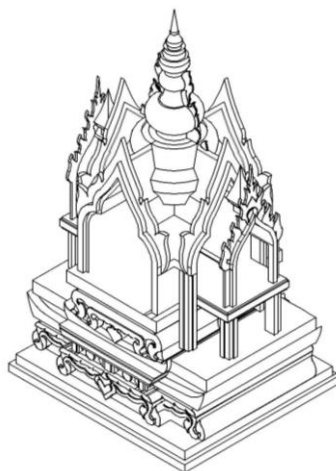
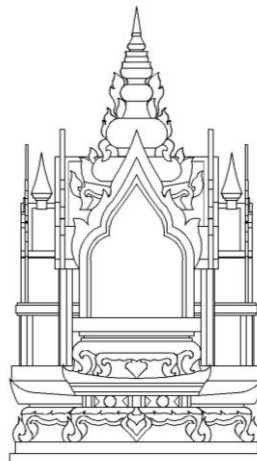
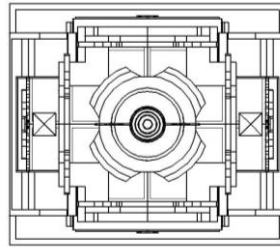
หากมองแบบ “ภาพคลี่” หลังคาจั่วสองข้างคือหลังคาของมุขด้านข้างหลังคาจั่วกลาง แต่จิตรกรเขียนคลี่ออกมาให้เห็นเป็นด้านหน้า ตามเทคนิคที่จิตรกรไทยนิยมใช้ ดังนั้นวิมานหลังนี้อาคารเครื่องยอดคล้ายยอดบุษบก มีหลังคาจัตุรมุขมาชนทั้ง 4 ด้าน มุขด้านหน้ามีลักษณะเป็นมุขเด็จตั้งอยู่บนฐานสิงห์ยกสูง อาคารทั้งหลังตั้งอยู่บนฐานสิงห์อีกทีหนึ่ง

แบบสันนิษฐานที่ 6.2 สวรรค์ชั้นดุสิต ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

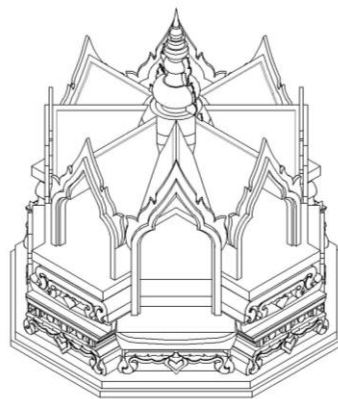
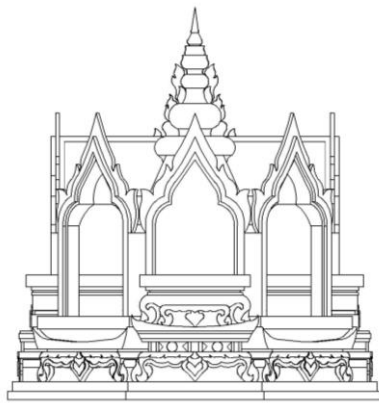
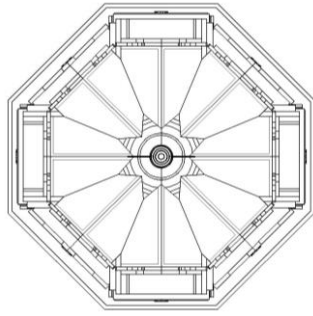
อาคารเครื่องยอดมีหน้าบันเป็นลักษณะซุ้มยอดแหลมทั้ง 4 ด้าน ด้านข้างมีมุขยื่นทั้ง 2 ข้าง บนสันหลังคามีเครื่องยอดประดับ ซุ้มทรงจั่วแหลมด้านหน้าตั้งอยู่บนฐานสิงห์ซ้อนกัน 2 ชั้น อาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานสิงห์

แบบสันนิษฐานที่ 6.3 สวรรค์ชั้นดุสิต ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 4

ถ้าหากจะมองตามภาพที่เห็น อาคารหลังนี้อาจจะเป็นอาคาร 8 เหลี่ยม ที่หลังคาจั่ว 2 จั่วที่อยู่สองข้างของหลังคาจั่วหลังกลางอยู่ในระนาบเอียง ตรงกลางที่หลังคามารวบกันมีเครื่องยอดคล้ายทรงบุษบก หลังคาจั่วด้านหน้าตั้งอยู่บนฐานสิงห์ยกสูง และฐานอาคารทั้งหลังเป็นฐานสิงห์

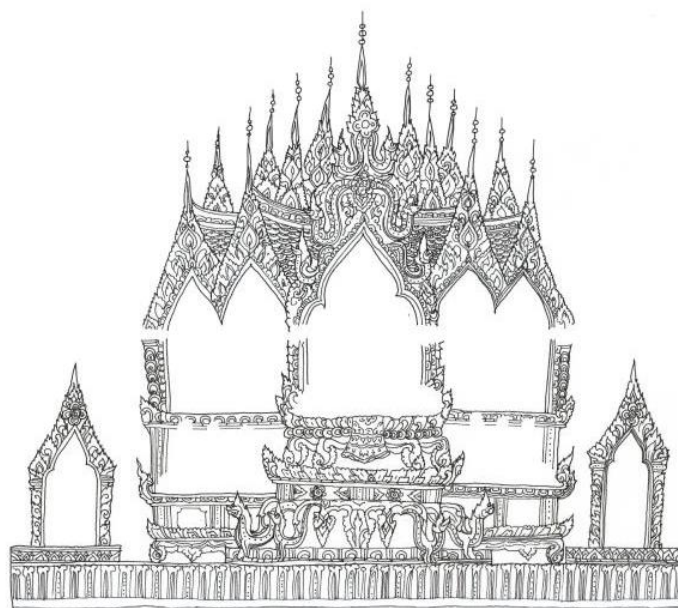

แบบสันนิษฐานที่ 6.4 สวรรค์ชั้นดุสิต ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

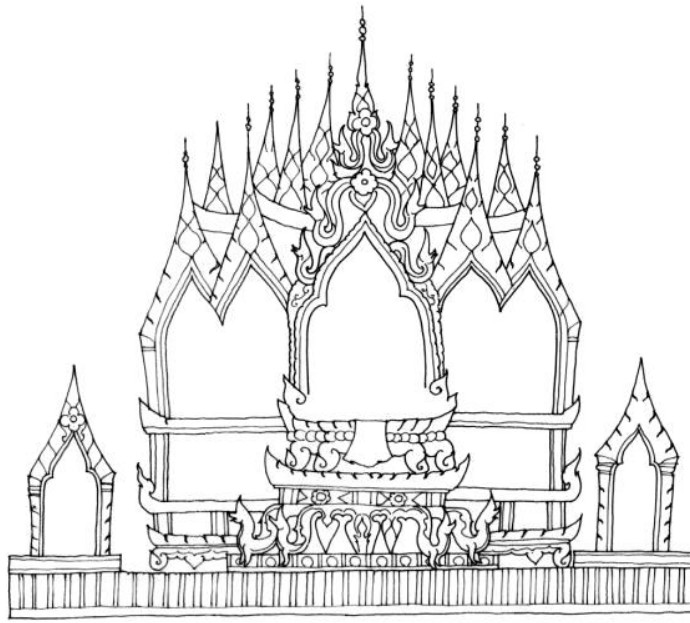
ภาพสวรรค์ชั้นยามา

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 7 สวรรค์ชั้นยามา
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 28.

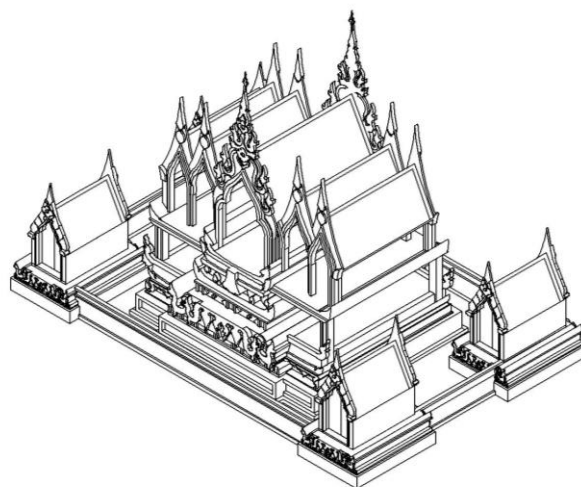
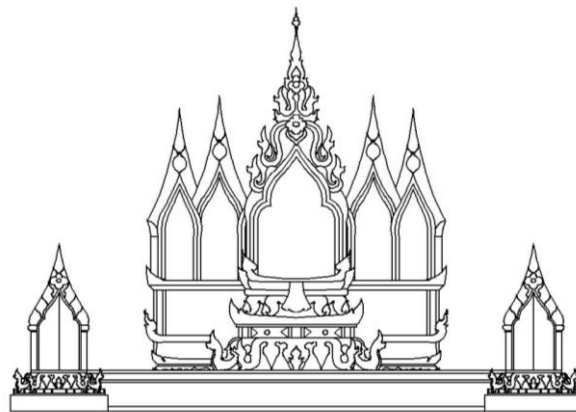
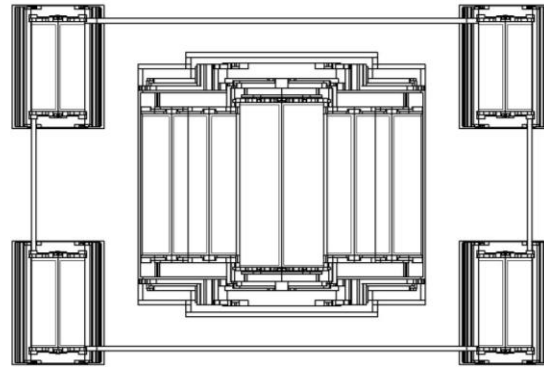
ลายเส้นที่ 7 สวรรค์ชั้นยามา

ลายเส้นโครงร่างที่ 7 สวรรค์ชั้นยามา

แบบสันนิษฐานที่ 1

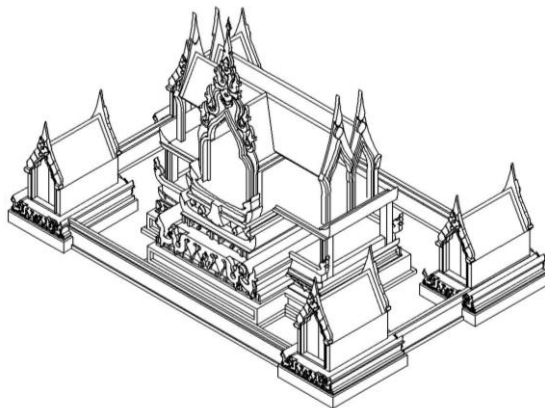
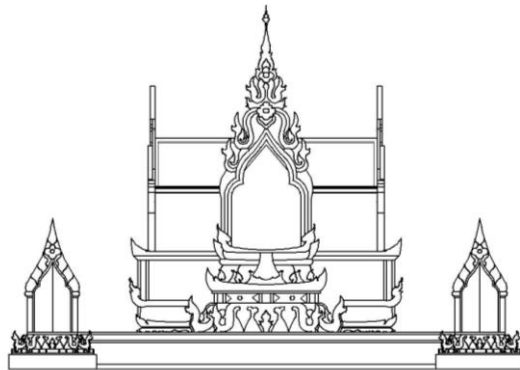
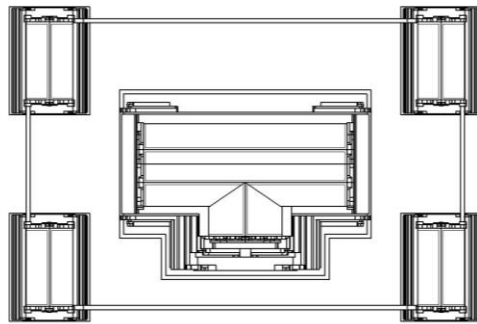
แบบสันนิษฐานแรก วิมานหลังนี้อาจเป็นอาคารทรงวิมานหลังคาจั่ว 5 หลังเรียงกัน เป็นอาคารสองชั้น อาคารกลางเป็นประธานมีลักษณะเป็นอาคารหลังคาจั่วแบบมีเครื่องยอด ที่มีลักษณะเป็นนาคซ้อนกัน 3 ชั้น ด้านหน้าเป็นมุขยื่นออกมาคล้ายมุขเด็จตั้งอยู่บนฐานสิงห์ที่ซ้อนอยู่บนฐานที่เป็นนาคแบก ส่วนกลางนี้เป็นที่ประทับของครองสวรรค์วิมานปราสาทหลังนี้ หลังคาจั่วที่เหลืออีกด้านละ 2 หลังมีเครื่องยอดอยู่บนแต่ละสันหลังคาเช่นกัน แต่รูปแบบเครื่องยอดไม่ชัดเจนเห็นเพียงแต่เป็นยอดแหลม สองข้างของหลังประธานเป็นที่นั่งของเทพบริวาร ชั้นล่างเป็นที่นั่งของเทพอีกระดับหนึ่ง อาคารทั้งหลังตั้งอยู่บนฐานสิงห์ ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ที่มุมกำแพงแก้วทั้ง 2 มุมมีซุ้มประตูที่มีลักษณะหลังคาจั่วอยู่ประจำมุมกำแพง

แบบสัณนิษฐานที่ 7.1 สวรรค์ชั้นยามา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

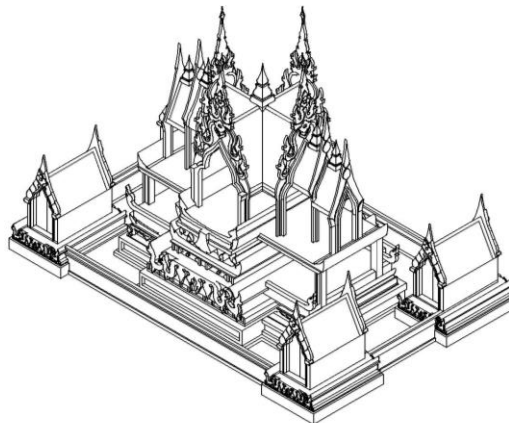
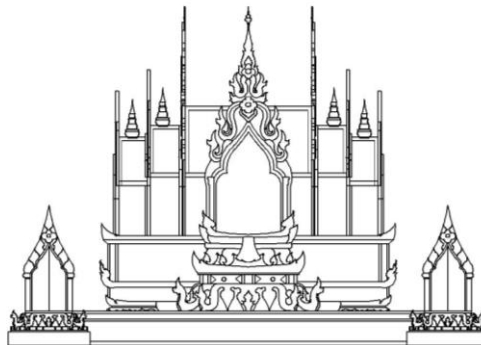
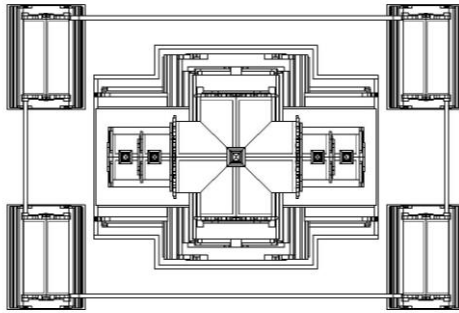
วิมานหลังนี้สันนิษฐานได้อีกลักษณะหนึ่งคือ เป็นอาคารจัตุรมุขมีมุขยื่นทั้ง 4 ทิศ วิเคราะห์จากสีหลังคาที่ปรากฏ หลังคาเดียวกันน่าจะอยู่ในระนาบเดียวกันและ หลังคาที่สีต่างกันก็น่าจะอยู่ในระนาบที่ต่างกันด้วย ดังในภาพหลังคาสีเขียวเป็นมุขที่มาชนอาคารเครื่องยอด ส่วนมุขที่มีหลังคาสีเหลืองน่าจะเป็นมุขที่มาซ้อนด้านหน้าของหลังคาสีเขียว แต่ละสันหลังคาประดับด้วยเครื่องยอดที่มีลักษณะเป็นยอดแหลม เป็นอาคารสองชั้นเช่นเดียวกับแบบแรก หลังตั้งอยู่บนฐานสิงห์ ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ที่มีมุขกำแพงแก้วทั้ง 2 มุมมีซุ้มประตูที่มีลักษณะหลังคาเป็นซุ้มยอดแหลม

แบบสันนิษฐานที่ 7.2 สวรรค์ชั้นยามา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

หากพิจารณาหลังคาจั่วที่ติดกัน 2 จั่ว ทั้งสองด้านของจั่วหลังกลาง เหมือนจะเป็นหลังคาแฝดที่มีขนาดไม่เท่ากัน เนื่องจากสีของหลังคาที่ต่างกัน คือสีเขียวและสีเหลือง แบบสันนิษฐานที่ 3 นี้จึงเป็นหลังคาจั่วแฝดยาวขนานกัน มีมุขด้านหน้าเป็นลักษณะคล้ายมุขเด็จ ทำให้อาคารนี้มีลักษณะเป็นตรีมุข มุขเด็จด้านหน้าเป็นฐานสิงห์ที่ตั้งอยู่บนฐานนาคแบก คล้ายกับแบบสันนิษฐานที่ 1 และ 2

แบบสันนิษฐานที่ 7.3 สวรรค์ชั้นยามา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

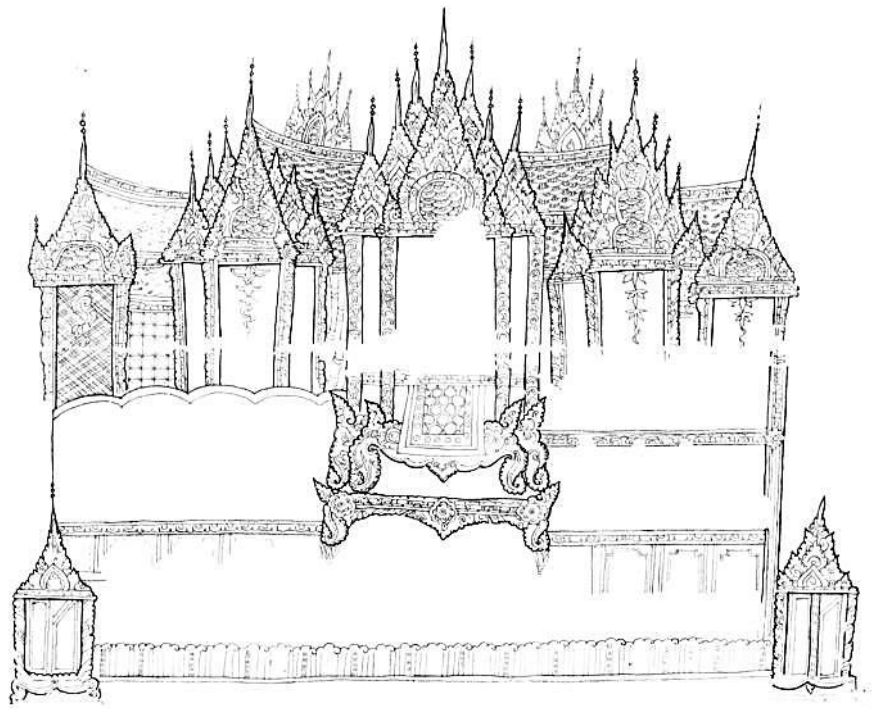
ภาพยมโลก

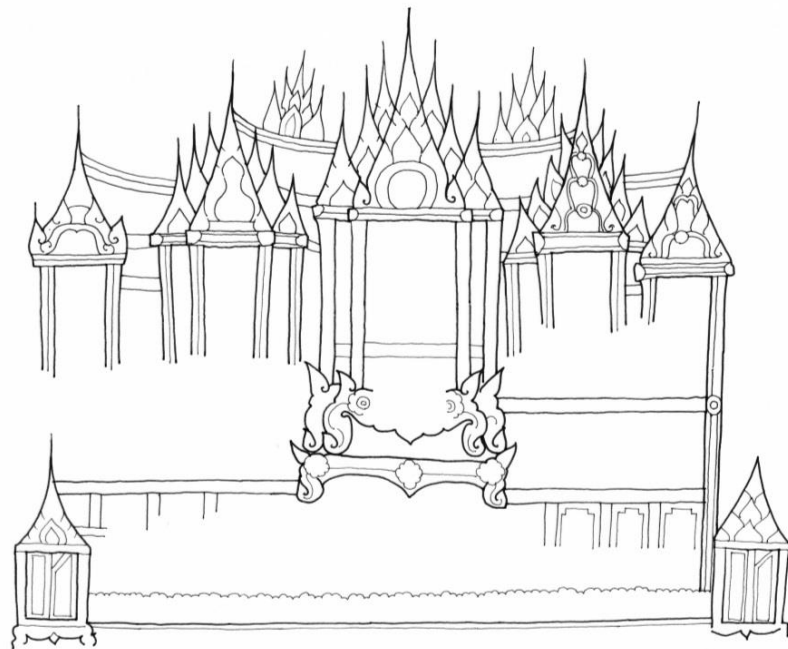
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 8 ยมโลก อยู่ใต้ชมพูทวีป มีพญายมราชปกครอง
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 40.

ตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา ทุกคนที่ตายแล้ววิญญาณจะถูกส่งมายังอาณาจักรพญายมนี้ เพื่อ
ประเมินความดีความชั่วที่ได้กระทำมาตลอดชีวิตมนุษย์ มีตราซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการตัดสิน บุคคล
ในปราสาทประกอบด้วย พญายม เป็นประธาน ข้าทาสบริวาร นางสนม นางกำนัล ยมบาล และ
เหล่าวิญญาณที่ปรากฏเป็นรูปบุคคล

ในภาพพญายมเป็นประธานประทับนั่งตรงมุขกลางในปราสาท ที่น่าจะเรียกว่าหวิมาน
เพราะอาคารในภาพนี้มีความซับซ้อนวิจิตรอลังการ จนทำให้เกิดแบบสันนิษฐานได้ ถึง 8 แบบ ซึ่งขอ
สรุปไว้ ณ ที่นี้เพื่อลดความสับสน แบบทรงอาคารมีทั้งหมด 4 แบบ ส่วนอาคารที่อยู่ด้านนอกสุด
(หลังคาสีฟ้า) สันนิษฐานได้เป็น 2 แบบ คือ อาจจะเป็นมุขที่อยู่ริมสุดของอาคารทั้งซ้ายและขวา หรือ
อาจจะเป็นระเบียงคดที่โอบล้อมอาคารมาจากด้านหลัง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การสันนิษฐานรูปแบบของ
วิมานปราสาทหลังนี้มีถึง 8 แบบ

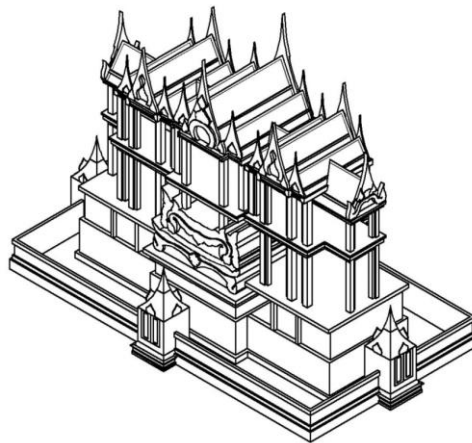
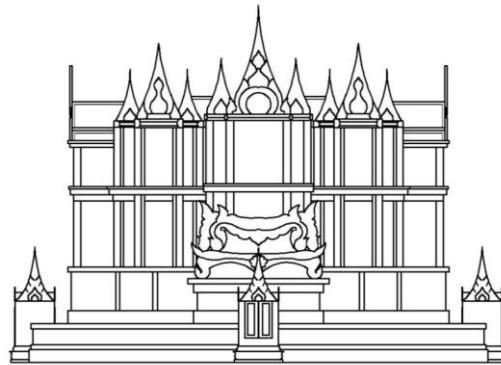
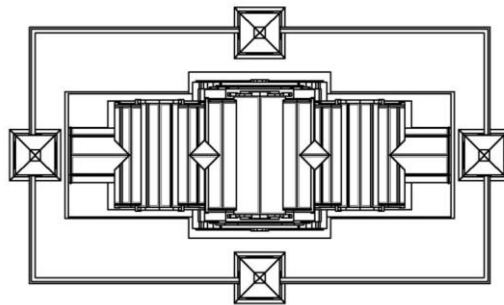
ลายเส้นที่ 8 ยมโลก

ลายเส้นโครงร่างที่ 8 ยมโลก

แบบสันนิษฐานที่ 1

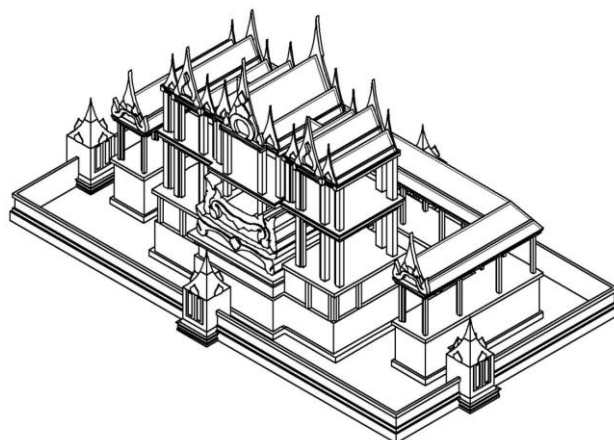
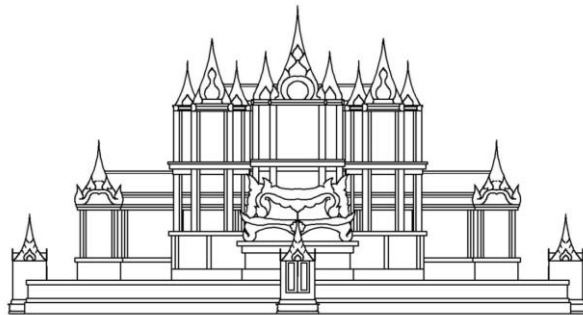
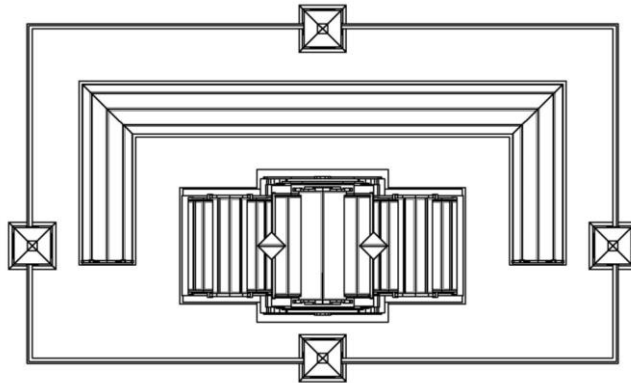
แบบสันนิษฐานที่ 1 นี้ เป็นอาคารทรงวิมาน 3 จั่ว 3 ชุตเรียงหน้ากระดานกัน ชุตกลางเป็นประธานมีขนาดใหญ่ที่สุด มีฐานเป็นฐานสิงห์ซ้อนกัน 2 ชั้น ส่วนทรงวิมานที่มีขนาดรองลงมาอีก 2 ชุต มีมุขยื่นออกไปทั้งด้านซ้ายและด้านขวา (หลังคาสี่ฟ้าในภาพจิตรกรรม) อาคารทรงวิมาน 3 ชุตนี้ มีหลังคาเล็กๆเชื่อมต่อกัน ตัวเรือนเป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนเป็นที่ประทับของพญายม ชั้นล่างเป็นที่นั่งของนางสนมและอำมาตย์ อาคารทั้งหลังตั้งอยู่บนฐานไพทียกสูง มีกำแพงแก้วที่มีซุ้มประตูล้อมรอบบริเวณปราสาท

แบบสันนิษฐานที่ 8.1 ยมโลก ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

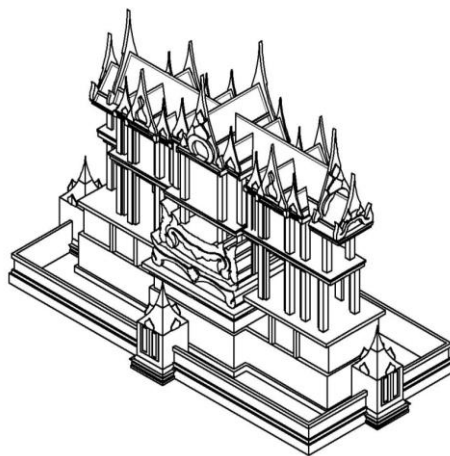
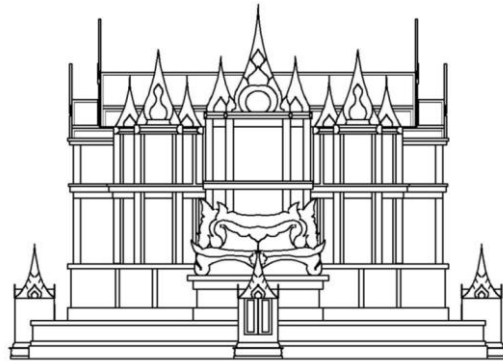
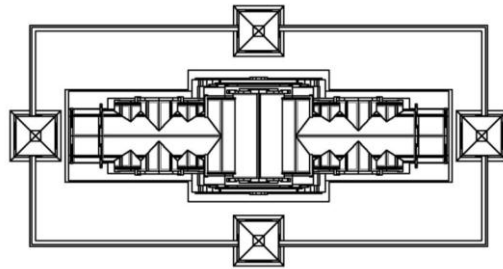
แบบที่ 2 นี้ เป็นอาคารทรงวิมานลักษณะเดียวกับแบบที่ 1 ต่างกันตรงที่ ชุดอาคารวิมานขนาดรอง 2 ข้าง ไม่มีมุขมาต่อออกด้านข้าง เนื่องจากสันนิษฐานว่าหลังคาจั่วที่เห็นในภาพจิตรกรรม (พื้นหลังคาสีฟ้า) เป็นระเบียงคดที่วิ่งรอบปราสาท และยังมีกำแพงแก้วล้อมรอบอีกชั้นเช่นกัน

แบบสันนิษฐานที่ 8.2 ยมโลก ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

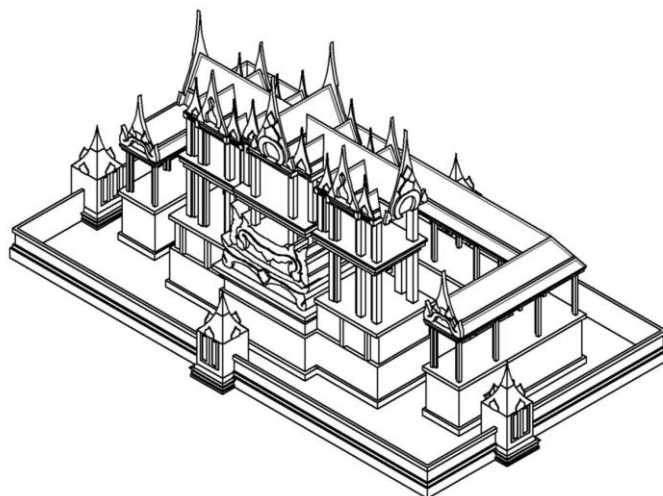
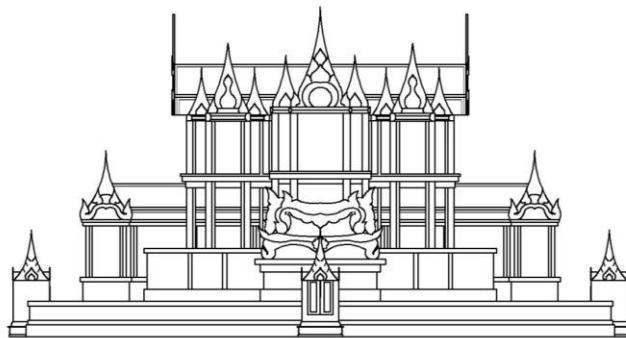
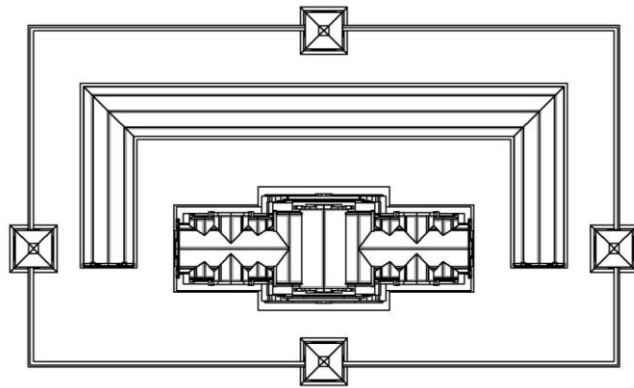
สันนิษฐานว่า ปราสาทหลังนี้เป็นอาคารทรงวิมาน 3 จั่ว อยู่ตรงกลาง มีหลังคาจั่วขวางต่อออกไป ด้านซ้ายและด้านขวา หลังคายาวที่อยู่ด้านซ้ายและขวานี้ มีมุขยื่นออกมาทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ด้านละ 3 จั่ว คล้ายเป็นทรงวิมาน ที่ปลายสุดของหลังคายาวด้านซ้ายและด้านขวานี้มีมุขลดเป็นตัว จบ (หลังคาสี่ฟ้าในภาพจิตรกรรม) หลังกลางมีขนาดใหญ่เป็นประธาน ตั้งอยู่บนฐานสิงห์ซ้อนกัน 2 ชั้น ตัวเรือนเป็นอาคาร 2 ชั้น องค์ประกอบอื่นๆเช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานข้างต้น

แบบสันนิษฐานที่ 8.3 ยมโลก ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 4

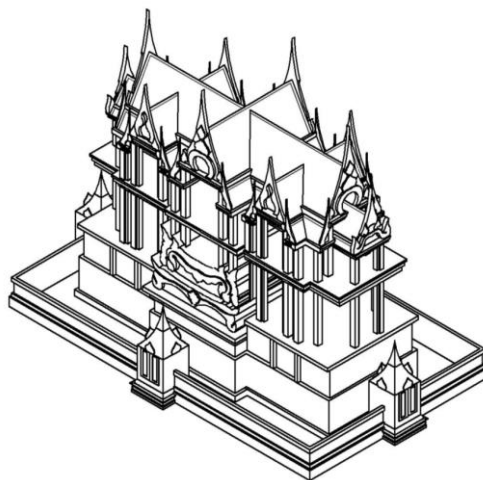
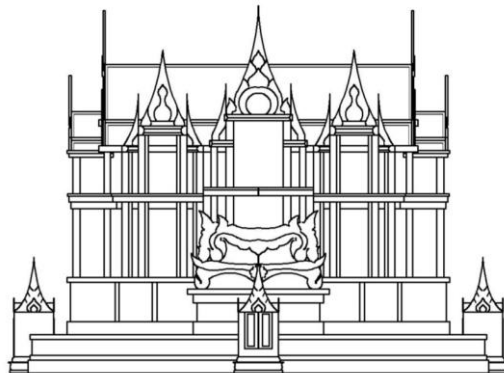
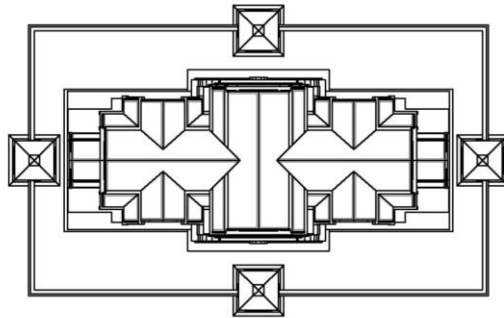
แบบที่ 4 นี้มีลักษณะคล้ายแบบสันนิษฐานที่ 3 จะต่างกันตรงที่ หลังคาที่วิ่งขวางตามยาวของอาคาร ไม่มีมุขลดด้านซ้ายและขวา เนื่องจากสันนิษฐานว่าหลังคาจั่วที่เห็นในภาพจิตรกรรม (ผืนหลังคาสีฟ้า) เป็นระเบียงคดที่วิ่งรอบปราสาท และยังมีกำแพงแก้วล้อมรอบอีกชั้นเช่นกัน

แบบสันนิษฐานที่ 8.4 ยมโลก ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 5

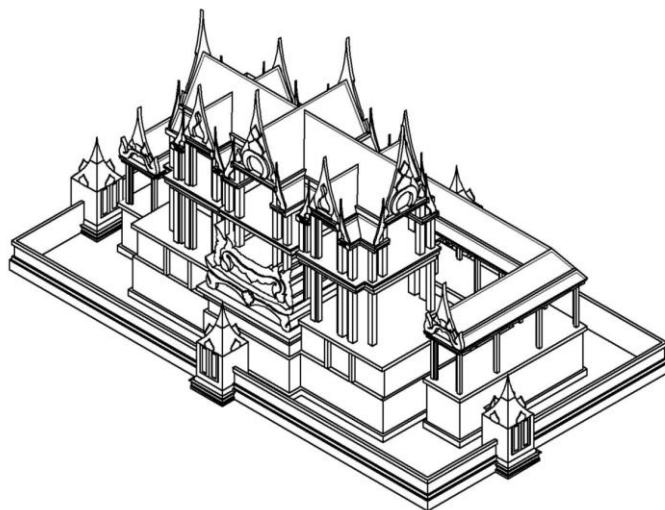
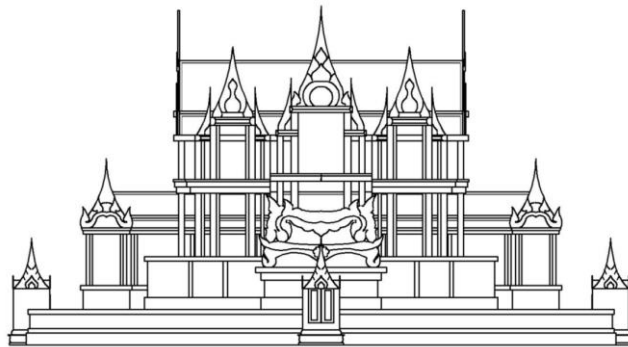
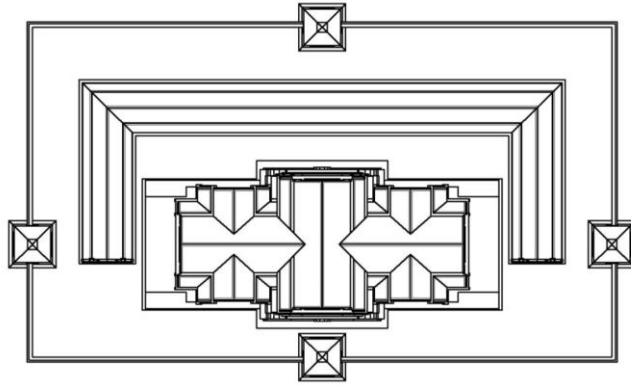
อาคารหลังนี้เป็นอาคารทรงจั่วเป็นประธานหันด้านจั่วออกมาด้านหน้า มีหลังคาจั่วมาต่อทั้งด้านซ้ายและด้านขวาคล้ายเป็นจัตุรมุขที่สลับปลายซ้ายขวามีมุขลด แต่หลังคาด้านซ้ายขวานี้มีมุขยื่นออกมาด้านหน้าและด้านหลังด้วย หลังคาแต่ละฝั่งมี 2 ตับ อาคารประธานตั้งอยู่บนฐานสิงห์ 2 ชั้น องค์ประกอบอื่นๆ เช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานที่ผ่านมา

แบบสันนิษฐานที่ 8.5 ยมโลก ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 6

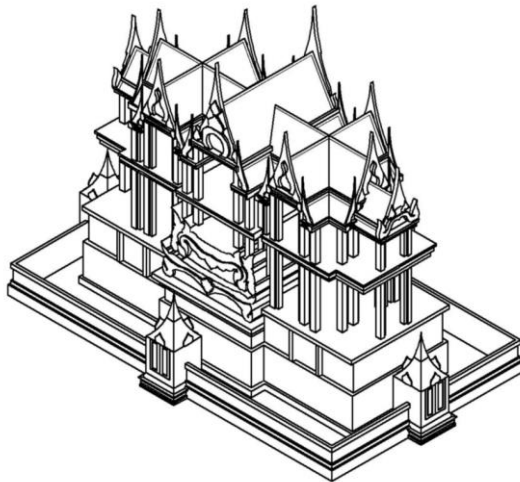
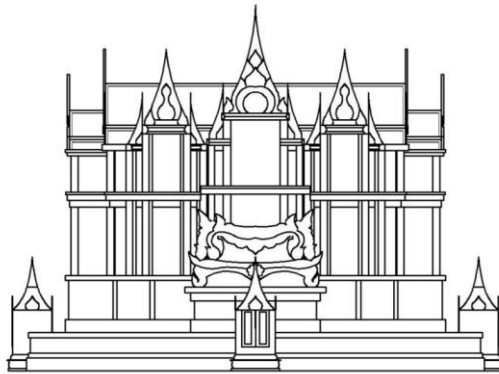
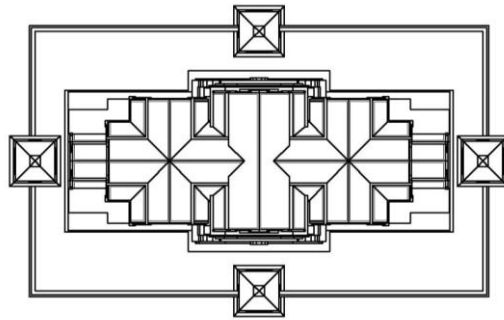
แบบที่ 6 นี้มีลักษณะตัวเรือนเช่นเดียวกับแบบที่ 5 ต่างกันตรงแบบที่ 6 นี้มีระเบียงคดโดยรอบ แทนที่จะมีมุขด้านซ้ายสุดและขวาสุดของอาคาร

แบบสันนิษฐานที่ 8.6 ยมโลก ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 7

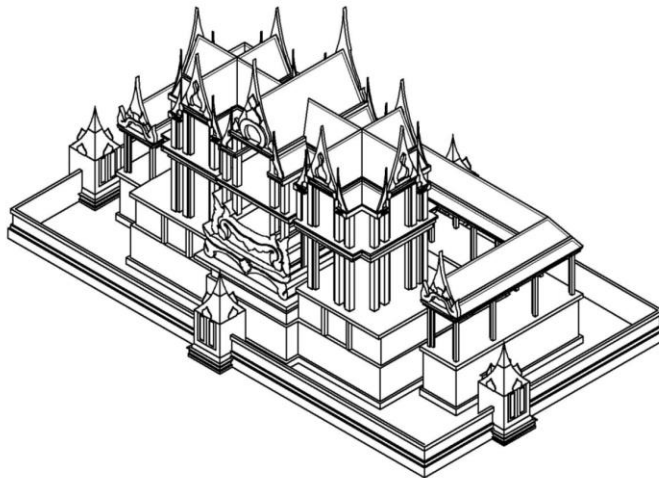
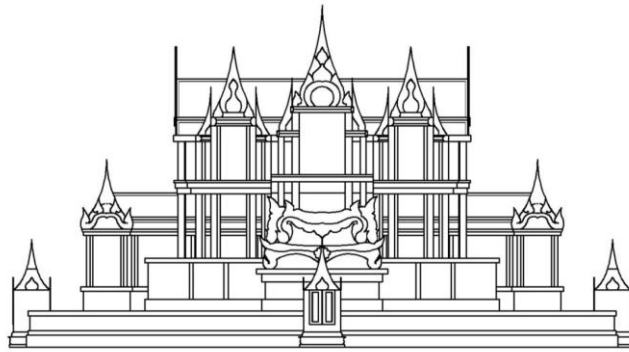
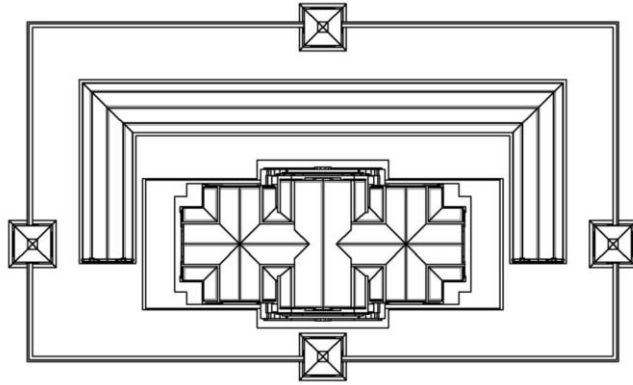
แบบที่ 7 นี้ สันนิษฐานว่า เป็นอาคารหมู่ที่มีอาคารหลังคาทรงจั่วเป็นประธาน ต่อออกไป 2 ข้างซ้ายขวาด้วยชุดหลังคาจัตุรมุข ที่ปลายสุดซ้ายขวามีมุขลด เป็นอาคาร 2 ชั้นและองค์ประกอบอื่นๆ เช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานก่อนหน้านี้

แบบสันนิษฐานที่ 8.7 ยมโลก ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 8

แบบที่ 8 นี้มีลักษณะอาคารเช่นเดียวกับแบบที่ 7 แต่เปลี่ยนมุขลดซ้ายขวาเป็นระเบียงคดแทน

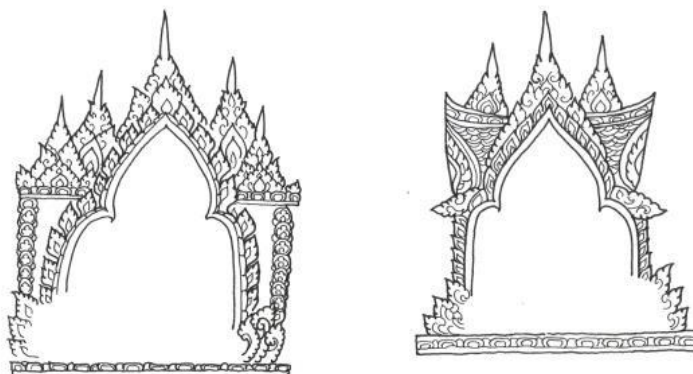

แบบสันนิษฐานที่ 8.8 ยมโลก ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

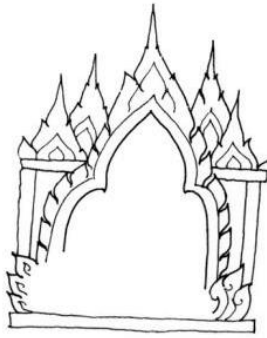
อาคารขนาดเล็กที่เหลื่อมเขาพระสุเมรุ อมรโคยานทวีป ชมพูทวีป และพิภพแห่งอสูร
ภาพเหลื่อมเขาพระสุเมรุ และอมรโคยานทวีป ชมพูทวีป

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 9 เหลื่อมเขาพระสุเมรุ และอมรโคยานทวีป ชมพูทวีป
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 36.

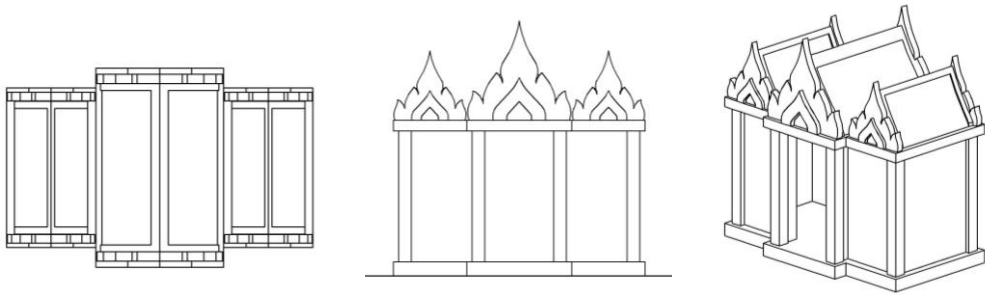
ลายเส้นที่ 9 เหลื่อมเขาพระสุเมรุ

ลายเส้นโครงร่างที่ 9.1 หลังที่ 1

แบบสันนิษฐาน หลังที่ 1 แบบที่ 1

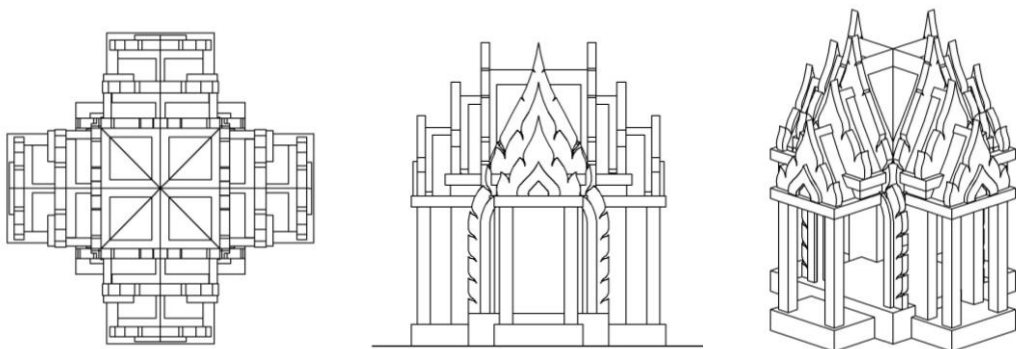
อาคารขนาดเล็กที่อยู่เหลี่ยมเขาพระสุเมรุ ดูตามภาพเขียนอาคารนี้น่าจะเป็นอาคารทรงวิมาน 3 จั่ว เรียงกัน หลังกลางมีขนาดใหญ่กว่าสองหลังที่ขนานข้าง หน้าบันเป็นทรงแหลมสูง ตั้งอยู่บนฐานเขียง

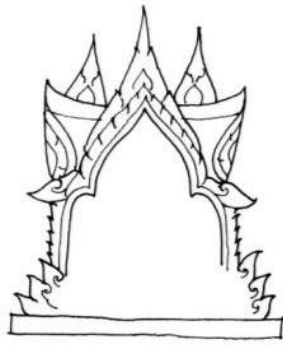
แบบสันนิษฐานที่ 9.1.1 หลังที่ 1 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐาน หลังที่ 1 แบบที่ 2

อาคารจัตุรมุขเท่ากันทั้ง 4 ด้าน แต่ละด้านมีหลังคาซ้อนกัน 3 ชั้น

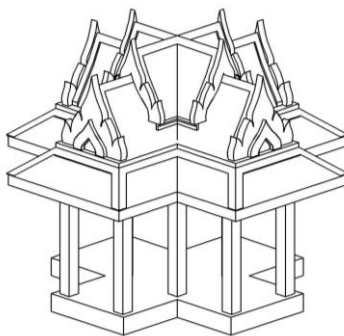
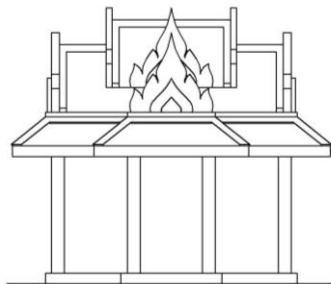
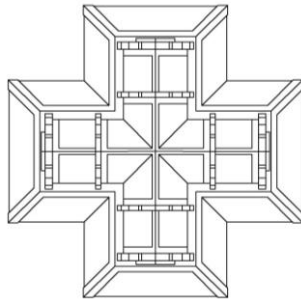
แบบสันนิษฐานที่ 9.1.2 หลังที่ 1 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ลายเส้นโครงสร้างที่ 9.2 หลังที่ 2

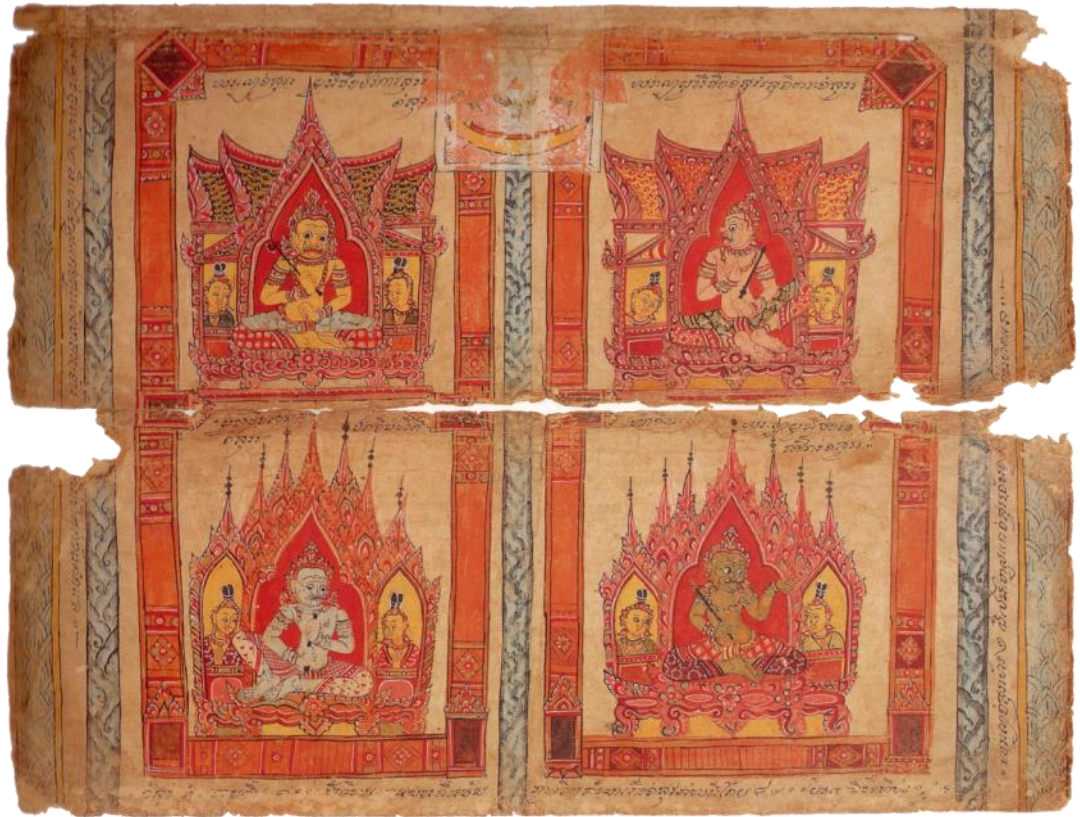
แบบสันนิษฐาน หลังที่ 2

อาคารหลังนี้น่าจะเป็นอาคารจัตุรมุข หน้าบันมีลักษณะคล้ายทรงกลีบมีก้นสาทรอบ ตั้งอยู่บนฐาน
เจียง

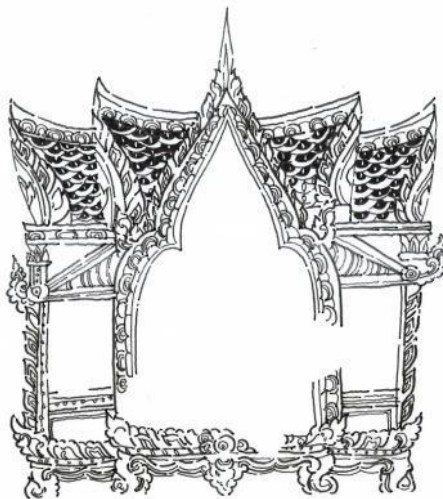

แบบสันนิษฐานที่ 9.2 หลังที่ 2 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

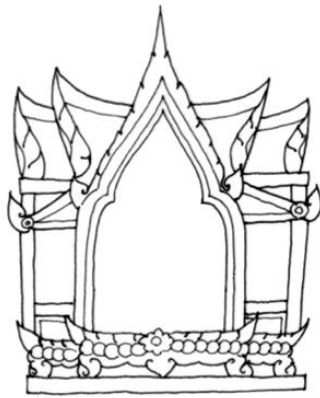
ภาพพิภพแห่งอสูร

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 10 พิกภพแห่งอสูร
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 38.

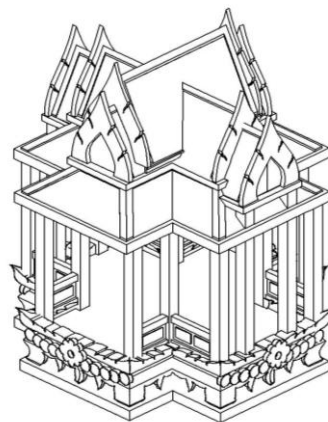
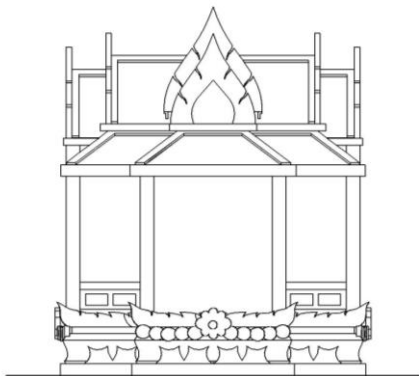
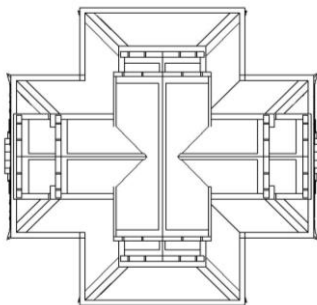
ลายเส้นที่ 10.1 พิกภพแห่งอสูร หลังที่1

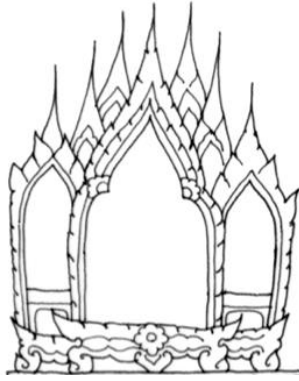
ลายเส้นโครงสร้างที่ 10.1 พิกพแห่งอสุร หลังที่1

แบบสันนิษฐาน หลังที่1

อาคารจัตุรมุขโถงแบบมีมุขลดเป็นมุขประเจ็ดทั้ง 4 ทิศ ฐานเป็นฐานสิงห์

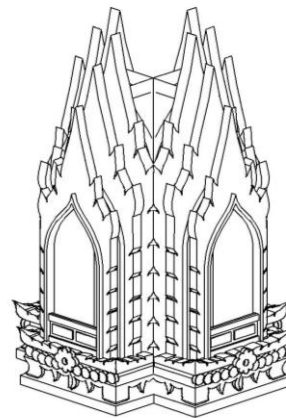
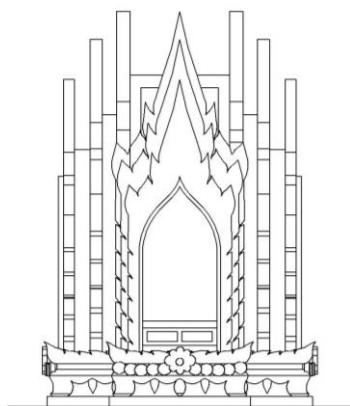
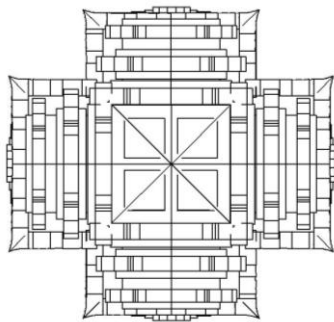
แบบสันนิษฐานที่ 10.1 พิกพแห่งอสุร หลังที่ 1 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ลายเส้นโครงร่างที่ 10.2 พิภพแห่งอสูร หลังที่ 2

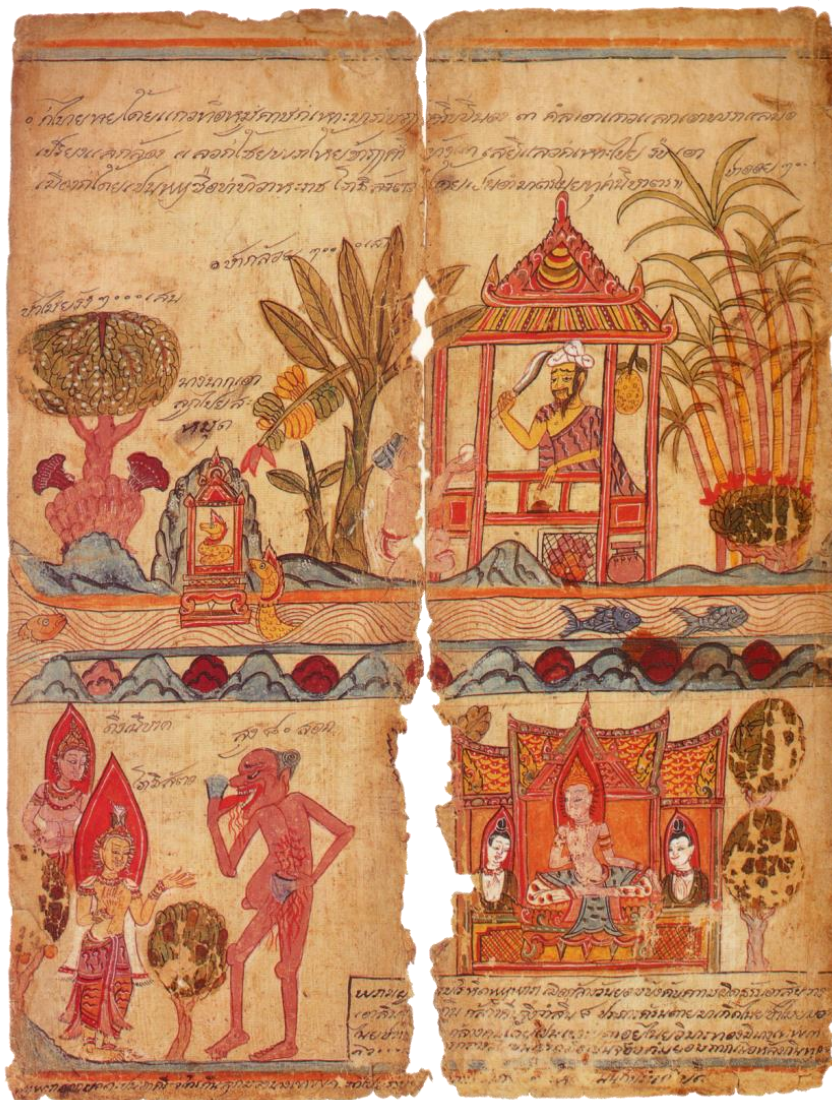
แบบสันนิษฐาน หลังที่ 2

อาคารจัตุรมุขเท่ากันทั้ง 4 ด้าน มีจั่วยอดแหลมคล้ายจะเป็นทรงวิมาน รองรับด้วยฐานสิงห์

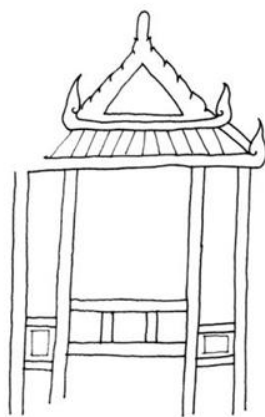

แบบสันนิษฐานที่ 10.2 พิภพแห่งอสูร หลังที่ 2 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพชาดกในทุกนิบาต และตึงสนิบาต

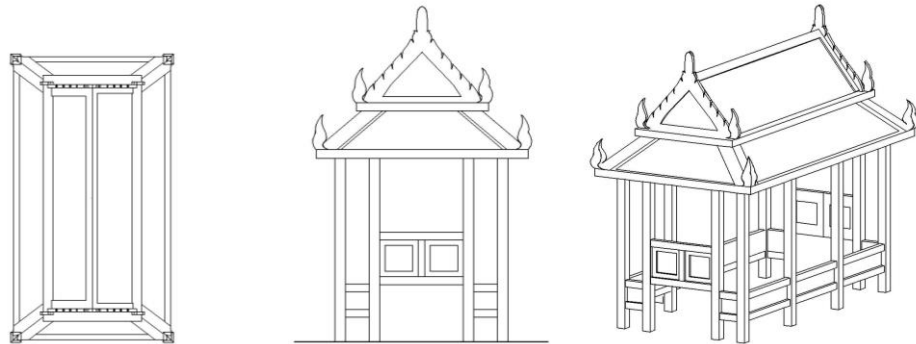
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 11 แผนที่โบราณ : แสดงภาพชาดกในทุกนิบาต และตึงสนิบาต
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 67.

ลายเส้นโครงสร้างที่ 11.1 หลังที่ 1

แบบสันนิษฐาน หลังที่1

ศาลาโถง หลังคาจั่วมีกันสาครอบ ยกพื้นและมีราวกันตก

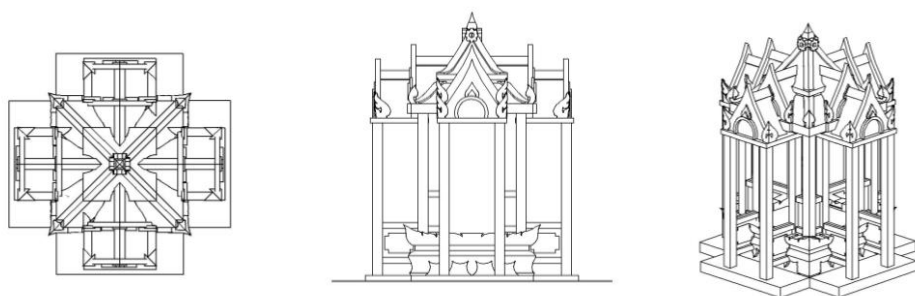
แบบสันนิษฐานที่ 11.1 หลังที่ 1 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

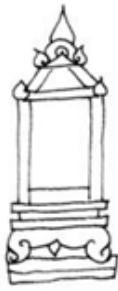
ลายเส้นโครงสร้างที่ 11.2 หลังที่ 2

แบบสันนิษฐาน หลังที่2

ศาลาจัตุรมุขมีมุขลดทั้ง 4 ด้าน ในภาพเขียนแสดงคล้ายเป็นรูปตัด พื้นที่ตรงกลางอาคารยกพื้น อยู่บนฐานสิงห์

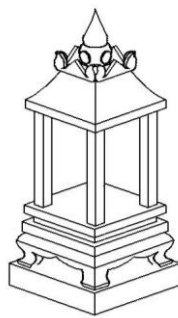
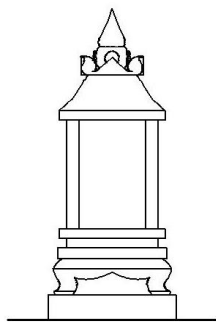
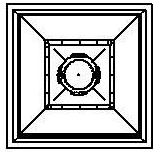
แบบสันนิษฐานที่ 11.2 หลังที่ 2 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ลายเส้นโครงสร้างที่ 11.3 หลังที่ 3

แบบสันนิษฐาน หลังที่ 3

บุษบกที่มีหลังคาซ้อนเดียว อาจจะเพราะเป็นอาคารขนาดเล็กจึงไม่มีรายละเอียดมากนัก

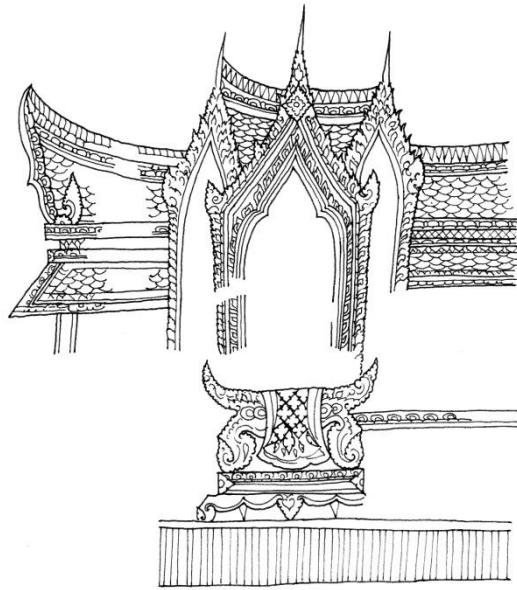
แบบสันนิษฐานที่ 11.3 หลังที่ 3 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ทศชาติชาดก เรื่อง เติมยชาดก ปราสาทท้าวกาลิกราช พระบิดาของพระเทมีย์

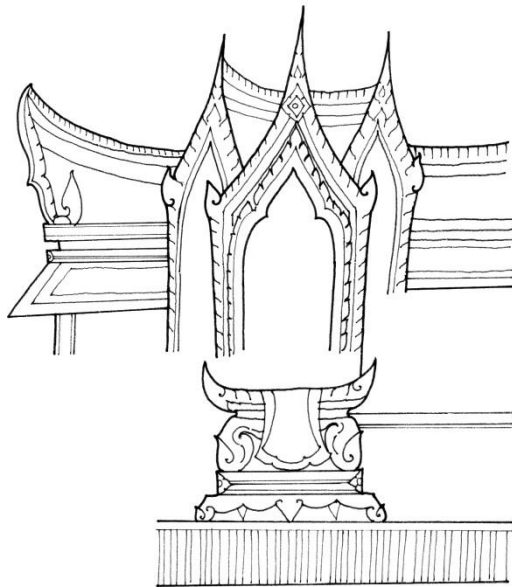

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 12 ทศชาติชาดก เรื่อง เติมยชาดก
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 99.

พระเทมีย์ถือเนกขัมภ์บาร์มี อธิษฐานจะเป็นไปตลอดชีวิต เพื่อหลีกเลี่ยงจากราชสมบัติ เพราะเมื่อมีพระชนมายุเพียง 1 เดือน ท้าวกาลิกราชพระราชบิดาทรงอุ้มพระเทมีย์วางบนตักพร้อมกับตัดสินความแก่นักโทษ มีการประหารด้วยวิธีการน่าสยดสยองต่างๆ พระเทมีย์จึงเริ่มอธิษฐานจิต จะทำตัวง่อยเปลี้ยและเป็นใบ้ เพื่อไม่ต้องรับสืบทอดราชสมบัติ และเพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำอันเป็นบาปนั้นๆ

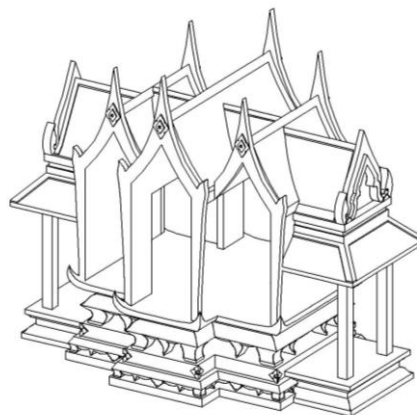
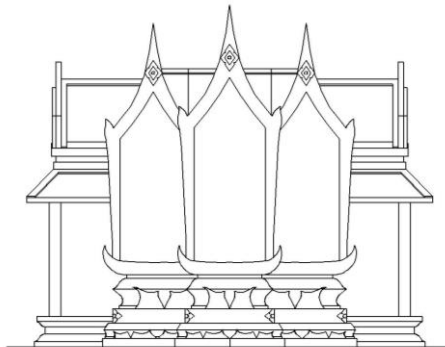
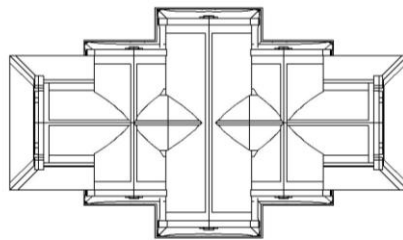
ลายเส้นที่ 12 วิมานปราสาท

ลายเส้นโครงร่างที่ 12 วิมานปราสาท

แบบสันนิษฐานที่ 1

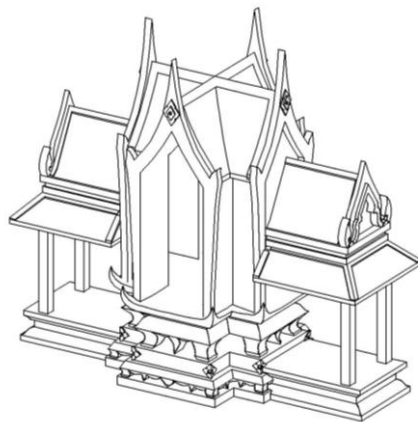
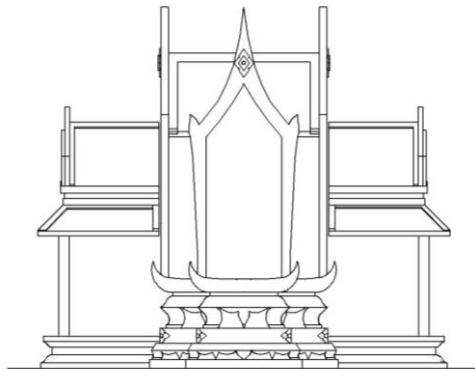
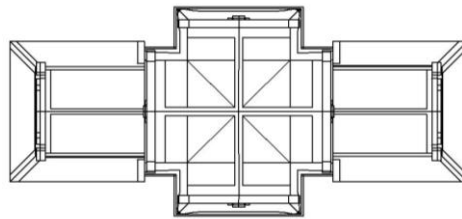
จากภาพจิตรกรรมสันนิษฐานรูปแบบของปราสาทหลังนี้ได้ว่า เป็นอาคารทรงวิมาน 3 หลัง ทั้ง 3 หลังเป็นหลังคาจั่วเรียงขนานกัน วิมานหลังกลางมีขนาดใหญ่ที่สุดและเป็นที่ประทับของพระราชา โดยมีฐานสิงห์ซ้อนกัน 2 ชั้น คล้ายเป็นมุขเด็จสำหรับพระเจ้าแผ่นดินออกว่าราชการ ตัวอาคารมีมุขยื่นออกด้านข้างทั้ง 2 ข้าง เป็นหลังคาจั่วแบบมีกันสาด ด้านซ้ายเหมือนเป็นด้านหน้าของปราสาท เป็นที่เฝ้าแทนของพราหมณ์ปุโรหิตและเหล่าเสนาอำมาตย์ ส่วนด้านล่างในภาพเป็นกลุ่มนักโทษที่รอการตัดสิน ด้านขวามีลักษณะคล้ายเป็นห้องโถงภายใน เป็นที่ของข้าราชการบริพารและนางกำนัล

แบบสันนิษฐานที่ 12.1 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

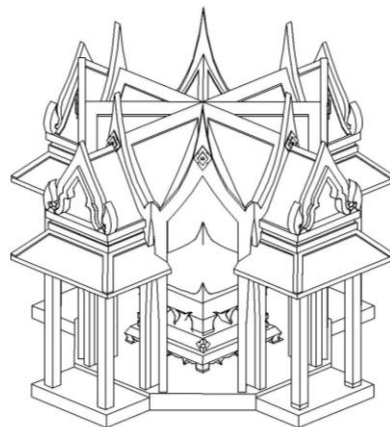
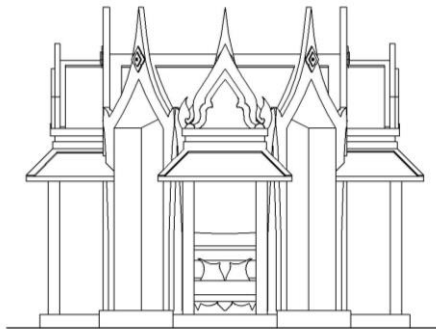
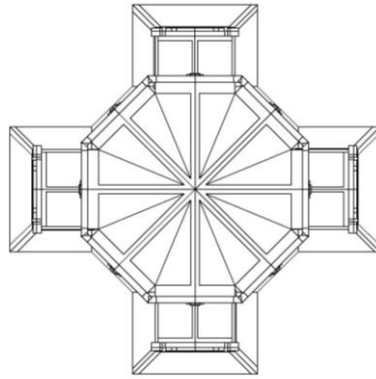
ถ้ามองภาพจิตรกรรมภาพนี้ตามวิธีการเขียนภาพของจิตรกรไทยแบบ ภาพคลี่ หรือการพลิกด้านข้าง ออกมาให้เห็นด้านหน้า ปราสาทหลังนี้น่าจะเป็นอาคารจัตุรมุข ที่มีมุขด้านข้างทั้ง 2 ข้างถูกพลิก ออกมา ทำให้อาคารด้านหน้ามองเห็นเป็น 3 หลัง จัตุรมุขนี้เป็นหลังคาจั่วเปิด คล้ายซุ้มทรงวิมาน ตั้งอยู่บนฐานสิงห์ซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านหน้าเป็นมุขที่ยื่นออกมาเพื่อเป็นที่ประทับว่าราชการของ พระราชา ต่อด้านข้างอาคารด้วยมุขแบบมีกันสาดเป็นห้องโถงที่นั่งของบรรดาเสนาอำมาตย์ ข้าราชการ บริพาร นางสนมกำนัล

แบบสันนิษฐานที่ 12.2 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

ความเป็นไปได้ในการสร้างจริงอีกแบบหนึ่งของปราสาทหลังนี้ คือ อาคาร 8 เหลี่ยมมีมุขยื่นออกมา 4 ทิศ มุขหน้าเป็นมุขที่ประทับของพระราชายามออกว่าราชการ ลักษณะเป็นดังภาพ

แบบสันนิษฐานที่ 12.3 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

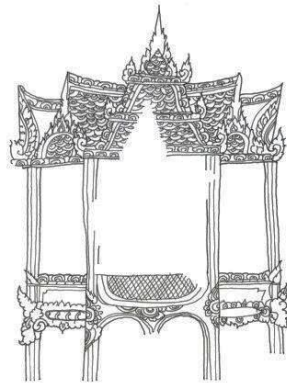
ภาพป่าไม้ไร่ผล

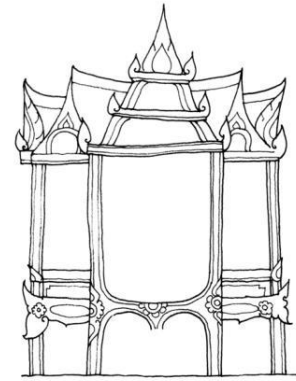
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เล่มที่ 6 ภาพที่ 13 แผนที่โบราณ : แสดงภาพป่าไม้ไร่ผล

ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 68.

ภาพนี้มีคำอธิบายว่า “มีวิทายธมัตตนาไร่ผลไปชมเขย มีถ้านางมารที่ขึ้นมาจากมหาสมุทร มีคำบรรยายบ้านคนในหุบป่า และภาพเล่าเรื่องนางทำซู้ครั้นตายไปเกิดในวิมานิกเปรต กลางวันเสวยสุข กลางคืนเสวยทุกข์ให้หมากัดกิน พญาพารามาพบนาง เห็นนางเสวยทุกข์จึงฆ่าหมาจนนางสิ้นบาป พญาพาราจึงเอาซากของนางไปทอดลงในสระ กลับเป็นนางงามขึ้นมาแล้วพาไปอยู่ในวิมาน

ลายเส้นที่ 13 วิมานของพญาพารา

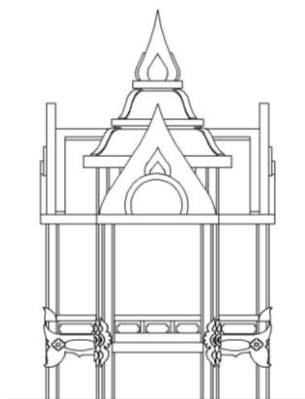
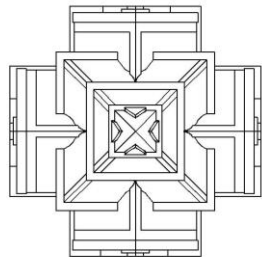

ลายเส้นโครงร่างที่ 13 วิมานของพญาพารา

สถาปัตยกรรมเพียงหลังเดียวในภาพนี้คือ วิมานของพญาพารา ซึ่งสันนิษฐานได้ 4 แบบดังนี้

แบบสันนิษฐานที่ 1

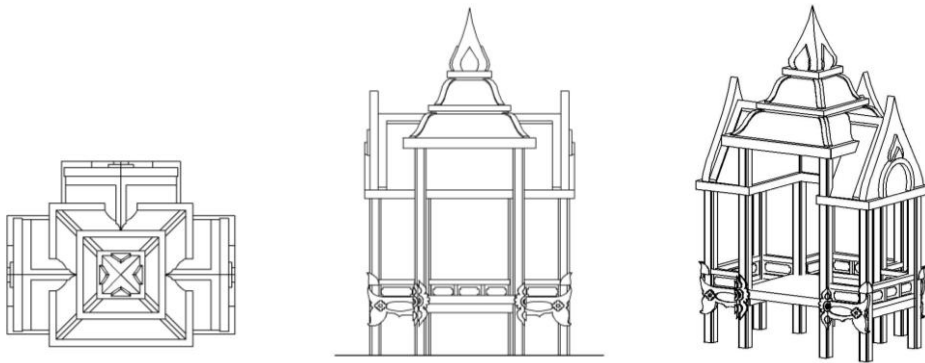
เป็นอาคารเครื่องยอดทรงมณฑป มีมุขโถงมาชนทั้ง 4 ทิศ ยกพื้นสูงมีใต้ถุน

แบบสันนิษฐานที่ 13.1 วิมานของพญาพารา ฝั่งหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

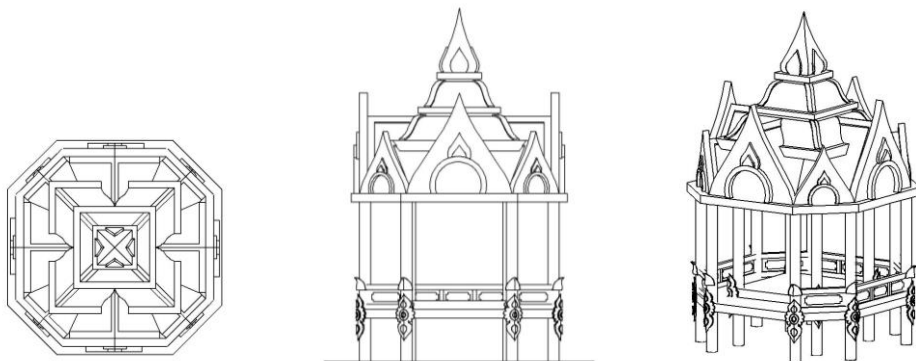
เป็นอาคารเครื่องยอดทรงมณฑปเช่นเดียวกับแบบที่ 1 แต่แบบนี้มีมุขมาชนแค่ 3 ทิศ ด้านหน้าเปิดเป็นอาคารโถง ซึ่งการสันนิษฐานแบบนี้มาจากภาพเขียนที่มองเข้าไปเห็นตัวบุคคลในภาพชัดเจน ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว รูปแบบอาคารน่าจะเป็นแบบที่ 1 แล้วจิตรกรเขียนเป็นภาพตัดให้เห็นกิจกรรมภายใน แบบสันนิษฐานที่ 2 นี้ จึงเป็นแบบหนึ่งที่น่าจะมีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงของอาคารวิมานหลังนี้

แบบสันนิษฐานที่ 13.2 วิมานของพญาพารา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

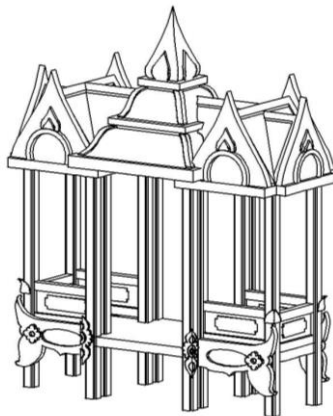
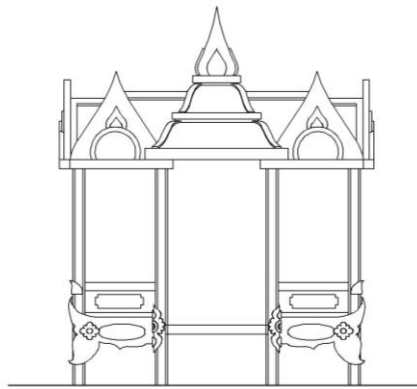
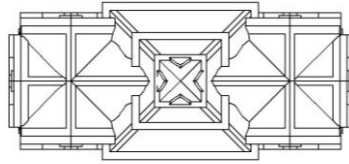
หากพิจารณาจากภาพเขียน จะเห็นหลังคาจั่วด้านข้างด้านละ 2 จั่ว ทำให้สามารถสันนิษฐานการสร้างจริงของอาคารหลังนี้ได้อีกแบบว่า เป็นอาคาร 8 เหลี่ยม ยอดตรงกลางเป็นเครื่องยอดทรงมณฑป มีมุข 8 ทิศ และเป็นอาคารยกพื้นสูง มีผนังกันตก

แบบสันนิษฐานที่ 13.3 วิมานของพญาพารา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 4

อาคารเครื่องยอดทรงมณฑปเป็นอาคารประธานตรงกลาง ขนาดข้างด้วยหลังคาตรีมุข เป็นอาคารยกพื้นสูงเช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานก่อนหน้านี้

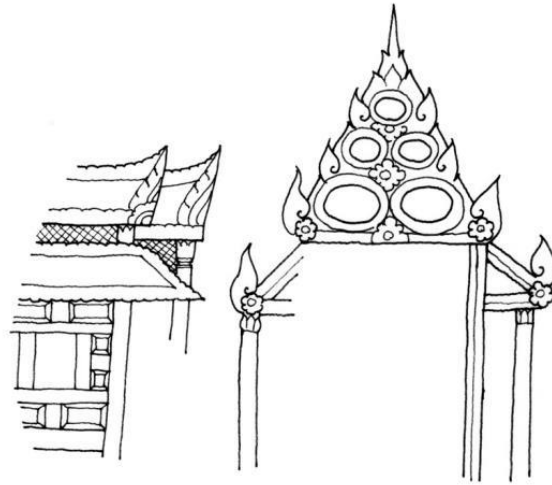
แบบสันนิษฐานที่ 13.4 วิมานของพญาพารา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพมหาเวสสันดรชาดก : กัณฑ์สักกบรรพ

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 14 มหาเวสสันดรชาดก : กัณฑ์สักกบรรพ
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 81.

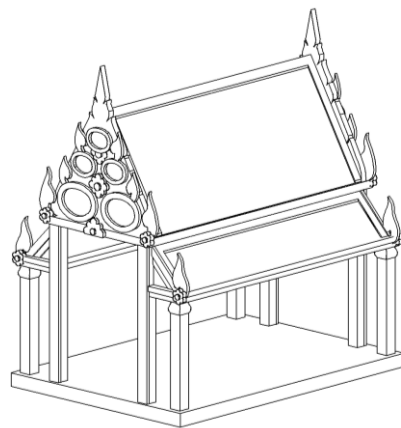
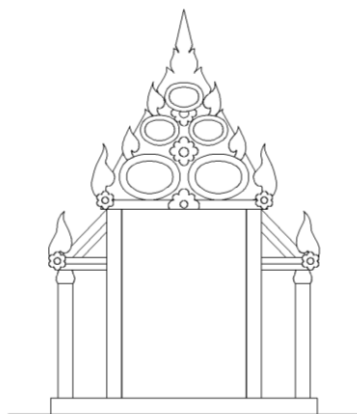
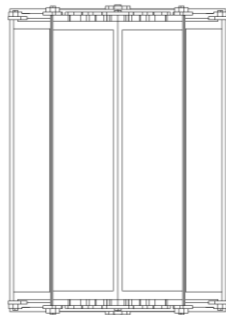
ในภาพนี้มีอาคารอยู่ 2 หลัง ซึ่งเป็นศาลาที่ประทับของพระเวสสันดรขณะที่ทรงออกบำเพ็ญ
เพียรในป่า

ลายเส้นโครงสร้างที่ 14 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร

แบบสันนิษฐาน หลังที่ 1

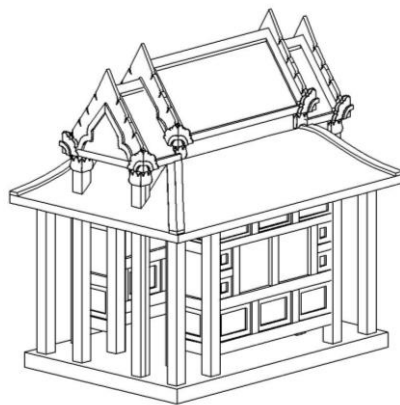
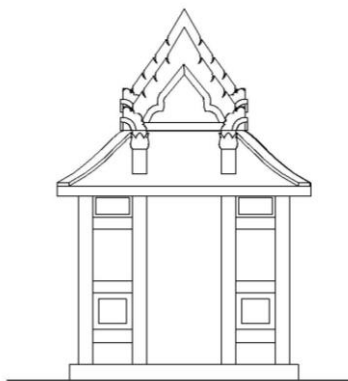
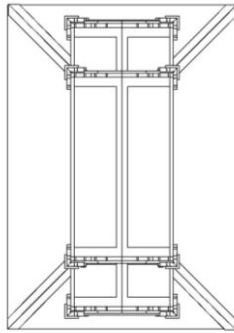
อาคารนี้ลักษณะเป็นศาลาโถง หลังคาทรงจั่ว 2 ตับ หน้าบันประดับกระเบื้องหรือกระจกลี

แบบสันนิษฐานที่ 14.1 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร หลังที่ 1 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐาน หลังที่ 2

เป็นอาคารทรงโรง หลังคาจั่วแบบมีกันสาดรอบ มีมุขประเจิดทั้ง 2 ด้าน ตัวเรือนเหมือนจะเป็นอาคาร 2 ชั้น ยกพื้นสูง ฝาผนังแบบลูกฟักกระดานคันทันและมีช่องหน้าต่าง

แบบสันนิษฐานที่ 14.2 หลังที่ 2 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพมหาเวสสันดรชาดก : กัณฑ์นครภัณท์ และกัณฑ์มหาพน

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 15 มหาเวสสันดรชาดก : กัณฑ์นครภัณท์ และกัณฑ์มหาพน
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 84.

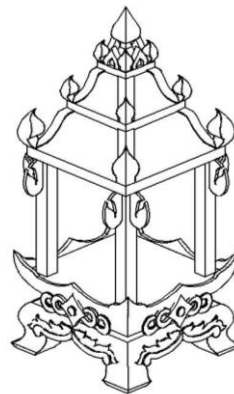
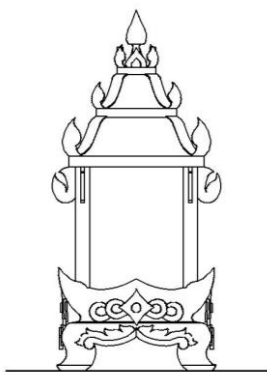
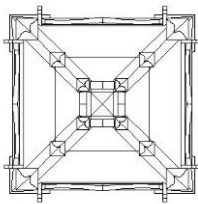
ในภาพนี้มีสถาปัตยกรรม 2 หลัง คือ บุษบกบนหลังช้าง และ อาคารทรงมณฑป

ลายเส้นโครงร่างที่ 15.1 บุษบกบนหลังช้าง

แบบสันนิษฐานบุษบกบนหลังช้าง

บุษบกหลังช้างที่มีลักษณะเป็นบุษบก หลังคาบุษบกซ้อน 3 ชั้น มีฐานที่วางบนหลังช้างเป็นลักษณะฐานสิงห์

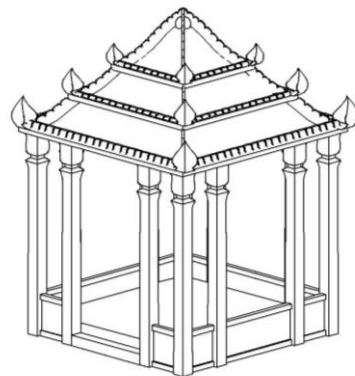
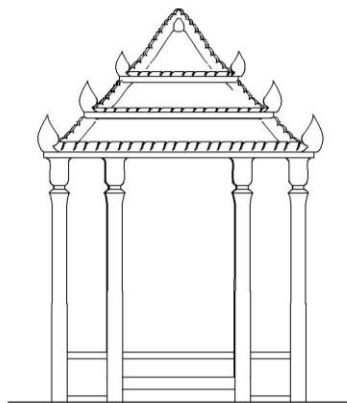
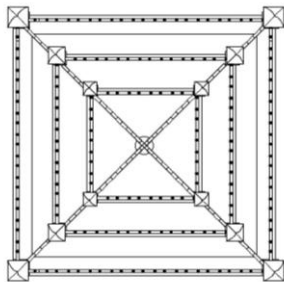
แบบสันนิษฐานที่ 15.1 บุษบกบนหลังช้าง ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ลายเส้นโครงสร้างที่ 15.2 อาคารทรงมณฑป

แบบสันนิษฐานอาคารทรงมณฑป

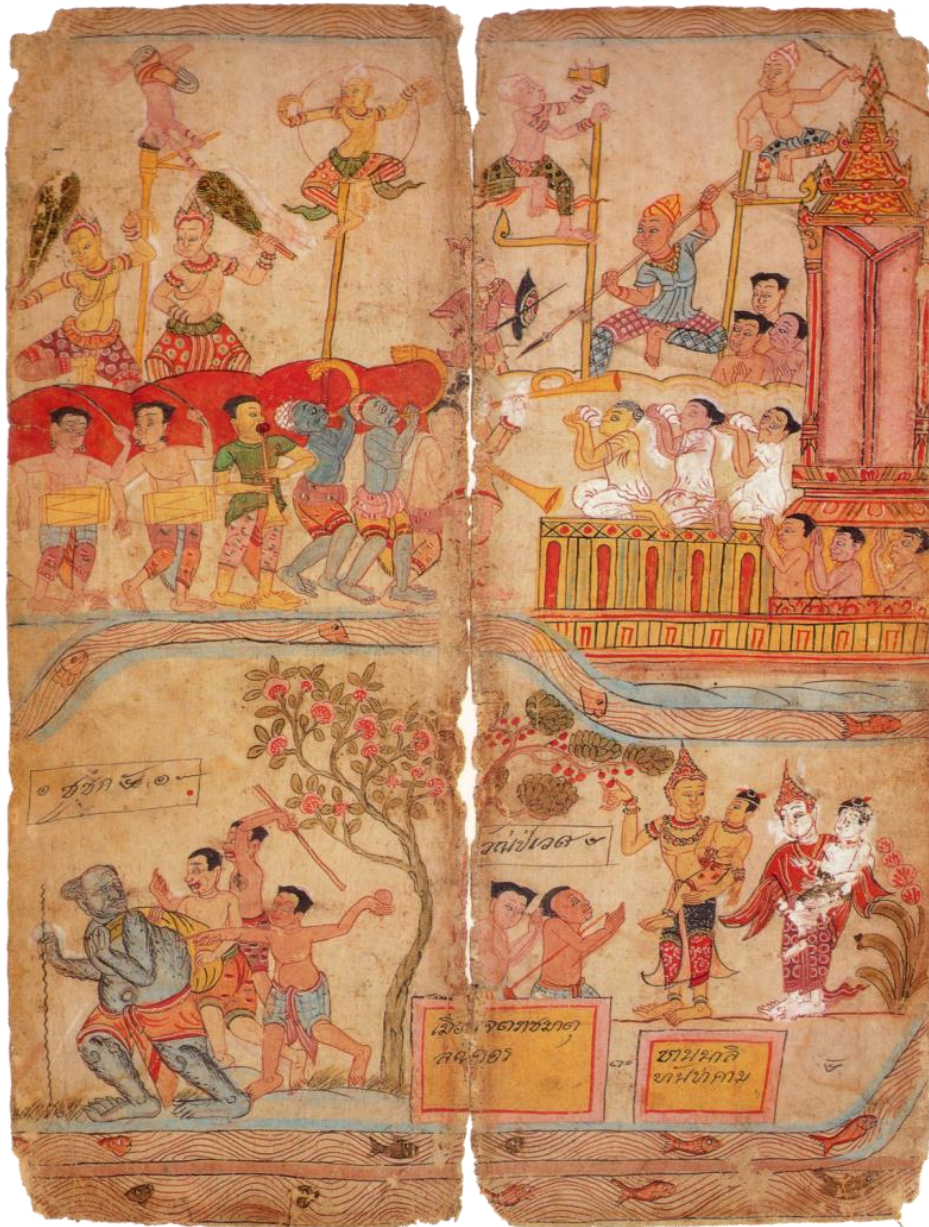
จากภาพมีลักษณะเป็นมณฑปหลังคาซ้อน 3 ชั้น ภายในยกพื้นสูงเป็นที่ประทับของพระเวสสันดร

แบบสันนิษฐานที่ 15.2 อาคารทรงมณฑป ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

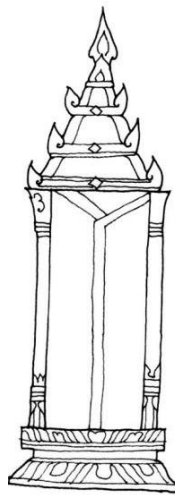
ภาพชุมนุมประตู่

ภาพมหาเวสสันดรชาดก : กัณฑ์วนประเวศ กัณฑ์ชูชก และส่วนหนึ่งของนครกัณฑ์

ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 16 มหาเวสสันดรชาดก : กัณฑ์วนประเวศ กัณฑ์ชูชก และส่วนหนึ่งของนครกัณฑ์

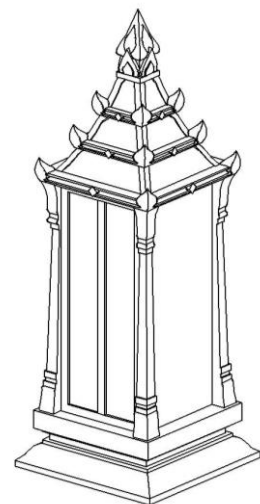
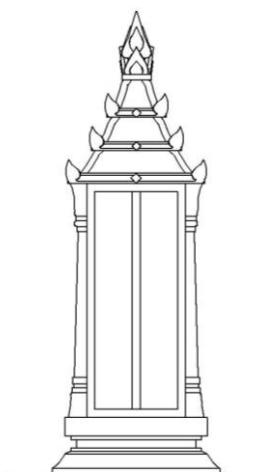
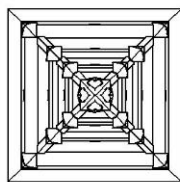
ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 86.

ลายเส้นโครงสร้างที่ 16 ชุ่มประตุมือง

แบบสันนิษฐานชุ่มประตุมือง

ชุ่มประตุมืองนี้เป็นชุ่มยอดบุษบก หลังคาซ้อน 3 ชั้น มีบัวหัวเสา ฐานเป็นฐานปัทม์ หากจะเทียบเคียงอาคารจริง เห็นจะเป็นชุ่มประตุมืองพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร ซึ่งสันนิษฐานต่อว่า ชุ่มประตุมืองในสมัยอยุธยาจะมีลักษณะใกล้เคียงกับชุ่มประตุมืองรัตนโกสินทร์ตอนต้น

แบบสันนิษฐานที่ 16 ชุ่มประตุมือง ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

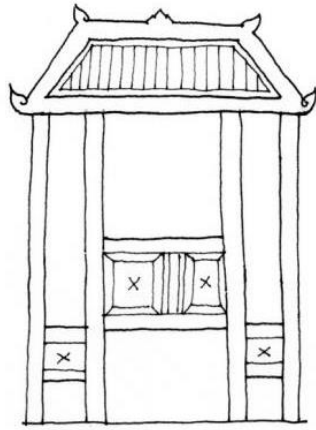
ภาพหมู่บ้าน 6 บ้าน ในป่า 6 ป่า

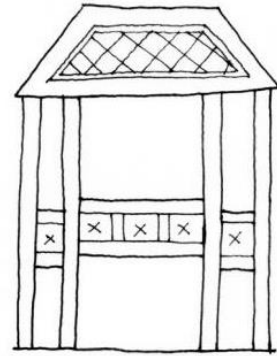
ภาพจากไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา เลขที่ 6 ภาพที่ 17 แผนที่โบราณ : แสดงภาพหมู่บ้าน 6 บ้าน ในป่า 6 ป่า
(ไม่สมบูรณ์)

ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ธนบุรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), 69.

“ในภาพเหลือเพียง 3 บ้านเท่านั้น คือ บ้านโกเพ 2 บ้านอุตรมณฑล 4 และบ้านไชยยศ 6”

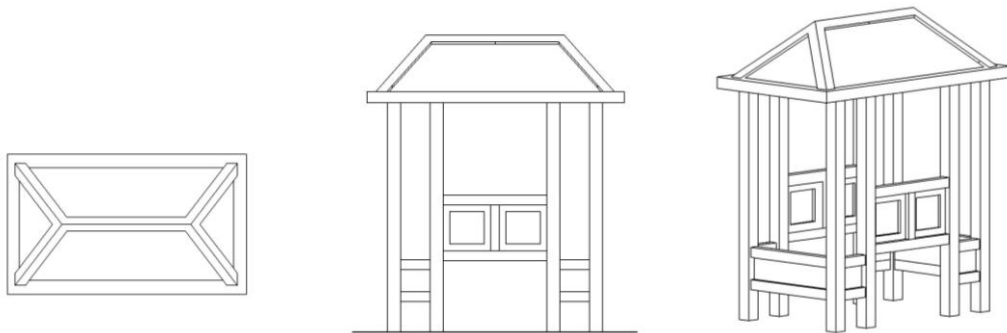
ลายเส้นโครงร่างที่ 17.1 บ้านหลังที่ 1

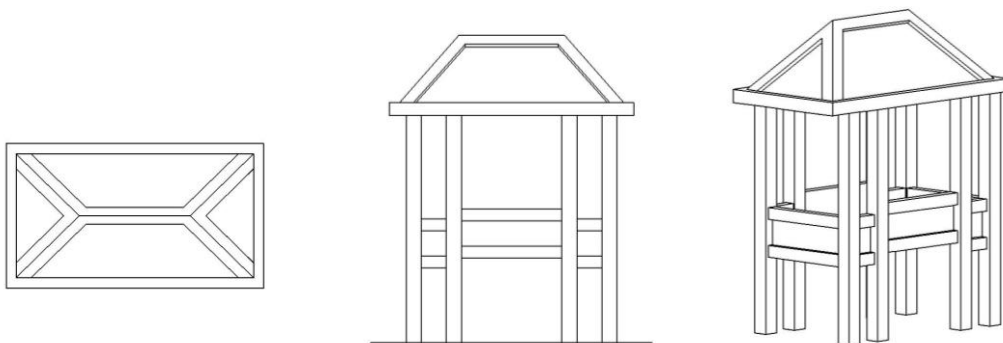
ลายเส้นโครงร่างที่ 17.3 บ้านหลังที่ 3

แบบสันนิษฐานบ้านหลังที่ 1 และ 3

บ้านเรือนตามหมู่บ้านจะมีลักษณะเป็นบ้านยกพื้นสูง หลังคาทรงปั้นหยา ตรงกลางยกสูงกว่ามีผนังกันตก สองด้านเป็นระเบียงลดระดับพื้นลงมา

แบบสันนิษฐานที่ 17.1 บ้านหลังที่ 1 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูปตัด

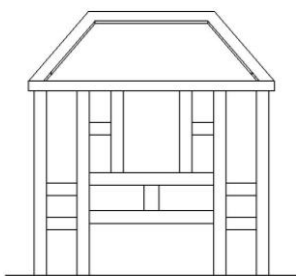
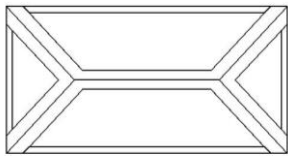
แบบสันนิษฐานที่ 17.3 บ้านหลังที่ 3 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูปตัด

ลายเส้นโครงร่างที่ 17.2 บ้านหลังที่ 2

แบบสัณนิฐานบ้านหลังที่ 2

ในหลังที่ 2 เป็นเรือนหลังคาทรงปั้นหยา ตัวเรือนเป็นห้องคล้ายเรือนไทย ผนังเป็นฝาลูกฟักกระดาน ดุนหรือฝาปะกน ช่วงเสาหนึ่งเป็นระเบียงเปิดโล่ง

แบบสัณนิฐานที่ 17.2 บ้านหลังที่ 2 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูปตัด

บทที่ 6 สถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7

สมุดภาพไตรภูมิเล่มนี้ เป็นหนังสือสมุดไทยขาว ปกलगรักสีดำ ขนาดโดยประมาณ กว้าง 21 เซนติเมตร ยาว 63.4 เซนติเมตร หนา 4 เซนติเมตร บันทึกข้อความทั้ง 2 หน้า สภาพเอกสารชำรุดเล็กน้อย อายุของเอกสารไม่มีบานแพนกบอกรายละเอียดใดๆ การสันนิษฐานอายุจึงพิจารณาจากภาพและตัวอักษรที่ปรากฏในเล่ม สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นฝีมือช่างสมัยอยุธยา (สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย, 2550: 8) ตัวอักษรในเล่มนี้เป็นตัวอักษรขอมบรรจง และอักษรขอมหวัด สำหรับบันทึกข้อความภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่และภาษาบาลีบางคำ

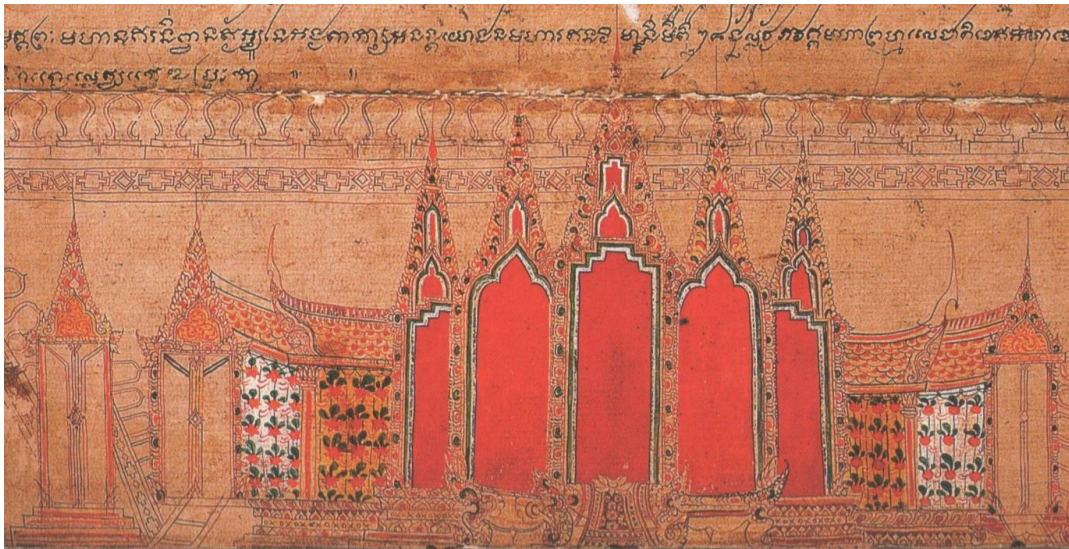
ลักษณะเฉพาะในการเขียนภาพในหนังสือเล่มนี้ จิตรกรเขียนด้วยความประณีต สีเส้นสดใสคมชัด ใช้สีแดงมากกว่าสีอื่น มีการใช้สีฟ้าสด มีเหลือง สีนํ้าเงิน สีเขียว ภาพอาคารที่เป็นวิมานปราสาทมีความละเอียด เส้นสายตรงได้ฉาก แต่ส่วนที่เป็นบ้านเรือนชาวบ้านจะเขียนค่อนข้างอิสระ มีชีวิตชีวา ไม่ประณีตนัก

รูปเล่มสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550)

ภาพมหานครนิพพาน

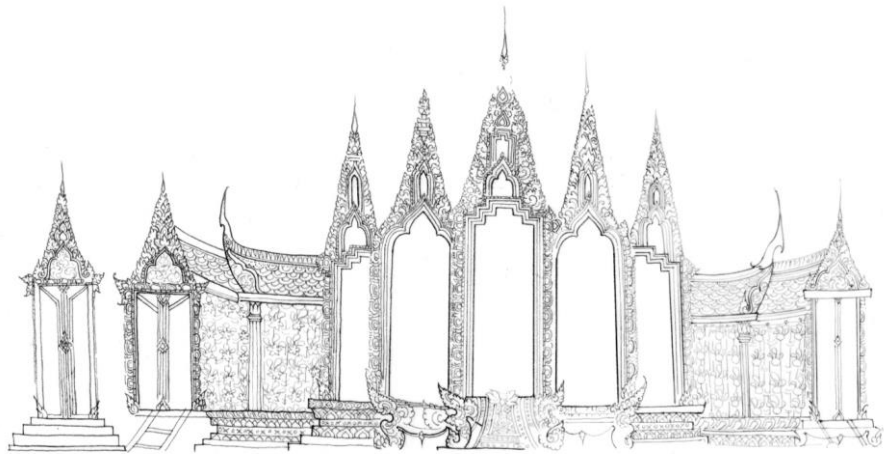

ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 1 มหานครนิพพาน

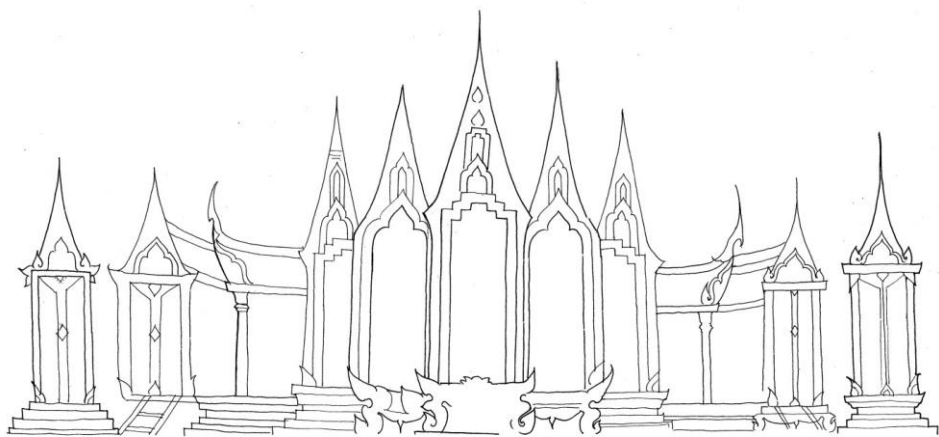
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 65.

มหานครนิพพานนี้ ตามจินตนาการของจิตรกร คงจะพยายามเขียนให้เป็นนครที่อสังการสวयงาม เป็นทิพย์ สมกับที่เป็นดินแดนสูงสุดของพระพุทธเจ้าและผู้หลุดพ้นจากโลกียวิสัย เป็นนครที่สมบูรณ์แบบในอุดมคติหรือเป็น Utopia ของไทย ณ ดินแดนแห่งนี้ ไม่มีรูปบุคคลใดๆ เป็นสัญลักษณ์ของโลกุตตระภูมิ ดินแดนแห่งความหลุดพ้น สุข สงบ ปราศจากความทุกข์ใดๆทั้งสิ้น ที่ซึ่งพุทธศาสนิกชนปรารถนาจะไปสู่

ในภาพจิตรกรรมเขียนวิมานปราสาทด้วยความละเอียดประณีต ภายในอาคารให้สีแดงเป็นเสมือนพื้นที่ว่างที่ไร้มิติ หลังคาอาคารเป็นหลังคายอดแหลมที่อ่อนช้อยสวयงาม รูปทรงที่เรียวงาม สูงชันสู่เบื้องบนเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความสูงส่งทางจิตวิญญาณและการหลุดพ้น

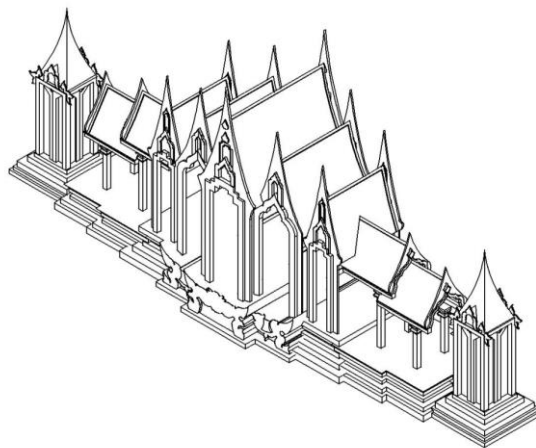
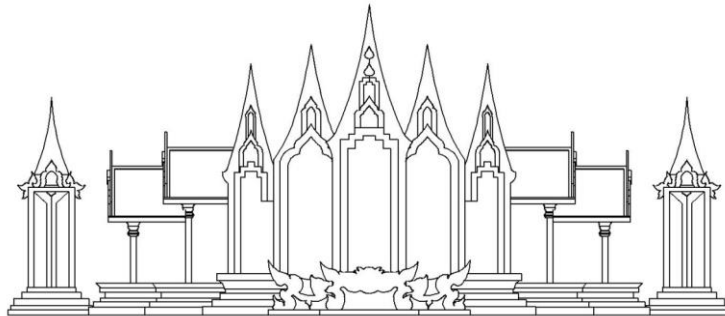
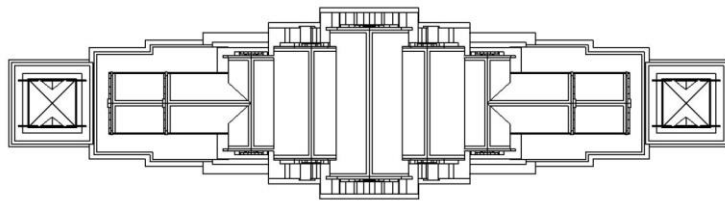
ลายเส้นที่ 1 มหานครนิพพาน

ลายเส้นโครงร่างที่ 1 มหานครนิพพาน

แบบสันนิษฐานที่ 1

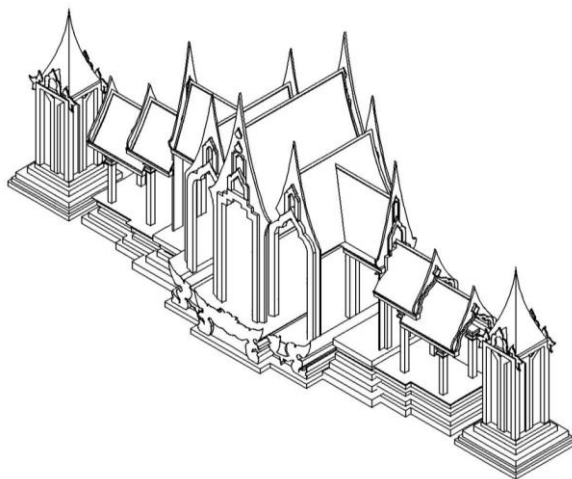
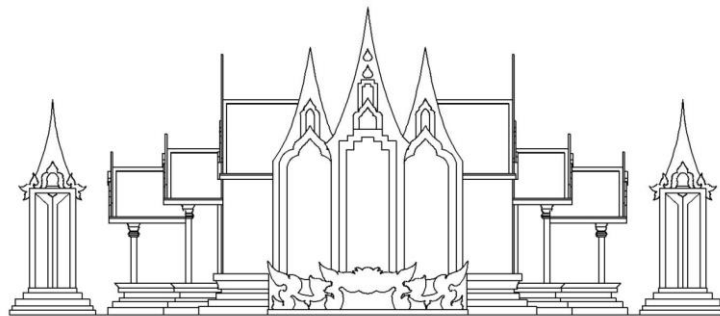
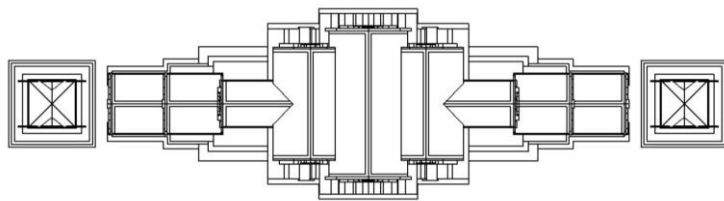
หากสันนิษฐานรูปแบบที่จะเป็นจริงได้ วิมานปราสาทหลังนี้ อาจจะเป็นอาคารทรงวิมาน 5 หลัง เรียงกัน หลังกลางยื่นออกมามากที่สุด ลักษณะคล้ายมุขเด็จมีฐานสิงห์ยกสูงรองรับ ส่วนอีก 4 หลัง อยู่ในระนาบที่ลดหลั่นลงไปเสมอกันทั้งสองข้าง อยู่บนฐานสิงห์เช่นกัน ด้านข้างของวิมาน 5 หลังนี้เป็นมุขยื่นทั้ง 2 ข้าง เป็นหลังคาจั่วเปิดซ้อนกัน 2 ชั้น ผนังอาคารเป็นลายดอกไม้ร่วง ปลายสุดทั้ง 2 ด้านเป็นซุ้มประตูยอดแหลม มีลายเส้นกำแพงเมืองเชื่อมต่อกับซุ้มประตู

แบบสันนิษฐานที่ 1.1 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

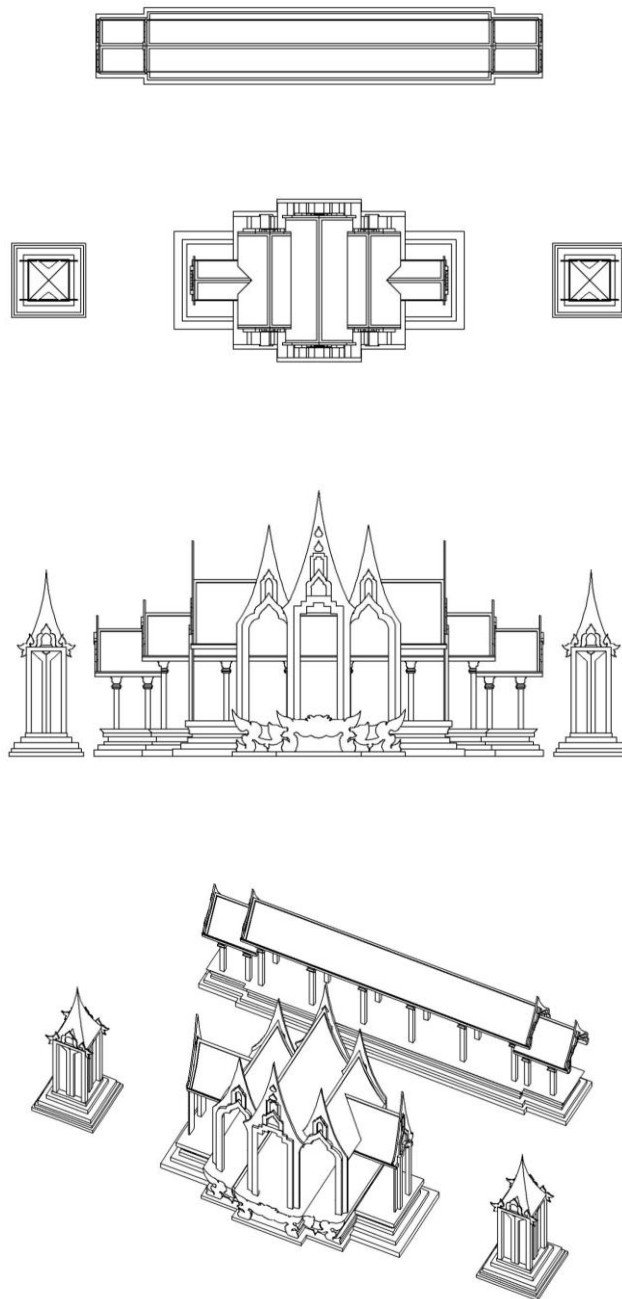
หากเราวิเคราะห์รูปแบบอาคารตามวิธีการเขียนภาพคลี่ของจิตรกร อาคารนี้อาจจะเป็น อาคารทรง
วิมาน 3 หลังตรงกลาง หลังคาจั่วแหลมที่หันด้านหน้ามาให้เห็นในภาพเขียน อาจจะเป็นมุขด้านข้างที่
พลิกออกมาให้เห็น ต่อจากมุขยอดแหลมนี้ เป็นมุขซ้อนกัน 2 ชั้น ทั้งสองข้าง จบด้วยซุ้มประตู
เช่นเดียวกับแบบที่ 1

แบบสันนิษฐานที่ 1.2 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 3

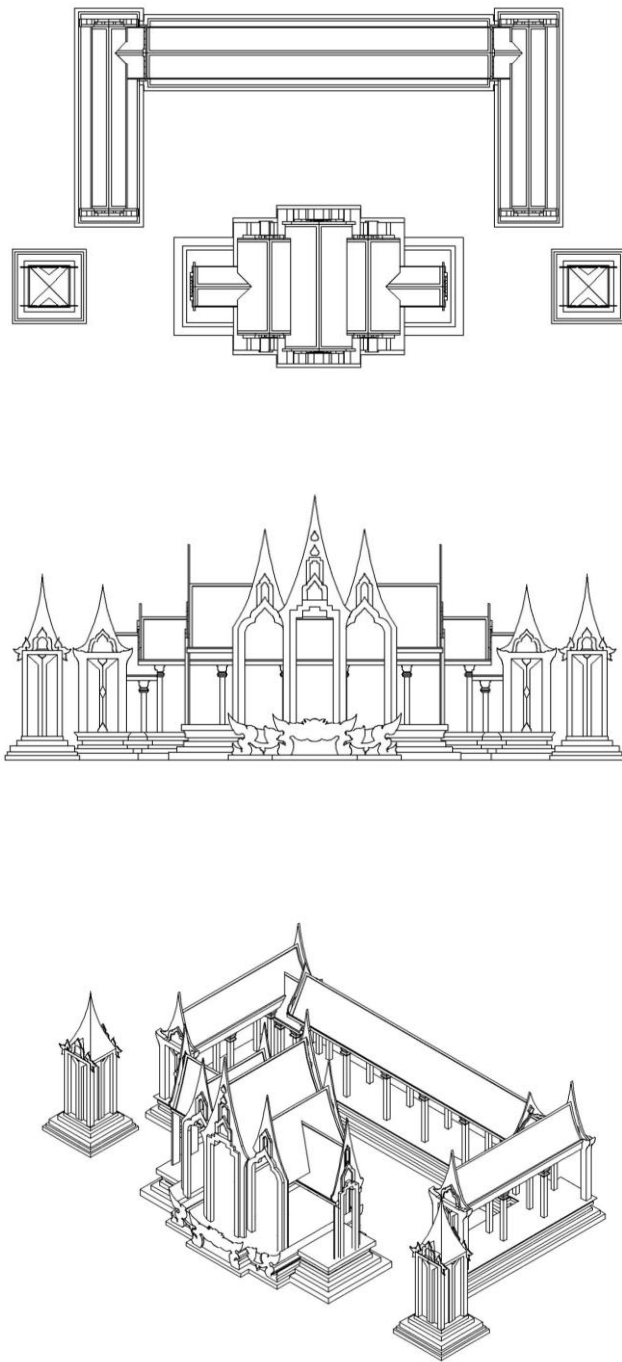
แบบที่ 3 นี้ เป็นอาคารทรงวิมาน 3 จั่ว วิมานหลังริมมีมุขยื่นออกด้านข้าง หลังคาจั่วทั้ง 5 หลังเป็นแบบทรงจั่วแหลม หรือ เหม มุข 3 มุขตรงกลางตั้งอยู่บนฐานสิงห์ ส่วนมุขที่ยื่นด้านข้างตั้งอยู่บนฐานปัทม์ ถัดไปด้านหลังอาคารหลังนี้ เป็นอาคารหลังคาจั่วยาวมีมุขลด ลักษณะคล้ายระเบียงคด เป็นอาคารแยกส่วนจากอาคารประธาน ด้านสกัดของอาคารยาวนี้หันออกมาให้เห็นแบบภาพคลี่ ดังที่เห็นในภาพจิตรกรรม มีซุ้มประตูอยู่ด้านข้างทั้งสองข้าง

แบบสันนิษฐานที่ 1.3 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 4

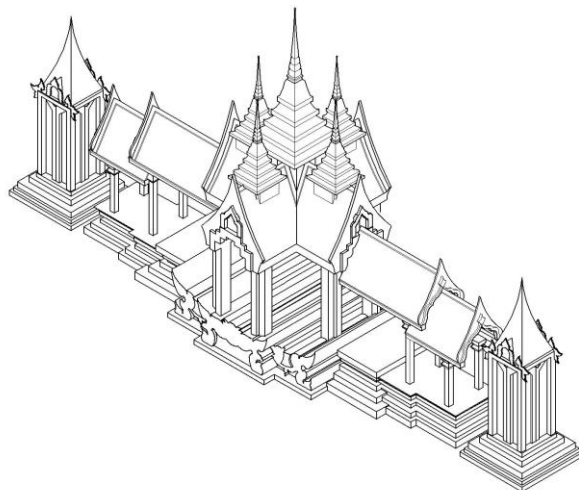
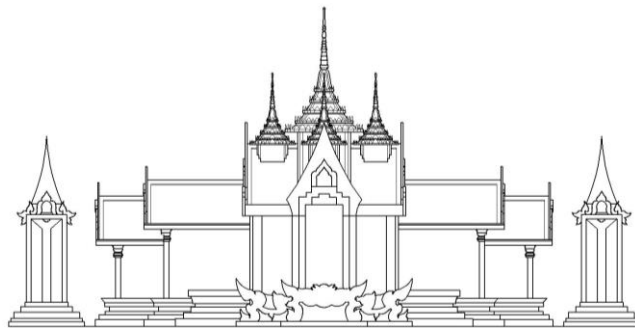
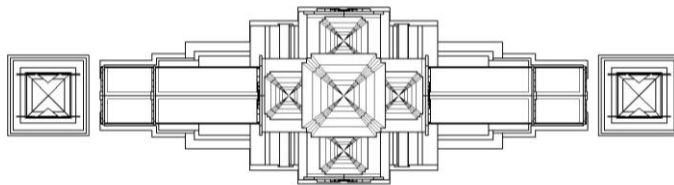
แบบที่ 4 นี้คล้ายกับ แบบที่ 3 ต่างกันตรงที่อาคารยาวด้านหลังมีส่วนต่อมาโอบล้อมอาคารประธานแบบระเบียงคด มีการลดระดับหลังคาตรงส่วนที่หักตั้งฉากกัน การสันนิษฐานแบบนี้เนื่องจาก จากภาพเขียนหลังคาที่ลดระดับลงและยื่นออกมาด้านข้างเป็นหลังคาซ้อนกัน หลังคาหนึ่งเห็นเป็นรูปด้านข้างซ้อนอยู่บนอีกหลังคาที่หันด้านหน้าออกมา

แบบสันนิษฐานที่ 1.4 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 5

แบบที่น่าจะเป็นจริงได้มากที่สุด在这种สันนิษฐานนี้ คือเป็นอาคารจัตุรมุขมีเครื่องยอด 5 ยอด มีมุขด้านข้างทั้งสองยื่นยาวออกไป คล้ายอาคารที่มีการสันนิษฐานว่าเป็นอาคารสำคัญในสมัยอยุธยา ได้แก่พระที่นั่งวิหารสมเด็จ และพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท ตรงปลายสุดมุขที่ยื่นยาวทั้งสองข้างเป็นซุ้มประตู

แบบสันนิษฐานที่ 1.5 วิมานปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

วิมานต่างๆในชั้นพรหม

ภาพอากาศาณญายตนภูมิ

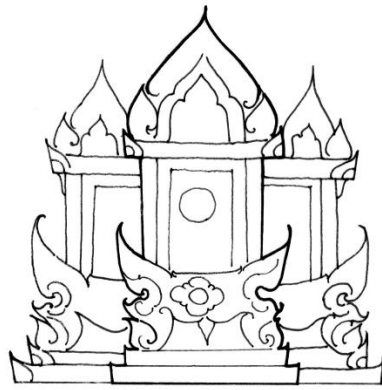
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 2 อากาศาณญายตนภูมิ
มีปูชน โสดาบัน สกิทาคามี อนาคตามือรหันต์ มีอายุได้ 2,000 มหากัลป์

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 69.

พรหมในชั้นนี้เป็นรูปพรหม ดังนั้นวิมานจึงไม่ปรากฏภาพบุคคล ในสมุดภาพไตรภูมิ เลขที่ 7 นี้
วิมานพรหมในชั้นรูปพรหมมีลักษณะเหมือนกันดังในภาพนี้ทั้งหมด

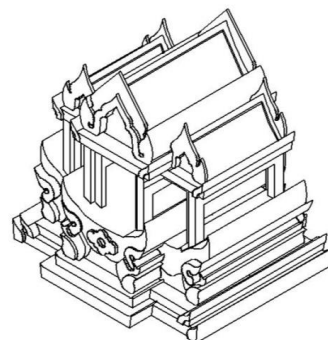
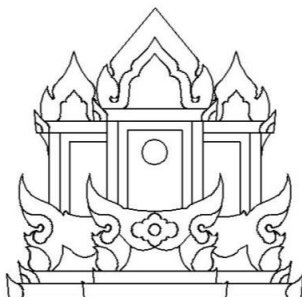
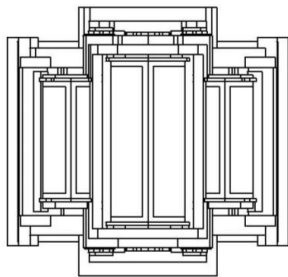
ลายเส้นที่ 2 อากาศาณญายตนภูมิ

ลายเส้นโครงร่างที่ 2 อากาศานญายตนภูมิ

แบบสันนิษฐานวิมานพรหมในชั้นอากาศานญายตนภูมิ

วิมานหลังนี้ น่าจะเป็นอาคารทรงวิมาน 3 หลังติดกัน หน้าบันมีลักษณะแบบทรงบันแถลง มีฐานเป็นฐานสิงห์

แบบสันนิษฐานที่ 2 วิมานพรหมในชั้นอากาศานญายตนภูมิ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพอกนิฐาพรหมสุธาวาส

ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 3 อกนิฐาพรหมสุธาวาส
มีแต่ोकานามิ และอรหันต์มีอายุได้ 16,000 มหากัลป์

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 70.

พรหมในชั้นนี้เป็นรูปพรหม ในภาพจึงปรากฏภาพพรหมประทับอยู่

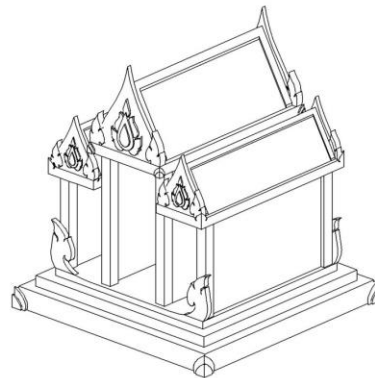
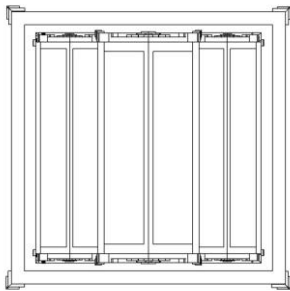
ลายเส้นที่ 3 วิมานพรหมในชั้นอกนิฐาพรหมสุธาวาส

ลายเส้นโครงร่างที่ 3 วิมานพรหมในชั้นอกนิฐาพรหมสุธาวาส

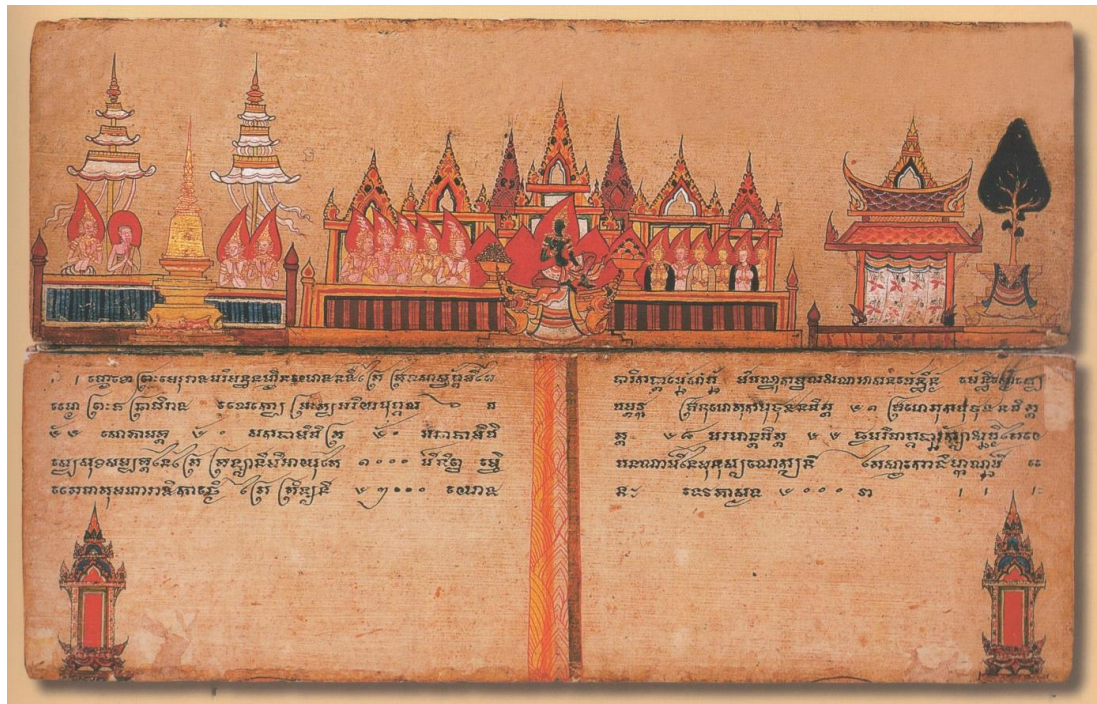
แบบสันนิษฐานวิมานพรหมในชั้นอกนิฐาพรหมสุธาวาส

วิมานนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับวิมานในชั้นอรุปรหม คือเป็นอาคารทรงวิมาน 3 หลัง ตั้งอยู่บนฐาน
 เชียง ที่โคนเสามีลักษณะคล้ายกบพรหมศรประดับอยู่

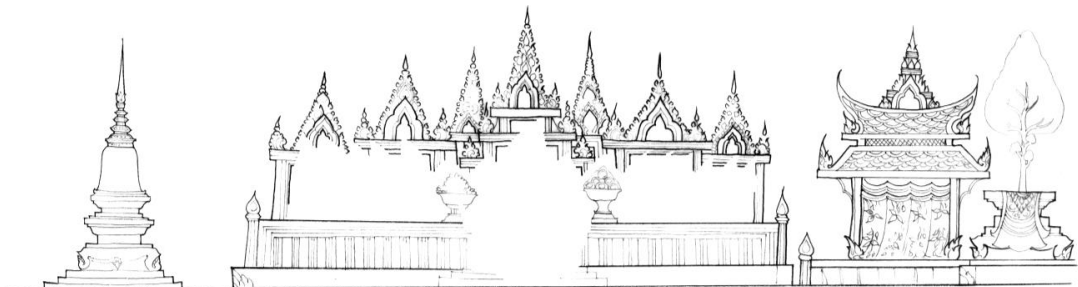
แบบสันนิษฐานที่ 3 วิมานพรหมในชั้นอกนิฐาพรหมสุธาวาส ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

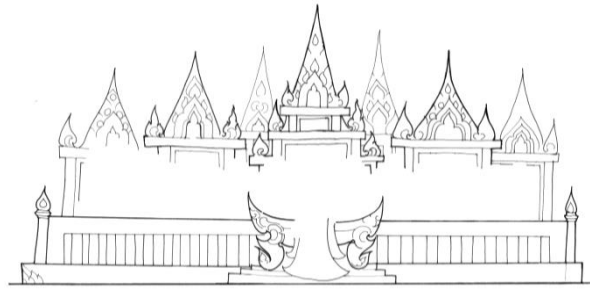
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
มีพระอินทร์เป็นใหญ่ มีพระจุฬามณีเจดีย์เวทยานตปราสาท ธรรมภาคศาลา และต้นไม้ปาริชาติ

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 81.

ลายเส้นที่ 4 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

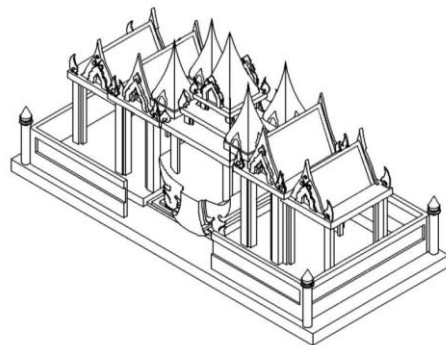
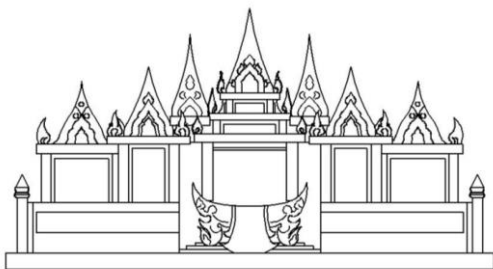
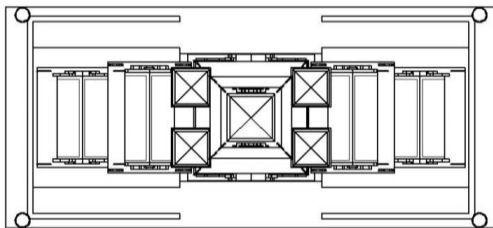
เวชยันตปราสาท

ลายเส้นโครงสร้างที่ 4.1 เวชยันตปราสาท

แบบสันนิษฐานเวชยันตปราสาท แบบที่ 1

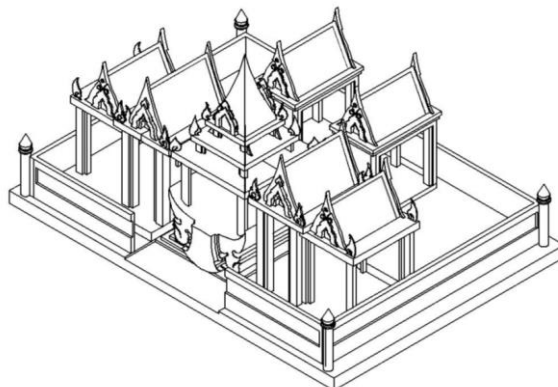
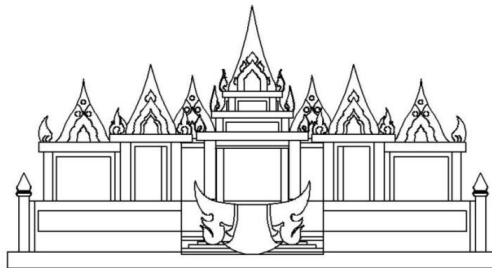
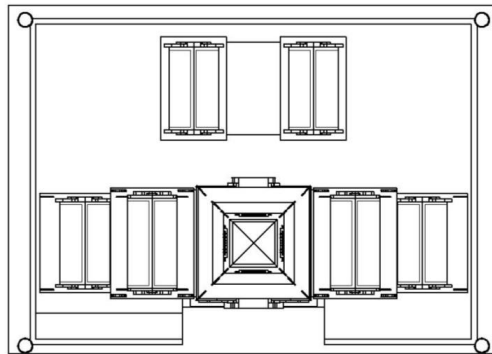
ปราสาทหลังนี้สันนิษฐานแบบแรกได้ว่าเป็นอาคารเครื่องยอด 5 ยอด ยอดกลางเป็นยอดทรงปราสาท และมียอดเล็กอีก 4 ยอดอยู่ 4 มุม ด้านข้างเป็นอาคารทรงวิมานด้านละ 2 หลัง เป็นหลังคาจั่วทรงแหลมสูง ลดระดับจากสูงไปต่ำ อาคารเครื่องยอดตรงกลางรองรับด้วยฐานสิงห์ ส่วนอาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานไพที มีกำแพงแก้วล้อมรอบบริเวณปราสาท

แบบสันนิษฐานที่ 4.1.1 เวชยันตปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

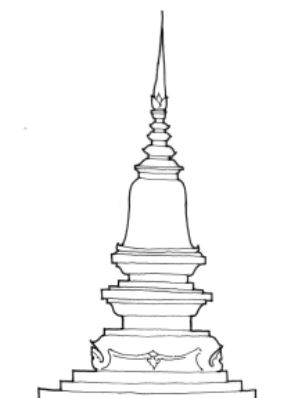
แบบสันนิษฐานเวชยันตปราสาท แบบที่ 2

แบบนี้เป็นอาคารเครื่องยอดตรงกลาง ขนาบสองข้างด้วยอาคารทรงวิมานลดหลั่นกันด้านละ 2 หลัง ด้านหลังมีอาคารทรงวิมานอีก 2 หลัง เพราะเมื่อพิจารณาภาพเขียนปราสาทหลังนี้ เหมือนมียอดอาคารอีก 2 ยอด แทรกขึ้นมาระหว่างอาคารหลังกลางกับอาคารข้างเคียง 2 หลัง

แบบสันนิษฐานที่ 4.1.2 เวชยันตปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

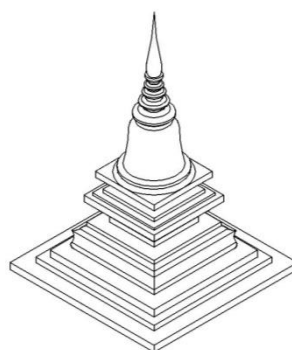
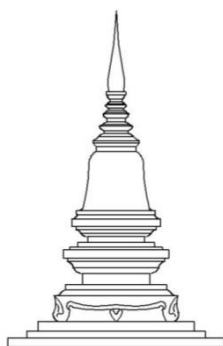
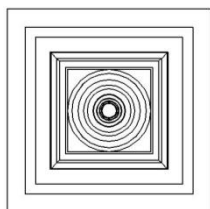
พระจุฬามณี

ลายเส้นโครงสร้างที่ 4.2 พระจุฬามณี

แบบสันนิษฐานพระจุฬามณี

ตามภาพเขียน พระเจดีย์องค์นี้มีลักษณะเป็นเจดีย์กลม มีฐานเป็นชุดฐานสิงห์ตั้งอยู่บนฐานเขียง 2 ชั้น

แบบสันนิษฐานที่ 4.2 พระจุฬามณี ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

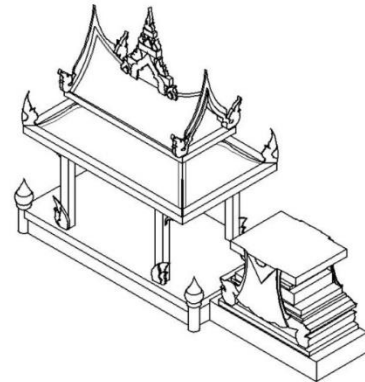
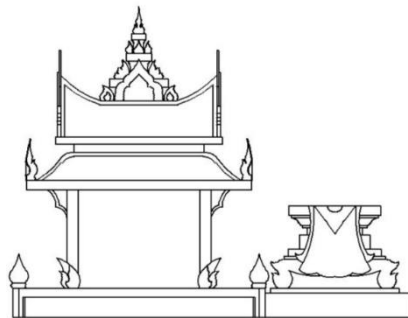
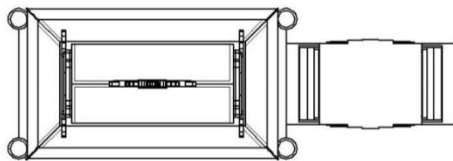
ธรรมสภาศาลา

ลายเส้นโครงร่างที่ 4.3 ธรรมสภาศาลา

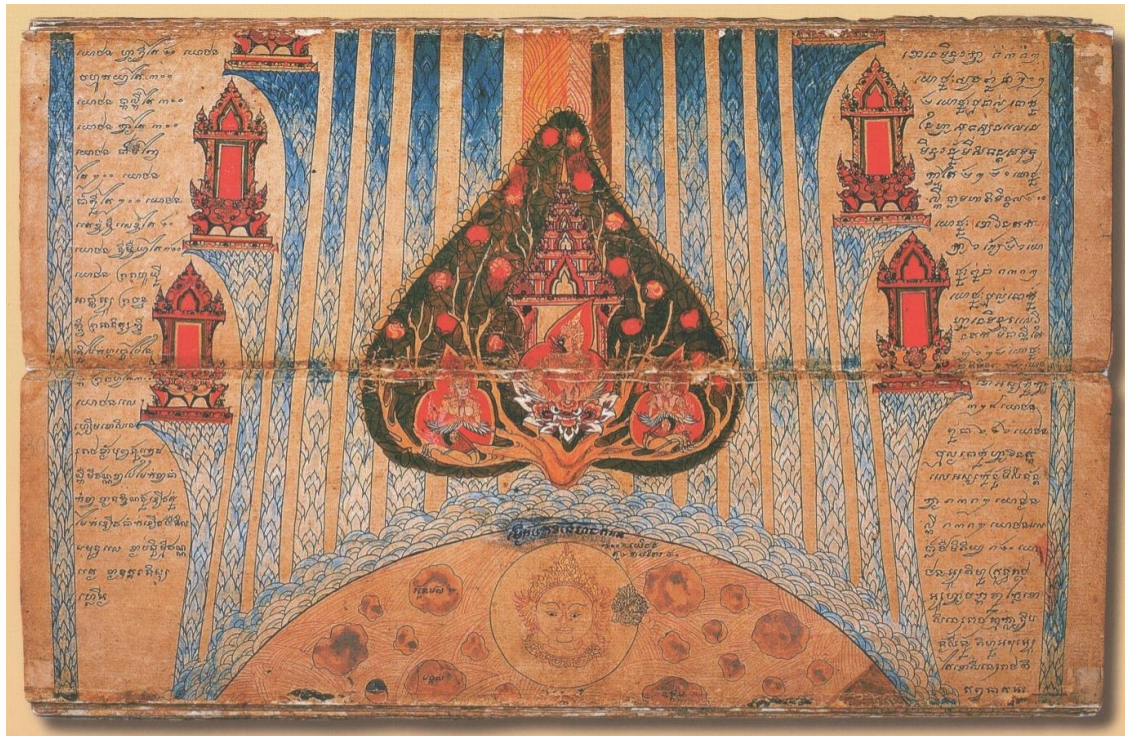
แบบสันนิษฐานธรรมสภาศาลา

เป็นศาลาโถงทรงโรง หลังคาจั่วมีกันสาดรอบ กลางสันหลังคามีข้อฟ้าประดับอยู่ ยกพื้นเล็กน้อย มี
กำแพงเตี้ยๆ ล้อม เชื่อมต่อกับแท่นต้นไม้ปาริชาติ

แบบสันนิษฐานที่ 4.3 ธรรมสภาศาลา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพเชิงเขาพระสุเมรุมีพิภพแห่งครุฑ

ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 5 เชิงเขาพระสุเมรุมีพิภพแห่งครุฑ

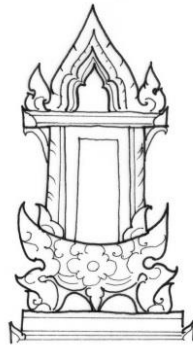
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 84.

ในภาพนี้มีอาคาร 2 หลัง คือ วิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ และวิมานครุฑ

ลายเส้นที่ 5 วิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ และวิมานครุฑ

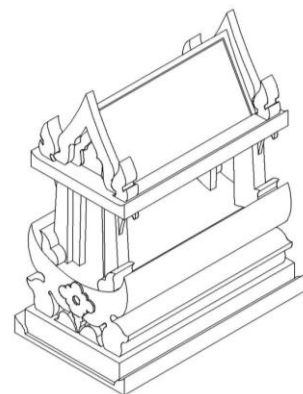
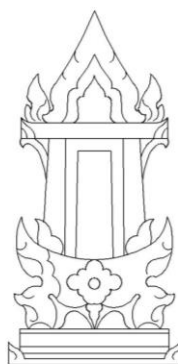
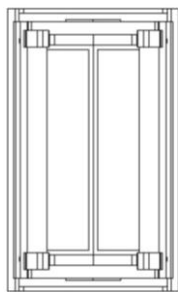
วิมาน

ลายเส้นโครงสร้างที่ 5.1 วิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ

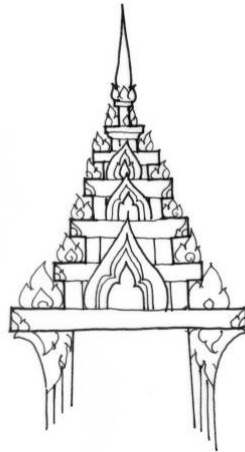
แบบสันนิษฐานวิมาน

จากภาพวิมานนี้มีขนาดเล็กและเรียบง่าย มีลักษณะเป็นซุ้มทรงบันแถลง น่าจะมีหลังคาทรงจั่ว มีฐาน
สิงห์รองรับ

แบบสันนิษฐานที่ 5.1 วิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

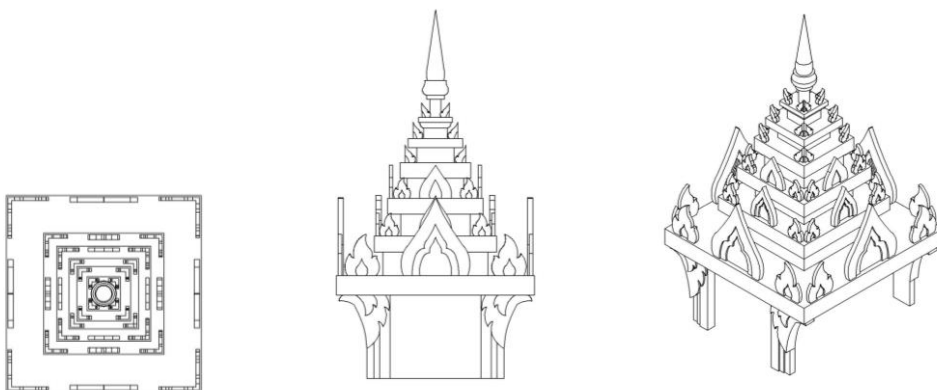
วิมานครุฑ

ลายเส้นโครงสร้างที่ 5.2 วิมานครุฑ

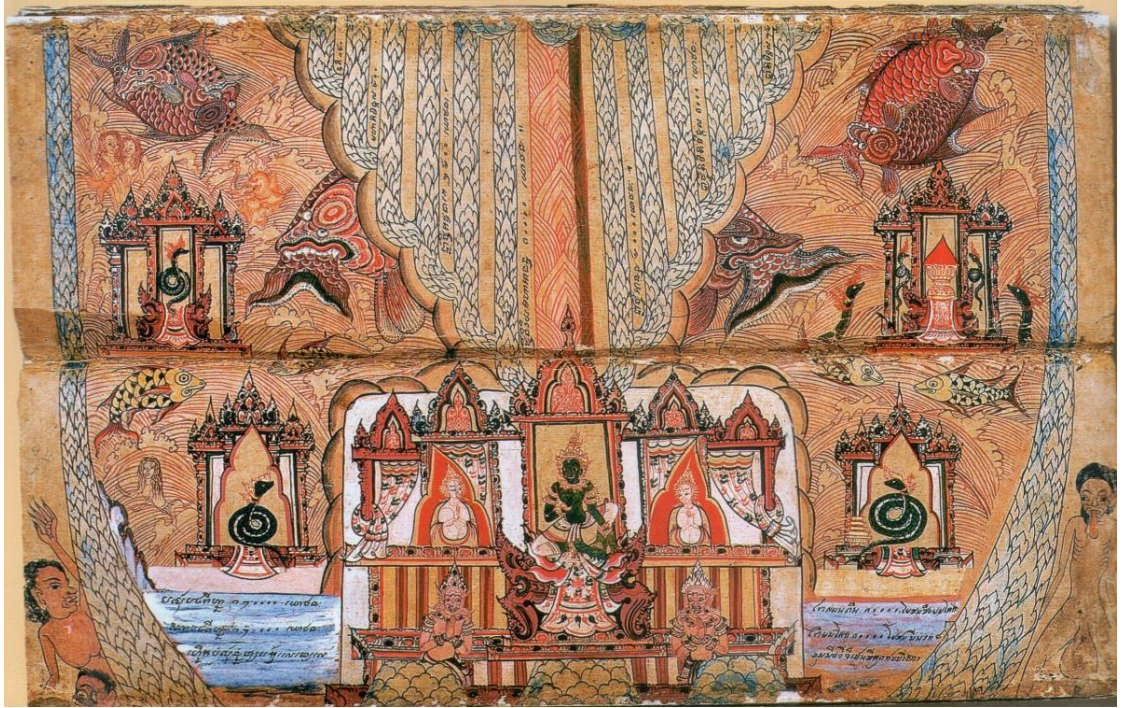
แบบสันนิษฐานวิมานครุฑ

วิมานนี้มีลักษณะเป็นอาคารเครื่องยอดทรงปราสาท 5 ชั้น มีซุ้มบันแถลงอยู่ทุกชั้น ฐานเป็นอย่างไร
เห็นได้ไม่ชัดจากภาพเขียน

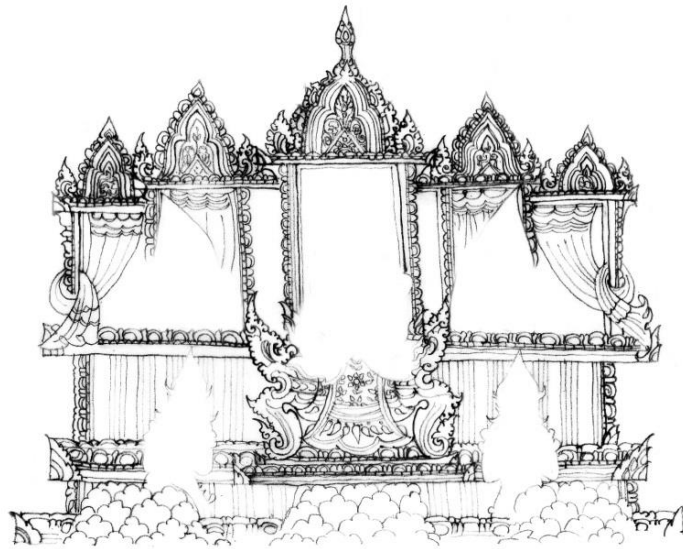

แบบสันนิษฐานที่ 5.2 วิมานครุฑ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

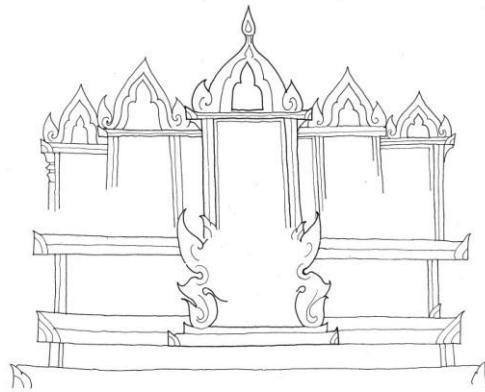
ภาพพิภพแห่งอสูร

ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 6 ได้เขาพระสุเมรุ มีพิภพแห่งนาค และพิภพแห่งอสูร
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 86.

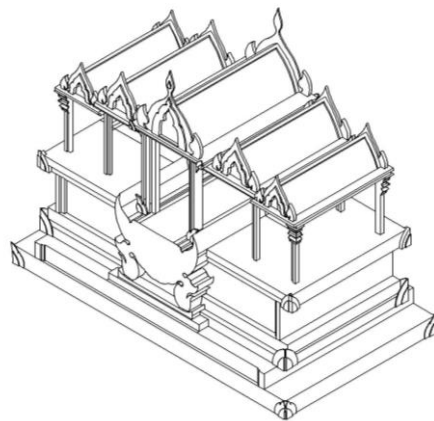
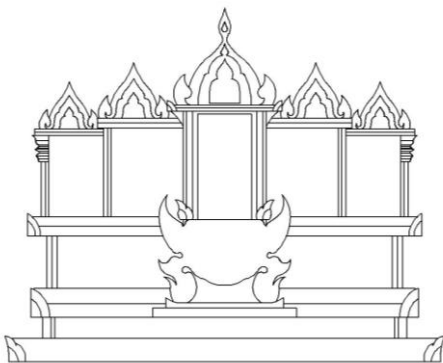
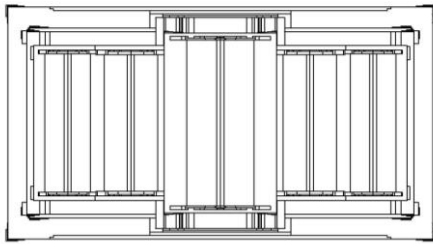
ลายเส้นที่ 6 พิภพแห่งอสูร

ลายเส้นโครงร่างที่ 6 พิกพแห่งอสุร

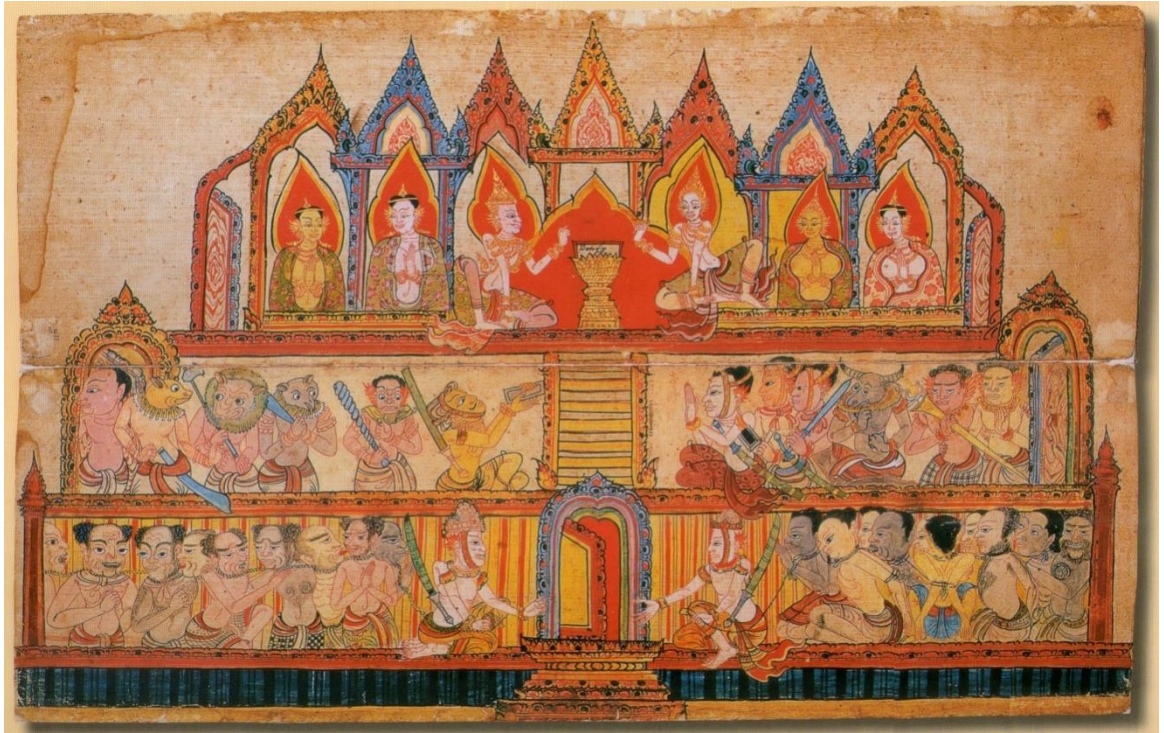
แบบสันนิษฐานพิกพแห่งอสุร

จากภาพเขียนปราสาทหลังนี้เป็นหลังคาทรงจั่วเรียงกัน 5 หลัง ที่สันนิษฐานแบบนี้เพราะว่าระหว่างอาคารแต่ละหลังมีระยะห่างกัน ดังนั้นอาคารอาจจะไม่ติดกัน แต่ตั้งอยู่เคียงกัน หลังกลางมีขนาดใหญ่ที่สุด ตั้งอยู่บนฐานสิงห์ เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนเป็นที่ประทับของอสุรผู้ครอบปราสาทและเหล่าบริวาร ชั้นล่างเป็นที่อยู่ของอสุรที่มีระดับต่ำลงมา ภาพที่เห็นมีลักษณะเป็นภาพตัดผสมรูปด้าน

แบบสันนิษฐานที่ 6 พิกพแห่งอสุร ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

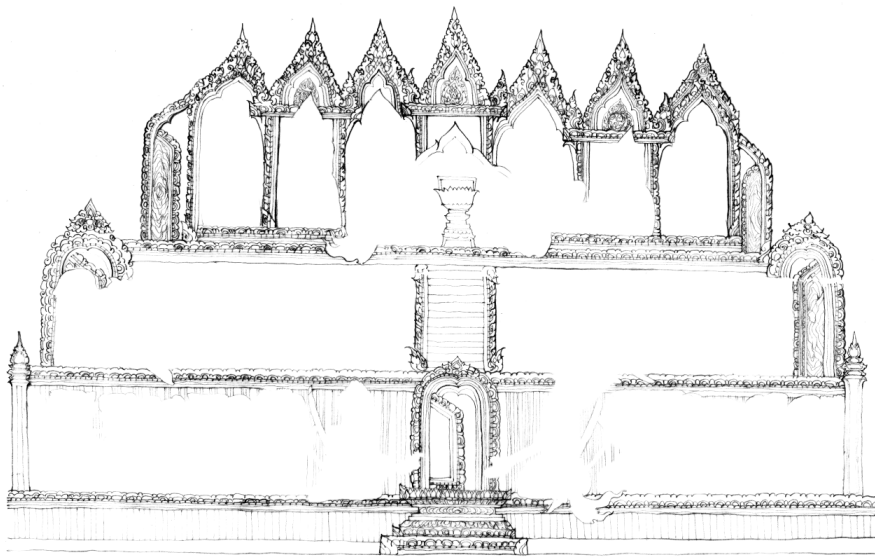
ภาพยมโลก

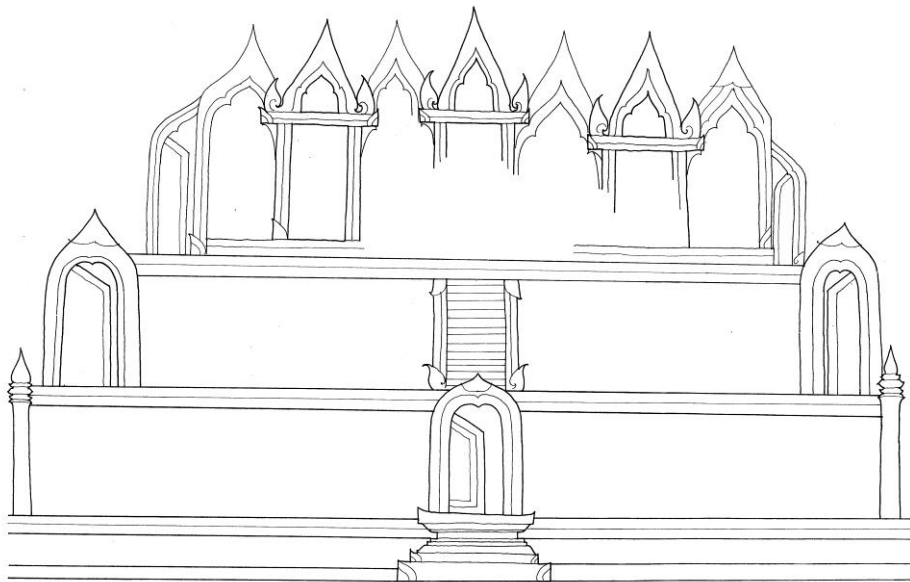
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 7 ยมโลก และการพิจารณาโทษในยมโลก

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 90.

ปราสาทพญายมนี้ ดูจากภาพเหมือนมี 3 ชั้น แต่น่าจะเป็นวิธีการเขียนภาพของจิตรกร ที่แสดงระยะใกล้ไกล ชั้นบนสุดเป็นส่วนของปราสาท ภาพตรงกลางเป็นเหมือนภาพตัดให้เห็นการตัดสินโทษของพญายม และด้านข้างเป็นที่อยู่ของบริวารนางสนม ชั้นที่สองดูเหมือนจะเป็นพื้นที่ที่เหล่าวิญญาณมาฟังคำตัดสิน ชั้นล่างสุดเป็นแถวของวิญญาณที่รอจะเข้าไปฟังคำตัดสินภายในบริเวณปราสาท

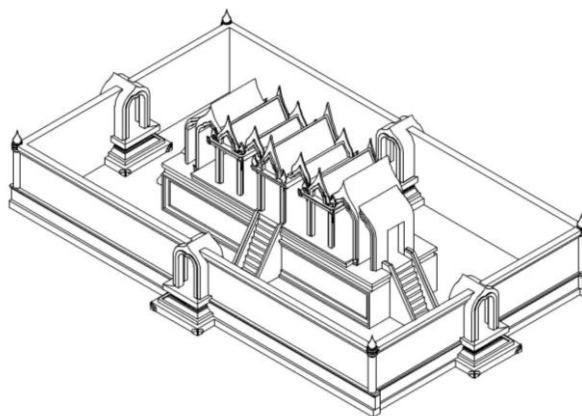
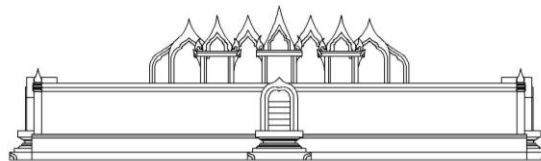
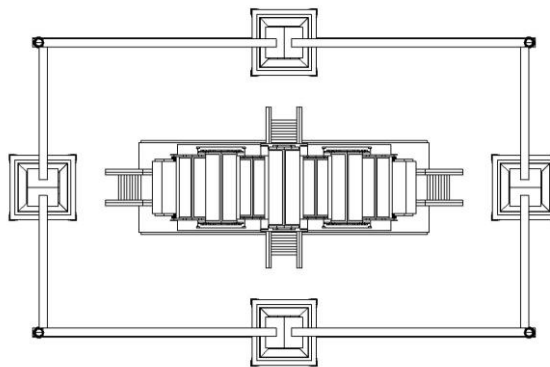
ลายเส้นที่ 7 วิมานพญายม

ลายเส้นโครงร่างที่ 7 วิมานพญายม

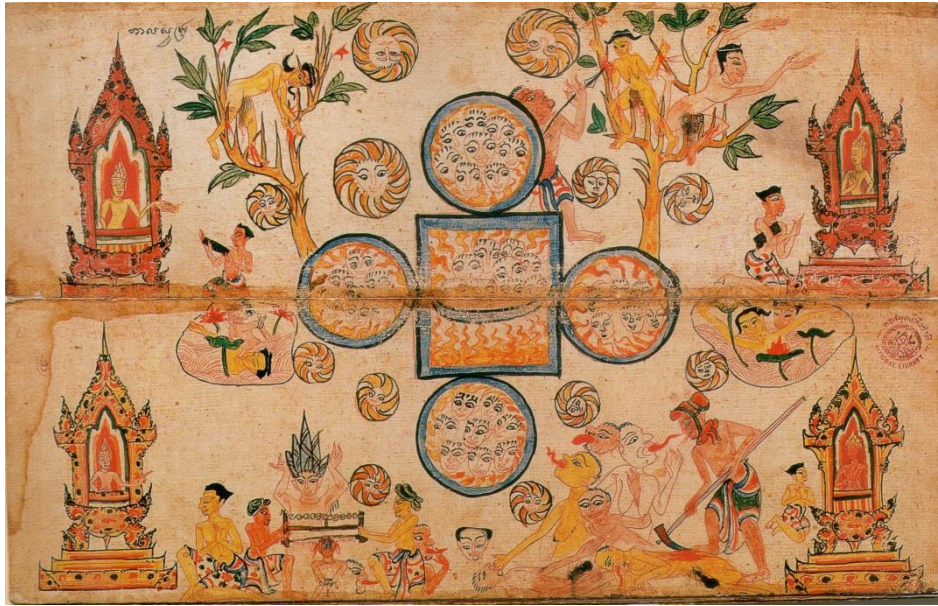
ภาพสันนิษฐานวิมานพญายม

ภาพนี้สันนิษฐานว่า เป็นหมู่อาคารปราสาทที่ใหญ่โต เป็นอาคาร 2 ชั้น ล้อมรอบด้วยกำแพงและซุ้มประตู ปราสาทชั้นบนมีลักษณะเป็นหลังคาจั่วแหลมคล้ายทรงวิมาน 3 หลัง ตั้งอยู่ห่างกัน ถ้าดูจากภาพ อาคารสี่เหลี่ยมเป็นประธาน อาคารสี่ฟากเป็น 2 หลังด้านข้าง และหลังคาเสริมที่เชื่อมต่อระหว่าง 3 มีสีแดง ริมสุดทั้งสองข้างมีหลังคาจั่วเสริมและต่อด้วยระเบียง ชั้นที่สองเป็นบริเวณชั้นล่างของปราสาทที่วิญญานมาฟังคำตัดสิน ส่วนชั้นล่างสุด เป็นพื้นที่บริเวณรอบปราสาทภายในกำแพง ที่บรรดาวิญญานเข้าแถวรอเข้าไปฟังคำพิพากษา

แบบสันนิษฐานที่ 7 วิมานพญายม ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพกาลสูตรนรก

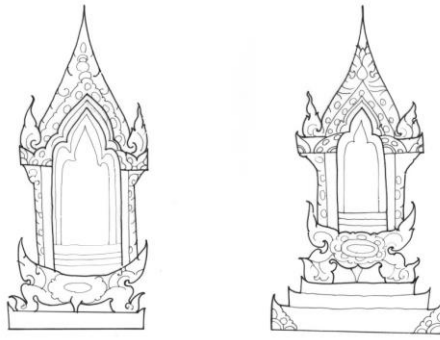
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 8 กาลสูตรนรก

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 94.

กาลสูตรนรก เป็นนรกของคนทำบาป ตีรันฟันแทง แล่เนื้อเถื่อนหนังผู้อื่นหรือสัตว์อื่นด้วยใจอำมหิต เขาเหล่านั้นถูกล่ามโซ่กันถ้ากินเนื้อจนตลอดตัว ได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส อาคารหลังเล็กๆ ที่อยู่ 4 มุมในภาพ เป็นอาคารของผู้คุมการลงโทษ ในภาพนรกขุมอื่นๆ ก็มีอาคารลักษณะนี้ปรากฏ เช่นเดียวกัน

ลายเส้นที่ 8 กาลสูตรนรก

ลายเส้นโครงสร้างที่ 8.1

ลายเส้นโครงสร้างที่ 8.2

แบบสันนิษฐาน หลังที่ 1

มีลักษณะเป็นซุ้มหลังคาจั่ว ฐานเป็นฐานสิงห์รองรับด้วยฐานเขียง

แบบสันนิษฐาน 8.1 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

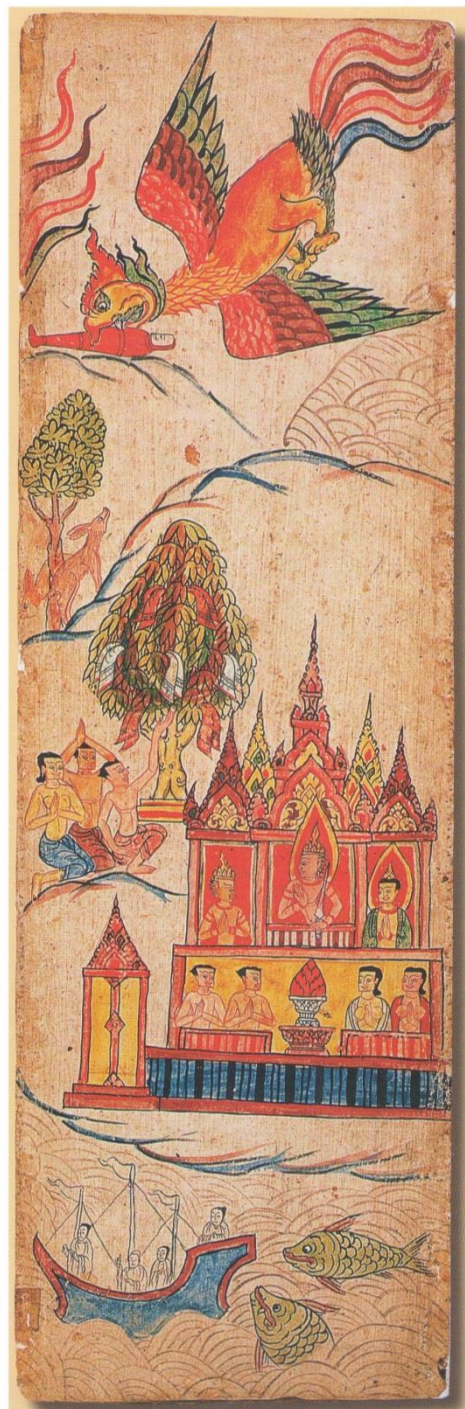
แบบสันนิษฐานหลังที่ 2

มีลักษณะเป็นซุ้มหลังคาจั่ว ฐานสิงห์บนฐานเขียง 2 ชั้น

แบบสันนิษฐาน 8.2 ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

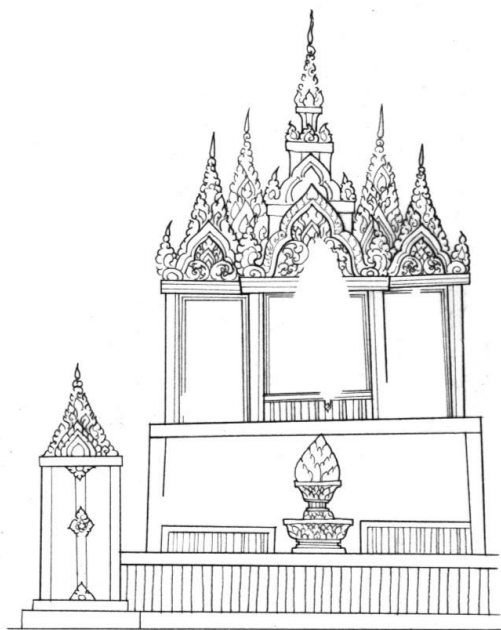
ภาพภูมิประเทศในอุตรกฐทวีป

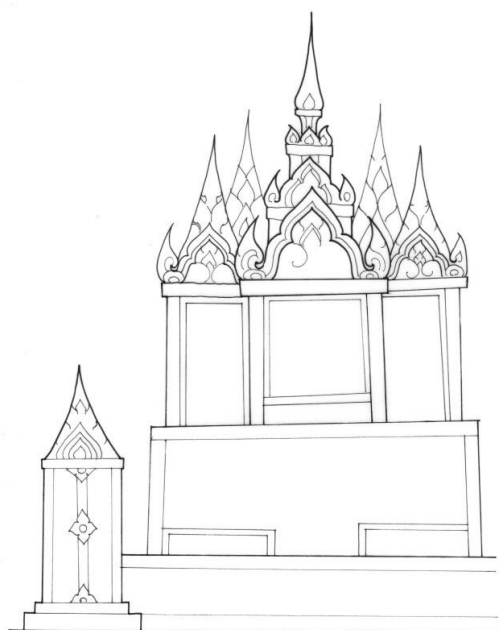
ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 9 แผนที่โบราณ: แสดงภาพภูมิประเทศในอุตรกฐทวีป

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 125.

ในภาพมีปราสาทอยู่หนึ่งหลังที่มีลักษณะน่าสนใจนำมาสันนิษฐาน

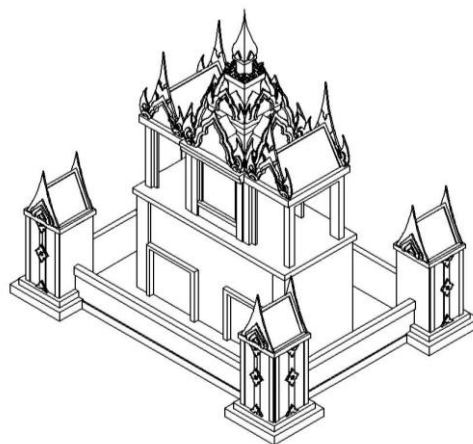
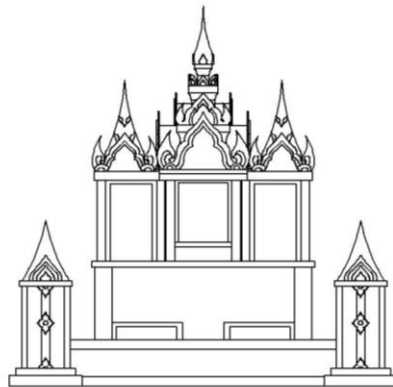
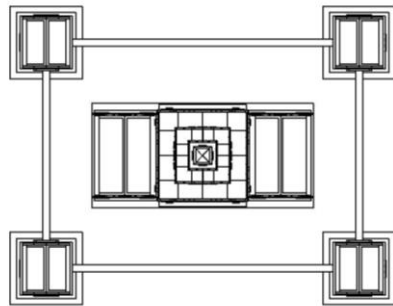
ลายเส้นที่ 9 ปราสาท

ลายเส้นโครงสร้างที่ 9 ปราสาท

แบบสันนิษฐานที่ 1

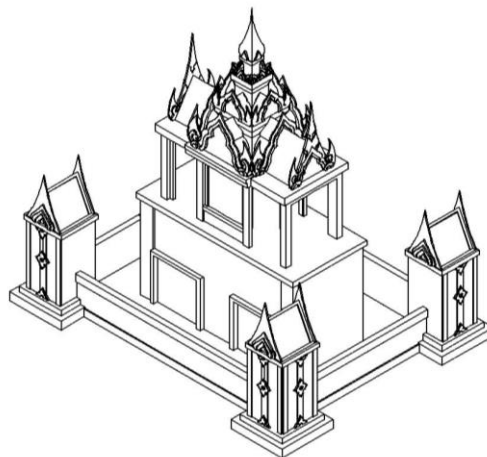
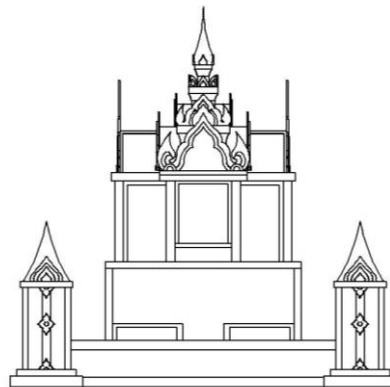
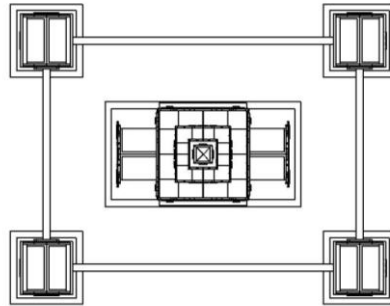
น่าจะเป็นการจำลองพระราชวังของพระราชามือหนึ่ง ในภาพประกอบด้วยปราสาท ล้อมรอบด้วยกำแพงและประตูวัง อาคารเป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนเป็นที่ประทับของผู้ครองปราสาท อาคารตรงกลางเป็นอาคารเครื่องยอดซ้อน 3 ชั้น แต่ละชั้นประดับด้วยซุ้มบันแถลง ด้านหน้ามีหน้าบัน ขนาบข้างด้วยอาคารทรงจั่วมีปั้นลมยอดแหลม ชั้นล่างเป็นที่อยู่ของผู้มาเข้าเฝ้าและบริวาร

แบบสันนิษฐานที่ 9.1 ปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

แบบสันนิษฐานที่ 2

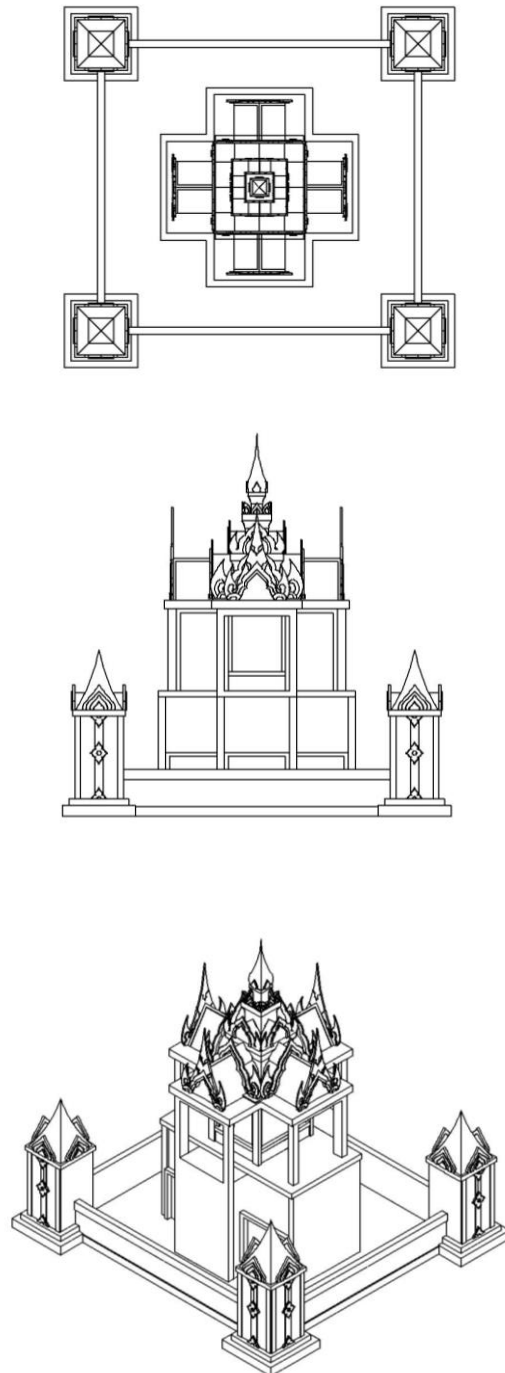
เป็นอาคารสองชั้น ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องยอด มีมุขยื่น 2 ข้าง ชั้นล่างเป็นห้องโถง มีกำแพงล้อมรอบและประตูวัง

แบบสันนิษฐานที่ 9.2 ปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

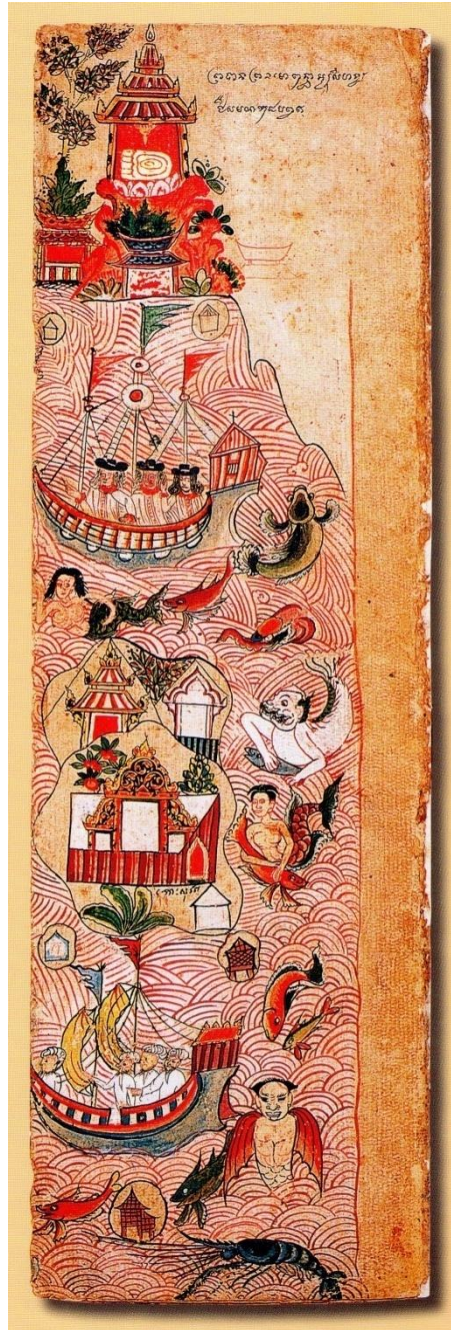
แบบสันนิษฐานที่ 3

แบบที่ 3 นี้ เป็นอาคารเครื่องยอดจัตุรมุข เท่ากันทั้ง 4 ทิศ ชั้นล่างเป็นห้องโถง มีกำแพงล้อมรอบ และประตูวัง

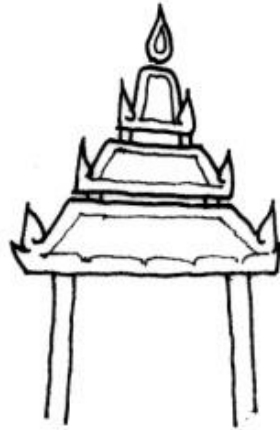
แบบสันนิษฐานที่ 9.3 ปราสาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพรอยพระพุทธรูปบนเขาสุมนกูฏ

ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 10 แผนที่โบราณ :
แสดงภาพรอยพระพุทธรูปบนเขาสุมนกูฏ

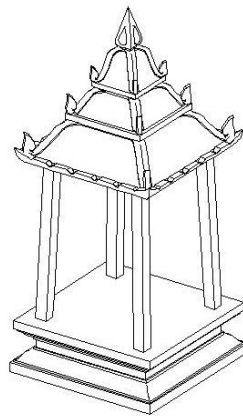
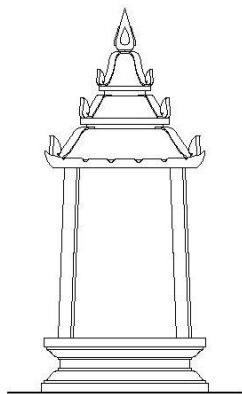
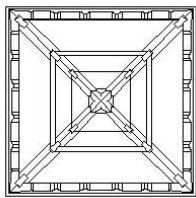
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 101.

ลายเส้นโครงสร้างที่ 10 มณฑปรอยพระพุทธรูปบนเขาสุมนกูฏ

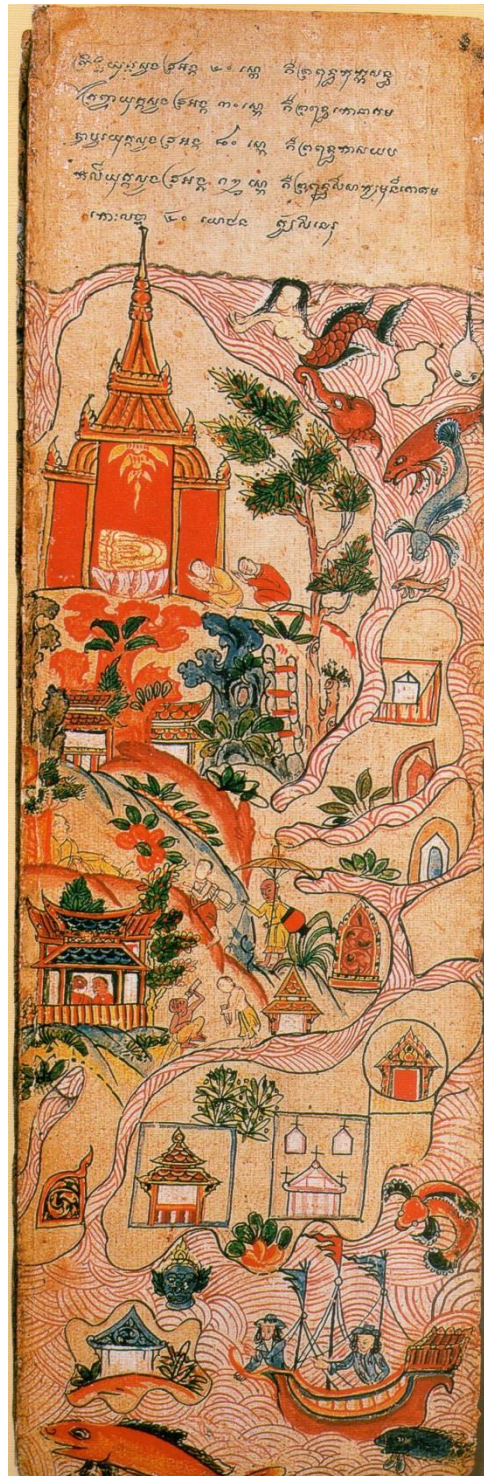
แบบสันนิษฐานมณฑปรอยพระพุทธรูปบนเขาสุมนกูฏ

อาคารทรงมณฑปสร้างบรรจุรอยพระพุทธรูป หลังคาทรงมณฑปซ้อน 3 ชั้น มีฐานเป็นฐานปัทม์

แบบสันนิษฐานที่ 10 มณฑปรอยพระพุทธรูปบนเขาสุมนกูฏ ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ภาพแผนที่โบราณ: แสดงภาพบ้านเมือง มีคำอธิบายลักษณะของพระพุทธเจ้าแต่ละยุค

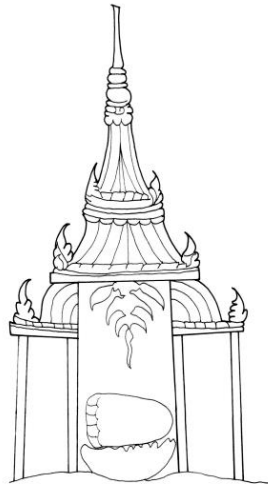

ภาพจากไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7 ภาพที่ 11 แผนที่โบราณ: แสดงภาพบ้านเมือง
มีคำอธิบายลักษณะของพระพุทธเจ้าแต่ละยุค

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 102.

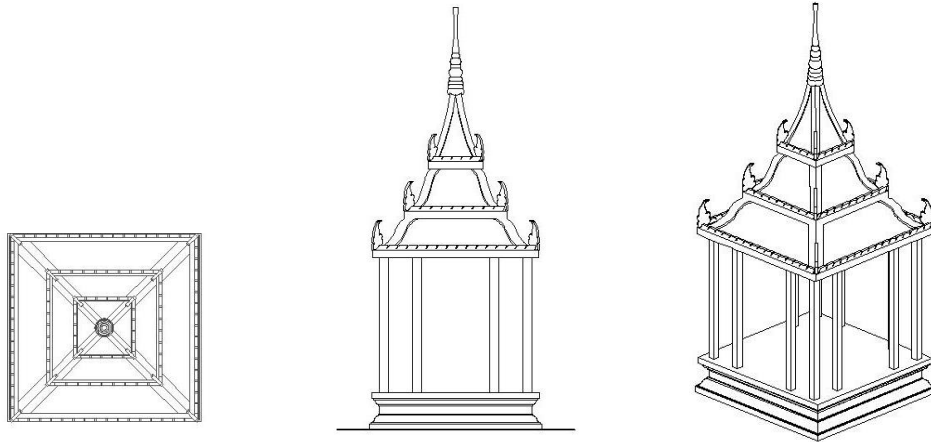
ลายเส้นที่ 11 ภาพบ้านเมือง

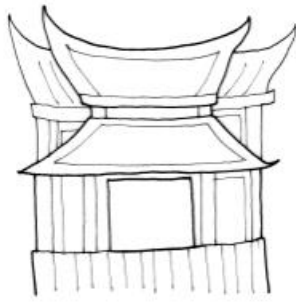
ลายเส้นโครงสร้างที่ 11.1 มณฑปพระพุทธบาท

แบบสันนิษฐานมณฑปพระพุทธบาท

มณฑปในภาพสร้างคลุมรอยพระพุทธบาท เป็นอาคารทรงมณฑปซ้อน 3 ชั้น หากจะเปรียบเทียบกับอาคารจริง ก็คงใกล้เคียงกับมณฑปพระพุทธบาทที่จังหวัดสระบุรี แสดงให้เห็นว่าตั้งแต่สมัยอยุธยา อาคารทรงมณฑปเป็นที่นิยมสร้างคลุมรอยพระพุทธบาท

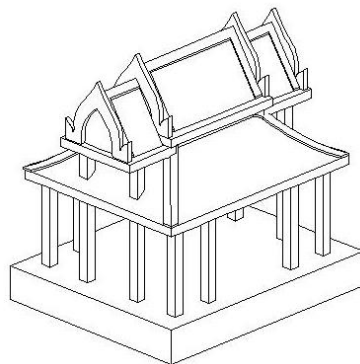
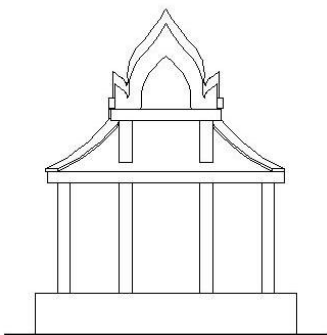
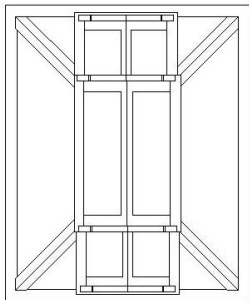
แบบสันนิษฐานที่ 11.1 มณฑปพระพุทธบาท ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

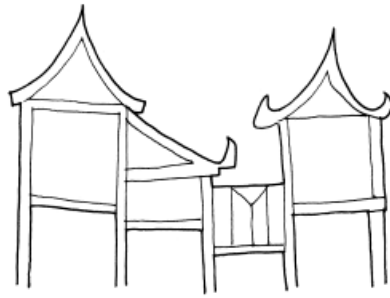
ลายเส้นโครงสร้างที่ 11.2 ศาลา

แบบสันนิษฐานศาลา

อาคารหนึ่งในภาพมีลักษณะเป็นศาลา หลังคาจั่วมีกันสาดรอบ มีมุขประเจ็ดทั้ง 2 ด้าน

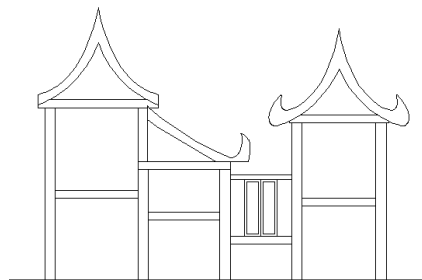
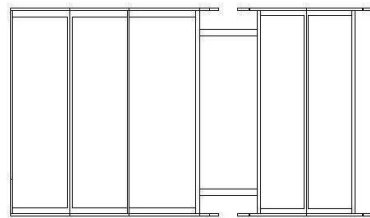
แบบสันนิษฐานที่ 11.2 ศาลา ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

ลายเส้นโครงสร้างที่ 11.3 บ้านเรือน

แบบสันนิษฐานบ้านเรือน

บ้านเรือนมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูง เป็นเรือนไทย 2 หลัง วางขนานกัน หลังใหญ่มีระเปียงเชื่อมต่อกัน 2 หลังด้วยชานที่มีประตูชาน

แบบสันนิษฐานที่ 11.3 บ้านเรือน ผังหลังคา, รูปด้าน และรูป 3 มิติ

บทที่ 7 สรุปลักษณะสำคัญ การสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมใน

สมุดภาพไตรภูมิและความเป็นไปได้ในการสร้าง

ในบทนี้เป็นการสรุปลักษณะสำคัญของสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิทั้ง 4 ฉบับ ในประเด็นหลักๆ ต่อไปนี้

1. การเรียงลำดับภาพในแต่ละฉบับ

2. เทคนิคการนำเสนอภาพสถาปัตยกรรมของจิตรกร

- 2.1 การเขียนภาพที่ไม่คำนึงถึงความเหมือนจริง
- 2.2 การเขียนภาพด้านตรงสำหรับอาคารขนาดใหญ่
- 2.3 การเขียนภาพแบบ“พลิกภาพ” หรือ “คลี่ภาพ”
- 2.4 การเขียนภาพที่แสดงให้เห็นเหตุการณ์ภายในอาคาร เช่น การ“แขวะภาพ”, การใช้เส้นสินเทา, การเปิดฝาผนังด้านหน้าออก
- 2.5 สุนทรียศาสตร์ เช่น การใช้สีสัน ลวดลาย ความละเอียดประณีต

3. สรุปลักษณะสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในเล่มและความเป็นไปได้ในการสร้างจริง

- 3.1 วิมานปราสาทขนาดใหญ่
- 3.2 วิมานขนาดเล็ก
- 3.3 เจดีย์
- 3.4 มณฑป
- 3.5 ศาลาและบ้านเรือน

สาระสำคัญเกี่ยวกับภาพสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1

1. เนื้อหาการเรียงลำดับภาพ

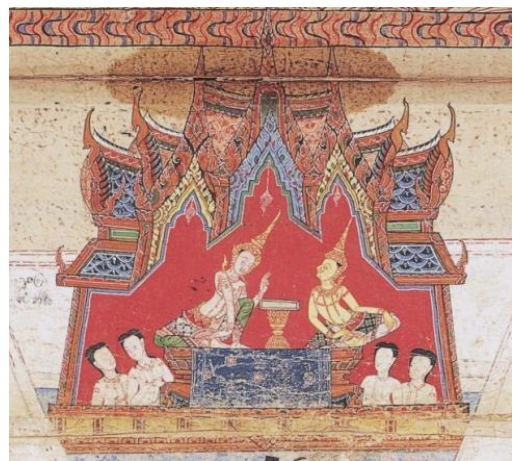
สมุดไตรภูมิเล่มนี้เรียงภาพตามเนื้อหาในเล่มไตรภูมิ โดยเริ่มด้วยภาพมหานครนิพพานซึ่งมีวิมานปราสาทเป็นประธานของภาพและไม่มีภาพบุคคลอยู่ในภาพเลย ต่อด้วยรูปพรหม 4 ชั้น ภาพพระพุทธรูปที่มีความละเอียดประณีตมาก รูปพรหม 16 ชั้น และภาพสวรรค์ชั้นต่างๆ ในเล่มนี้วิมานพรหมและเทพในสวรรค์ชั้นต่างๆ มีลักษณะเรียบง่ายเป็นเพียงช่อทรงวิมานจั่วเดียวเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบางภาพที่มีการเขียนวิมานปราสาทอย่างวิจิตรบรรจง ได้แก่ ภาพพระพุทธรูป ภาพวิมานพรหมในชั้นรูปพรหม สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ยมโลก ปราสาทในป่าหิมพานต์ และมีภาพอาคารบ้านเรือนให้เห็นไม่มากนัก ดังภาพที่นำมาสันนิษฐานในบทที่ 3

2. เทคนิคการนำเสนอภาพสถาปัตยกรรมของจิตรกร

การเขียนภาพสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารขนาดใหญ่เช่น วิมานปราสาท ในสมุดภาพเล่มนี้ จิตรกรมีวิธีการเขียนให้เห็นเรื่องราวในอาคารเป็น 2 ลักษณะ คือ แบบที่เขียนเป็นรูปด้านหน้า เห็นภาพบุคคลประทับนั่งอยู่ที่มุขด้านหน้าหรือมุขเด็จ รายล้อมด้วยข้าราชการบริพารหรือผู้มาเข้าเฝ้า และอีกแบบหนึ่งจิตรกรตั้งใจเขียนภาพอาคารเป็นภาพตัดอย่างชัดเจน เพื่อแสดงกิจกรรมภายในอาคารโดยตัดเสาอาคารออกแสดงท้องถ้องในอาคาร แต่ส่วนหลังคายังคงแสดงเป็นรูปด้าน

ภาพที่ 1 แสดงรูปด้านหน้าของปราสาท
พระอินทร์ประทับอยู่ที่มุขเด็จหน้าปราสาท

ภาพที่ 2 แสดงรูปด้านหน้าของปราสาทใน
ส่วนหลังคาและรูปตัดในส่วนตัวเรือน

ภาพอาคารสำคัญแสดงด้วยรูปด้านหน้าและใช้วิธีพลิกภาพให้มุมด้านข้างมาชนกับมุมด้านหน้า ส่วนอาคารขนาดเล็กเช่นบ้านพักอาศัย ส่วนใหญ่จะเขียนให้ด้านหน้าอาคารเป็นรูปด้านและเขียนเส้นเฉียงขึ้นให้เห็นความลึกของอาคาร คล้ายภาพ Isometric

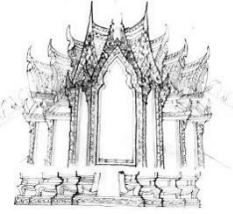
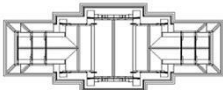
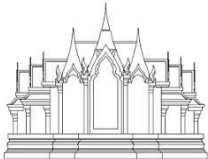
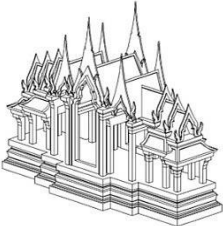
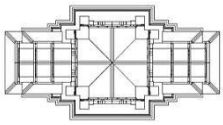
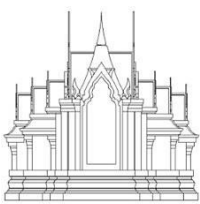
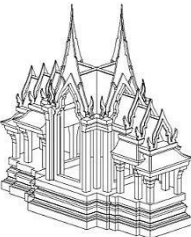
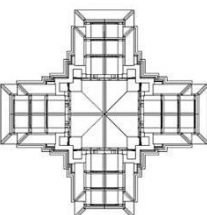
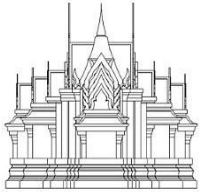
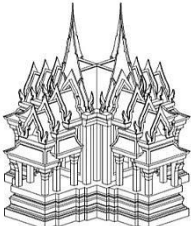
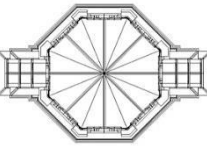
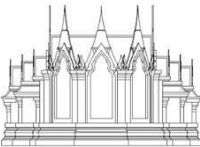
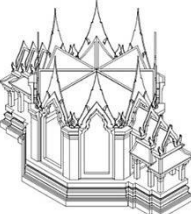
ภาพที่ 3 อาคารขนาดเล็ก เขียนด้านหน้าเป็นรูปด้านและเขียนด้านเฉียงให้เห็นความลึกของอาคาร

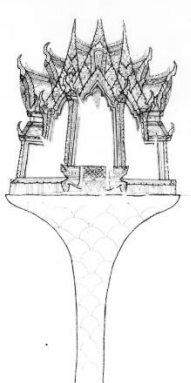
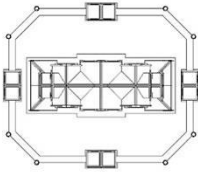
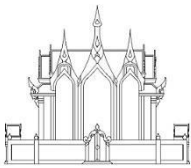
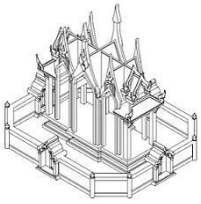
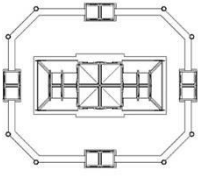
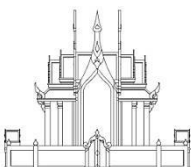
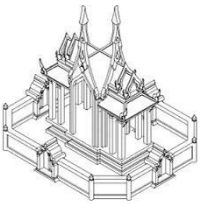
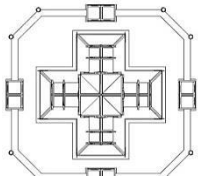
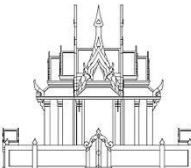
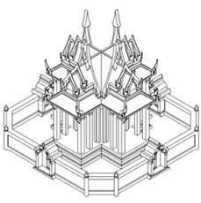
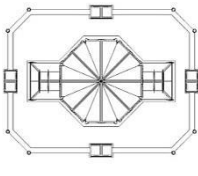
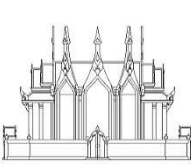
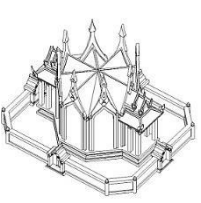
การเขียนภาพในเล่มนี้ มีความประณีตมาก เส้นคมชัด ลวดลายชัดเจน ค่อนข้างเรียบร้อย มีแบบแผน สีเข้ม สดใส โดยเน้นสีแดงและดำเป็นพื้นหลังภายในอาคาร ตัดเส้นโครงนอกด้วยสีดำ เส้นรายละเอียดเป็นสีแดง มีสีเขียว น้ำเงินเทา ส้ม เหลือง แต้มประกอบ ภาพเขียนในเล่มนี้มีการใช้สีดำค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับเล่มอื่นๆ

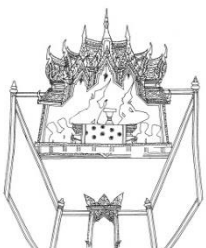
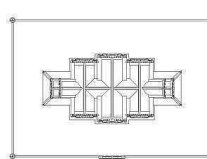
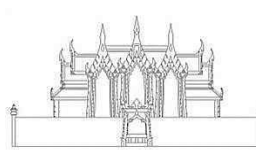
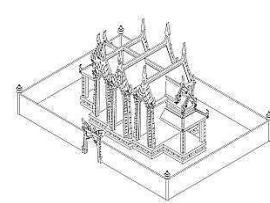
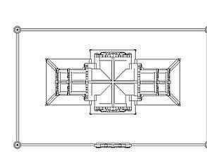
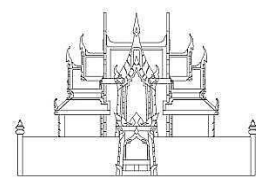
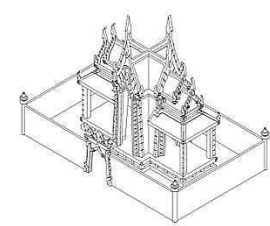
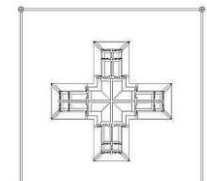
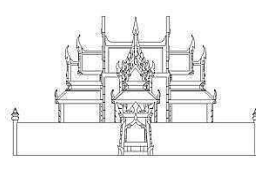
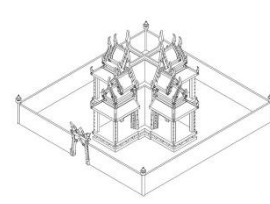
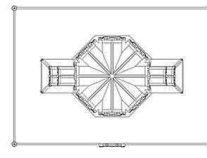
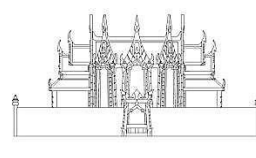
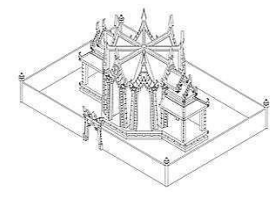
3. สรุปการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม เลขที่ 1

1. วิมานปราสาทขนาดใหญ่

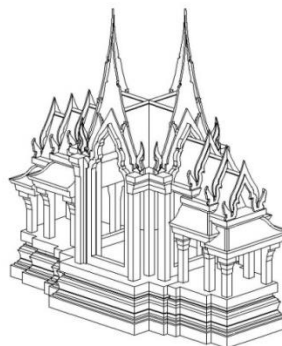
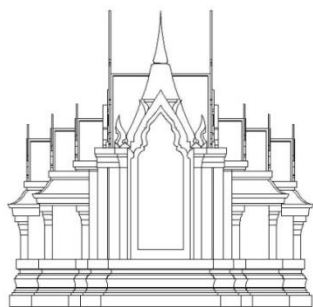
วิมานของเทพที่อยู่บนสวรรค์และปราสาทของพระราชอาสน์โลกมนุษย์ มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ เป็นวิมานปราสาทที่ตรงกลางเห็นเป็นซุ้มวิมาน 3 จั่ว มีมุขยื่น 2 ข้าง ซึ่งมีทั้งมุขที่เป็นหลังคาซ้อน 3 ซ้อน หรือ 2 ซ้อน ซ้อนสุดท้ายมักจบด้วยหลังคาจั่วแบบมีกันสาด ซึ่งสันนิษฐานรูปแบบที่อาจจะสร้างจริงได้เป็น 4 แบบหลักๆ คือ อาคารทรงวิมาน, อาคารจัตุรมุขที่มีมุขยื่นไม่เท่ากัน, อาคารจัตุรมุขที่เท่ากันทั้ง 4 ด้าน และ อาคารแปดเหลี่ยมมีมุขยื่น 2 ด้าน ในสมุดภาพไตรภูมิเล่มนี้ วิมานปราสาทมีรูปแบบไม่หลากหลายเมื่อเทียบกับในสมุดภาพเล่ม 5 และ 6

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 มหานครนิพพาน วิมานพรหมท่านอนในเวฬุผลา พรหมและอัสยภูพรหม	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		
	แบบที่ 4 		

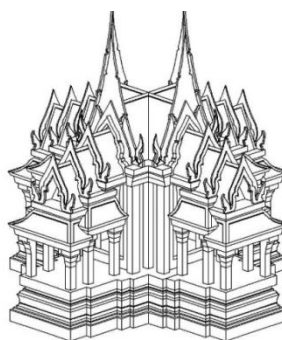
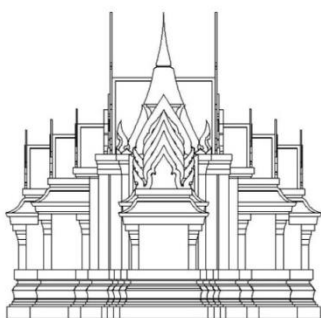
 เวชยันตปราสาท	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		
	แบบที่ 4 		

	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 วิมานของพระยายมราช	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		
	แบบที่ 4 		

รูปแบบที่มีความเป็นจริงได้มากที่สุด คือ แบบที่ 2 และ 3 ของวิมานทุกหลัง คือเป็นอาคารจัตุรมุข หากจะเปรียบเทียบกับอาคารจริง ได้แก่ พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระราชวังบางปะอิน ซึ่งเป็นอาคารจัตุรมุข หลังคาซ้อนบนสุดมีลักษณะหน้าบันแหลมสูงที่เรียกว่า “เหม” ต่างกันตรงที่พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์มีเครื่องยอดทรงบุษบกอยู่บนหลังคา แต่ในแบบสันนิษฐานนี้ไม่มีเครื่องยอด

แบบสันนิษฐานที่2 มหานครนิพพาน และวิมานพรหมท่านอนในเวหัทปผลาพรหมและอสัญญพรหม

แบบสันนิษฐานที่3 มหานครนิพพาน และวิมานพรหมท่านอนในเวหัทปผลาพรหมและอสัญญพรหม

ภาพที่ 4 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระราชวังบางปะอิน
ที่มา: มรดกกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
กรุงเทพ, 2537), 45.

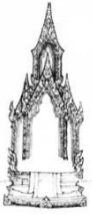
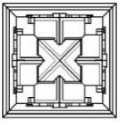
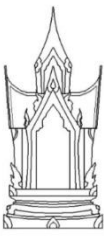
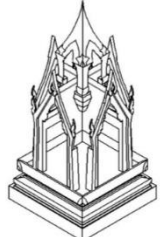
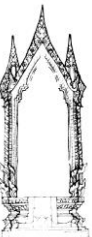
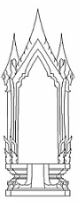
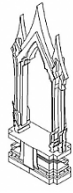
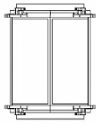
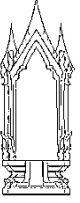
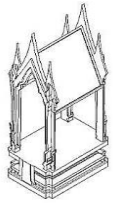

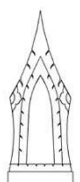
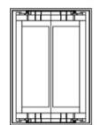
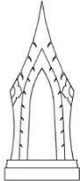
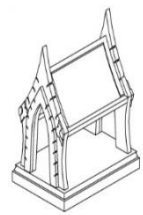
ภาพที่ 5 พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท
ที่มา: สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง2
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2531), 415.

ส่วนแบบสันนิษฐานที่1 มีความเป็นไปได้ในการสร้าง แต่ไม่เห็นเคยปรากฏรูปแบบนี้เป็นอาคารจริง
เช่นเดียวกับแบบสันนิษฐานที่ 4 ที่เป็นอาคาร 8 เหลี่ยม ก็ไม่ปรากฏว่ามีการสร้างจริงมาก่อนเช่นกัน

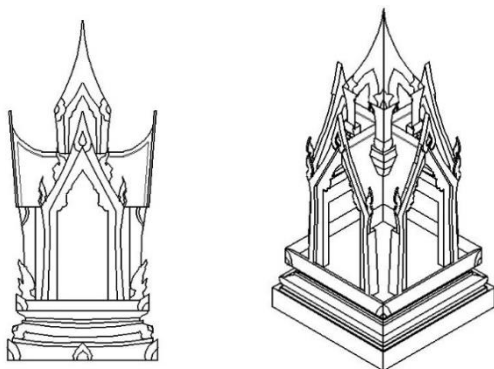
2. วิมานขนาดเล็ก

วิมานพรหมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับนี้ มีขนาดค่อนข้างเล็กเมื่อเทียบกับฉบับอื่น คือ เป็นเพียง
 เสมือนซุ้มเรือนแก้วล้อมรอบองค์พรหมแต่ละองค์ หรือจะเรียกว่าเป็นซุ้มทรงวิมานที่มีจั่วเดียว แต่
 เสริมบาร์มีของพรหมในชั้นสูงๆ ด้วยเครื่องยอดที่เสริมขึ้นมาด้านบน สามารถสันนิษฐานรูปแบบ
 ได้ว่า เป็นซุ้มทรงวิมานแบบหลังคาจั่วเดียว หรือ อาจจะเป็นซุ้มทรงวิมานแบบจัตุรมุข

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 วิมานพรหมในชั้นนอกนิภฐา พรหม วิมานพรหมทำนั้งในเวฬุผลา พรหมและอัสถุญพรหม	แบบที่ 1 		
 วิมานพรหมทำยืนในเวฬุผลา พรหมและอัสถุญพรหม	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		

ภาพถ่ายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 วิมานเทพ	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		

ความเป็นไปได้ในการสร้างจริงของแบบสันนิษฐานวิมานขนาดเล็กนี้ มีความเป็นไปได้สำหรับอาคารที่มีความลึก เมื่อเปรียบเทียบกับอาคารที่มีอยู่จริงแล้ว จะคล้ายกับหอพระหรือซุ้มพระ จะแตกต่างก็ที่ทรวดทรงและรายละเอียด เช่น อาคารพระแม่ธรณีบีบมวยผม จะคล้ายกับแบบสันนิษฐานวิมานพรหมที่เป็นจัตุรมุข แต่แบบสันนิษฐานจะเป็นหน้าบ้านแบบจั่วแหลม

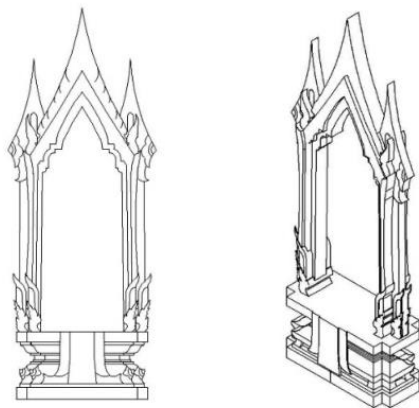

แบบสันนิษฐานวิมานพรหมในชั้นนอกนิมิตฐานพรหม

ภาพที่ 6 แม่พระธรณีบีบมวยผม
 ที่มา: พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ช-ฮ
 (กรุงเทพฯ:ราชบัณฑิตยสถาน, 2550), 556

ส่วนแบบสันนิษฐานที่ 1 วิมานพรหมทำยื่นๆ จะมีลักษณะคล้ายซุ้มหน้าต่างทรงวิมาน เช่น ซุ้มหน้าต่างวัดเฉลิมพระเกียรติ ที่มีลักษณะคล้ายทรงวิมาน 3 ยอด

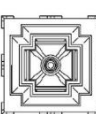
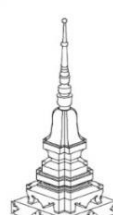
แบบสันนิษฐานวิมานพรหมทำยื่นในเวทูปผลาพรหม
และอสัญญ์พรหม

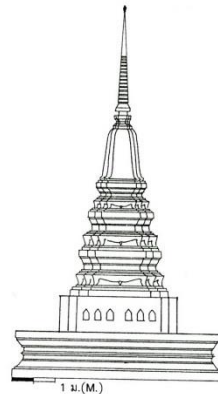
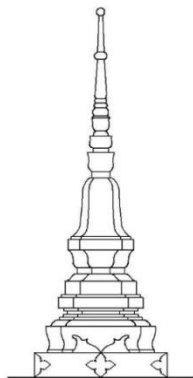
ภาพที่ 7 ซุ้มหน้าต่างวัดเสนาสาราม
จังหวัดอยุธยา
ที่มา: มรดกกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ. 2537). 236

3. พระเจดีย์

ในเล่มนี้ปรากฏพระเจดีย์ 2 องค์ คือ พระพุทธเจดีย์ และพระจุฬามณีเจดีย์ มีลักษณะศิลปะสมัยอยุธยาอย่างชัดเจน คือ เป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีฐานเป็นชุกชานสิงห์รองรับ

ภาพถ่ายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 พระพุทธเจดีย์	แบบที่ 1 		
 พระจุฬามณี	แบบที่ 1 		

เจดีย์ที่สันนิษฐานนี้ใกล้เคียงกับเจดีย์จริงที่เป็นศิลปะสมัยอยุธยา แต่จะแตกต่างตรงที่เจดีย์ปกติจะมี
 ชุดฐานสิงห์ 3 ชุด รองรับกระชั้น แต่ในแบบสันนิษฐานพระทุสสเจดีย์มีฐานสิงห์รองรับเพียง 2 ชุด
 และพระจุฬามณีมีฐานสิงห์เพียงชุดเดียว และมีความคอดของส่วนฐานเข้าไปมากกว่าเจดีย์จริง ซึ่ง
 น่าจะเป็นส่วนที่ศิลปินเขียนเพิ่มเพื่อให้เกิดความงามที่เป็นแบบภาพเขียน

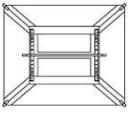
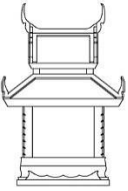
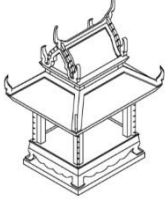
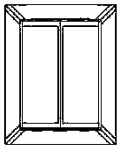

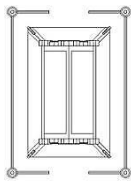
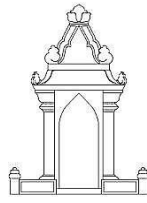
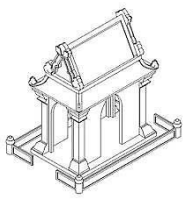
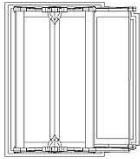
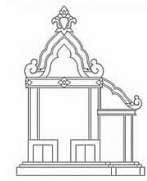
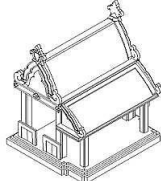
แบบสันนิษฐานพระทุสสเจดีย์และพระจุฬามณี

ภาพที่ 8 เจดีย์สมัยอยุธยา วัดโพธิ์ประทับช้าง จ.พิจิตร
 ที่มา: เจดีย์ราย “ทรงปราสาทยอด” วัดราชบูรณะ
 จังหวัดอยุธยา. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิจิตร, 2541), 125.

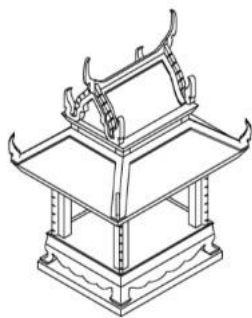
4. ศาลาและบ้านเรือน

ได้แก่ อาคารบ้านเรือนของชาวบ้านที่อยู่ในโลกมนุษย์ มีลักษณะเป็นบ้านไม้หลังคาจั่ว หรือเป็น
 อาคารศาลาปูมหลังคาจั่วเดียวและมีระเบียง รูปแบบคล้ายเรือนไทย เขียนแบบเรียบง่าย ไม่พบว่า
 มีเรือนหมู่

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 ธรรมสภาศาลา	แบบที่ 1 		
 บ้านเรือน ในแผนที่โบราณ	แบบที่ 1 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 อาคารในภาพอดีตชาติ ของพระพุทธเจ้า	แบบที่ 1 		
 อาคารที่อยู่รอบเขาพระสุเมรุ	แบบที่ 1 		

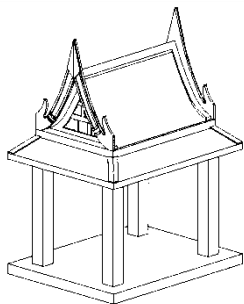
เมื่อพิจารณาแบบสันนิษฐานศาลาและบ้านเรือนเหล่านี้แล้ว มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงได้ สิ่งที่ไม่เหมือนจริงส่วนใหญ่จะเป็นสัดส่วนที่ดูเล็กเกินกว่าที่คนจะเข้าไปได้ ซึ่งคงเป็นเหตุผลในแง่การเขียนภาพให้เหมาะสมกับส่วนต่างๆในภาพ ตัวอย่างอาคารจริงที่ใกล้เคียงได้แก่ อาคารธรรมสภา มีลักษณะใกล้เคียงกับพระที่นั่งสนามจันทร์ ซึ่งสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แบบสันนิษฐานธรรมสภา

ภาพที่ 9 พระที่นั่งสนามจันทร์
 ที่มา: มรดกกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม1 (กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537), 98

แบบสันนิษฐานบ้านเรือนในแผนที่โบราณ

ภาพที่ 10 ศาลาไทย
 ที่มา: มรดกกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม1 (กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537), 57

สาระสำคัญเกี่ยวกับภาพสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5

1. เนื้อหาการเรียงลำดับภาพ

สมุดไตรภูมิฉบับนี้มีส่วนที่ชำรุดค่อนข้างมาก การลำดับภาพจึงค่อนข้างสับสน มีหน้าขาดหายไปบ้าง แต่โดยภาพรวมแล้ว เรียงภาพตามเนื้อหาในเล่มไตรภูมิ แต่ภาพเริ่มต้นไม่ใช่ภาพมหานครนิพพาน เหมือนฉบับอื่นๆ ตอนต้นของเล่มเป็นภาพพรหมชั้นต่างๆ วิมานพรหมมีรูปร่างไม่ชัดเจน เป็นเพียงเรือนแก้วที่ล้อมรอบองค์พรหมแต่ละองค์เท่านั้น จากชั้นพรหมตามด้วยภาพสวรรค์ที่มีวิมานปราสาทค่อนข้างอลังการมาก มีขนาดใหญ่เห็นรายละเอียดชัดเจน ได้แก่ สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี สวรรค์ชั้นดุสิต สวรรค์ชั้นยามา และต่อด้วยพิภพแห่งครุฑ ในฉบับนี้ภาพที่เด่นคือวิมานปราสาทในส่วนสวรรค์ชั้นต่างๆ ไม่ค่อยมีภาพอาคารบ้านเรือนของชาวบ้านหรืออาคารอื่นๆ

2. เทคนิคการนำเสนอภาพสถาปัตยกรรมของจิตรกร

การเขียนภาพสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เป็นอาคารขนาดใหญ่ วิมานปราสาทบนสวรรค์ชั้นต่างๆ และเขียนเป็นรูปด้านหน้าทั้งหมด มีภาพบุคคลประทับนั่งอยู่เป็นประธานตรงกลางภาพที่มีลักษณะคล้ายมุขเด็จหน้าปราสาท รายล้อมด้วยข้าราชการหรือผู้เข้าเฝ้าทั้ง 2 ข้าง ภาพในฉบับนี้ไม่ชัดเจนในเรื่องของการ “แขวะภาพ” หรือ การตั้งใจเปิดฝาผนังด้านหน้าให้เห็นเหตุการณ์ภายในอาคารเหมือนฉบับที่ 1 จะมีเพียงกรอบรัศมีล้อมบุคคลแต่ละคนไว้ คล้ายการใช้เส้นสินเทาในภาพคนออกจากบรรยากาศโดยรอบ ส่วนอาคารพักอาศัยของคนธรรมดาแทบไม่พบในเล่มนี้ มีเพียงศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร ที่เขียนให้เห็นเป็นรูปด้านข้าง

ภาพที่ 11 สวรรค์ชั้นยามา

ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 140.

ภาพที่ 12 แผนที่โบราณ: แสดงภาพเรื่องมหาเวสสันดรชาดก
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 190.

ลักษณะภาพเขียนมีสีสันสดใสอยู่มาก เขียนอย่างอิสระ ไม่คำนึงถึงความตรงเนียบของเส้นนัก แต่เน้นให้อาคารมีขนาดใหญ่เต็มภาพและมีรายละเอียดองค์ประกอบของอาคารค่อนข้างชัดเจน สีที่ใช้ส่วนใหญ่จะใช้สีแดงเป็นพื้นภาพ สีเหลือง สีน้ำเงินเข้ม สีเขียวเข้มเป็นส่วนเสริม มีลวดลายประดับตามเครื่องยอดหลังคา เสาและฐานอาคารอย่างสวยงาม

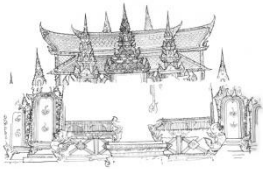
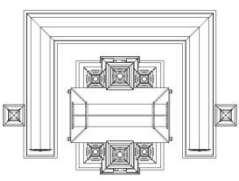
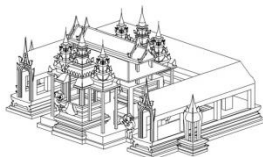
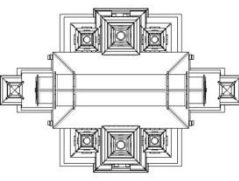
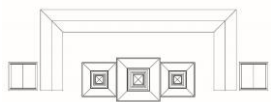
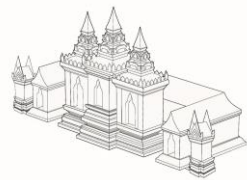
3. สรุปการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 5

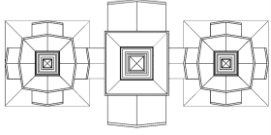
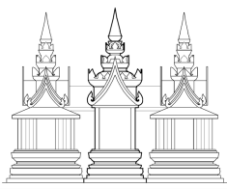
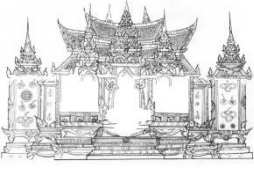
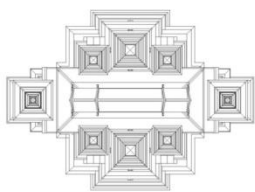
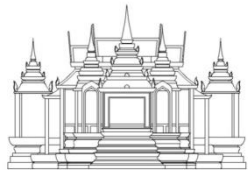
1. วิมานปราสาทขนาดใหญ่

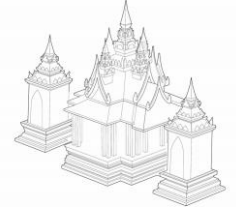
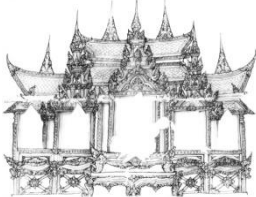
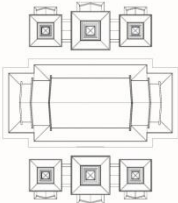
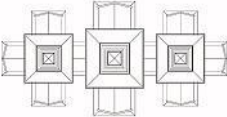
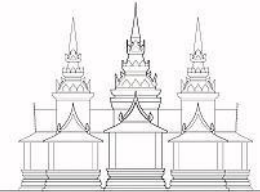
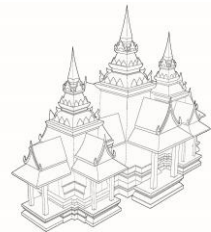
วิมานปราสาทของเทพที่อยู่บนสวรรค์ มีความเด่นมากในสมุดภาพไตรภูมิฉบับนี้ คือมีวิธีการเขียนที่ชัดเจน แตกต่างจากฉบับอื่นในแง่เทคนิคการเขียน คือ วิมานแทบทุกหลัง มีอาคารด้านหน้า 3 หลังเรียงกัน มีลักษณะเป็นอาคารเครื่องยอด คล้าย “กุ” ทางภาคเหนือ ดูเผินๆ รูปแบบคล้ายวิมาน 3 จั่ว เช่นเดียวกับที่พบในฉบับอื่น แต่ในฉบับนี้เมื่อพิจารณาภาพแล้วไม่น่าจะเป็นหน้าบันที่มีปั้นลมแหลมสูงเหมือนฉบับอื่น แบบสันนิษฐานแบบแรกๆ ในแต่ละภาพจึงเป็นแบบอาคารเครื่องยอดเรียงกัน 3 หลังด้านหน้า และในภาพเห็นรูปด้านข้างของหลังคาจั่วที่อยู่ด้านหลังชัดเจน ซึ่งนำมาสู่การสันนิษฐานรูปแบบได้ว่า หลังคาจั่วนั้นเป็นหลังคาของอาคารที่อยู่ด้านหลัง และยอดที่โผล่ขึ้นมาด้านบน อธิบายได้ตามแนว Perspective แบบไทย คือ มีจุดศูนย์กลางอยู่แนวกลางภาพ สูงขึ้นไปเหนืออาคาร หรือสอดคล้องกับวิธีเขียนของช่างไทยที่มักจะเขียนสิ่งที่อยู่ข้างหลังหรืออยู่ไกลให้อยู่ข้างบน ดังนั้นยอดที่เห็นด้านหลังจึงน่าจะเป็นยอดของอาคารเครื่องยอด 3 หลังอีกชุดหนึ่งที่อยู่ด้านหลังอาคารที่วางอยู่ตรงกลาง หรืออาจจะ

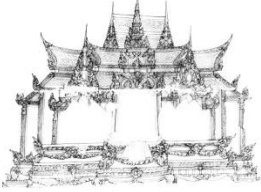
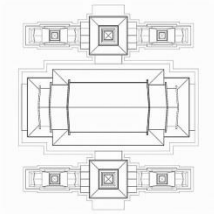
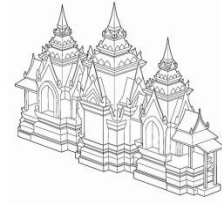
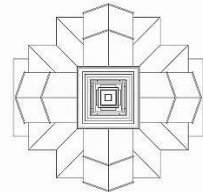
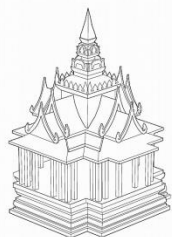
เป็นเครื่องยอดบนสันหลังคาจั่วก็เป็นไปได้ ทำให้ภาพวิมานปราสาทในสมุดภาพฉบับนี้ มีแบบ
สันนิษฐานหลากหลายค่อนข้างมาก

แบบสันนิษฐานที่เป็นไปได้ คือ อาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงหน้ากระดานกัน 2 แถว ตรงกลาง
เป็นอาคารทรงโรงหลังคาจั่ว, อาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกัน เชื่อมต่อกันด้วยมุขกระสัน,
อาคารทรงวิมาน, อาคารทรงจัตุรมุข และอาคารแปดเหลี่ยม

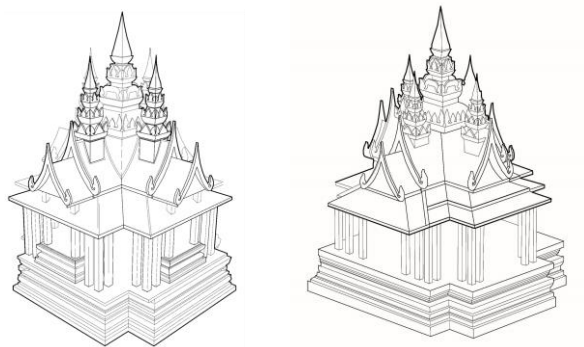
ภาพถ่ายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตดี	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
	แบบที่ 4 		
	แบบที่ 5 		
	แบบที่ 6 		
 สวรรค์ชั้นนิมานรดี	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
	แบบที่ 3 		
	แบบที่ 4 		
 สวรรค์ชั้นดุสิต	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 สวรรณคัมภีร์	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		

แบบสันนิษฐานที่เป็นอาคารจัตุรมุขมีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงมากที่สุด เช่น แบบสันนิษฐานที่ 5 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตดี แบบสันนิษฐานที่ 4 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี แบบสันนิษฐานที่ 3 สวรรค์ชั้นดุสิต คล้ายคลึงกับพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง มีลักษณะเป็นอาคารจัตุรมุข 5 ยอด

แบบสันนิษฐานที่ 5 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตดี
และแบบที่ 3 สวรรค์ชั้นดุสิต

ภาพที่ 13 พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท
ที่มา: ฤๅการ(กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.), 231.

แบบสันนิษฐานที่3 ของสวรค์ชั้นยามา มีความคล้ายคลึงกับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

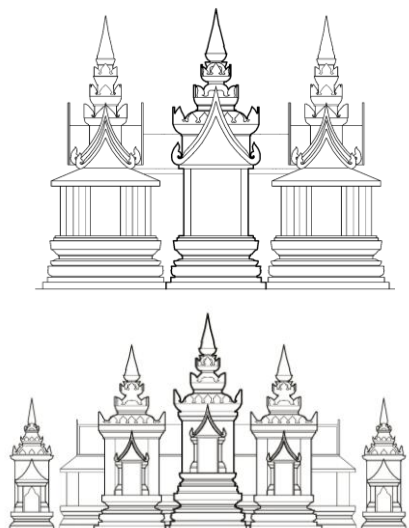
แบบสันนิษฐานที่ 3 สวรรค์ชั้นยามา

ภาพที่ 14 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ที่มา: มรดกกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537), 19

แบบสันนิษฐานที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงรองลงมาก็คือแบบที่เป็นอาคาร 3 หลังเรียงกัน ได้แก่ แบบสันนิษฐานที่3และ4 สวรรค์ชั้นชั้นปรนิมมิตวสวัตติ์ แบบสันนิษฐานที่2และ3 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี และแบบสันนิษฐานที่ 2 สวรรค์ชั้นดุสิตและยามา คล้ายกับอาคารพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถในรัชกาลที่5

แบบสันนิษฐานที่4 สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ์
และแบบที่3 สวรรค์ชั้นนิมมานรดี

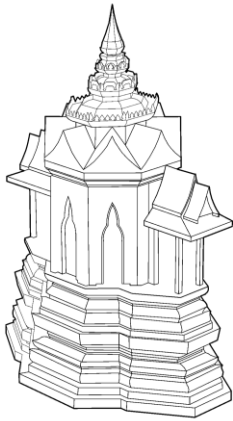

ภาพที่ 15 พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

ที่มา: พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.),314

แบบสันนิษฐานที่มีความเป็นไปได้ในการสร้าง แต่ไม่พบว่ามีอาคารลักษณะนี้มาการ ได้แก่ แบบสันนิษฐานที่ 1 ของสวรค์ทั้ง 4 ชั้น ที่มีลักษณะเป็นอาคาร 3 หลังชนหน้าและหลังอาคารทรงโรง ดังนั้นแบบสันนิษฐานนี้จึงค่อนข้างเป็นจินตนาการ

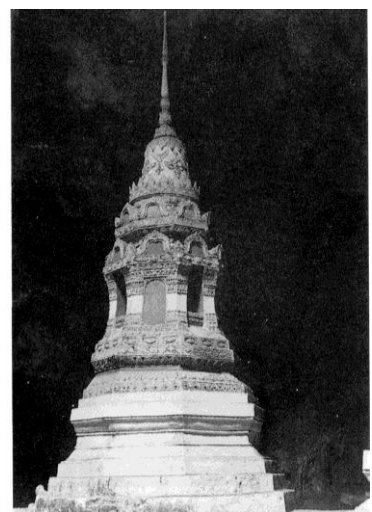
ส่วนแบบสันนิษฐานที่เป็นอาคาร 8 เหลี่ยม เช่นแบบที่ 6 สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงน้อย แต่ถ้าเปรียบเทียบกับอาคารที่เคยมีมาก่อน จะใกล้เคียงกับเจดีย์แปดเหลี่ยมในถ้ำเขาหลวง จังหวัดเพชรบุรีและรัตนเจดีย์ วัดกุฎุด จังหวัดลำพูน

แบบสันนิษฐานที่ 6
สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี

ภาพที่ 16 รัตนเจดีย์ วัดกุฎุด จังหวัดลำพูน

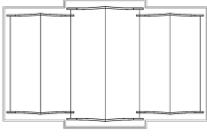
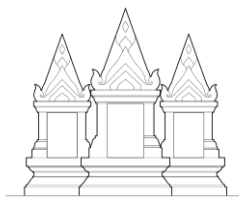
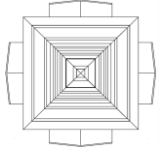
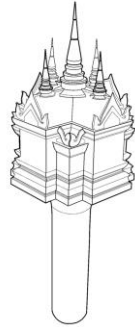

ภาพที่ 17 เจดีย์แปดเหลี่ยมในถ้ำเขาหลวง จังหวัดเพชรบุรี

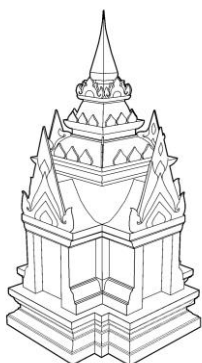
ที่มา: เจริญราย “ทรงปราสาทยอด” วัดราชบูรณะ จังหวัดอยุธยา. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิสาหการ, 2541), 149

2. วิมานขนาดเล็ก

ในฉบับนี้ วิมานขนาดเล็กมีลักษณะเป็นอาคารเครื่องยอด 3 หลังเรียงกัน หรือจะมองว่าเป็นอาคารทรงวิมาน 3 จั่วก็ได้ หลังกลางมีขนาดใหญ่ที่สุด หากวิเคราะห์ตามเทคนิคการคลี่ภาพแล้วจะได้แบบสันนิษฐานเป็นอาคารทรงวิมาน และอาคารจัตุรมุขดังในภาพ

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 พิภพแห่งครุฑอยู่ที่ช่องจักรวาล	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
 ภาพปลาใหญ่รองเขาพระสุเมรุ	แบบที่ 1 		

แบบสันนิษฐานที่ 2 พิภพแห่งครุฑ มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริง ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับพระเมรุมาศ ที่มีอาคารตรงกลางเป็นอาคารเครื่องยอดมีมุขมาประกอบทั้ง 4 ด้าน

แบบสันนิษฐานที่ 2 พิภพแห่งครุฑ

ภาพที่ 18 พระเมรุมาศสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ที่มา: พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2539.), 318

3. ศาลาและบ้านเรือน

ที่พบในสมุดเล่มนี้มีแต่ภาพศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร เป็นรูปด้านข้างศาลาทรงโรงแบบ มีมุขประเจิด ซึ่งมุขประเจิดนี้จะพบแต่ในอาคารที่เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์เท่านั้น

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 ศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร	แบบที่ 1 		

สาระสำคัญเกี่ยวกับภาพสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6

1. เนื้อหาการเรียงลำดับภาพ

การเรียงลำดับภาพในฉบับนี้ เรียงตามเนื้อหาในเรื่องไตรภูมิ โดยเริ่มต้นด้วยภาพมหานครนิพาน ต่อด้วยภาพพระอริยบุคคล รูปพรหม 4 ชั้น พระทุสสเจติย์ รูปพรหม 16 ชั้น สวรรค์ชั้นต่างๆ เขาพระสุเมรุ ยมโลก นรก และแผนที่โบราณ ตามลำดับ ภาพส่วนใหญ่ในเล่มนี้ค่อนข้างสมบูรณ์

2. เทคนิคการนำเสนอภาพของจิตรกร

ในสมุดภาพไตรภูมิฉบับนี้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างหลากหลายกว่าฉบับอื่น และมีวิธีการเขียนภาพที่เฉพาะตัว ซึ่งสอดคล้องกับเทคนิคการเขียนภาพแบบ “พลิกภาพ” หรือ “คลี่ภาพ” คือ ภาพวิมานปราสาทขนาดใหญ่ในชั้นสวรรค์ จะเขียนเป็นรูปด้านหน้าและเขียนหน้าจั่วทุกจั่วที่มีในอาคารให้หันหน้ามาด้านหน้าทั้งหมด แต่ภาพปราสาทของพระราชาหรืออาคารในโลกมนุษย์จะเขียนให้เห็นรูปด้านข้างของหลังคาจั่วของมุขที่อยู่ริมสุด ทำให้ตีความได้ว่าจิตรกรให้ความสำคัญกับวิมานปราสาทบนสวรรค์ในแง่เนื้อหาจริง ไม่คำนึงถึงว่าจะต้องเขียนให้เหมือนกับที่เห็นจริงและเขียนให้มีความอลังการ มีการประดับประดามากกว่าปราสาทบนโลกมนุษย์ ในขณะที่ภาพปราสาทบนโลกมนุษย์จะเขียนให้มีความเหมือนจริงมากกว่า

ภาพที่ 19 วิมานปราสาทบนสวรรค์ชั้นมายา เขียนเป็นรูปด้านหน้า และหันด้านสกัดหลังคาจั่วออกมาทั้งหมด

ภาพที่ 20 ปราสาทท้าวกาลิกราช พระบิดาของพระเทมีย์
เขียนภาพหลังคาให้เห็นทั้งด้านสกัดและด้านข้าง แสดงถึงอาคารที่ตั้งอยู่บนโลกมนุษย์

ภาพปราสาทส่วนใหญ่จะมีภาพบุคคลที่เป็นประธานของเรื่องประทับนั่งอยู่ที่ซุ้มหรืออาคารหลังกลางของภาพ เขียนให้เห็นตัวบุคคลนั้นเต็มตัวเหมือนนั่งอยู่ด้านหน้าของอาคารหรือประทับนั่งอยู่ที่มุขเด็จที่ยื่นออกมาด้านหน้า หากจะมองว่าเป็นรูปด้านหน้าก็เป็นไปได้ ฉากหลังของห้องที่ประธานประทับนั่งอยู่ระบายด้วยสีแดง ส่วนด้านข้างสองข้างเป็นที่นั่งของเหล่าบริวาร ฉากหลังเป็นพื้นสีเหลือง ซึ่งถ้าหากจะมองว่าเป็นการใช้เทคนิคการเปิดฝาผนังเพื่อให้เห็นภาพเหตุการณ์ภายในอาคารก็น่าจะได้เช่นกัน แต่ไม่มีการ “แขวะภาพ” หรือตัดเสาอาคารที่ชัดเจนอย่างวิธีการในฉบับที่ 1

ภาพอาคารทุกชนิดในสมุดภาพไตรภูมิฉบับนี้เขียนเป็นภาพ 2 มิติเพียงอย่างเดียว คืออาคารสำคัญจะแสดงด้วยรูปด้านหน้า ส่วนอาคารขนาดเล็กเช่น ศาลา จะแสดงด้วยรูปด้านข้างบ้าง ไม่มีภาพที่ใช้เส้นเฉียงแสดงให้เห็นความลึกของอาคารเลย แต่มิติความลึกหรือความกว้างใหญ่ของปราสาทช่างเขียนมีวิธีแสดงให้ผู้รับรู้ได้ด้วยการเขียนหลังคาที่สลับซับซ้อนกันขึ้นไปหลายชั้น มีทั้งสันหลังคาที่ซ้อนกันเหมือนเป็นหลังคาของอาคารที่อยู่ด้านหลัง เครื่องยอดและบันลมที่แหลมสูงแหลมขึ้นมาตรงที่ว่างด้านบนของหลังคา ซึ่งก็สอดคล้องกับการใช้จุดสายตาในตำแหน่งส่วนบนของแนวกกลางของภาพ หรือที่อธิบายไว้ตอนต้นว่าน่าจะเป็น Perspective ของไทย ภาพวิมานเกือบทั้งหมดเป็นภาพสมมาตร (Symmetry)

ภาพที่แสดงออกมาดูแล้วได้ความรู้สึกอิสระ มีชีวิตชีวา ไม่คำนึงถึงความงามของใบหน้าบุคคลมาก แต่ส่วนใหญ่จะเน้นรายละเอียด ลวดลายของสถาปัตยกรรมค่อนข้างมาก ใช้สีแดงและเหลืองมากกว่าสีอื่น มีสีเขียว สีฟ้าครามบ้าง ตัดเส้นด้วยสีดำสีแดงเป็นส่วนใหญ่

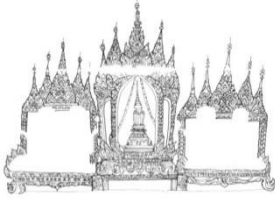
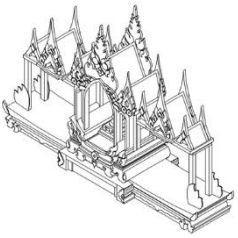
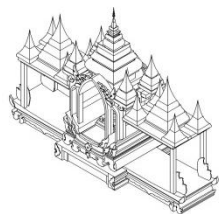
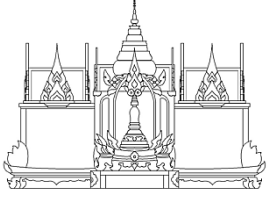
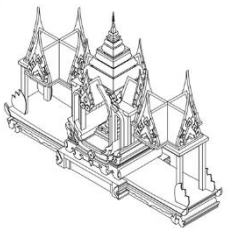
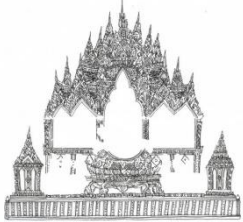
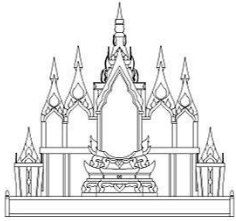
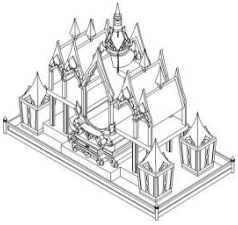
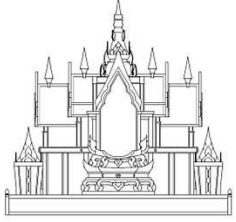
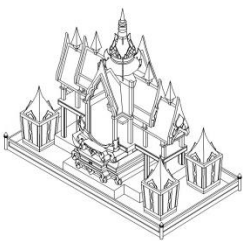
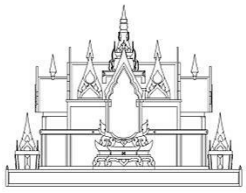
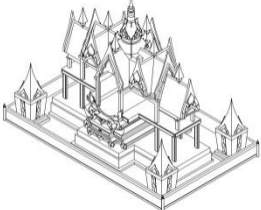
3. สรุปการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา เลขที่ 6

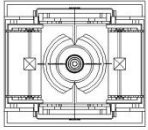
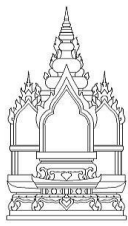
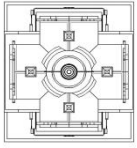
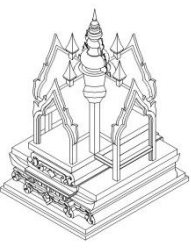
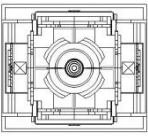
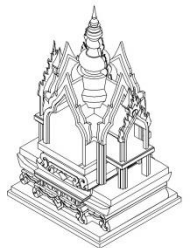
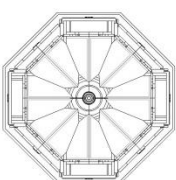
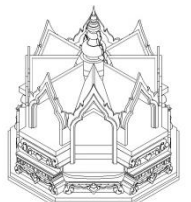
1. วิมานปราสาทขนาดใหญ่

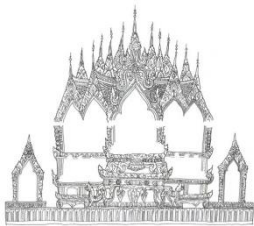
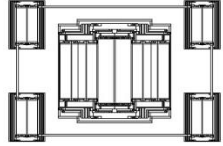
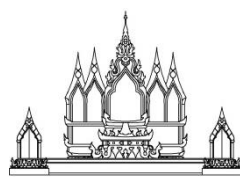
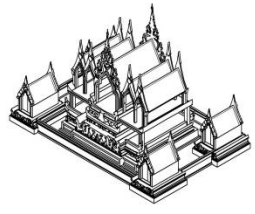
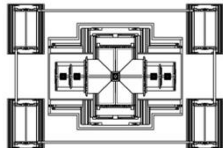
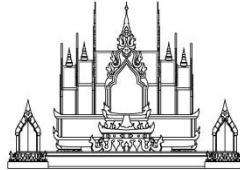
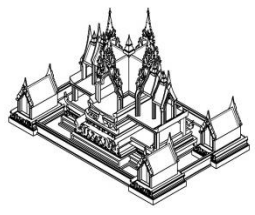
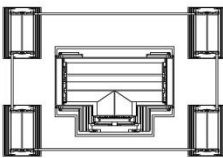
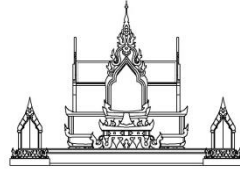
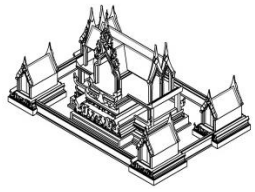
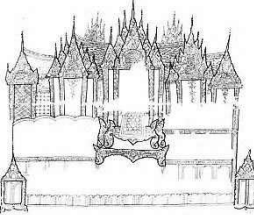
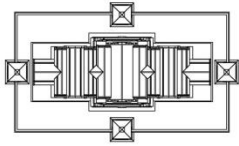
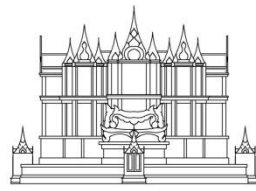
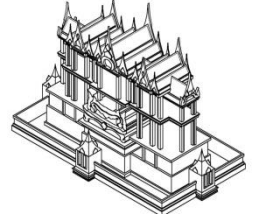
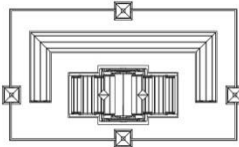
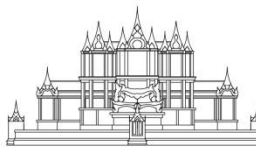
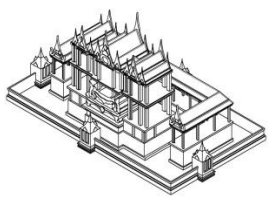
ในไตรภูมิฉบับนี้นับว่ามีวิมานปราสาทสำหรับเทพ พรหมและกษัตริย์ที่หลากหลายกว่าฉบับอื่นๆ การเขียนภาพมีความละเอียดประณีต แต่มีความอิสระ ทำให้เกิดรูปแบบสันนิษฐานได้มากมาย โดยภาพรวมแล้ว วิมานปราสาทหลังใหญ่จะมีอาคารประธานตรงกลางที่มีลักษณะคล้ายอาคารเครื่องยอดหรือกู่ และขนบข้างด้วยซุ้มทรงวิมานที่มีบันลดยอดแหลมสูง หรือที่เรียกว่า “เหม” ถ้าเป็นวิมานปราสาทขนาดใหญ่ก็จะขนบข้างด้านละ 2 จั่ว ถ้าขนาดเล็กลงมา ก็จะมีเพียงจั่วเดียว หรือหากเป็นวิมานหมู่ จะประกอบด้วยชุดอาคาร 3 ชุดหันด้านหน้าออก โดยมีสันหลังคาเชื่อมระหว่างอาคารแต่ละหมู่ ยิ่งกว่านั้นยังมียอดอาคารโผล่ขึ้นมาด้านหลังอีกมากมาย มีอาคารหลังคาจั่วมาเสริมด้านข้างอีก ไม่เพียงแต่เครื่องบนหลังคาที่มากมายแล้ว อาคารส่วนใหญ่จะเป็นอาคาร 2 ชั้น มีกำแพงแก้วล้อมรอบและมีประตูวังตรงที่สันสุดกำแพงแก้ว ฐานที่รองรับอาคารประธานตรงกลางเป็นฐานสิงห์เกือบทั้งหมด แสดงถึงความเป็นศิลปะสมัยอยุธยาอย่างชัดเจน

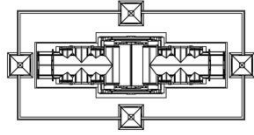
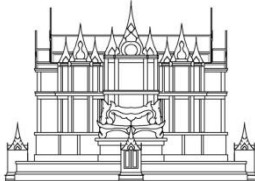
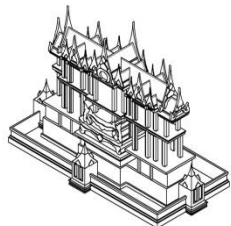
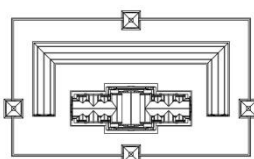
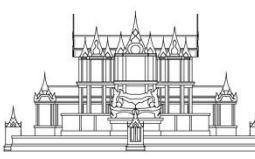
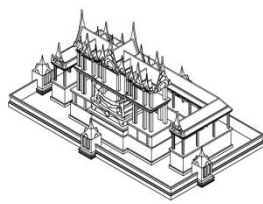
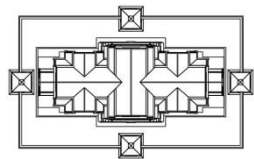
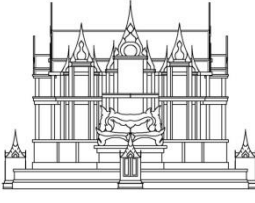
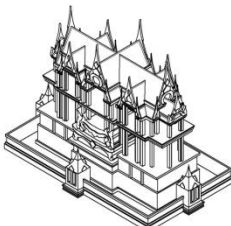
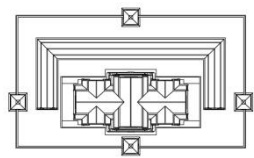
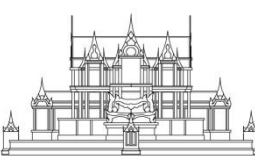
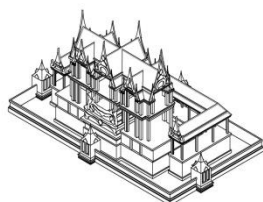
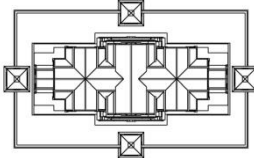
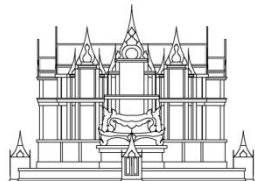
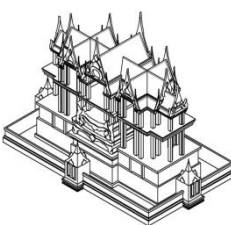
เนื่องจากการเขียนภาพสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างมีรายละเอียดมากและเขียนลวดลายที่เป็นลายเส้นในภาพจิตรกรรมมากกว่าจะเป็นการประดับกระจกหรือกระเบื้องในงานสถาปัตยกรรม ทำให้การแบ่งเส้นโครงร่างหลักและโครงร่างรองไม่ชัดเจน โดยเฉพาะการมียอดอาคารที่มากมายด้านบนของสันหลังคา ทำให้การสันนิษฐานรูปแบบมีได้หลากหลาย เช่น ยอดหลังคาที่เห็นด้านหลังนั้นอาจจะเป็นยอดของชุดหลังคาอีกหมู่หนึ่งเช่นเดียวกับชุดด้านหน้า หรือเป็นบันลดยอดหลังของหลังคาจั่ว หรือเป็นเครื่องยอดที่ประดับอยู่บนสันหลังคาใดหลังคาหนึ่ง เช่น ภาพยมโลก ที่สามารถสันนิษฐานรูปแบบได้ถึง 8 แบบ

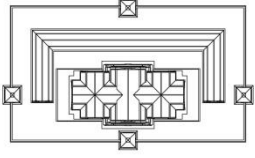
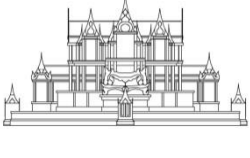
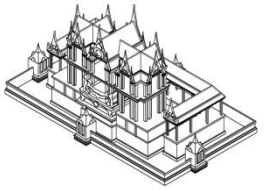
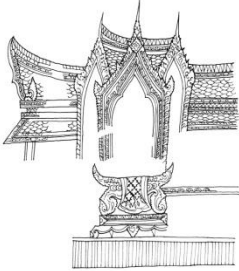
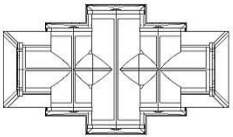
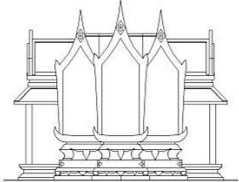
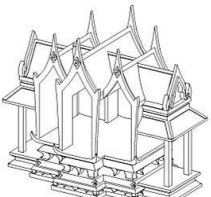
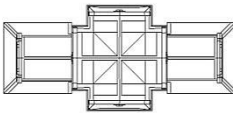
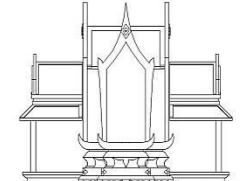
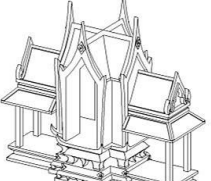
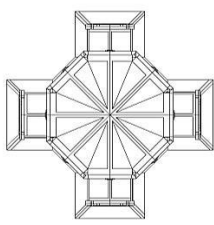
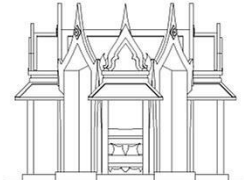
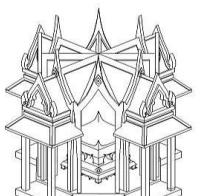
นอกจากนั้นสีของพื้นหลังคาและวิธีการเขียนลายของเครื่องยอด ก็เป็นส่วนช่วยในการวิเคราะห์ระนาบของหลังคา และชุดของเครื่องยอดว่าเป็นชุดเดียวกันกับด้านหน้าหรือคนละชุดกัน

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 พระพุทฺธเจดีย์	แบบที่ 1		
	แบบที่ 2		
	แบบที่ 3		
 สวรงค์ชั้นนิมมานรดี	แบบที่ 1		
	แบบที่ 2		
	แบบที่ 3		

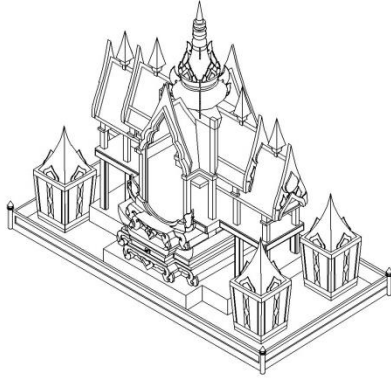
ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 สวตริค์ชั้นตุลิต	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		
	แบบที่ 4 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 สวรรค์ชั้นยามา	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		
 ยมโลก	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
	แบบที่ 3 		
	แบบที่ 4 		
	แบบที่ 5 		
	แบบที่ 6 		
	แบบที่ 7 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
	แบบที่ 8 		
 วิมานปราสาท ในเดมิยชาดก	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		

แบบสันนิษฐานที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดคือ อาคารจัตุรมุข เช่นเดียวกับที่ได้เสนอไปในการวิเคราะห์สมุดภาพไตรภูมิเลขที่1และเลขที่5 เช่น แบบสันนิษฐานที่2 ของสวรรค์ชั้นนิมมานรดี มีลักษณะใกล้เคียงกับพระที่นั่งมหาราชปราสาท คือเป็นอาคารจัตุรมุขมีเครื่องยอด และเป็นอาคารสองชั้น

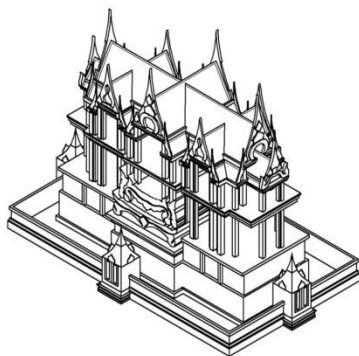

แบบสันนิษฐานที่2 ของสุวรรณค์ชั้นนิมานรดี

ภาพที่ 21 พระที่นั่งมหินทรปราสาท
ที่มา :สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม1.
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2531), 159.

แบบสันนิษฐานที่มีความเป็นไปได้รองลงมา แต่ไม่พบว่ามีอาคารจริง เป็นอาคารทรงวิมาน 3 จั่ว ที่มีหรือไม่มีเครื่องยอดบนหลังคา เช่น แบบสันนิษฐานที่5 และ6 ของภาพยมโลก แต่พบว่ามีการสร้างอาคารจำลองในลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบนี้ ได้แก่ ชุ่มพระวิมานจำลองที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช ณ กลางห้องพระโรงพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

แบบสันนิษฐานที่5 ยมโลก

ภาพที่ 22 ชุ่มพระวิมานประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช
ภายในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ
ที่มา :มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม1. (กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537), 30.

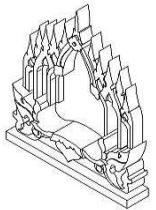
รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบนี้ ก็ไม่เกินไปเลยจากความเป็นไปได้ ดังเช่นมีอาคารที่สร้างใหม่ที่มีรูปทรงคล้ายรูปแบบสันนิษฐานแนวทางนี้ ได้แก่ เรือนยอดบรมมังกลานุสรณ์ย์ ตั้งอยู่บริเวณหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งสถาปนิกได้รับแรงบันดาลใจในการออกแบบจากภาพจิตรกรรมไทย

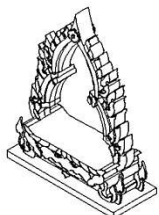
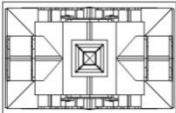
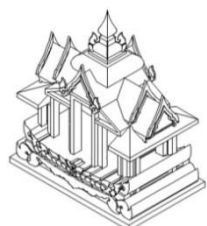
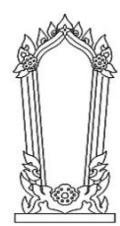
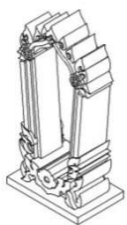
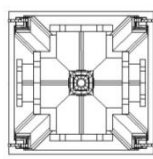
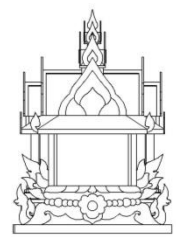
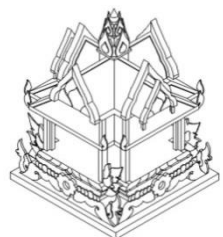

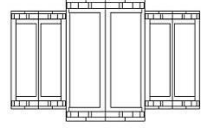
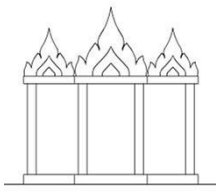
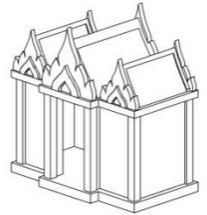
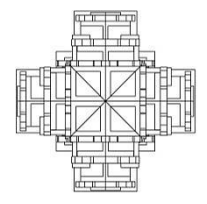
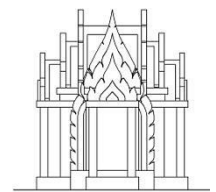
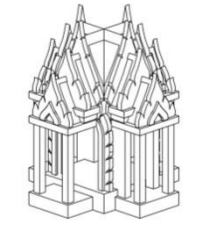
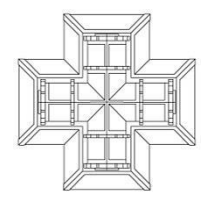
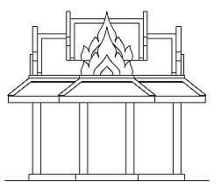
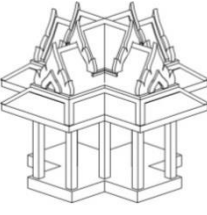
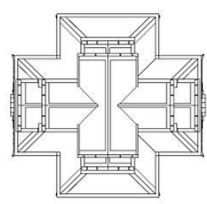
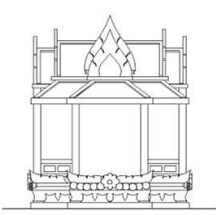
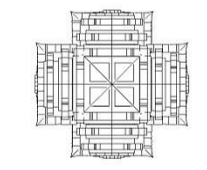
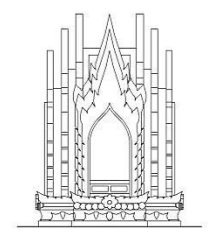
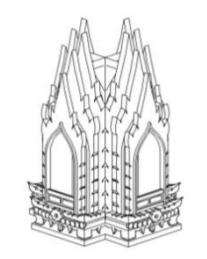
ภาพที่ 23 เรือนยอดบรมมังกลานุสรณ์ย์

2. วิมานขนาดเล็ก

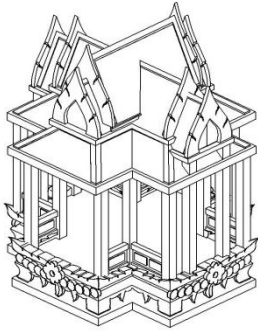
วิมานขนาดเล็กในฉบับนี้ก็มีความหลากหลายกว่าฉบับอื่น คือ แม้แต่วิมานพรหมในชั้นรูปพรหม อรูปพรหมก็มีความแตกต่างกัน พรหมชั้นสูงกว่าจะแสดงด้วยขุมเรือนแก้วที่มีจำนวนยอดมากกว่า พรหมชั้นต่ำกว่าจะมีวิมานที่เรียบง่ายกว่า มีวิมานของพรหมในท่าต่างๆ ทั้งทำนอง ทำนอง ทำนอง ที่สามารถวิเคราะห์ได้ว่าอาจจะเป็นอาคารทรงวิมาน 3 จั่ว หรืออาคารจัตุรมุขก็ได้

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 วิมานพรหมในชั้นสุทิสพรหม และสุทิสพรหม		แบบที่ 1 	

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 วิมานพรหมในอาคารนั่ง ชั้น สุธัสสิพรหม และสุทสสาพรหม		แบบที่ 1 	
 วิมานพรหมในอาคารนอนชั้น สุธัสสิพรหม และสุทสสาพรหม	แบบที่ 1 		
 วิมานพรหมในอาคารยืน ชั้นสุทสสิพรหม และสุทสสา พรหม		แบบที่ 1 	
 อภิสราพรหม อัมปมาณาภา พรหม ปรีตตภาพพรหม	แบบที่ 1 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 เหลี่ยมเขาพระสุเมรุ หลังที่ 1	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
 เหลี่ยมเขาพระสุเมรุ หลังที่ 2	แบบที่ 1 		
 พิกพแห่งอสุร หลังที่ 1	แบบที่ 1 		
 พิกพแห่งอสุร หลังที่ 2	แบบที่ 1 		

แบบสันนิษฐานที่เป็นอาคารจัตุรมุขมีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากอาคารจัตุรมุขทั่วไป เช่น ศาลาลงสร

แบบสันนิษฐานพิภพแห่งสุร หลังที่1

ภาพที่ 24 ศาลาลงสร

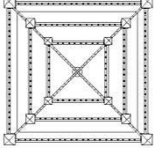
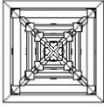
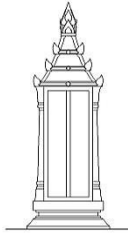
ที่มา :มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม2.
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537), 60.

ส่วนแบบสันนิษฐานวิมานพรหมที่เป็นเหมือนซุ้มเรือนแก้ว เป็นแบบที่น่าจะเกิดจากจินตนาการของจิตรกรมากกว่าที่จะสร้างเป็นอาคารจริงได้เนื่องจากไม่มีความลึกสำหรับอยู่อาศัย

3. มณฑปและบุษบก

นอกจากอาคารแบบวิมานปราสาทแล้วในฉบับนี้ยังมีอาคารประกอบอีกหลายแบบ เช่น มณฑป บุษบก ซุ้มประตู ที่ล้วนแล้วแต่แสดงเป็นรูปด้านทั้งสิ้น การเขียนเขียนอย่างชัดเจนทำให้สันนิษฐานได้เพียงแค่แบบเดียวคือแบบที่สิ่งเหล่านี้ควรจะเป็นในความเป็นจริง

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 ภาพชาดกในทูนีบาต และตึงสนีบาต	แบบที่ 1 		
 บุษบกบนหลังช้าง	แบบที่ 1 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 อาคารทรงมณฑป ในกัณฑ์ นครกัณฑ์ และกัณฑ์มหาพน	แบบที่ 1 		
 ชุ่มประตุมือง กัณฑ์วนประเวศ กัณฑ์ชูชก	แบบที่ 1 		

เมื่อเปรียบเทียบกับอาคารจริง ได้แก่ บุษบก มณฑป และชุ่มประตุมือง พระบรมมหาราชวัง

ภาพที่ 25 ธรรมมาสนในศาลาการ
เปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัด
เพชรบุรี
ที่มา : เรือนหลวง. (กรุงเทพฯ: เมือง
โบราณ, 2541.), 33.

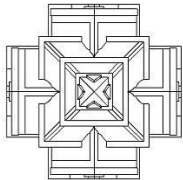
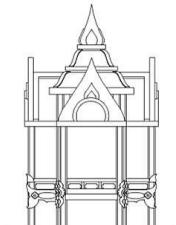
ภาพที่ 26 มณฑปวัดพระยืน ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล
จังหวัดอุตรดิตถ์
ที่มา : สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม1.
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2531), 209.

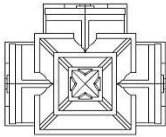
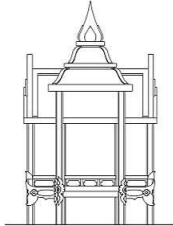
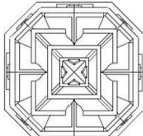
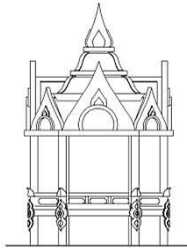
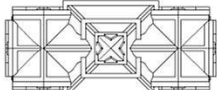
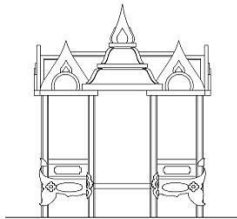
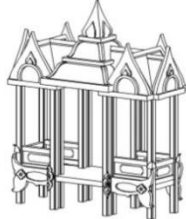
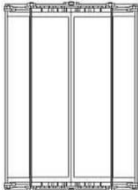
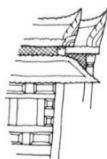
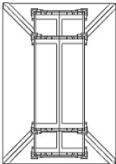
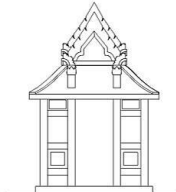
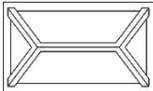
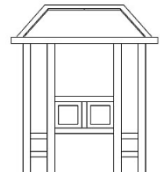

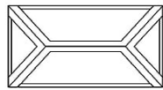
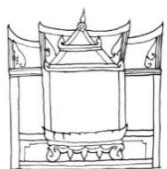
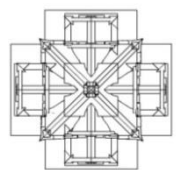
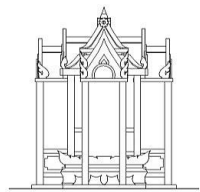
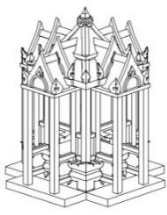
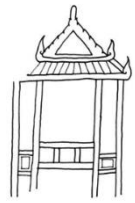
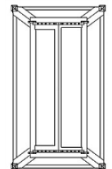
ภาพที่ 27 ประตුවิमानเทเวศร์
ที่มา :สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม1.
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2531), 209.

4. ศาลาและบ้านเรือน

พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ แบบแรกเป็นศาลาจัตุรมุข สำหรับกษัตริย์หรือบุคคลสำคัญ แบบที่ 2 เป็นศาลาทรงโรงหลังคาทรงจั่วมีกันสาดรอบ ถ้าเป็นศาลาที่ประทับสำหรับกษัตริย์จะพบว่ามีมุขประเจิดเพิ่มขึ้นจากศาลาเรียบๆ ส่วนบ้านเรือนเขียนคล้ายศาลาคือยกพื้นสูง มีลวดระดับสองข้างเป็นเหมือนระเบียงในเรือนไทย แต่หลังคาเขียนเป็นรูปด้านข้างของหลังคาทรงปั้นหยา ไม่ใช่หลังคาทรงจั่วแบบเรือนไทยที่พบในฉบับอื่นๆ

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 วิมานของพญาพารา ในภาพป่า ไม่น่าริผล	แบบที่ 1 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
	แบบที่ 2 		
	แบบที่ 3 		
	แบบที่ 4 		
 ศาลาที่ประทับของพระ เวสสันดร ในกัณฐ์สักกบรรพ หลังที่ 1	แบบที่ 1 		
 ศาลาที่ประทับของพระ เวสสันดร ในกัณฐ์สักกบรรพ หลังที่ 2	แบบที่ 1 		
 บ้านหลังที่ 1 ในภาพหมู่บ้าน 6 บ้าน ในป่า 6 ป่า	แบบที่ 1 		

ภาพถ่ายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 บ้านหลังที่ 2 ในภาพหมู่บ้าน 6 บ้าน ในป่า 6 ป่า	แบบที่ 1 		
 ภาพขาดกในทุกระดับ และตึงสนิบาด	แบบที่ 1 		
 ภาพขาดกในทุกระดับ และตึงสนิบาด	แบบที่ 1 		

อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะที่เป็นไปได้มาก เพราะค่อนข้างเรียบง่ายไม่ซับซ้อน มีที่จะแตกต่างจากอาคารจริงตรงที่สัดส่วนที่ดูเหมือนว่าคนจะเข้าไปอยู่ไม่ได้ แต่ก็น่าจะเป็นเพราะลักษณะการเขียนภาพของจิตรกร ที่ไม่ได้เขียนเพื่อใช้ก่อสร้างอาคารจริง

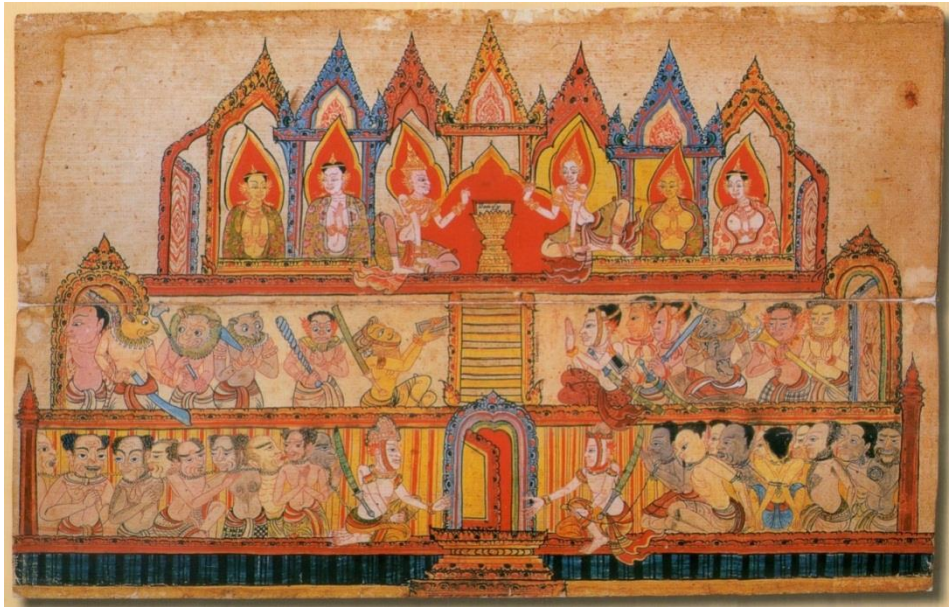
สาระสำคัญเกี่ยวกับภาพสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่ 7

1. เนื้อหาการเรียงลำดับภาพ

ในฉบับนี้เริ่มต้นด้วยภาพมหานครนิพพานเช่นเดียวกับฉบับอื่นๆ ต่อด้วยชั้นรูปพรหม และรูปพรหมที่เขียนภาพวิมานพรหมมีขนาดค่อนข้างเล็กและเป็นแบบเดียวกันหมด จะแตกต่างกันที่มีภาพพรหมอยู่ภายในวิมานในชั้นรูปพรหมและภายในวิมานว่างเปล่าในชั้นรูปพรหม ในภาพรวมสมุดภาพฉบับนี้ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับรูปแบบของวิมานในชั้นพรหมเท่าใดนัก ภาพที่ค่อนข้างเด่นคือภาพสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่แสดงภาพเวชยันตปราสาทของพระอินทร์ พระจุฬามณี ธรรมสภาศาลาและต้นไม้ปาริชาติ และภาพยมโลก ที่แสดงปราสาทพญายมไว้อย่างอลังการหากเปรียบเทียบกับสมุดภาพไตรภูมิฉบับอื่น ฉบับนี้มีภาพสถาปัตยกรรม วิมานปราสาท บ้านเรือนค่อนข้างน้อย

2. เทคนิคการนำเสนอภาพสถาปัตยกรรมของจิตรกร

เทคนิคการเขียนภาพในฉบับนี้ค่อนข้างเรียบง่ายและตรงไปตรงมา วิมานปราสาทขนาดใหญ่ บอกได้ด้วยจำนวนหลังคาจั่วที่เรียงกันในรูปด้านหน้า ไม่มีการประดับยอดอาคารหรือซ้อนหลังคา แต่แสดงความใหญ่โตของอาคารด้วยชั้นของตัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาคาร 2 ชั้นและมีกำแพงล้อมรอบ ทำให้ดูคล้ายเป็นอาคาร 3 ชั้น แต่ถ้าพิจารณาดีๆ แล้ว ชั้นล่างเป็นบริเวณรอบปราสาทภายในกำแพงแก้ว ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเขียนของช่างไทยที่เขียนสิ่งที่อยู่ใกล้ให้อยู่ด้านล่าง สิ่งที่อยู่ถัดไปด้านหลังจะเขียนให้อยู่ด้านบนสิ่งที่อยู่ภายใน แสดงด้วยการใช้เส้นเส้นเทาเขียนกั้นภาพออกจากตัวอาคาร การเขียนภาพในเล่มนี้เห็นชัดว่าเป็นการเขียนแบบภาพตัดบางจุด ในภาพเดียวแสดงรูปตัดและรูปด้านปะปนกัน การเขียนภาพวิมานปราสาทนี้ค่อนข้างประณีต ในขณะที่บ้านเรือนวิธีการเขียนค่อนข้างอิสระกว่า

ภาพที่ 28 ยมโลก และการพิจารณาโทษในยมโลก

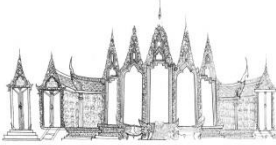
ที่มา : สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), 90.

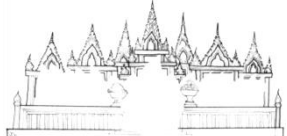
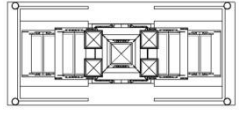
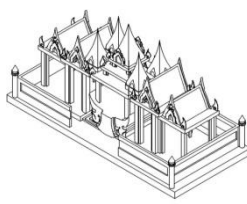
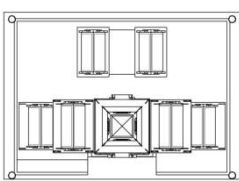
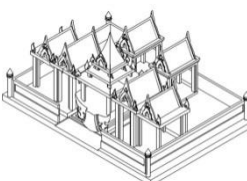
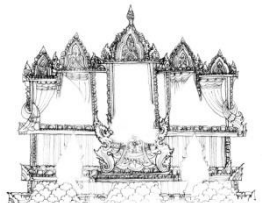
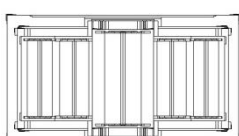
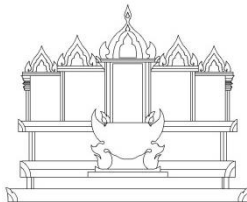
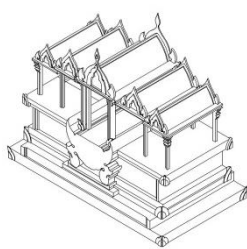
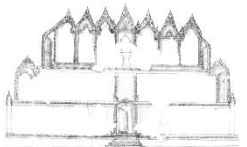
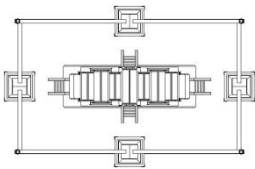
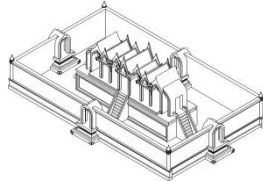
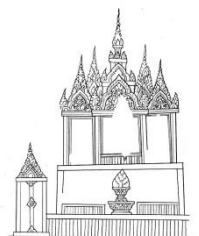
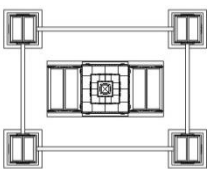
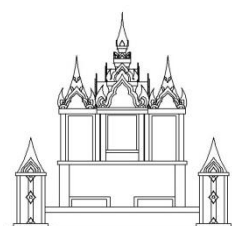
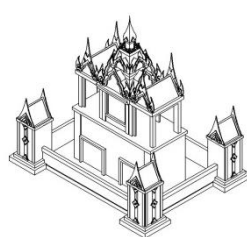
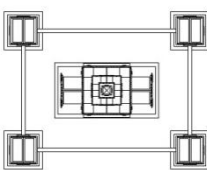
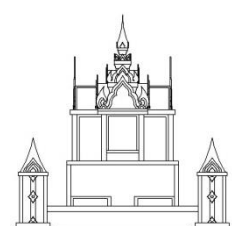
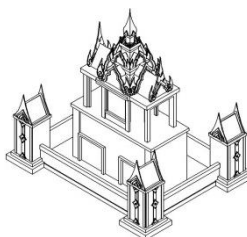
การใช้สีในฉบับนี้ มีสีสันสดใส เขียนด้วยความประณีต คมชัด ใช้สีแดงมากกว่าสีอื่น มีการใช้สีฟ้าสด สีเหลือง สีน้ำเงินและสีเขียวประกอบด้วย

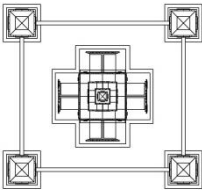
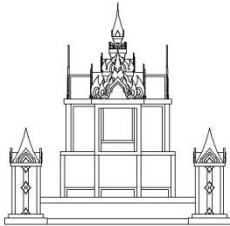
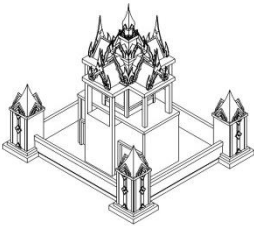
3. สรุปรูปลักษณ์นิฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย เลขที่7

1. วิมานปราสาทขนาดใหญ่

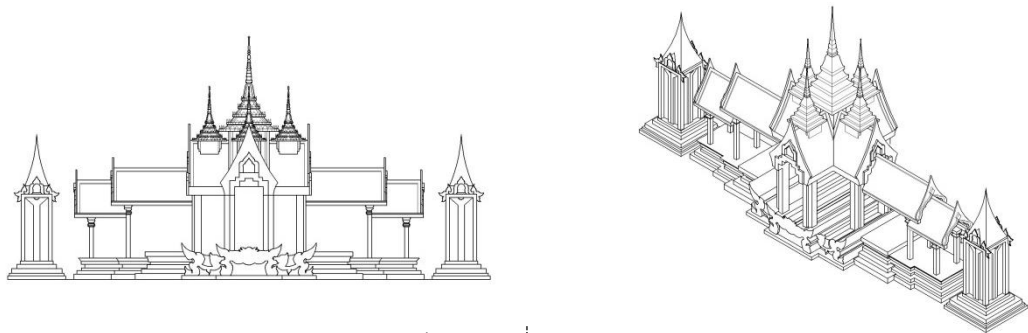
วิมานปราสาทในฉบับนี้ ที่สำคัญได้แก่ มหานครนิพพาน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พิภพแห่งอสูร ปราสาทพญายม ซึ่งภาพวิมานปราสาทในภาพเหล่านี้มีวิธีการเขียนแบบเดียวกันคือ เขียนให้เห็นหลังคาจั่วเรียงหน้ากระดานกันในรูปด้านหน้า โดยไม่เห็นเส้นสันหลังคาด้านหลัง ด้วยวิธีการเขียนที่ค่อนข้างเรียบง่ายและชัดเจนแบบนี้ ทำให้รูปแบบสันนิษฐานมีจำกัด อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคาร 2 ชั้น ตั้งอยู่บนฐานไพทีและมีกำแพงแก้วล้อมรอบ เช่น มหานครนิพพาน และ ยมโลก ที่มีหลังคาจั่วเรียงกันโดยไม่เห็นหลังคาด้านหลังหรือหลังคาเชื่อมระหว่างแต่ละจั่วเลย ยอดแหลมที่เรียงกันนี้ เป็นได้ทั้งบันลัมหรือเครื่องยอด

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณ	แบบที่ 1		
	แบบที่ 2		
	แบบที่ 3		
	แบบที่ 4		
	แบบที่ 5		

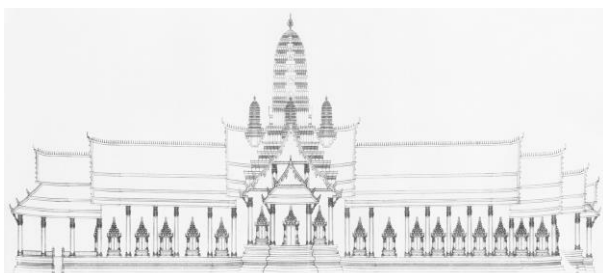
ภาพถ่ายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		
 พิภพแห่งอสูร	แบบที่ 1 		
 วิมานพญายม	แบบที่ 1 		
 ปราสาท ในอุตรกุรุทวีป	แบบที่ 1 		
	แบบที่ 2 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
	แบบที่ 3 		

แบบที่เป็นไปได้ในการสร้างจริงมากที่สุดได้แก่แบบที่เป็นอาคารจัตุรมุข เช่น แบบสันนิษฐานที่ 5 ภาพมณฑลนครนิพพาน ซึ่งเป็นอาคารจัตุรมุขมีเครื่องยอด 5 ยอด มีมุขด้านข้างยื่นยาวออกไป มุขด้านข้างแต่ละด้านมีหลังคา 2 ชั้น ซึ่งมีรูปแบบคล้ายพระที่นั่งองค์สำคัญในสมัยอยุธยา ได้แก่ พระที่นั่งวิหารสมเด็จ (เสนอ นิลเดช, 2550) แตกต่างกันว่าพระที่นั่งวิหารสมเด็จเป็นเครื่องยอดทรงปราสาท แต่ในแบบสันนิษฐานที่ 5 นี้ตามภาพจิตรกรรมน่าจะเป็นเครื่องยอดเป็นทรงบุษบกมากกว่า ซึ่งก็ใกล้เคียงกับพระที่นั่งอีกองค์หนึ่งในสมัยอยุธยา คือ พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท ที่มีการสันนิษฐานรูปแบบและสร้างขึ้นจริงที่เมืองโบราณ แต่พระที่นั่งสรรเพชญปราสาทมีเครื่องยอดแค่ยอดเดียว

แบบสันนิษฐานที่ 5 มณฑลนครนิพพาน

ภาพที่ 29 แบบสันนิษฐานพระที่นั่งวิหารสมเด็จ รูปด้านและรูป 3 มิติ
ที่มา: พระที่นั่งวิหารสมเด็จ. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550.), 33, 39.

ภาพที่ 30 พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท
ที่มา: พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท (กรุงเทพฯ:
ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์, 2538.), 80.

แบบสันนิษฐานอีกแบบหนึ่งที่เป็นไปได้ในการสร้างจริง ได้แก่ ปราสาทในอุตรทวีปแบบที่ 3 เป็น
อาคารจัตุรมุขที่คล้ายกับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ส่วนแบบสันนิษฐานที่มีความเป็นไปได้ในการสร้าง แต่ไม่พบว่ามีอาคารแบบนี้อยู่จริงได้แก่แบบ
ที่มีหน้าจั่วเรียงกันหลายหลัง ซึ่งน่าจะเกิดจากวิธีการเขียนภาพเฉพาะตัวของศิลปินท่านนี้

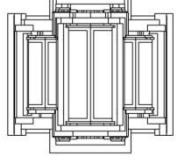
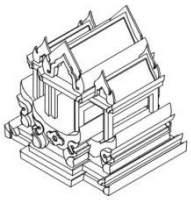
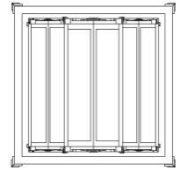
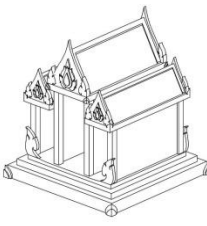
2. วิมานขนาดเล็ก

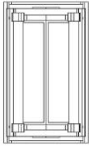
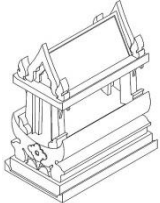
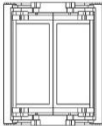
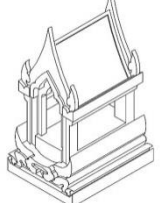
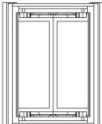
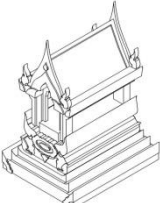
วิมานขนาดเล็กมี 3 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

แบบที่ 1 วิมานที่มีหลังคาจั่วเรียงกัน 3 จั่ว หรือที่เรียกว่า ทรงวิมาน

แบบที่ 2 วิมานที่มีหลังคาจั่วเดียว

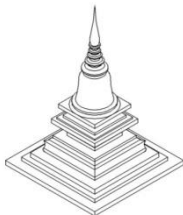
แบบที่ 3 วิมานทรงบุษบก (วิมานครุฑ)

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 อากาसानญายตนภูมิ	แบบที่ 1 		
 วิมานพรหมในชั้นอกนิฐพรหม สุธาวาส	แบบที่ 1 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 วิมานที่ลอยอยู่ในอากาศ	แบบที่ 1 		
 กาลสูตรนรก หลังที่ 1	แบบที่ 1 		
 กาลสูตรนรก หลังที่ 2	แบบที่ 1 		
 วิมานครุฑ	แบบที่ 1 		

3. พระเจดีย์

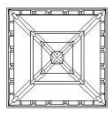
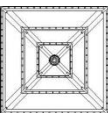
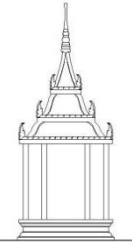
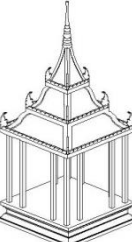
มีภาพเจดีย์แบบเดียว ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมแต่รองรับด้วยชุดฐานสี่เหลี่ยม

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 พระจุฬามณี	แบบที่ 1 		

พระเจดีย์จุฬามณีมีส่วนฐานที่คอดมากกว่าเจดีย์ที่มีอยู่จริง แต่ยังคงความเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตรงที่มีฐานสิงห์รองรับ ถึงแม้จะมีเพียงชุดเดียว ซึ่งเจดีย์สมัยอยุธยาส่วนใหญ่จะมีชุดฐานสิงห์ 3 ชุด ซึ่งน่าจะเป็นจินตนาการของศิลปินที่ต้องการเขียนให้เกิดความงามมากกว่าที่จะสร้างจริง

4. มณฑป

ภาพมณฑปพระพุทธบาท มีลักษณะหลังคามณฑปซ้อน 3 ชั้น ดูภาพรวมแล้วคล้ายมณฑปพระพุทธบาทที่จังหวัดสระบุรี ทำให้เราทราบว่า อาคารที่นิยมครอบพระพุทธบาท นิยมสร้างเป็นทรงมณฑปตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 มณฑปรอยพระพุทธบาทนเขา สมณภูมิ	แบบที่ 1 		
 มณฑปพระพุทธบาท	แบบที่ 1 		

แบบสันนิษฐานมณฑปพระพุทธบาท เป็นแบบที่มีสร้างจริงได้ แต่รูปทรงจะดูมีสัดส่วนที่เล็กกว่าอาคารจริง เหมือนเป็นอาคารที่คนไม่สามารถเข้าไปใช้งานได้ ซึ่งน่าจะเป็นวิธีการเขียนของศิลปิน เมื่อเปรียบเทียบกับมณฑปพระพุทธบาทที่มีอยู่จริงจะเห็นความคล้ายคลึงกันในด้านรูปทรง แต่อาคารจริงจะมีขนาดใหญ่กว่า และมีหลังคาซ้อนชั้นมากกว่า

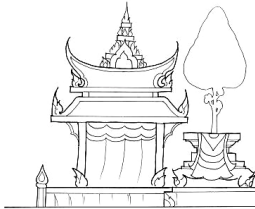
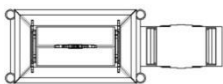
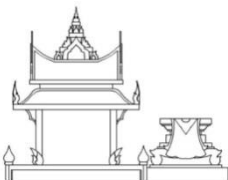

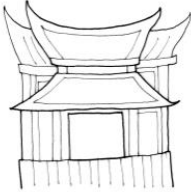
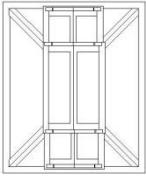
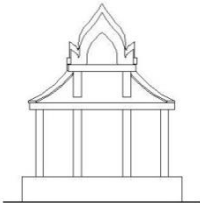
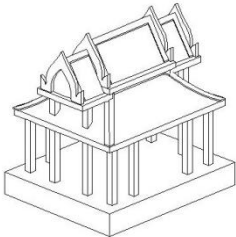
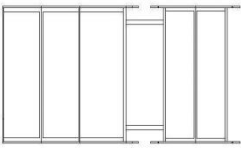
ภาพที่ 31 มณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี
ที่มา: ฤๅการ(กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.),234.

5. ศาลาและบ้านเรือน

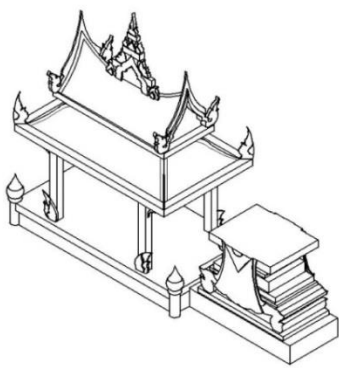
ศาลาที่พบได้แก่ ธรรมสภาศาลาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ถึงแม้จะมีลักษณะเป็นอาคารหลังคาจั่วมี
กันสาครอบแบบศาลาทั่วไป แต่มีเครื่องยอดประดับบนสันหลังคาคลาย “ช่อฟ้า” บนหลังคา
อาคารที่เป็นศิลปะแบบลาว ทำให้มีความพิเศษเหนือกว่าศาลาธรรมดา ส่วนศาลาที่มีมุข
ประเจ็ด เป็นศาลาที่ประทับสำหรับพระราช เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกว่าไม่ใช่ศาลาของบุคคล
ธรรมดา

บ้านเรือนมีลักษณะคล้ายเรือนไทยเดิมมาก คือ เป็นเรือนยกพื้นสูง หลังคาจั่วมีเหงาตรง
ปลายจั่ว เรือนประธานมีระเบียงด้านข้างเชื่อมต่อกับอีกเรือนด้วยชาน

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 ธรรมสภาศาลา	แบบที่ 1 		

ภาพลายเส้น	ผังหลังคา	รูปด้าน	รูป 3 มิติ
 ศาลา	แบบที่ 1 		
 บ้านเรือน	แบบที่ 1 		

แบบสันนิษฐานทั้ง3 อาคาร มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงมาก แต่เนื่องจากสันนิษฐานแบบมาจากภาพเขียน ทำให้สัดส่วนไม่ค่อยสมจริงนัก แต่รูปแบบในภาพรวมมีความเหมือนอาคารจริง

แบบสันนิษฐานธรรมสภา

ภาพที่ 32 ศาลารายรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ที่มา:พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ช-ฮ ฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน.(กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน,
2550.),664.

แบบสันนิษฐาน บ้านเรือน

ภาพที่ 33 พระตำหนักเรือนต้น
ที่มา: เรือนหลวง.(กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ,
2541.),158.

เมื่อเปรียบเทียบภาพสถาปัตยกรรมในสมุดภาพไตรภูมิแต่ละฉบับแล้ว ลำดับภาพแต่ละเล่มมีลักษณะเหมือนกันคือเรียงตามเนื้อหาเรื่องไตรภูมิ แต่ภาพที่แต่ละฉบับให้ความสำคัญอาจจะแตกต่างกันเล็กน้อย ส่วนใหญ่ภาพสำคัญและมีสถาปัตยกรรมที่ใหญ่โตอลังการ ได้แก่ ภาพแรก มหานครนิพพาน พระพุทธเจดีย์ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และยมโลก ภาพเหล่านี้ถูกเขียนอย่างประณีต มีรายละเอียดชัดเจน ลวดลายวิจิตรบรรจง หากแต่จะเป็นลวดลายที่เป็นงานจิตรกรรมมากกว่าจะสร้างจริงได้ เช่น เป็นลักษณะเหมือนการร้อยดอกไม้ เทคนิคการเขียน การใช้สี และบรรยากาศในภาพแตกต่างกันไปตามแต่จิตรกรแต่ละท่าน ศิลปะสมัยอยุธยาที่สะท้อนออกมาในภาพสถาปัตยกรรมเหล่านี้ เห็นได้ชัดคือ ลักษณะเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองมีชุดฐานสิงห์รองรับ อาคารจัตุรมุขแบบมีเครื่องยอด มีทั้งที่มียอดเดียว 5 ยอด หรือมากกว่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารพงศาวดารที่บรรยายลักษณะพระที่นั่งต่างๆ ในสมัยอยุธยาเอาไว้ ซึ่งเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะศึกษาต่อไป

บทที่ 8 สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเล่มนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ในสมัยอยุธยาผ่านทางภาพจิตรกรรมไทย เนื่องจากอาคารในสมัยอยุธยามีหลงเหลือที่สมบูรณ์อยู่ไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นซากปรักหักพัง เหลือแต่กำแพงฐานราก แทบจะไม่เหลือส่วนหลังคาและเครื่องยอดของอาคารอยู่เลย การศึกษาจากภาพเขียนเป็นวิธีหนึ่งที่เราได้เห็นได้ว่า ในยุคที่จิตรกรเขียนภาพเหล่านี้ขึ้น อาคารบ้านเรือน สิ่งก่อสร้างเป็นแบบใดบ้าง อาจจะได้รายละเอียดทั้งหมด แต่เชื่อแน่ว่าอาคารสำคัญและที่พบเห็นได้ทั่วไปในสมัยนั้นจะต้องถูกเขียนบันทึกลงไว้ด้วยอย่างแน่นอน

นอกจากจะได้ข้อมูลด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาแล้ว จากการศึกษาในครั้งนี้ยังทำให้ได้เข้าใจวิธีการคิด วิธีการมอง วิธีการนำเสนอภาพ จากวัตถุ 3 มิติ ให้เป็นภาพ 2 มิติ ของช่างเขียนไทย รวมทั้งมีความซาบซึ้งและแยบยลในการนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวที่มีมากและลึกซึ้ง ให้ปรากฏในภาพเพียงภาพเดียว

ด้วยวิธีการเฉพาะตัวในการถ่ายทอดความคิดของช่างเขียนไทยนี้ ทำให้ได้แบบสันนิษฐานทางสถาปัตยกรรมที่มีรูปร่างและรูปแบบใหม่ ซึ่งอาจจะมียุ่จริงในสมัยนั้นแต่ไม่หลงเหลือมาให้เราเห็นในปัจจุบันทำให้เราสามารถจินตนาการตามและหาความเป็นไปได้ต่างๆ จนเกิดสถาปัตยกรรมไทยรูปแบบใหม่ ซึ่งอาจจะไม่คุ้นตาแต่ก็มีความเป็นไปได้ในการสร้างจริงและมีรากของความเป็นไทย ดังเช่นอาคารทรงวิมาน อาคารเครื่องยอดแบบต่างๆ หรือ อาคารทรงแปดเหลี่ยม ที่ได้จากการสันนิษฐานในการศึกษานี้ นอกเหนือจากอาคารจัตุรมุขที่เป็นรูปแบบของอาคารที่พบเห็นได้มากกว่า ทั้งโบราณสถานและสถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์

เทคนิคการเขียนของจิตรกรไทยที่พลิกด้านข้างให้เห็นเป็นด้านหน้า หรือที่เรียกว่า “ภาพคลี่” นั้น คล้ายแนวคิดคิวบิซึม (Cubism) ที่แสดงด้านทุกด้านของสิ่งที่เขียนให้เห็นพร้อมกันในภาพเดียว รวมทั้งวิธีการเขียนภาพ ที่เขียนภาพกลายเป็นรูปตัด ที่ภาษาช่างไทยเรียกว่า “แขวะภาพ” เพื่อให้เห็นสิ่งที่อยู่ภายในใจกลางอาคาร เป็นบุคคล สิ่งที่เกิดพบบูชา หรือเหตุการณ์ที่เป็นประธานของภาพ รวมทั้งการใช้เส้นเส้นทแยง แบ่ง เหตุการณ์หรือสถานที่ในภาพด้วยสีที่แตกต่างจากบรรยากาศโดยรอบ เทคนิควิธีเหล่านี้ล้วนเป็นภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของจิตรกรรมไทยในสมัยอยุธยาและ สืบต่อกันมาในสมัยรัตนโกสินทร์ จนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของงานจิตรกรรมไทยประเพณีขึ้น เป็นสิ่งยืนยันความชาญฉลาดของช่างไทยในอดีต ที่คิดสร้างสรรค์วิธีการนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวที่ลึกซึ้งยากแก่การเข้าใจ ให้แสดงออกมาได้ในภาพที่เรียบง่ายเพียงภาพเดียว

ข้อเสนอแนะการศึกษาในขั้นต่อไป

สมุดภาพไตรภูมิแต่ละเล่ม เมื่อศึกษาให้ดีและลึกซึ้งแล้ว จะพบความน่าสนใจและเสน่ห์เฉพาะตัว ที่เกิดจากเทคนิค ฝีมือ และวิธีการนำเสนอของช่างไทยในอดีตที่มีความเป็นศิลปินอยู่เต็มเปี่ยม ผู้วิจัยหวังว่าหากมีโอกาสงานวิจัยชิ้นนี้ไปต่อยอด โดยศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบสันนิษฐานของอาคารประเภทเดียวกันระหว่างสมุดภาพแต่ละเล่ม รวมทั้งนำรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สันนิษฐานในเล่มนี้ไปเปรียบเทียบกับอาคารที่มีอยู่จริง จะทำให้การศึกษาสถาปัตยกรรมไทยในงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาเรื่องนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การศึกษานี้ยังสามารถนำไปสู่การศึกษาสถาปัตยกรรมในภาพจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ แล้วนำข้อมูลการศึกษาใน 2 ยุคสมัย (อยุธยา กับ รัตนโกสินทร์) มาเปรียบเทียบความเหมือนความต่าง ซึ่งคาดว่าจะค้นพบประเด็นที่น่าสนใจและแบบสันนิษฐานเพิ่มเติม ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศาปัตยกรรมไทยและจิตรกรรมไทยต่อไป

ภาคผนวก คำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

กันสาด หลังคาหรือแผงส่วนที่ยื่นออกมาจากตอนล่างชายคาอาคารหรือเหนือประตูหน้าต่าง ใช้กันแดดและฝน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า43)

กัลปพฤกษ์ ต้นไม้สารพัดนึก ตามคติโบราณเชื่อกันว่ามีอยู่ในแดนสวรรค์ หากผู้ใดปรารถนาจะได้สิ่งใด ก็อาจไปนึกเอาจากต้นไม้นี้ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า43)

กาบพรหมศร องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ประดิษฐ์ขึ้นให้มีรูปลักษณะคล้ายกาบเปลือกไม้ เนื้ออ่อนในธรรมชาติ สลักด้วยไม้หรือปั้นด้วยปูนเป็นต้น มีลักษณะคล้ายกาบกล้วยชักใบสั้น กาบพรหมศรนี้ประดิษฐ์ให้มีศิลปะลักษณะโดยเฉพาะ ส่วนมากที่ปลายเป็นลายกระหนกสะบันงา กาบแบบนี้ใช้ติดประกอบบังโคนเสา โดยเฉพาะอยู่ตามมุมเสา เช่น โคนเสาบุษบก (โชติ กล้วยานมิตร, 2518 หน้า92 : ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า50)

กำแพงแก้ว กำแพงเตี้ยใช้กันล้อมสิ่งที่ตั้งงามมีคุณค่าควรรักษา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หรือสร้างล้อมพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า53)

กุ ศาลา อาศรม ภูมิ หรือที่บรรจู้ฐิผู้มีฐานันดรศักดิ์ มักมียอดแหลมหรือทำเป็นซุ้ม มีบัวและลวดลายงดงาม คำนี้ใช้มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ในภาคเหนือกู่พระมีลักษณะเป็นเรือนยอดปราสาท ซึ่งล้านนาโบราณใช้เป็นที่ตั้งพระประธานในวิหาร (โชติ กล้วยานมิตร, 2518 หน้า107:ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า60)

เกียรติมูข รูปหน้าอสูรประดับเหนือช่องซุ้มคูหาหรือทางเข้า (โชติ กล้วยานมิตร, 2518 หน้า118)

เขาพระสุเมรุ ภูเขาศักดิ์สิทธิ์เป็นแกนกลางจักรวาลในอุดมคติโบราณ เป็นเขาซึ่งมีความสูงใหญ่ที่สุดในจักรวาล ตั้งอยู่กลางจักรวาล ล้อมรอบด้วยแม่น้ำนทีสี่พันดรู ยอดเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของปราสาทไพชยนต์ ได้เขาพระสุเมรุเป็นเมืองอสูร มีเขาตรีภูมิรองรับเขาพระสุเมรุ (วรรณิกา ณ สงขลา, 2537 หน้า107)

แขวะ การเขียนภาพจิตรกรรมไทยประเพณีที่เป็นการเจาะ หรือ เปิดฝาผนังอาคารในภาพ ด้านที่ประจันหน้ากับผู้ชมเป็นช่องให้เห็นเรื่องราวตอนที่อยู่ภายในสถานที่นั้น (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2552 หน้า28)

کلیภาพ หรือ พลิกภาพ เป็นวิธีการเขียนภาพจิตรกรรมไทยประเพณี ที่จิตรกรเขียนรูปด้านข้างของอาคารให้หันมาชนากับรูปด้านหน้า ทำให้เห็นรูปด้านทั้ง 3 ด้านพร้อมกัน

เครื่องยอด ส่วนประกอบที่เป็นส่วนยอดของวิมาน ปราสาท และพระอารามหลวงที่สำคัญ มีรูปแบบต่างๆ เช่น ยอดมณฑป ยอดบุษบก ยอดปราสาท ยอดมงกุฎ(ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า 175)

จั่ว โครงสร้างส่วนบนหรือเครื่องบนของอาคารที่อยู่เหนือเสา มีลักษณะเป็นกรอบรูปสามเหลี่ยม ประกอบด้วย จันทัน 2 ด้าน ด้านล่างเรียกว่า ช่อ ตรงกลางช่อหรือศูนย์กลางมีไม้ตั้งรับอกไก่และจันทัน จั่วมีหน้าที่รองรับเครื่องบนทั้งหมด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า213)

จั่วเปิด หรือ **หน้าจั่วเปิด** ชื่อเรียกลักษณะของอาคารสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์ หน้าจั่วชนิดนี้ไม่มีหลังคาปีกนกหรือกันสาดบัง ทำให้มองเห็นหน้าออดปีกนก หน้าออดเต้า รวมทั้งมองเห็นส่วนประกอบต่างๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า 216)

จุฬามณี พระเจดีย์บรรจุพระเกศโมลีและพระบรมธาตุเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้า พระเจดีย์นี้ประดิษฐานอยู่บนดาวดึงส์เทวโลกชั้นที่ 2 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของไตรตรึงษ์เทพนคร มีความสูงนับได้ 80,000 วา องค์เจดีย์ทำด้วยแก้วอินทนิล มีส่วนบนทำด้วยทองคำและประดับด้วยแก้ว 7 ประการ (โชติ ภัลลณมิตร์, 2518 หน้า240)

เจดีย์เหลี่ยมย่อไม้ เจดีย์รูปสี่เหลี่ยมยอดแหลมทรงจอมแห เป็นแบบของไทยที่คิดสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาและได้รับการพัฒนาจนมีความงามสูงสุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังเช่น ที่ปรากฏบริเวณวัดพระเชตุพนฯ พระเจดีย์ลักษณะเช่นนี้มีที่สังเกตว่ามียอดประดับด้วยบัวลูกแก้วหรือบัวกลุ่ม ซึ่งต่างไปจากการใช้ปล้องไฉนของเจดีย์ทรงลังกาและเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมใหญ่ (โชติ ภัลลณมิตร์, 2518 หน้า247)

ซุ้ม สิ่งที่สร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบของอาคาร เช่น ซุ้มของประตูหน้าต่างโบสถ์และวิหาร หรือเป็นเครื่องประดับตกแต่งทางเข้าออก เช่น ประตูศาสนสถาน ประตูเมือง ประตูวัง หรือซุ้มเจดีย์ เช่น ซุ้มทิศ ซุ้มคูหา นอกจากนั้นยังมีซุ้มประดับสิ่งอื่นๆ เช่น ซุ้มเสมา ซุ้มเรือนแก้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า341)

ซุ้มคูหา ซุ้มเหนือช่องทางเข้าสู่ห้องภายในพระเจดีย์และพระปราสาท ซึ่งมักมีพระพุทธรูปหรือพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ภายใน เช่น ซุ้มทางเข้าพระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า343)

ซุ้มจระนำ ซุ้มที่มีลักษณะเหมือนเรือนขนาดเล็ก สร้างติดอยู่กับด้านสกัดของเรือนใหญ่ หลังคาเป็นทรงคดหรือหลังคายอด เสาของซุ้มจระนำจะเป็นเสาลอยก็ได้ เช่น ซุ้มจระนำพระพุทธนฤมิตร หน้าพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม ซุ้มจระนำท้ายพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า344)

ซุ้มทรงบันแถลง ซุ้มที่มีรูปทรงสามเหลี่ยมเหมือนหน้าบัน อยู่เหนือประตูหน้าต่างหลังคามณฑป หรือบุษบก เช่น ซุ้มหน้าต่างของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารในพระบรมมหาราชวัง ซุ้มของพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

ซุ้มทรงมณฑป ซุ้มที่จำลองลักษณะของหลังคาอาคารที่เป็นทรงมณฑป หรือทรงบุษบก หรือหลังคาเอนลาดชันเป็นชั้นลดหลั่นกันอยู่ในทรงจอมแห โดยปกติจะมี 3 หรือ 5 ชั้น หลังคาแต่ละชั้นมีบันแถลงประจำอยู่ตรงกลางของหลังคาทั้ง 4 ด้าน เหนือยกเก็จเชิงกลอนต่อจากหลังคาชั้นบนสุดเป็นรูปทรงระฆัง ถัดขึ้นไปเป็นเพนียด บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอด และเม็ดน้ำค้างหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ตามลำดับ เช่น ซุ้มประตุมณฑปของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

ซุ้มทิศ ซุ้มคูหาซึ่งทำขึ้นประกอบมณฑปพระอุโบสถหรือพระวิหารที่ตรงจั่วอาคารภายในเป็นที่บรรจุพระพุทธรูป (โชติ กล้วยณมิตร, 2518 หน้า293)

ซุ้มทรงเรือนแก้ว ซุ้มประตู-หน้าต่างที่ออกแบบให้มีรูปทรงล้ออย่างซุ้ม เรือนแก้ว ที่ใช้ประดับด้านหลังพระพุทธรูป (สมคิด จิระทัศนกุล, 2546 หน้า126)

ซุ้มเรือนแก้ว ซุ้มที่สร้างขึ้นเป็นกรอบล้อมตามรูปพระวรกายของพระพุทธรูปปฏิมาหรือภาพของพระพุทธรูปเจ้า มีลักษณะประหนึ่งรัตนคฤหรือเรือนแก้ว รูปแบบของเรือนแก้วนี้ ช่างไทยนิยมทำเพื่อบนพระพุทธรูปและบนทรวดทรงของพระวรกายในเชิงศิลปะด้วย เช่น ซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธรูปชินราช ในพระวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

ฐาน ที่ตั้งหรือที่รองรับอาคาร สิ่งก่อสร้างหรืออื่นๆ อาจสร้างเป็นฐานชั้นเดียว หลายชั้นซ้อนกันขึ้นไปหรือสร้างเป็นช่วงๆ เพื่อเสริมให้เห็นความสำคัญของสิ่งนั้นเป็นพิเศษ เช่น ฐานรองรับพระพุทธรูปและเทวรูป ฐานมีหลายรูปแบบ มีทั้งที่ทำสืบทอดกันมาแต่โบราณและที่มีการปรับปรุงรูปแบบไปตามยุคสมัย แต่ละแบบมีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น ฐานหน้ากระดาน ฐานบัวคว่ำบัวหงาย ฐานสิงห์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า373)

ฐานเขียง แท่นหรือฐานชั้นล่างสุด กรณีที่ตัวอาคารหรือวัตถุที่ตั้งอยู่บนฐานเดียว แท่นรองรับฐานนั้นก็เรียกว่า ฐานเขียง ฐานเขียงมีลักษณะเป็นพื้นที่หนาหรือบางขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย หากต้องการให้ตัวอาคารหรือวัตถุที่อยู่บนฐานมีความสูงก็ต้องทำฐานหลายชนิดซ้อนกัน และตามประเพณีฐานแต่ละอย่างเมื่อจะซ้อนกันต้องมีฐานอื่นคั่นกลาง เช่น ฐานชั้นล่างเป็นฐานเขียงซ้อนด้วยฐานปัทม์ และถ้าจะซ้อนด้วยฐานสิงห์จะต้องมีฐานเขียงคั่นระหว่างฐานปัทม์กับฐานสิงห์ด้วย ฐานเขียงที่คั่นระหว่างฐานนี้อาจจะมีรูปแบบเป็นฐานหน้ากระดานก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า353)

ฐานปัทม์ ฐานที่ทำเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย เพิ่มเติมจากฐานหน้ากระดาน

ฐานไฟทิ ฐานชนิดหนึ่งที่ก่อด้วยอิฐหรือหิน สูงจากพื้นดินขึ้นไป สำหรับรองรับอาคารศาสนสถาน ทั้งในพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ มักสร้างให้สูงสมส่วนกับปูชนียสถานที่ฐานไฟทิรองรับ โดยจะต้องสูงเกินกว่าระดับตา ถ้าต่ำกว่านั้นมักเรียกว่า “แท่น” หรือ “ฐาน” เช่น ฐานไฟทิของปราสาท พระเทพบิดร พระมณฑปและพระศรีรัตนเจดีย์ ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งอยู่บนฐานเดียวกัน เป็นฐานสิงห์ยกพื้น 3 ชั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า354)

ฐานรูปแบก ฐานที่มีรูปประติมากรรมต่างๆ เช่น รูปเทพ มาร ยักษ์ กระบี่ ประดับโดยรอบ มักอยู่ที่ส่วนล่างของอาคารปราสาทหรือเจดีย์ และมีชื่อเรียกตามรูปประติมากรรมที่ประดับว่า ฐานเทพแบก ฐานมารแบก ฐานยักษ์แบก ฐานกระบี่แบก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า 357)

ฐานสิงห์ ฐานของสถาปัตยกรรมไทยหรือสิ่งของเครื่องใช้บางชนิดเช่น ตู้พระธรรม ประกอบด้วยหน้ากระดานบน เส้นลวด บัวหางย แล่นลวด ท้องไม้ บัวคว่ำที่เรียกว่า บัวหลังสิงห์ ตรงมุมของฐานได้ บัวหลังสิงห์ทำเป็นรูปทรงเลียนแบบเท้าของสิงห์เรียกว่า เท้าสิงห์ ส่วนหน้าของเท้าสิงห์นี้เรียกว่า แฉ่งสิงห์ ตอนล่างของแฉ่งสิงห์ทำเป็นกาบหุ้มเรียกว่า น่องสิงห์ หากทำเป็นลายประดับเรียกว่า ลายครีบน่องสิงห์ ต่อจากส่วนของเท้าสิงห์ลงมาจะเป็นเส้นลวดและหน้ากระดานล่าง (ราชบัณฑิตยสถาน , 2550 หน้า357)

ดาวดิงส์ คือ สวรรค์อยู่เหนือจอมเขาพระสุเมรุ ดาวดิงส์หรือไตรตรึงษ์แปลว่า 33 หมายถึง ดินแดนแห่งเทวดาชั้นผู้ใหญ่ 33 องค์ มีพระอินทร์และพระสหายอีก 32 องค์ ต่างองค์มีเมืองครองอยู่รอบเมืองสุทิสสนครทิศละ 8 เมือง (วรรณภา ณ สงขลา, 2537 หน้า 107)

ปราสาท เรือนตั้งแต่ชั้นเดียวขึ้นไปที่มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้นเป็นยอดแหลมทรงจอมแห ใช้เป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินหรือที่ประดิษฐานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปราสาทประกอบด้วยบันแถลง ชุมรั้ง ใก่อ นาคปัก นาคมุข องค์ระฆัง บัวกลุ่ม เหม ปลียอด เม็ดน้ำค้าง รองรับช่อทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เรียกชื่อปราสาทตามจำนวนชั้นของหลังคา โดยนับจำนวนชั้นของเชิงชายหรือเชิงกลอน เช่น ปราสาท 5 ชั้น ปราสาท 7 ชั้น ลักษณะของปราสาทซึ่งตั้งอยู่บนหลังคาจัตุรมุขหรือเป็นหลังคาโดยตรง เช่น

1. ปราสาทบนหลังคาจัตุรมุขพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง
2. ปราสาท 3 ยอด บนหลังคาจัตุรมุขพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท
3. ปราสาท 5 ยอด บนหลังคาจัตุรมุขพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท

ปีกนก 1. หลังคาส่วนที่อยู่ใต้ไชราของหน้าบันและหน้าจั่ว ตั้งแต่ระดับช่อจนถึงเชิงกลอนของเรือนไทยภาคกลาง โบสถ์ วิหาร ศาลาแบบต่างๆ

2. หลังคาตบที่ยื่นออกมาทางด้านข้างและอยู่ถัดจากหลังคาประธานลงมา

พรหมโลก ที่อยู่ของผู้ที่บังเกิดเป็นพรหมตามกุศลกรรม ในคติทางพุทธศาสนา เป็นพรหมที่มีรูปร่างเป็นทิพย์ รวม 20 ภูมิ ตามลำดับจากพรหมโลกชั้นต่ำไปหาสูงดังนี้ คือ รูปพรหม 16 ชั้น และ อรูปพรหม 4 ชั้น

รูปพรหม

1. พรหมปราริสัชชาภูมิ
2. พรหมบุโรหิตตาภูมิ
3. มหาพรหมภูมิ
4. ปริตรตาภาภูมิ
5. อัมปมาณาภาภูมิ
6. อาภัสราภูมิ
7. ปริตตสุภาภูมิ
8. อัมปมาณสุภาภูมิ
9. สุภกิณหาภูมิ
10. เวหัปผลาภูมิ
11. อสัณฺญีสัตตาภูมิ
12. อวิหาภูมิ
13. อตัมปาภูมิ
14. สุทิสสาภูมิ
15. สุทิสสีภูมิ
16. อกนิฏฐภูมิ

อรูปพรหม

17. อากาสาณัญจายตนภูมิ
18. วิญญานัญจายตนภูมิ
19. อากิญจัญญายตนภูมิ
20. เนวสัณฺญานาสนัญจายตนภูมิ

พลับพลา อาคารสถาปัตยกรรมไทยแบบตรีมุขและจัตุรมุข มีทั้งชนิดโถงและชนิดมีฝาผนังโดยรอบสำหรับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์เสด็จประทับในพระราชพิธีสำคัญๆ สร้างขึ้นอย่างถาวรหรือชั่วคราว

ระเบียงคด สิ่งปลูกสร้างรูปโรงหรือศาลาแวดล้อมสิ่งสำคัญที่เป็นประธาน ซึ่งมัก ได้แก่ สตูบ เมรุ โบสถ์ วิหาร คดนี้อาจสร้างได้ทั้งเป็นรูปผนังสี่เหลี่ยมและผนังกลมดั่งเช่น ผนังคดสี่เหลี่ยมผนวกกับพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร ผนังคดกลมล้อมพระเจดีย์และผนวกกับพระอุโบสถวัดราชบพิธ (โชติ กัลยาณมิตร, 2518 หน้า 172)

รูปด้าน แบบที่เขียนแสดงรูปแบบของอาคารทั้ง 4 ด้าน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า 627)

รูปตัด แบบที่เขียนแสดงรายละเอียดต่างๆ ซึ่งตัดผ่านส่วนสำคัญของอาคาร

เรือน สิ่งปลูกสร้างยกพื้น กันฝน มีหลังคาคลุม ใช้เป็นที่อยู่อาศัย

เรือนแก้ว แปลตามรูปศัพท์ก็คือ เรือน (ปราสาท) ที่ทำด้วยแก้วอันมีค่ายิ่ง คำว่า “เรือนแก้ว” ถูกกล่าวถึงในพุทธประวัติช่วยเหตุการณ์ภายหลังจากที่ทรงตรัสรู้แล้วในสัปดาห์ที่ 4 คือ ตั้งแต่ข้างขึ้น 7 ค่ำ เดือน 7 โดยทรงเสด็จจากการดำเนินจงกรม ณ รัตนจงกลมเจดีย์ ไปยังทิศพายัพของต้นพระศรีมหาโพธิ์แล้วจึงประทับทำสมาธิเป็นเวลาอีก 7 วัน เพื่อพิจารณาพระมหาอภิธรรมปิฎกที่ทรงได้ตรัสรู้นั้น ซึ่ง ณ โพธิมณฑลแห่งนี้เทวดาได้เนรมิต “เรือนแก้ว” หรือ “รัตนมระ” หรือ “รัตนคฤหะ” ขึ้นให้เป็นที่ประทับของพระองค์ ...ด้วยนัยของเรือนแก้วที่เทวดาเนรมิตขึ้นนี้ ไม่ใช่เรือนหรือปราสาทที่เป็นอาคารจริงๆ สำหรับเป็นที่ประทับ แต่เป็นปราสาททิพย์ เพื่อสื่อทางสัญลักษณ์ เพื่ออธิบายว่า ณ ช่วงเวลาขณะนั้นคือห้วงแห่งทิพยภาวะที่ต่างกันไปในเชิงมิติของเวลาและสถานที่ (สมคิด จิระทัศนกุล, 2546 หน้า78)

วิมาน 1. ปราสาทของเทวดาบนสรวงสวรรค์

2. เป็นงานสถาปัตยกรรมที่ไม่ได้มีรูปแบบเป็นจริงในงานสถาปัตยกรรมไทย จะมีก็เพียงแต่เป็นรูปลักษณ์ที่ปรากฏอยู่เฉพาะบนงานจิตรกรรมในเชิงจินตภาพ ที่จิตรกรพยายามจำลองให้เป็นที่อยู่สำหรับบุคคลพิเศษบางจำพวก

ศาลา สิ่งปลูกสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยหลายอย่าง มีทั้งแบบโถงและแบบมีฝากัน โครงสร้างอาจเป็นไม้ทั้งหลังหรือก่ออิฐถือปูน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า663)

สมุดไทย คือเป็นคำรวมที่ใช้เรียกเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง มีลักษณะเฉพาะ เนื้อกระดาษอาจทำมาจากเปลือกไม้ชนิดต่างๆ ได้แก่ เปลือกข่อย เปลือกสา หรือเถาเอะนาก ซึ่งมีอยู่ในแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันไป (จักรฤกษ์ เจริญสิทธิ์, 2548 หน้า5)

สมุดภาพไตรภูมิ เป็นสมุดไทยประเภทหนึ่ง ที่เรียกชื่อตามประโยชน์ที่ใช้ คือเป็นสมุดไทยที่สร้างขึ้นเพื่อเขียนภาพไตรภูมิโดยเฉพาะ (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2530 หน้า 24)

สินเทา แถบหยักฟันปลาในงานจิตรกรรมไทยโบราณ ช่างใช้นั้นความสำคัญ เช่น เน้นภาพปราสาทราชวังให้งามเด่น หรือใช้คั่นฉากเหตุการณ์หนึ่งกับอีกเหตุการณ์หนึ่ง หรือบางแห่งใช้คั่นเรื่องหนึ่งจากเรื่องหนึ่ง ทั้งผลกระทบของดวงตาของภาพให้เห็นเป็นใกล้เคียง (สันติ เล็กสุขุม. งานช่าง คำช่างโบราณ, 2557 หน้า245)

หัวเม็ด หัวเสาแบบหนึ่งเช่นหัวเสาตะลุง ลักษณะคล้ายบัวตูม ถ้าทำด้วยไม้จะมีลักษณะกลม ถ้าทำด้วยปูนส่วนมากมีลักษณะเหลี่ยม สันนิษฐานว่าได้แบบอย่างมาจากหัวเม็ดทรงมณฑ

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า700)

เหม 1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ส่วนที่เป็นป้านลมของซุ้มวิมานมีลักษณะเป็นทรงจอมแห ยอดแหลม ในทางสถาปัตยกรรมนิยมใช้ประดับเป็นป้านลมปลายไชราพลับพลา เช่นประดับที่ป้านลมหลังคาตัวบนของชั้นซ้อนของพระที่นั่งไอยสวรรคตพิทยอาสน์ ที่กลางสระน้ำในพระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในทางจิตรกรรมปลายสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ นิยมใช้เขียนมุขวิมานหรือมุขปราสาทแบบเหมมาจนสมัย รัชกาลที่ 4 จึงเปลี่ยนมาเป็นป้านลมแบบเครื่องลายองสำหรับรูปอาคารที่เป็นปราสาทราชวัง แต่มุขวิมานคงใช้แบบเหมเช่นเดิม (โชติ กัลยาณมิตร, 2518 หน้า812)

2. ส่วนที่อยู่ระหว่างบัลลังก์กับบัวกลุ่มของยอดปราสาทประดับด้วยกลีบซึ่งมีลักษณะคล้ายกลีบขนุนของปรางค์ ซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น เรียกว่า ชั้นเหม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า705)

อาคารเครื่องยอด, เรือนยอด หรือ กุฎาคาร คืออาคารที่มีเครื่องยอด ลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น อาคารเครื่องยอดทรงปราสาท, อาคารเครื่องยอดทรงบุษบก, อาคารเครื่องยอดทรงเจดีย์ และอาคารเครื่องยอดทรงปรางค์

อาคารจัตุรมุข ลักษณะหนึ่งของสถาปัตยกรรมไทย ตามขนบนิยมกำหนดให้ผังพื้นเป็นรูปกากบาท มีสันหลังคาจั่วชั้นบนอยู่ในระดับเดียวกัน และออกมุขเสมอกันทั้ง 4 ด้าน เช่น พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 หน้า208)

อาคารทรงวิมาน รูปแบบของอาคารอย่างทรงวิมาน มีปรากฏแต่เฉพาะในงานจิตรกรรมและประติมากรรมไทยเท่านั้น โดยนิยมเขียนเป็นเรือนที่หันด้านสกัดออก มีส่วนของป้านลมจั่วเรียวแหลม ซึ่งลักษณะพิเศษที่สำคัญ มักเขียนเป็นเรือน 3 จั่วหรือ 3 มุขติดกัน สำหรับแสดงถึงเรือนของเหล่าเทพที่สำคัญและจะเขียนเพียงจั่วเดียวสำหรับเทวดาชั้นรองทั่วไป (สมคิด จิระทัศนกุล, 2546 หน้า 130)

บรรณานุกรม

Forrest McGill. *The kingdom of siam : The art of central Thailand, 1350-1800.*

Ghent, Belgium: Snoeck ; Chicago : Art Media Resources, Inc. ; Bangkok : Buppha Press, c2005.

Paisarn Piemmettawat. *Siam Through the Lens of John Thomson 1865-66 Including Angkor and Coastal China.* Bangkok: River Books, c2015.

Theodore Bowie. *The Art of Thailand.* Bloomington: Indiana University, c1960.

กรมศิลปากร. *จิตรกรรมและศิลปวัตถุในกรุง พระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.*
นนทบุรี: ไทภูมิ พับลิชชิ่ง , 2557.

—. *วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย.* กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2502.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. *การทำสมุดไทยและการเตรียมใบลาน.* กรุงเทพฯ: สหประชาพานิชย์, 2530.

เคล้าส เวงค์. *จิตรกรรมไทยเดิม.* กรุงเทพฯ: สถานเอกอัครราชทูตเยอรมัน, 2511.

จักรกฤษณ์ เจริญสิทธิ์. *สมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยา: การกำหนดอายุผ่านมุมมองทางศิลปกรรม.*
การศึกษาโดยเสรีในแขนงวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีการศึกษา 2548.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. *ปาฐกถาศิลป์ พระศรี ครั้งที่ 15 ประจำปี 2552 : สารสำคัญในงาน*
จิตรกรรมไทยประเพณี. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

ชลูด นิ่มเสมอ. *การเข้าถึงศิลปะในงานจิตรกรรมไทย.* กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป , 2532.

โชติ กัญญาณมิตร. *พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปเกี่ยวเนื่อง.* กรุงเทพฯ: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่ง
ประเทศไทย, 2518.

ไตรภูมิภูษา หรือไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์พระมหาธรรมราชาที่ 1 พญาลิไทย ฉบับตรวจสอบ
ชำระใหม่. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2526.

น. ณ ปากน้ำ. พจนานุกรมศิลป์ ฉบับปรับปรุง พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2530.

นารถ โพธิประสาท. สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวิทยุ. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ ในงาน
ฉาปนกิจศพ นางจกมล ตั้งประเสริฐ, 2514.

แน่นน้อย ศักดิ์ศรี มรว. เรือนหลวง. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2541.

—. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537.

—. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537.

—. สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2531.

—. สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2531.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พัฒนาสังคมไทย ด้วยความรู้เข้าใจ ไตรภูมิฯ. กรุงเทพฯ: จริยา
เจียมวิจิตร, 2555.

พระบรม และ สมุดภาพไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร , 2527.

มน โสภณธิดานนท์. สุนทรียวิจักษ์ในจิตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2547.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ก-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน, 2550.

—. พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ช-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน,
2550.

วรรณภา ณ สงขลา. จิตรกรรมไทยประเพณี ชุดที่1เล่มที่5 : จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1.
กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2537.

วัฒนะ จุฑาวิภาต. เทคนิคการวาดภาพจิตรกรรมไทย เล่ม 1 เรียงศิลป์...เสพกลินล้ำนา. กรุงเทพฯ:
ชัยลภัส จารุณาคร, 2557.

—. ศาลา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2551.

วิยะดา ทองมิตร. จิตรกรรมแบบสากล สกุลช่าง ขวัญอินโข่ง. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2522.

ศิลป์ พีระศรี. *คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2502.

*ศิลปกรรมไทย : พระพุทธรูปปฏิมา พระบรมมหาราชวัง วัด เรือนไทยภาคกลาง ฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2541.

ศรีศักรดิ์ วัลลิโกดม และ มานิต วัลลิโกดม. *พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท*. กรุงเทพฯ:
ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์, 2538.

สน สีมাত্রัง. *ความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนัง วัดช่องนนทรี ในประวัติศาสตร์จิตรกรรมไทย*.
กรุงเทพฯ: ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ, 2529.

สมคิด จิระทัศนกุล. *คติ สัญลักษณ์ และความหมายของซุ้มประตู-หน้าต่างไทย*. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2546.

สมชาติ มณีโชติ. *จิตรกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2529.

สมภพ ภิรมย์. *กู่กาฉกร*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

—. *พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์*. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
จำกัด(มหาชน), 2539.

สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542.

สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรขอม ภาษาไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2552.

สมุดภาพไตรภูมิฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2547.

สรุปผลการสัมมนา เรื่อง ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2527.

สันติ เล็กสุขุม. *คุยกับงานช่างไทยโบราณ*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2555.

—. *งานช่าง คำช่างโบราณ*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

—. *จิตรกรรมไทย - แบบประเพณีและแบบสากล*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
2535.

— . จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 : ความคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยนตาม. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548.

— . เจดีย์เพิ่มมูม เจดีย์ย่อมูม สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2529.

— . เจดีย์ราย “ทรงปราสาทยอด” วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ, 2541.

สำนักสถาปัตยกรรมและทัศนศิลป์ กรมศิลปากร. *คุณลักษณะในจิตรกรรมไทย*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2547.

สุวัฒน์ แสนขัตติรัตน์. *กลวิธีการเขียน ภาพจิตรกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: วาดศิลป์, 2549.

เสนอ นิลเดช. *พระที่นั่งวิหารสมเด็จ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2550.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. *สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล

- 1.1. ภาษาไทย ดร.ประติมา นิ่มเสมอ
- 1.2. ภาษาอังกฤษ Pratima Nimsamer, PhD

2. หน่วยงานที่สังกัดและสถานที่ติดต่อ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
31 ถนนหน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
Email: nimsamer_p@silpakorn.edu, maipratima@hotmail.com

3. สาขาวิชาการที่เชี่ยวชาญ

สถาปัตยกรรมไทย สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

4. ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปริญญาโท Master of Art (International Studies of Vernacular Architecture),
Oxford Brookes University, UK
ปริญญาเอก Doctor of Philosophy (Architecture), Oxford Brookes University, UK

5. ผลงานวิจัย

- 2555 ผู้ร่วมวิจัย โครงการบ้านพักอาศัยพื้นถิ่นกับความสามารถในการรับมือต่อความเสี่ยงจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ: กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำ อ.เสนา จ. พระนครศรีอยุธยา ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายสวัสดิภาพสาธารณะ
- 2543 ผู้ร่วมวิจัยในทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยศิลปากร โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีสานใต้ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

6. บทความที่ตีพิมพ์

- ประติมา นิ่มเสมอ และ ชาริณี รามสูต “บ้านพักอาศัยพื้นถิ่นในชุมชนริมน้ำภาคกลางของประเทศไทยกับความสามารถในการรับมือกับน้ำท่วมในปัจจุบัน” หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่ 12 (2558): 98-119.
- Tharinee Ramasoot and Pratima Nimsamer, “Assessing the Adaptation Capacity of Riparian Vernacular Houses in the Face of Climate Change: Can Local Wisdom be Used to Improve Flood Resilience in Ayutthaya, Thailand?” in *Architecture and Resilience on the Human Scale: Cross-Disciplinary Conference Sheffield 10 – 12 September 2015 Proceedings* (2015): 529-536.
- Pratima Nimsamer and Nicholas Walliman, “Continuity and Change of Thai Vernacular Building Tradition in Thailand” in *Vernacular Heritage and Earthen Architecture: Contributions for Sustainable Development, Proceedings of CIAV/7th ATP/ Versus, Vila Nova de Cerveira, Portugal, 16-20 October 2013*, ed. Mariana Correia et al. (London: Taylor & Francis Group, 2014), 239-244.
- Pratima Nimsamer and Nicholas Walliman, “Development of Traditional House Forms in Riparian Communities in Thailand,” *Journal of the Siam Society* 101 (2013): 49-68.
- ประติมา นิ่มเสมอ “การต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรือนพื้นถิ่นชายน้ำในลุ่มน้ำภาคกลาง” หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่ 8 (2555): 237-258.
- Pratima Nimsamer, “Connection not Constraint: the Re-emergence of Traditional Vernacular Housing in Rural Riparian Settlements of the Chao Phraya Delta,” *Traditional Dwellings and Settlements Review* xx (1) (2008): 74-75.